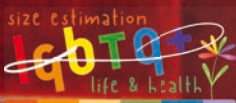

หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพของ LGBTQ+ ไทย

กุลภา จวนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล

มหาวิทยาลัยมหิดล
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพของ

LGBTQ+
ไทย

กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล

โครงการคาดประมาณประชากรหลากหลายทางเพศ
และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพของ LGBTQ+ ไทย

กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพของ LGBTQ+ ไทย = In the Spectrum of Life: Sexuality and health of Thai LGBTQ+. กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2568. 192 หน้า.

1. ประชากรหลากหลายทางเพศ--ชีวิตและสุขภาพ. 2. เพศวิถีและชีวิตทางเพศ. 3. รุ่นประชากร--ชนบทเพศวิถี. 4. อคติและความรุนแรงทางเพศ. I. กุลภา วจนสาระ. II. กฤตยา อาชวนิจกุล. III. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. IV. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. V. ชื่อเรื่อง: In the Spectrum of Life: Sexuality and health of Thai LGBTQ+.

306.76

ISBN 978-616-622-029-2

จำนวน	500 เล่ม © สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย
พิมพ์ครั้งที่ 1	มิถุนายน 2568
ปก	กุลภา วจนสาระ
รูปเล่ม	สุกัญญา พรหมทรัพย์
จัดพิมพ์	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โทรศัพท์ 02-441-0201-4 โทรสาร 02-441-9333
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์เดือนตุลา 39/205-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 แขวงสนามบิน เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 02-996-7392-4 โทรสาร 02-996-7395

คำนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ประชากรหลากหลายทางเพศเป็นตัวแทนของความแตกต่างทางเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศ ที่ช่วยขับเคลื่อนการยอมรับความหลากหลายในเชิงวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ขณะเดียวกัน ก็เป็นกลุ่มที่มีความต้องการเฉพาะทางที่มักถูกละเลยในนโยบายสาธารณะ เผชิญการถูกเลือกปฏิบัติ และความเหลื่อมล้ำทั้งในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยประเทศไทยและนานาชาติ ต่างให้ความสำคัญกับการสร้างความเท่าเทียมกับคนทุกกลุ่มเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) สำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาองค์ความรู้และข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพ ของประชากรหลากหลายทางเพศ โครงการวิจัย “การคาดประมาณขนาดประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+” นี้จึงเกิดขึ้น

ในฐานะองค์กรที่สนับสนุนการวิจัยเพื่อการพัฒนาประชากรกลุ่มเฉพาะ เรารู้สึกเป็นเกียรติและภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนในการส่งเสริมความก้าวหน้าในความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มประชากรหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ในประเทศไทย ตัวเลขต่างๆ ที่ถูกนำเสนอในหนังสือเล่มนี้ นับว่าเป็นก้าวสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายบนฐานของข้อมูลเพื่อสร้างความเท่าเทียมและการยอมรับความหลากหลายในสังคมไทย

องค์กรของเราขอแสดงความยินดีกับคณะนักวิจัยและผู้ที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เราหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นรากฐานสำคัญสำหรับความก้าวหน้าทางวิชาการ การสนับสนุนเชิงนโยบาย และพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของคนทุกคนในสังคมไทยอย่างเท่าเทียมกัน

ภรณ์ ภูประเสริฐ

(รักษาการ) ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ
ผู้ช่วยผู้จัดการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คำนำ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ในฐานะผู้อำนวยการของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ทีมวิจัยของสถาบันฯ ได้นำเสนอผลงานวิจัยชิ้นสำคัญของโครงการ “การคาดประมาณขนาดประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+” ซึ่งนับเป็นความพยายามครั้งแรกของประเทศ ในการศึกษาประชากรกลุ่มนี้อย่างเป็นระบบและครอบคลุมทั้งมิติชีวิตทางเพศ (ได้แก่ อัตลักษณ์ทางเพศ วิธีทางเพศ) และสุขภาวะ รวมถึงความฉลาดรู้เรื่องสุขภาพ

ความท้าทายสำคัญของการศึกษาในเรื่องนี้ คือการขาดฐานข้อมูลทางประชากรศาสตร์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับกลุ่ม LGBTQ+ ของไทย ทำให้การพัฒนานโยบายสาธารณะและการออกแบบบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมที่ตอบโจทย์ประชากรกลุ่มนี้ยังเป็นไปอย่างจำกัด ทีมวิจัยของเราจึงได้พัฒนารอบแนวคิดและวิธีการศึกษาเฉพาะ เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวเลขและข้อมูลที่สะท้อนความจริงได้ใกล้เคียงมากที่สุด โดยเฉพาะการคาดประมาณขนาดประชากร LGBTQ+ ที่จะเป็นตัวเลขที่ถูกใช้อย่างอิงในอนาคตต่อไป

ในนามของสถาบันฯ ผมขอขอบคุณทุกภาคส่วนที่ให้การสนับสนุน ทั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานสถิติแห่งชาติ องค์กรประชาสังคม และที่สำคัญที่สุดคือผู้เข้าร่วมวิจัยทุกท่านที่เปิดเผยประสบการณ์ชีวิตอันมีค่าเพื่อส่วนรวม ผลการศึกษานี้ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการเท่านั้น แต่จะเป็นก้าวสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยก้าวไปสู่ความเข้าใจและยอมรับความหลากหลายทางเพศอย่างแท้จริง

สถาบันฯ มีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้นำเสนองานวิจัยเล่มนี้ ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญในการศึกษาประชากรหลากหลายทางเพศและความท้าทายในชีวิตและสุขภาพของกลุ่ม LGBTQ+ ในประเทศไทย หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความพยายามในการรวบรวมข้อมูลเชิงตัวเลขที่ครอบคลุมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศของประชากรกลุ่มนี้ แต่ยังเป็นการเปิดประตูสู่การพัฒนาและสนับสนุนเชิงนโยบายที่เหมาะสมและเท่าเทียม เพื่อผลักดันให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของทุกคนในสังคม

รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล แจ่มจันทร์

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

คำนำ

“หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพ LGBTQ+ ไทย” เป็นหนังสือเล่มที่สองของการนำเสนอผลการวิจัยสำรวจภายใต้โครงการคาดประมาณประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+ ดำเนินงานโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล นอกจากความตั้งใจที่จะหาคำตอบที่เชื่อถือได้ในเรื่องจำนวนประชากรหลากหลายทางเพศแล้วยังมุ่งหวังว่าจะฉายภาพความหลากหลายในชีวิตทางเพศของผู้คน ดังปรากฏในหนังสือเล่มนี้

โครงการฯ มีคณะทำงานวิชาการพัฒนาวิธีการคาดประมาณประชากรหลากหลายทางเพศที่มาจากทั้งภาควิชาการด้านประชากรศาสตร์และด้านเพศวิถี สำนักงานสถิติแห่งชาติ และภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อนเรื่องเพศหลากหลาย ทุกท่านเป็นส่วนสำคัญของโครงการและได้ให้ความเห็นที่มีประโยชน์ต่อการทำงานตั้งแต่แรกพบ ระหว่างการทำงานภาคสนามที่เต็มไปด้วยความท้าทายเราได้พบเจอผู้คนหลากหลายทางเพศต่างวัย ต่างเพศสภาพ ต่างชุมชน ต่างอาชีพการงาน ที่ต่างก็ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ระหว่างเส้นแบ่งของชนบทเพศวิถีของสังคม ขอบขอบคุณเหล่านั้นที่เปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวในชีวิตให้เราเห็นเป็นสีสันที่หลากหลายในเล่มนี้

ขอขอบคุณ สสส. ที่เห็นความสำคัญและให้ทุนสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ขอบขอบคุณสำนักงานสถิติแห่งชาติที่เป็นพันธมิตรสำคัญตลอดการทำงาน ขอบขอบคุณบรรดา อสม. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนันในชุมชนต่างๆ ที่สละเวลานำคณะนักวิจัยภาคสนามลงพื้นที่เก็บข้อมูลจนครบถ้วน ขอบขอบคุณนักวิจัยภาคสนามทุกคนที่พยายามอย่างที่สุดเพื่อให้งานนี้เสร็จจุล่งอย่างมีคุณภาพ ทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์ที่สุดที่ทำให้งานนี้สำเร็จ

เราตั้งใจให้เรื่องราวและตัวเลขที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้เป็นการยืนยันอย่างเป็นทางการถึงการมีอยู่ของพลเมืองที่ไม่ได้อยู่ในการกำกับของชนบททางเพศของสังคม ที่ถูกเรียกรวมๆ ว่าคนหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ด้วยหวังว่าข้อค้นพบในงานวิจัยนี้จะนำไปสู่การพัฒนานโยบายสำหรับบุคคลเพศหลากหลายบนฐานข้อมูลที่เชื่อถือได้ เพื่อสร้างความเท่าเทียมทางเพศที่เปิดกว้างและครอบคลุมคนทุกเพศสภาพในสังคมไทย

กุลภา วจนสาระ
กฤตยา อาชวนิจกุล
มิถุนายน 2568

คณะดำเนินงานโครงการ

รศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล	ที่ปรึกษาโครงการ
กุลภา วจนสาระ	หัวหน้าโครงการ
วิรัชพัชร มานิตศรีศักดิ์	นักวิจัยโครงการ
อุรษา ประภาวดี	เจ้าหน้าที่บริหารโครงการ
โอปอล์ ประภาวดี	ฝ่ายสื่อและประชาสัมพันธ์โครงการ

คณะทำงานวิชาการ

พัฒนาวิธีการคาดประมาณประชากรหลากหลายทางเพศ

รศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
ศ.ดร.ปัทมา วาพัฒน์วงศ์	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.อรรณพ ประสิทธิ์ศิริผล	วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร.ติโหมะ ตะปะหนี โอะยะะเน็น	คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.กังวาล พองแก้ว	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.ชีรา ทองกระจาย	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
กาญจนา ภู่มาลี	ศูนย์สารสนเทศยุทธศาสตร์ภาครัฐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
วีระวัฒน์ ดาริชาติ	กองนโยบายและวิชาการสถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
ดร.วรารณณ์ แซ่มสนิท	สมาคมเพศวิถีศึกษา
รตี แท้สมบัติ	มูลนิธิเครือข่ายเพื่อนกะเทยเพื่อสิทธิมนุษยชน
อรรณว วาดดาว ชูมาพร	Bangkok Pride/นฤมิตรไพรด์
ณฐกมล ศิวะศิลป์	Thailand Intersex Rights/Non-binary Thailand
กุลภา วจนสาระ	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

นักวิจัยภาคสนาม

วิสิรา นนทสันต์	แพรวาณิษฐ์ คำวงษ์	กนกวรรณ วรวงศ์
ธัญญา ไตรวาริรัตน์	อิสเรศ เตชะเจริญกิจ	ศรินธร รัตน์เจริญขจร
ปฎิภาณ เอื้อสถาพรกิจ	กัญญณัฐ ลีนาวงศ์	ภัทรศักดิ์ อุ่มบางตลาด
แทนไท หม่า	วิรัชพัชร มานิตศรีศักดิ์	

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นรายงานฉบับที่ 2 ของโครงการคาดประมาณขนาดประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+ ที่ศึกษาสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพในกลุ่มประชากรตัวอย่าง แบ่งเป็นกลุ่มที่มีเพศวิถีตามชนบทและกลุ่มที่มีเพศวิถีนอกชนบท รวมทั้งแบ่งเป็นรุ่นวัยประชากร จากจำนวนประชากรตัวอย่าง 2,426 คน เป็นคนที่มีเพศวิถีนอกชนบทร้อยละ 13.3 และมีผู้ที่นิยามตัวเองเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ร้อยละ 7.4 เพศกำเนิดหญิงมีวิถีทางเพศไม่ตามชนบสูงกว่าผู้ชาย ทั้งรับรู้ตัวเอง แสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศ และมีความสนใจทางเพศที่เปิดกว้างหลากหลายกว่าผู้ชาย คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีมีความสามารถในการรักคนเพศสภาพต่างๆ ได้หลากหลายกว่าคนที่มีเพศวิถีตามชนบท ประชากรตัวอย่างในภาพรวมมีสัดส่วนผู้ที่แสดงถึงความเลือนไหลทางเพศร้อยละ 8.5 คนนอกชนบทเพศวิถีมีแนวโน้มจะมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในอายุที่น้อยกว่าคนในชนบทเพศ ผู้หญิงมีความสัมพันธ์ทางเพศที่ปราศจากความยินยอมสูงกว่าผู้ชาย คนที่มีวิถีทางเพศนอกชนบสงามิแนวโน้มที่จะมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมสูงกว่าคนที่มีเพศวิถีตามชนบท แม้ระดับการยอมรับคนหลากหลายทางเพศในภาพรวมจะอยู่ในระดับสูง แต่ยังพบว่ามีอคติทางเพศและการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหลากหลายทางเพศ คนนอกชนบทเพศวิถีเคยรับรู้หรือเคยเห็นว่าคนหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติหรือได้รับความรุนแรงด้านต่างๆ สูงกว่าคนในชนบทเพศวิถี สถานะสุขภาพมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มวัย คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับความเครียดต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนในชนบทเพศ คนหลากหลายทางเพศยังขาดทักษะรับมือกับอคติในระบบบริการสุขภาพ ความรอบรู้ด้านสุขภาพเฉพาะสำหรับ LGBTQ+ ยังต่ำกว่าความรอบรู้ทั่วไป การศึกษานี้มีข้อเสนอเชิงนโยบายคือ พัฒนานองค์ความรู้ใหม่ที่ครอบคลุมและรอบด้าน สนับสนุนงานวิจัยที่วิเคราะห์โครงสร้างอำนาจและกลไกกีดกัน LGBTQ+ ส่งเสริมการศึกษาเรื่องการทับซ้อนของอัตลักษณ์ ส่งเสริมการสร้างทฤษฎีความหลากหลายทางเพศที่สอดคล้องกับบริบทไทย ปฏิรูประบบกฎหมายและสิทธิของคนหลากหลายทางเพศ และปฏิรูประบบสุขภาพให้ครอบคลุม LGBTQ+

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางเพศ, เพศวิถีตามชนบท, นอกชนบทเพศวิถี, รุ่นวัยประชากร, อัตลักษณ์ทางเพศ, ความรอบรู้ด้านสุขภาพ

Abstract

This study represents the second report of the research project entitled “Estimating the Size of Gender-Diverse Individuals and the Life and Health of LGBTQ+ People.” It explores the intersections of sexuality, health, and social experiences among a population sample stratified by sexual normativity—namely, cis-heterosexual individuals and non-cis-heterosexual individuals—as well as by generational cohorts. Among the 2,426 respondents, 13.3% identified as having a non-normative sexuality, while 7.4% explicitly self-identified as LGBTQ+. Findings indicate that individuals assigned female at birth are more likely to diverge from heteronormative expectations in gender identity, expression, and sexual attraction compared to those assigned male. Non-cis-heterosexual individuals demonstrated greater sexual fluidity and broader patterns of attraction across gender identities than their cis-heterosexual counterparts. The study also indicates differences in sexual experiences, with non-cis-heterosexual individuals reporting younger sexual initiation and higher rates of non-consensual encounters, particularly among female participants. Despite increasing public acceptance, gender bias and discrimination exist, disproportionately affecting non-cis-heterosexual individuals, who report greater exposure to systemic exclusion and violence. Significant health disparities are observed across generational cohorts, with non-conforming individuals facing higher risks of depression and less access to LGBTQ+-specific healthcare services. Health literacy for LGBTQ+ individuals is lower than general health literacy, and many lack good coping techniques for systemic bias in healthcare. Policy recommendations include broadening comprehensive knowledge frameworks, promoting intersectionality-based research, critically examining power structures and exclusion mechanisms, advancing gender diversity theories within Thailand’s socio-cultural context, advocating for legal and civil rights reforms, and ensuring inclusive healthcare policies that respond to LGBTQ+ needs.

Keywords: gender-diverse individuals, cis-heterosexual individuals, non-cis-heterosexual individuals, generational cohorts, gender identity, health literacy

สารบัญ

คำนำ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ	(3)
คำนำ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม	(4)
คำนำ	(5)
บทคัดย่อ	(7)
Abstract	(8)
นิยามศัพท์	(16)
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(19)
1 ความสำคัญของการสำรวจประชากรหลากหลายทางเพศ	1
เกริ่นนำ	1
วัตถุประสงค์	6
วิธีดำเนินการวิจัย	6
จริยธรรมการวิจัย	8
ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	9
ข้อจำกัดในการวิจัย	10
2 สรรวจองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศ	13
เรื่องราวของคนหลากหลายทางเพศในสังคมไทย	13
อัตลักษณ์เควียร์สากลในบริบทไทย	26
3 ลักษณะทางประชากรและสังคมของกลุ่มตัวอย่าง	29
เพศ และอายุของกลุ่มตัวอย่าง	30
การศึกษาและการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง	33
ครอบครัว ชีวิตคู่ และความเป็นอยู่	35
สรุปและข้อสังเกต	38

4 หลากหลายเพศวิถีและชีวิตด้านเพศของคุณ	39
เพศกำเนิดหรือเพศที่ระบุในใบเกิด	41
อัตลักษณ์ทางเพศ	42
ความหลากหลายในบางโอกาสของการแสดงออกทางเพศ	47
พื้นที่ปลอดภัยในการเปิดเผยตัวตนทางเพศของ LGBTQ+	49
รสนิยมและความสนใจทางเพศ: ความหลากหลายนอกขนบ	58
ชีวิตทางเพศ: ประสบการณ์และความสัมพันธ์	64
ความเลื่อนไหลทางเพศ (sexual fluidity)	70
ประสบการณ์ทางเพศ	71
เพศสัมพันธ์ครั้งแรก	73
เพศสัมพันธ์ที่ยินยอมพร้อมใจ (sexual consent)	75
ความสุขทางเพศ: เรื่องส่วนตัวที่สะท้อนสังคม	78
เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยของคนเพศหลากหลาย	82
อคติและความรุนแรงต่อคนเพศหลากหลาย	85
สรุปและข้อสังเกต	93
เรื่องราวของ “โม” กับ “เม”	95
5 สุขภาพและความรอบรู้ด้านสุขภาพ	103
สิทธิและสวัสดิการด้านสุขภาพ	104
สถานการณ์สุขภาพ	106
1. เมื่อป่วยไข้ไม่สบาย: สุขภาพกายและการเข้าถึงบริการ	106
2. เมื่อใจปรารถนา: สุขภาพจิตกับความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า	114
ความรอบรู้ด้านสุขภาพ	121
สรุปและข้อสังเกต	132
6 ว่าด้วยความหลากหลายในชีวิตทางเพศและสุขภาพสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย	135
เพศวิถีและชีวิตด้านเพศนอกขนบ: ข้อสังเกตและอภิปราย	137
ความหลากหลายในตัวตนเพศ	143
อคติและความรุนแรงต่อคนเพศหลากหลาย: ข้อสังเกตและอภิปราย	146
สุขภาพและความรอบรู้ด้านสุขภาพ: ข้อสังเกตและอภิปราย	148
ข้อเสนอเชิงนโยบาย	152
เอกสารอ้างอิง	156
ดัชนี	165

สารบัญภาพ

1.1	ร้อยละของการยอมรับ LGBTQ+ จำแนกตามประเทศที่สำรวจ พ.ศ. 2562	4
2.1	การกระจายร้อยละของงานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศ จำแนกตามเพศสภาพ	23
2.2	การกระจายร้อยละของงานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศในเยาวชน จำแนกตามประเด็น	26
4.1	การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามเพศกำเนิด	45
4.2	ร้อยละของการนิยามตัวเองว่าเป็นและไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	51
4.3	การกระจายร้อยละของการแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ	52
4.4	การกระจายร้อยละของช่องทางในการแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ	55
4.5	การกระจายร้อยละของความชอบหรือความรู้สึกสนใจทางเพศ จำแนกตามเพศกำเนิด	59
4.6	การกระจายร้อยละของความรู้สึกสนใจหรือดึงดูดใจทางเพศของคนนอกขนบ เพศวิถี จำแนกตามเพศกำเนิด	61
4.7	การกระจายร้อยละของประสบการณ์ทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	72
5.1	ร้อยละของสถานะสุขภาพของประชากรตัวอย่าง เปรียบเทียบระหว่างสุขภาพดี กับสุขภาพไม่ดี จำแนกตามรุ่นประชากร	108
5.2	ร้อยละของผู้ที่มีโรคประจำตัว 5 อันดับแรก จำแนกตามรุ่นประชากร	110

สารบัญตาราง

2.1	การกระจายร้อยละขององค์ความรู้ด้านหลากหลายทางเพศ จำแนกตามประเภท	14
2.2	การกระจายร้อยละของการสร้างองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศ จำแนกตามช่วงปีและประเด็นที่ศึกษา	16
2.3	การกระจายร้อยละของงานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศ จำแนกตามช่วงปีและเพศสภาพ	21
3.1	การกระจายร้อยละของช่วงอายุประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถี	30
3.2	การกระจายร้อยละของลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถีและรุ่นประชากร	32
3.3	การกระจายร้อยละของลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถีและระดับการศึกษา	33
3.4	การกระจายร้อยละของลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถีและสถานภาพการทำงาน	34
3.5	การกระจายร้อยละของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถี ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน และสถานภาพสมรส	36
3.6	การกระจายร้อยละคุณภาพชีวิตของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถี และคุณภาพชีวิตโดยรวมของครัวเรือน	37
4.1	การกระจายร้อยละของเพศกำเนิดของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถี	41
4.2	การกระจายร้อยละของเพศกำเนิดของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามรุ่นประชากร	42
4.3	การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามเพศกำเนิด	44
4.4	การกระจายร้อยละของการแสดงออกทางเพศสภาพ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	48
4.5	การกระจายร้อยละของการแสดงออกทางเพศสภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	48
4.6	การกระจายร้อยละของการนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	50
4.7	การกระจายร้อยละของการนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	51

4.8	การกระจายร้อยละของการแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	53
4.9	การกระจายร้อยละของปฏิกิริยาที่ได้รับจากครอบครัวเมื่อแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	56
4.10	การกระจายร้อยละของปฏิกิริยาที่ได้รับจากครอบครัวเมื่อแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	57
4.11	การกระจายร้อยละของความชอบหรือความรู้สึกสนใจทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	60
4.12	การกระจายร้อยละของความชอบหรือรู้สึกดึงดูดใจทางเพศ เปรียบเทียบระหว่าง คนที่ระบุว่าเป็น และไม่เป็นคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามเพศกำเนิด	62
4.13	การกระจายร้อยละของสถานะความสัมพันธ์ปัจจุบัน จำแนกตามชนบทเพศวิถี	66
4.14	การกระจายร้อยละของสถานะความสัมพันธ์ปัจจุบัน จำแนกตามรุ่นประชากร	66
4.15	การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ของคนในชนบทเพศวิถี จำแนกตามเพศกำเนิด	67
4.16	การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ของคนนอกชนบทเพศวิถี จำแนกตามเพศกำเนิด	68
4.17	การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ในอดีตของคนเพศกำเนิด ชาย จำแนกตามชนบทเพศวิถี และการนิยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่	69
4.18	การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ในอดีตของคนเพศกำเนิด หญิง จำแนกตามชนบทเพศวิถี และการนิยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่	69
4.19	การกระจายร้อยละความเลื่อมใสทางเพศ จำแนกตามรสนิยมทางเพศในปัจจุบัน และความสัมพันธ์ในอดีต	71
4.20	การกระจายร้อยละของประสบการณ์ทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด	72
4.21	การกระจายร้อยละของช่วงอายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก จำแนกตามรุ่นประชากร	73
4.22	การกระจายร้อยละของช่วงอายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด	74
4.23	การกระจายร้อยละของประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอม จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด	77
4.24	การกระจายร้อยละของความสุขทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถีและเพศกำเนิด	79
4.25	การกระจายร้อยละของความสุขทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	79

4.26	การกระจายร้อยละของปัจจัยที่ทำให้พึงพอใจทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด	80
4.27	การกระจายร้อยละของปัจจัยที่ทำให้พึงพอใจทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	81
4.28	การกระจายร้อยละของปัจจัยที่ทำให้ไม่มีความสุขทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	82
4.29	การกระจายร้อยละของพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด	83
4.30	การกระจายร้อยละของพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย เปรียบเทียบระหว่างสถานะโสด ไม่มีแฟน และเคยแต่งงาน จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด	84
4.31	การกระจายร้อยละของเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย จำแนกตามรุ่นประชากร	84
4.32	การกระจายร้อยละของทัศนคติที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	86
4.33	การกระจายร้อยละของทัศนคติที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	87
4.34	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงทางกายภาพ จำแนกตามชนบทเพศ	89
4.35	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงทางจิตใจ จำแนกตามชนบทเพศ	90
4.36	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงทางสังคม จำแนกตามชนบทเพศ	91
4.37	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จำแนกตามชนบทเพศ	92
4.38	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ตอบว่า “ไม่รู้/ไม่ตอบ” ในสถานการณ์ที่คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จำแนกตามชนบทเพศ	92
5.1	การกระจายร้อยละของสิทธิสุขภาพ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	105
5.2	การกระจายร้อยละของสิทธิสุขภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	106
5.3	การกระจายร้อยละสถานะสุขภาพของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถี	107
5.4	การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างที่มีโรคเรื้อรัง/โรคประจำตัว จำแนกตามชนบทเพศวิถี	109
5.5	การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างกับการเข้าถึงบริการสุขภาพ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	111

5.6	การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างกับการเข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ จำแนกตามชนบท และรุ่นประชากร	112
5.7	การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างกับเหตุผลที่ไม่ไปพบแพทย์ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	113
5.8	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่บริโภค/ใช้สารกระตุ้นเป็นประจำ จำแนกตามชนบทเพศวิถี	114
5.9	การกระจายร้อยละของความเสี่ยงภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถี	115
5.10	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่มีภาวะอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถี	116
5.11	การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอารมณ์และความคิดเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถีและรุ่นประชากร	117
5.12	ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่มีอาการทางกายเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถี	119
5.13	การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่แสดงอาการทางกายเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถีและรุ่นประชากร	120
5.14	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไป จำแนกตามชนบทเพศวิถี	122
5.15	ร้อยละของการมีความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	124
5.16	ร้อยละของการมีความสามารถในการทำความเข้าใจด้านสุขภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	125
5.17	ร้อยละของความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร	126
5.18	ร้อยละของความรอบรู้ด้านการเข้าถึงข้อมูลสุขภาพ จำแนกตามความเป็นเพศหลากหลาย	127
5.19	ร้อยละของการมีความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพสำหรับ คนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	129
5.20	ร้อยละของทักษะในการทำความเข้าใจด้านสุขภาพสำหรับคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	130
5.21	ร้อยละของความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพสำหรับ คนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร	131

นิยามศัพท์

ในการวิจัยสำรวจครั้งนี้ได้ใช้คำศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศและเพศวิถีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีการใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษและการใช้แทนกัน ดังนี้

ประชากรหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) หมายถึง กลุ่มคนที่เป็นเลสเบียนหรือหญิงรักหญิง (Lesbian) เกย์หรือชายรักชาย (Gay) ไบเซ็กชวลหรือคนที่รักได้สองเพศ (Bisexual) คนข้ามเพศ (Transgender) เควียร์ (Queer) รวมทั้งคนที่เป็นอินเตอร์เซ็กส์หรือเพศกำกวม (Intersex) นอนไบนารี (Non-binary) รวมถึงอัตลักษณ์ทางเพศวิถีอื่นๆ นอกจากนี้แล้ว ยังหมายรวมถึงคำศัพท์ในบริบทสังคมไทย ได้แก่ ทอม (Tomboy) ที่หมายถึงผู้หญิงที่รู้สึกและแสดงออกถึงความเป็นชาย มีความสนใจผู้หญิง ดี (Lady) ผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์และการแสดงออกเป็นหญิง มักมีความรู้สึกดึงดูดใจกับทอม รวมทั้งตุ๊ด กะเทย สาวประเภทสอง ที่หมายถึงคนที่มีเพศกำเนิดเป็นชาย แต่มีอัตลักษณ์ทางเพศและพฤติกรรมการแสดงออกถึงความเป็นหญิง และอาจเปลี่ยนแปลงสรีระร่างกายให้สอดคล้องกับเพศสภาพหญิง โดยคำว่าตุ๊ดนั้นมียัยเชิงดูหมิ่น จึงมักใช้คำว่ากะเทย หรือสาวประเภทสองมากกว่า ในรายงานฉบับนี้ใช้คำว่า คนหลากหลายทางเพศ ผู้มีความหลากหลายทางเพศ คนเพศหลากหลาย และคำย่อ LGBTQ+ ในความหมายเดียวกับคำว่าประชากรหลากหลายทางเพศ ซึ่งหมายถึงรวมถึงคนที่มีอัตลักษณ์และเพศวิถีที่แตกต่างจากชนบทเพศทั้งหมด

อัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) หมายถึง ความรู้สึกภายในของบุคคลเกี่ยวกับตัวตนทางเพศของตัวเองที่อาจจะสอดคล้องกับเพศที่ระบุเมื่อเกิดหรือไม่ก็ได้ รวมถึงการแสดงออกผ่านบุคลิก กิริยาท่าทาง การพูดจา การแต่งกาย และอื่นๆ ในรายงานฉบับนี้ใช้คำว่าตัวตนทางเพศ เพศสภาพ เพศสถานะ และเพศภาวะ ในความหมายเดียวกับอัตลักษณ์ทางเพศ

สัณนิษฐานทางเพศ (Sexual Orientation) หมายถึง ความรู้สึกดึงดูดใจ หรือความรู้สึกสนใจทางอารมณ์และในทางเพศ กับบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศเหมือนกัน (เรียกว่ารักเพศเดียวกัน (homosexual) เช่น ชายรักชาย หรือหญิงรักหญิง) หรือกับบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างกัน (เรียกว่ารักต่างเพศหรือรักเพศตรงข้าม (heterosexual) สอดคล้องกับแบบแผนหรือชนบททางเพศของสังคม) หรือรู้สึกดึงดูดใจมากกว่าเพศสภาพเดียวกันได้ (เช่น คนรักสองเพศ-ไบเซ็กชวล รักได้ทุกเพศ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศสภาพ-แพนเซ็กชวล) รวมทั้งไม่รู้สึกสนใจทางเพศกับเพศใดเลยก็ได้ (อเซ็กชวล-Asexual) ในรายงานนี้ใช้คำว่าความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศ ความชอบหรือความสนใจทางเพศ และวิถีทางเพศ ในความหมายที่หมายถึงคำว่ารสนิยมทางเพศและใช้แทนกันได้

รักเพศเดียว (Monosexual) หมายถึง คนที่มีความสนใจหรือรู้สึกดึงดูดใจทางเพศกับเพศเดียวเท่านั้น

รักหลายเพศ (Polysexual) หมายถึง คนที่มีความสนใจหรือรู้สึกดึงดูดใจทางเพศกับคนหลายเพศสภาพ ไม่อยู่ในกรอบชายหญิง และไม่จำเป็นต้องสนใจทุกเพศ

การแสดงออกทางเพศ (Gender Expression) หมายถึง วิธีที่บุคคลแสดงออกหรือนำเสนอตัวตนทางเพศต่อคนอื่น ได้แก่ พฤติกรรม การแต่งกาย กิริยาท่าทาง น้ำเสียงการพูดจา หรือลักษณะภายนอกอื่นๆ ซึ่งอาจสอดคล้องกับแบบแผนหรือชนบททางเพศที่สังคมกำหนดมาตรฐานไว้สำหรับเพศชายหรือเพศหญิงหรือไม่ก็ได้

ลักษณะทางเพศ (Sex Characteristics) หมายถึง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะทางกายภาพที่แสดงออกถึงเพศของบุคคล ทั้งที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะสืบพันธุ์ที่มีอยู่ตั้งแต่เกิด เช่น อวัยวะเพศหรืออวัยวะในระบบสืบพันธุ์ หรือลักษณะทางเพศที่ปรากฏขึ้นในช่วงวัยรุ่น เช่น หน้าอกในผู้หญิง เสียงทุ้มในผู้ชาย รวมทั้งพฤติกรรมและการแสดงออกทางเพศที่มักสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม

อินเตอร์เซ็กซ์ (Intersex) หมายถึง บุคคลเกิดมาพร้อมกับลักษณะทางเพศ (อวัยวะเพศต่อมเพศ และลักษณะทางพันธุกรรมของโครโมโซม) ที่ไม่เข้ากับแนวคิดสองเพศชาย-หญิงแบบดั้งเดิม เป็นคำรวมที่ใช้อธิบายความหลากหลายทางชีววิทยาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ บางกรณีสามารถสังเกตได้ตั้งแต่แรกเกิด ขณะที่บางกรณีปรากฏเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ หรือไม่แสดงออกทางร่างกายเลย เช่น ความแตกต่างของโครโมโซม อินเตอร์เซ็กซ์เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชีววิทยาเท่านั้น และไม่เกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานทางเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศของบุคคล

คนเพศตรง (Cisgender) หมายถึง บุคคลที่รู้สึกว่ามีอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองตรงหรือสอดคล้องกับเพศที่ถูกกำหนดตั้งแต่เกิด โดยไม่รู้สึกขัดแย้งหรือต้องการเปลี่ยนแปลงเพศกำเนิดนั้น มักใช้หมายถึงคนที่ตรงข้ามกับคนข้ามเพศ (transgender) ผู้หญิงเพศตรง (cisgender female) คือคนที่เกิดมามีสรีระเพศกำเนิดเป็นหญิงและรู้สึกสบายใจที่จะมีอัตลักษณ์เป็นหญิง ผู้ชายเพศตรง (cisgender male) คือคนที่เกิดมามีสรีระร่างกายเป็นชายและรู้สึกสบายใจที่จะมีอัตลักษณ์เป็นชายตรงตามเพศกำเนิด

เพศวิถี (Sexuality) หมายถึง ชุดของลักษณะ พฤติกรรม และอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรับรู้ดึงดูดทางเพศต่อบุคคลอื่น การสร้างอัตลักษณ์ทางเพศและการแสดงออกถึงความเป็นเพศของตนเอง เช่น การแต่งกาย พฤติกรรม กิริยาท่าทาง และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งความปรารถนาทางเพศ ความสุขทางเพศ และความสัมพันธ์ทางเพศของบุคคล เพศวิถีไม่ได้เป็นเรื่องของสรีระทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมและสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดชีวิตของบุคคล

คนที่มีความเป็นเพศวิถีในแบบ (Cisgender Heterosexual Individuals: cis-hetero individuals)

หมายถึง บุคคลเพศตรงที่มีเพศวิถี/วิถีทางเพศสอดคล้องกับแบบแผนหรือบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนด บทบาททางเพศให้ นั่นคือ บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศสอดคล้องหรือตรงกับเพศกำเนิด (cisgender) และมีรสนิยมทางเพศที่ดึงดูดใจเพศตรงข้าม (heterosexual) ซึ่งได้แก่ ผู้ชายที่มีเพศกำเนิดเป็นชาย รู้สึกสบายใจในอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็นชาย และสนใจเพศตรงข้ามคือผู้หญิงเท่านั้น และผู้หญิงที่มีเพศกำเนิดเป็นหญิง รู้สึกสบายใจในอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็นหญิง และสนใจเพศตรงข้ามคือผู้ชายเท่านั้น ในรายงานนี้ใช้คำว่าคนที่อยู่ในแบบเพศวิถี คนในแบบเพศ คนที่มีเพศวิถีตามแบบ ในความหมายเดียวกันกับคนที่มีความเป็นเพศวิถีในแบบทั้งหมด

คนที่มีความเป็นเพศวิถีนอกแบบ (Non-Cisgender Heterosexual Individuals: non-cis-hetero individuals) หมายถึง บุคคลที่มีการดำเนินชีวิตด้านเพศไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานทางเพศของสังคมอยู่นอกแบบทางเพศที่สังคมกำหนด ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ทางเพศที่นอกเหนือชายหญิง (non-cisgender) หรือความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศที่ไม่อยู่ในกรอบรักต่างเพศ (non-heterosexual) และสามารถรู้สึกดึงดูดใจได้มากกว่าหนึ่งเพศสภาพ ในรายงานนี้ใช้คำว่าคนที่อยู่นอกแบบเพศวิถี คนนอกแบบเพศ คนที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามแบบเพศ ในความหมายเดียวกับคำว่าคนที่มีความเป็นเพศวิถีนอกแบบทั้งหมด และโดยนัยแล้วหมายถึงคนที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย

แบบเพศวิถี หมายถึง ชุดของกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ความเชื่อ และค่านิยมทางสังคมที่กำหนดและกำกับพฤติกรรมทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเพศ บทบาทและการแสดงออกทางเพศของบุคคลในสังคม แบบเพศวิถีเป็นสิ่งที่กำกับชีวิตทางเพศว่าแบบใดถูกต้องเหมาะสม แบบใดไม่เป็นที่ยอมรับ

ความลื่นไหลทางเพศ (Sexual Fluidity) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางเพศ พฤติกรรมทางเพศ หรือความรู้สึกสนใจหรือดึงดูดใจทางเพศไปตามสถานการณ์หรือความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตในแต่ละช่วงเวลา โดยไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบของรักต่างเพศหรือรักได้เพศเดียวเท่านั้น และไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกกำกับไว้อย่างคงที่ตายตัวตลอดชีวิต

รุ่นประชากร (Generation) หมายถึง กลุ่มของบุคคลที่เกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน สมาชิกของแต่ละรุ่นประชากรมักเติบโตมาในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่คล้ายคลึงกัน อยู่ในการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีร่วมสมัยกัน การผ่านประสบการณ์ร่วมกันเหล่านี้ส่งผลให้สมาชิกของแต่ละรุ่นประชากรมีลักษณะทางวัฒนธรรม ค่านิยม และทัศนคติทางสังคมในเรื่องต่างๆ คล้ายคลึงกัน ในรายงานนี้ใช้การแบ่งคนเป็นรุ่นประชากรเพื่อแสดงความแตกต่างของวิถีคิด มุมมอง และพฤติกรรมระหว่างรุ่นวัยต่างๆ โดยแบ่งเป็น 5 รุ่นประชากร คือ Gen Z (เกิด พ.ศ. 2538-2555) Gen Y (เกิด พ.ศ. 2523-2537) Gen X (เกิด พ.ศ. 2508-2522) รุ่นเบบี้บูม (Baby Boomers เกิด พ.ศ. 2489-2507) และรุ่นสงครามโลก (Silent generation เกิดก่อน พ.ศ. 2489)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการคาดการณ์ขนาดประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+ รายงานนี้เป็นฉบับที่ 2 ซึ่งศึกษาสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพในกลุ่มประชากรตัวอย่างที่สำรวจในจังหวัดราชบุรี แบ่งประชากรตัวอย่างเป็นกลุ่มที่มีเพศวิถีตามชนบ (cis-hetero individuals) และกลุ่มที่มีเพศวิถีนอกชนบ (non-cis-hetero individuals) รวมทั้งแบ่งเป็นรุ่นวัยประชากร (generation) ด้วย จากจำนวนประชากรตัวอย่าง 2,426 คน เป็นเพศกำเนิดชาย 909 คน เพศกำเนิดหญิง 1,516 คน และอินเตอร์เซ็กส์ 1 คน โดยพบว่าเป็นคนที่มีเพศวิถีตามชนบ จำนวน 2,103 คน แบ่งเป็นเพศกำเนิดชาย 826 คน และเพศกำเนิดหญิง 1,286 คน และเป็นคนที่มีเพศวิถีนอกชนบ จำนวน 323 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

วิถีทางเพศ การสำรวจพบว่าผู้ที่นิยามตัวเองเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 7.4 สูงที่สุดในคน Gen Z ที่ร้อยละ 19 ทั้งยังพบว่าคนที่ไม่อยู่ในชนบเพศวิถีมีอิสระในการนิยาม “เพศ” ของตัวเองโดยไม่ได้อิงอยู่กับกรอบทางเพศแบบใดแบบหนึ่ง ครึ่งหนึ่งระบุตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ แต่ประมาณสองในห้าไม่นับรวมตัวเองในกลุ่ม LGBTQ+ เพศกำเนิดหญิงมีวิถีทางเพศไม่ตามชนบสูงกว่าผู้ชาย นอกจากผู้หญิงจะสามารถรับรู้และแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศได้อย่างยืดหยุ่นและหลากหลายมากกว่าผู้ชาย ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลของบรรทัดฐานความเป็นชาย (hegemonic masculinity) ที่กดทับให้ผู้ชายต้องแสดงออกทางเพศแบบตายตัวมากกว่าผู้หญิงแล้ว ผู้หญิงยังมีความสนใจทางเพศที่เปิดกว้างหลากหลายกว่าผู้ชาย ชอบหรือสนใจในคนเพศเดียวกันสูงกว่าผู้ชาย และสนใจทั้งสองเพศสูงกว่าผู้ชายสามเท่า ตลอดจนเปิดกว้างรับอัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ สูงกว่าผู้ชาย และขณะที่คนที่มีเพศวิถีตามชนบสามารถรักชอบได้เพศเดียว (mono-sexual) ตามบรรทัดฐานสังคม คนที่อยู่นอกชนบเพศมีความสามารถในการรักคนเพศสภาพต่างๆ ได้หลากหลายกว่า โดยเฉพาะการมีความรู้สึกดึงดูดใจได้หลายเพศสภาพ (polysexual) ที่มีสัดส่วนสูงถึงสี่ในสิบ และมีประสบการณ์พัฒนาความสัมพันธ์กับเพศสภาพที่หลากหลายมากกว่าผู้ชาย ภาพรวมของประชากรตัวอย่างมีสัดส่วนผู้ที่แสดงถึงความเลือนไหลทางเพศร้อยละ 8.5 ประกอบด้วยคนที่เคยมีประสบการณ์คบหาคนที่มีความหลากหลายทางเพศร้อยละ 5.5 และคนที่เคยมีประสบการณ์คบหาคนที่ม้อัตลักษณ์ทางเพศต่างๆ มากกว่าหนึ่งอัตลักษณ์ร้อยละ 3.0

ประสบการณ์ทางเพศ พบว่าอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมีแนวโน้มลดลงตามรุ่นประชากร คนรุ่นเบบี้บูมที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่อายุเฉลี่ย 21 ปี ขณะที่คน Gen Z มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่อายุเฉลี่ย 17 ปี และคนนอกขนบเพศวิถีมีแนวโน้มจะเปิดรับประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกในอายุน้อยกว่าคนในขนบเพศ ผู้หญิงมีส่วนของการมีความสัมพันธ์ทางเพศที่ปราศจากความยินยอมหรือไม่ได้ต้องการสูงกว่าผู้ชายเท่าตัว คนที่มีวิถีทางเพศนอกขนบสังคมมีแนวโน้มที่จะเผชิญประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมในสัดส่วนที่สูงกว่าคนที่มีเพศวิถีตามขนบ ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยผู้ชายนอกขนบเพศวิถีมีส่วนของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ยินยอมสูงกว่าผู้ชายในขนบเพศวิถีเกือบสามเท่า อีกทั้งพบว่าคนที่มีเพศวิถีนอกขนบมีส่วนของคนที่มีความสุขในเพศสัมพันธ์สูงกว่าคนในขนบเพศ ทั้งเพศกำเนิดชายและหญิง และคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z มีสัดส่วนของผู้ที่ระบุว่ามีความสุขทางเพศมากกว่ารุ่นวัยอื่นๆ และสัดส่วนของคน ที่ระบุว่ามีความสุขทางเพศยิ่งน้อยลงในรุ่นประชากรที่วัยสูงขึ้น

นอกจากนี้ การทำหายบรรทัดฐานทางเพศของสังคมส่งผลให้คนที่วิถีทางเพศนอกขนบเผชิญกับแรงกดดันหลายประการ ดังที่พบว่าแม้ระดับการยอมรับคนหลากหลายทางเพศในภาพรวมจะอยู่ในระดับสูง แต่การเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหลากหลายทางเพศยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย คนนอกขนบเพศวิถีเคยรับรู้หรือเคยเห็นว่าคนหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติหรือได้รับความรุนแรงด้านต่างๆ สูงกว่าคนในขนบเพศวิถี ทั้งทางกายภาพ ความรุนแรงทางจิตใจ ความรุนแรงทางสังคม และความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยการหัวเราะเยาะ แชว หรือล้อเลียนคนหลากหลายทางเพศเป็นสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นที่มีการรับรู้หรือเคยเห็นมากที่สุด ขณะเดียวกัน ทศนะ ต่อ LGBTQ+ มีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากร คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z และ Gen Y ส่วนใหญ่ มอง LGBTQ+ ด้วยสายตาที่เท่าเทียมกันว่าเป็นเรื่องปกติสูงกว่ารุ่นวัยประชากรที่เกิดก่อนหน้ามาก

สถานะสุขภาพ มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มวัยต่างๆ คนสูงวัยมีสถานะทางสุขภาพดีน้อยกว่าคนรุ่นอื่น และเจ็บป่วยด้วยโรคตามวัย โดยเฉพาะโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) ในด้านการบริโภคแอลกอฮอล์และสารเสพติด ผู้ชายในกลุ่มเพศวิถีตามขนบเป็นกลุ่มที่ใช้สารกระตุ้นต่างๆ คือ บุหรี่/บุหรี่ไฟฟ้า การดื่มเหล้า/เบียร์/เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ กระท่อม และกัญชา มากกว่ากลุ่มอื่นๆ ในสถานการณ์ของสุขภาพจิตกับความเครียดต่อภาวะซึมเศร้า คนที่อยู่นอกขนบเพศวิถีมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับความเครียดต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนในขนบเพศ เห็นได้ชัดในด้านอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดที่อาจเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนที่อยู่ในขนบเพศ ขณะที่ในกลุ่มที่มีเพศวิถีสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมนั้น ผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูงกว่าผู้ชาย คนรุ่น Gen Z โดยเฉพาะกลุ่มที่มีเพศวิถีนอกขนบ มีสัดส่วนของคนที่มีอาการทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่ารุ่นวัยอื่นๆ ในเรื่องความรอบรู้ด้านสุขภาพ ระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพ

ทั่วไปนั้นมีความสัมพันธ์กับรุ่นวัยประชากร ส่วนความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับ LGBTQ+ ในภาพรวม คนเพศหลากหลายมีระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศน้อยกว่า ความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไป

กล่าวได้ว่าสภาวะสุขภาพไม่ได้เป็นเพียงเรื่องร่างกาย แต่คือผลผลิตจากอำนาจทางสังคม ที่ซับซ้อน เนื่องจากความแตกต่างด้านสุขภาพ ทั้งสถานะสุขภาพ สุขภาพกาย สุขภาพจิต การมีพฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคสิ่งเสพติด และความรอบรู้เรื่องสุขภาพ ล้วนได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม ความคาดหวังทางเพศ และอิทธิพลของระบบสุขภาพที่ไม่ได้รองรับคนทุกเพศสภาพ อย่างเท่าเทียมกัน กลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในชนบทเพศวิถีที่สุขภาพไม่ดี มีโรคประจำตัวและไปหาหมอเป็นประจำสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ แม้ส่วนหนึ่งจะเป็นปัจจัยเรื่องอายุเฉลี่ยที่สูงกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่สะท้อนถึงอิทธิพลของบทบาททางเพศตามบรรทัดฐานสังคมและโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะรับภาระด้านสุขภาพมากกว่าผู้ชาย ความสามารถในการสื่อสารกับบุคลากรทางการแพทย์ พบความแตกต่างชัดเจนระหว่างรุ่นประชากร โดยรุ่นผู้สูงอายุมีความมั่นใจมากกว่าในการพูดคุยกับแพทย์ ส่วนคน Gen Z มีความเชี่ยวชาญในการค้นหาข้อมูลออนไลน์ แต่มีความมั่นใจในการใช้บริการทางการแพทย์น้อยกว่า LGBTQ+ เชนิกับอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็นเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากต้องเผชิญความท้าทาย ทั้งการเข้าถึงข้อมูลและการต่อสู้กับอคติในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคลากรทางการแพทย์และระบบสุขภาพที่ไม่ได้ออกแบบมาให้รองรับผู้ใช้บริการที่มีความหลากหลายทางเพศ ทำให้เกิดช่องว่างในการดูแลสุขภาพของ LGBTQ+

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อความเข้าใจที่ครอบคลุม ส่งเสริมให้มีการสร้างองค์ความรู้เชิงวิพากษ์และบูรณาการ ได้แก่ การศึกษาวิจัยเชิงลึกถึงกลไกเชิงอำนาจและโครงสร้างที่กีดกันคนที่มีเพศวิถีไม่เป็นตามชนบท เพื่อวิเคราะห์และถอดรหัสกลไกอำนาจที่กีดกัน LGBTQ+ ในระบบโครงสร้างต่างๆ ของสถาบันหลักต่างๆ ในสังคมไทย โดยวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) ทั้งเชิงทฤษฎีและภาคสนาม เน้นการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจในสถาบันหลักของสังคม สร้างเครือข่ายวิชาการข้ามสาขา (interdisciplinary collaboration) ในศาสตร์ต่างๆ เพื่อพัฒนาเป็นทฤษฎีความหลากหลายทางเพศในบริบทไทย ศึกษาปรากฏการณ์การทำลายระบบเพศคู่ชาย-หญิง (heteronormativity) ในบริบทไทย เพื่อพัฒนาทฤษฎีความหลากหลายทางเพศเฉพาะท้องถิ่น

2. การศึกษาวิจัยความทับซ้อนของปัจจัยที่กดทับคนเพศหลากหลาย (Intersectionality) เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยต่างๆ ที่ทับซ้อนกันและส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนหลากหลายทางเพศหรือคนที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามชนบทสังคม

3. การศึกษาวิจัยเพื่อปฏิรูปด้านกฎหมายและสิทธิพลเมือง ได้แก่ พัฒนาดัชนีความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality Index) เพื่อสร้างตัวชี้วัดความก้าวหน้าด้านสิทธิของคนหลากหลายทางเพศในบริบทไทย ด้วยการวิจัยประเมินผลเชิงระบบ (systemic evaluation) เพื่อแก้ไขช่องว่างทางกฎหมายที่เลือกปฏิบัติกับคนเพศหลากหลาย และการจัดทำรายงานคู่ขนาน (shadow report) ประจำปีเพื่อตรวจสอบการทำงานและบังคับใช้กฎหมายของรัฐ ขับเคลื่อนกฎหมายที่ครอบคลุมความหลากหลายทางเพศ เพื่อรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของคนหลากหลายทางเพศ เช่น สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิการเปลี่ยนเพศสภาพในเอกสารราชการ

4. การศึกษาการเลือกปฏิบัติในระบบสุขภาพ ได้แก่ การวิจัยระบบสุขภาพที่เป็นมิตรกับ LGBTQ+ ศึกษาอคติทางการแพทย์และอุปสรรคในการเข้าถึงบริการ เช่น บริการสุขภาพจิตเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศ หรือพัฒนาคู่มือการให้บริการสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อจัดบริการสุขภาพและสุขภาพจิตให้เหมาะสมกับความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะในกลุ่มย่อยต่างๆ ที่เผชิญปัญหาและมีความต้องการด้านสุขภาพแตกต่างกัน การขยายบริการสุขภาพเฉพาะทางให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเพศหลากหลาย เช่น คลินิกให้คำปรึกษาและข้อมูลด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่ม คลินิกเฉพาะทาง ศูนย์สุขภาพจิตที่เข้าใจประเด็นความหลากหลายทางเพศ หรือการขยายบริการฮอร์โมนสำหรับคนข้ามเพศในพื้นที่ห่างไกล เป็นต้น

5. พัฒนาระบบนโยบายแบบนับรวมทุกคนที่คำนึงถึงทุกเพศสภาพ โดยการปรับระบบข้อมูลประชากรของภาครัฐ ด้วยการเพิ่มตัวเลือกเพศสภาพในแบบฟอร์มราชการนอกเหนือจากชาย-หญิง หรือแยกเพศกำเนิดออกจากอัตลักษณ์ทางเพศ ใช้ภาษาที่เป็นกลางทางเพศ ไม่เหมารวมว่าชุมชนหลากหลายทางเพศเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยไม่เห็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างและความต้องการที่แตกต่างกันในชุมชนเพศหลากหลาย

6. ปรับหลักสูตรเพศศึกษาพื้นฐาน ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศและอัตลักษณ์นอกระบบเพศคู่ตรงข้ามชาย-หญิง (non-binary) การยินยอมทางเพศ (consent) และทักษะการเจรจาในความสัมพันธ์ ตลอดจนการฝึกอบรมครูด้วยแนวทาง critical gender literacy พัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่รวมครอบคลุมหลากหลายทางเพศ และกรณีศึกษา LGBTQ+ ในวิชาประวัติศาสตร์และสังคมศึกษา

1

ความสำคัญของการสำรวจ ประชากรหลากหลายทางเพศ

เกริ่นนำ

หลายสังคมมีความเข้าใจและรับรู้ถึงคนที่มีความหลากหลายทางเพศในลักษณะต่างๆ กัน ทั้งมีภาษาเรียกผู้มีความแตกต่างทางเพศในแต่ละวัฒนธรรม และมีบทบาททางสังคมในแต่ละชุมชน แตกต่างกันไปเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่นในทวีปอเมริกา ชนพื้นเมืองในอเมริกาเหนือเรียกคนที่มี จิตวิญญาณทั้งชายและหญิงในร่างเดียวกันว่า Two-spirit โดยคนในชุมชนให้การเคารพและมีบทบาททางสังคมที่สำคัญ เช่น เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นหมอ เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ชุมชน Zapotec ประเทศเม็กซิโกเองก็ยอมรับคนที่มีลักษณะทั้งชายและหญิงโดยมีภาษาเรียกว่า Muxe ในวัฒนธรรมชาวมัวก็มีภาษาเรียกคนลักษณะดังกล่าวนี้ว่า Fa'afafine หรือคำว่า Hijra ในทวีปอินเดียที่หมายถึงคนที่มีเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิดชายหรือหญิง รวมทั้งในสังคมไทยก็มีคำว่าบัณฑิตเกย์ หรือกะเทย สำหรับเรียกคนที่มีเพศกำเนิดเป็นชายและแสดงออกเป็นหญิง เหล่านี้แสดงให้เห็นที่ทางและการยอมรับของคนหลากหลายทางเพศในหลายสังคม ก่อนที่จะถูกครอบงำด้วยบรรทัดฐานทางเพศแบบคู่ตรงข้าม หรือด้วยแนวคิดแบบสองเพศชายหญิง ผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม การเมือง และกฎหมายในเวลาต่อมา

ในยุคสมัยใหม่ การศึกษาประชากรหลากหลายทางเพศได้รับความสนใจหลากหลายมิติ ทั้งการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์สังคม เช่น การเคลื่อนไหวทางสังคมของคนหลากหลายทางเพศ ในประเทศต่างๆ การศึกษาวิถีชีวิตของคนหลากหลายเพศในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งๆ การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์การเมือง เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิต่างๆ ของคนหลากหลายทางเพศ

การศึกษากฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อคนหลากหลายทางเพศ รวมไปถึงการศึกษาเชิงวัฒนธรรม เช่น วรรณกรรม ศิลปะ สื่อร่วมสมัยแขนงต่างๆ ที่นำเสนอภาพชีวิตของคนหลากหลายทางเพศ การขับเคลื่อนประเด็นหลากหลายทางเพศในระดับโลก แม้องค์การสหประชาชาติจะได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) ตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 หรือกว่า 7 ทศวรรษมาแล้ว ที่รับรองว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกัน โดยไม่แบ่งแยกเนื่องจากความแตกต่างทางเชื้อชาติ สีผิว เพศ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือสถานะอื่นๆ แต่ทว่าในทางปฏิบัติ การตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศ (sexual orientation and gender identity-SOGI) ได้รับการเน้นย้ำอย่างเป็นทางการผ่านการรับรองหลักการ Yogyakarta Principles) ว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ที่ประกาศใน ค.ศ. 2006 (พ.ศ. 2549) หรือเมื่อ 19 ปีที่ผ่านมานี้เอง เพื่อยืนยันมาตรฐานทางกฎหมายที่รัฐบาลและองค์กรต่างๆ ต้องร่วมกันยุติความรุนแรง การเลือกปฏิบัติต่อหญิงรักหญิง (lesbian) ชายรักชาย (gay) ผู้ที่รักทั้งสองเพศ (bisexual) และคนข้ามเพศ (transgender) ที่สำคัญคือบุคคลเหล่านี้ต้องสามารถเข้าถึงสิทธิอย่างเท่าเทียมเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ในสังคม (Human Rights Watch, 2007) และไม่กี่ปีต่อมา (พ.ศ. 2554) คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้รับรองมติว่าด้วยสิทธิของคนที่มีความหลากหลายทางเพศในการไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีวิถีทางเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศใดก็ตาม โดยประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 23 ประเทศที่ออกเสียงสนับสนุน (United Nations Human Rights Council, 2011) มติดังกล่าวกำหนดข้อผูกพันที่รัฐพึงมีต่อคนหลากหลายทางเพศหลายประการ ที่สำคัญคือการคุ้มครองบุคคลหลากหลายทางเพศจากความรุนแรงอันเนื่องมาจากการเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกันและคนข้ามเพศ การยกเลิกข้อกำหนดว่าการรักเพศเดียวกันเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย การห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ และการเคารพเสรีภาพในการแสดงออก การสมาคม และการชุมนุมโดยสันติของคนหลากหลายทางเพศ เป็นต้น

จากหลักการพื้นฐานด้านสิทธิมนุษยชนสากลของคนทุกคนสู่ความชัดเจนในการปฏิบัติต่อคนที่มีความหลากหลายทางเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศ กล่าวได้ว่าการต่อสู้เคลื่อนไหวทางสังคมอย่างเข้มแข็งและเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ด้านสิทธิมนุษยชนในหลายประเทศทั่วโลก ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970 หนึ่งในประเด็นการต่อสู้ที่สำคัญก็คือการพูดถึงการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ที่รัฐส่วนใหญ่ใช้แบบแผนทางเพศแบบทวิลักษณ์กดทับและปิดกั้นอัตลักษณ์ที่แตกต่างของคนหลากหลายทางเพศให้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยทางเพศ (sexual minorities) ที่สังคมส่วนใหญ่มองความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ว่าเป็นความเบี่ยงเบนทางเพศและวิปริตผิดธรรมชาติ นำไปสู่อคติและการถูกเลือกปฏิบัติ ถูกกีดกันและเสี่ยงต่อความรุนแรง ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นธรรมทางสังคม

ได้เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) ต่อมาการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศได้กลายเป็นการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ (identity politics) ที่ในที่สุดแล้วสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความหมายได้ เนื่องจากกลยุทธ์ของการเคลื่อนไหวนั้นมีการเน้นทั้งเป้าหมายทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้พร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะเมื่อการเคลื่อนไหวนั้นท้าทายการสถาปนาความคิดนำในเรื่องความเป็นชาย (masculinity) ความเป็นหญิง (femininity) ความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน (homophobia) และบรรทัดฐานรักต่างเพศ (heteronormativity) การเรียกร้องให้สังคมยอมรับความหลากหลายทางเพศ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ เพื่อให้คนหลากหลายทางเพศเข้าถึงสิทธิสวัสดิการและได้รับความคุ้มครองจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน (Bernstein, 2002)

ในสังคมปัจจุบัน จึงสามารถกล่าวได้ว่าการยอมรับคนหลากหลายทางเพศได้ผ่านการต่อสู้เคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองมาหลายทศวรรษด้วยแนวคิดสำคัญหลายประการ หนึ่งในแนวคิดที่กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลสูงมากในการศึกษาความหลากหลายทางเพศ คือ แนวคิดทฤษฎีควีร์ ที่ทำให้เห็นว่าอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมส่งผลต่อการสร้างและควบคุมอัตลักษณ์ทางเพศอย่างไร ด้วยการท้าทายบรรทัดฐานทางเพศของสังคมที่เป็นผลของวิธีคิดที่มองเรื่องเพศเป็นคู่ตรงข้าม คือ ชาย-หญิง รักต่างเพศ-รักเพศเดียวกัน ด้วยการเสนอว่าอัตลักษณ์ทางเพศนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นมาตั้งแต่เกิด ไม่ได้เป็นความจริงตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์และสังคม และถูกสร้างขึ้นผ่านการแสดงออกหรือการกระทำซ้ำ ๆ จนกลายเป็นธรรมชาติ เพศวิถีถูกสร้างขึ้นผ่านวาทกรรมถูกแยกออกจากด้านอื่นๆ ของชีวิต เช่น การงาน ครอบครัว และศาสนา และถูกมองว่าเป็นพื้นที่เฉพาะที่ต้องได้รับการจัดการและควบคุมโดยระบบศีลธรรม บรรทัดฐานทางสังคม รวมทั้งกฎหมายและนโยบายสาธารณะ (Butler, 1990; Foucault, 1980)

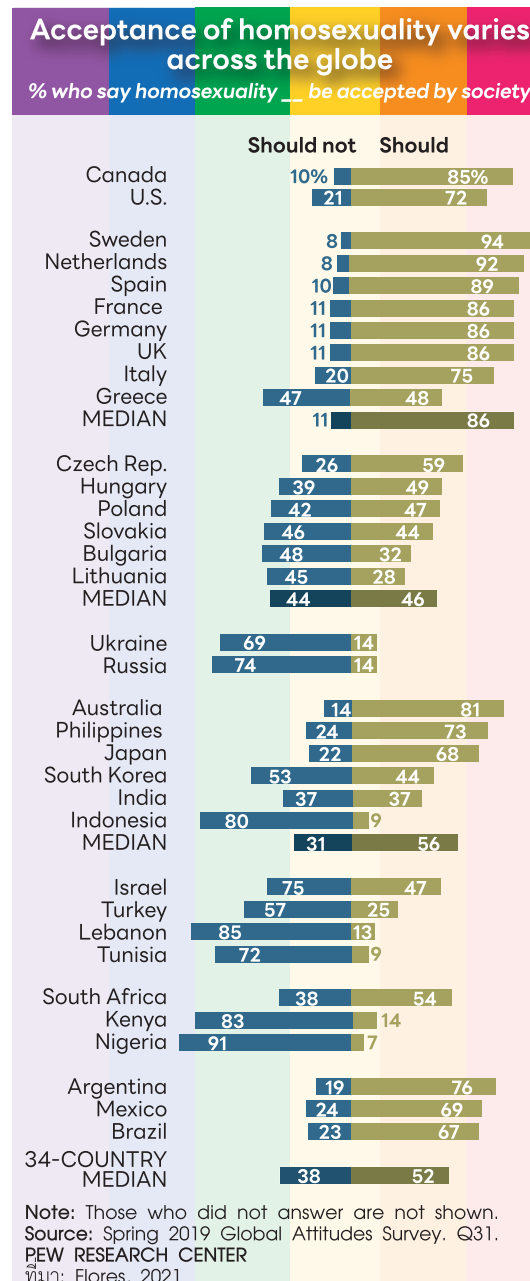
อีกแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลในการศึกษาความหลากหลายทางเพศเช่นเดียวกัน คือแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ที่อธิบายว่าอัตลักษณ์ทางเพศและเพศสภาพเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ (social construct) มากกว่าเป็นลักษณะทางชีวภาพที่ตายตัว อัตลักษณ์ทางเพศนี้อาจเปลี่ยนแปลงหรือสั่นไหวได้ (fluidity) ตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ตลอดช่วงชีวิตของบุคคล อัตลักษณ์ของคนหลากหลายทางเพศยังมีลักษณะตัดข้ามหรือทับซ้อน (intersectionality) กับอัตลักษณ์อื่นๆ ได้ด้วย เช่น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้นทางเศรษฐกิจ และสังคม ศาสนาความเชื่อ เป็นต้น (Sedgwick, 1990; Halperin, 1990; Crenshaw, 1991; Seidman, 1996)

หลายประเทศในปัจจุบันจึงมองอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายของพลเมืองนี้อย่างเข้าใจ และด้วยสายตาที่เคารพมากขึ้น และถือว่าความเท่าเทียมทางเพศเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของคนทุกคน ร่วมกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

โดย ‘เพศ’ ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น แต่รวมถึงความแตกต่างของบุคคลตามวิถีทางเพศ (sexual orientation) และอัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) ด้วย หลายประเทศมีการสำรวจความเห็นของประชาชนที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับทางสังคมที่มีสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในแต่ละปี เช่น การสำรวจของศูนย์วิจัย Pew Research Center ใน 34 ประเทศในทุกภูมิภาคของโลก จำนวน 5 ครั้ง (ประเทศไทยไม่ถูกเลือกอยู่ในการสำรวจนี้) ด้วยคำถามที่ว่า “สังคมควรยอมรับคนรักเพศเดียวกันหรือไม่?” ผลการสำรวจในปีล่าสุดคือ พ.ศ. 2562 พบว่าสัดส่วนของการยอมรับคนหลากหลายทางเพศเพิ่มสูงขึ้นมากกว่า 20 ประเทศ โดยประเทศสวีเดนมีสัดส่วนการยอมรับสูงสุดคือร้อยละ 94 รองลงมาคือประเทศเนเธอร์แลนด์ ร้อยละ 92 และประเทศที่มีสัดส่วนการยอมรับต่ำสุดคือไนจีเรีย (ร้อยละ 7) (Poushter & Kent, 2020)

นอกจากนี้ยังมีการสำรวจการยอมรับทางสังคมของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศใน 175 ประเทศทั่วโลก ระหว่าง พ.ศ. 2524-2563 โดยสถาบันวิลเลียมส์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียแห่งลอสแอนเจลิส โดยใช้ดัชนีการยอมรับสากล (Global Acceptance Index-GAI) เป็นเครื่องมือในการวัด ผลการสำรวจพบว่าระดับการยอมรับคนหลากหลายทางเพศเฉลี่ยของโลกไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ใน 56 ประเทศทั่วโลกที่ยอมรับคนหลากหลายทางเพศมานานแล้วยังคงมีระดับการยอมรับที่สูงและเพิ่มขึ้น โดย 5 อันดับแรกของประเทศที่ยอมรับคนหลากหลายทางเพศสูงที่สุด คือ ไอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ สวีเดน และแคนาดา สำหรับประเทศไทยนั้น มีคะแนน GAI ที่ 5.81 นับเป็นลำดับที่ 40 จาก 175 ประเทศ (Flores,

ภาพ 1.1 ร้อยละของการยอมรับ LGBTQ+ จำแนกตามประเทศที่สำรวจ พ.ศ. 2562

2021) ขณะที่การสำรวจทางออนไลน์ในประเทศไทยที่ทำโดยสวนดุสิตโพล เมื่อเดือนมิถุนายน 2566 พบว่า คนไทยยอมรับเรื่องความหลากหลายทางเพศสูงถึงร้อยละ 85 และเห็นด้วยกับการมีกฎหมายรับรองกลุ่มคนหลากหลายทางเพศสูงร้อยละ 75 อย่างไรก็ตาม เรื่องเคยมีประสบการณ์ เห็นกลุ่มประชากรหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ถูกเหยียดหยาม ทำร้ายร่างกายและหรือจิตใจหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่าเกือบครึ่งหนึ่งคือร้อยละ 47 เคยพบเห็นสถานการณ์ดังกล่าวนี้ (เปิดผลสำรวจ สวนดุสิตโพล “คนไทยกับความหลากหลายทางเพศ,” 18 มิถุนายน 2566)

หากพิจารณาในบริบททางสังคมของประเทศไทย พบว่า สังคมไทยได้ให้การยอมรับและเปิดกว้างในเรื่องความหลากหลายทางเพศมากขึ้นมาก เห็นได้จากการตรากฎหมายที่เป็นหลักประกันถึงความเท่าเทียม มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีของผู้มีความหลากหลายทางเพศในด้านต่างๆ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 27 ที่ระบุว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” ซึ่งย่อมหมายรวมการคุ้มครองบุคคลเพศหลากหลายด้วย และพระราชบัญญัติที่ตราออกมาแล้ว ได้แก่ พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 มาตรา 3 กล่าวถึง “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” ซึ่งชัดเจนว่ารวมถึงบุคคลที่แสดงออกแตกต่างจากเพศโดยกำเนิด ล่าสุดคือการตรากฎหมายสมรสเท่าเทียม พ.ศ. 2567¹ ที่มีผลบังคับใช้ 23 มกราคม 2568 และมียอดรวมการจดทะเบียนสมรสเท่าเทียม ณ วันที่ 30 เมษายน 2568 ทั่วประเทศ รวม 15,231 คู่ จำแนกเป็น ชาย-ชาย 3,753 คู่ หญิง-หญิง 11,478 คู่ และยังมีกฎหมายที่กำลังเสนออยู่ในสภาผู้แทนราษฎรคือ ร่าง พ.ร.บ. การรับรองเพศ คำนำนำนาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ พ.ศ.... ซึ่งนัยหนึ่งก็คือร่างกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Recognition Law) นั่นเอง

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในฐานะสถาบันวิชาการที่ทำงานขับเคลื่อนสังคมไปพร้อมๆ กับงานคาดประมาณประชากรกลุ่มต่างๆ มายาวนานมากกว่าครึ่งศตวรรษ ตลอดระยะเวลา 50 ปีนี้ บทบาทหน้าที่ที่สำคัญและชัดเจนมากที่สุดของสถาบันฯ คือ **การเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจด้านการเปลี่ยนแปลงประชากรกับปรากฏการณ์ทางสังคม** อันหมายถึงการเชื่อมโยง ‘คน’ กับ ‘สังคม’ บนพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจ และความละเอียดอ่อนต่อชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติต่างๆ สถาบันฯ ได้พิจารณาว่าถึงเวลาเหมาะสมแล้วที่สังคมไทยควรขยายความเข้าใจต่อกลุ่มคนหลากหลายทางเพศในระดับพื้นฐานที่สุดคือ การคาดประมาณประชากรกลุ่มหลากหลายทางเพศโดยการสำรวจ ที่ใช้วิธีการสำรวจประชากรทั่วไปอย่างเป็นระบบ (population-

¹ คือ “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567” ที่รับรองให้การสมรสของบุคคลเพศเดียวกันในประเทศไทยถูกต้องตามกฎหมาย ประเทศไทยจึงเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นประเทศที่ 2 ในทวีปเอเชีย ที่รับรองให้การสมรสเพศเดียวกันถูกต้องตามกฎหมายต่อจากไต้หวัน

based survey) และเนื่องจากประชากร LGBTQ+ ประกอบด้วยกลุ่มย่อยหลากหลายกลุ่ม จึงสมควร พัฒนาการศึกษานำร่องเพื่อคาดประมาณจำนวนของประชากร LGBTQ+ ในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มด้วย

วัตถุประสงค์

โครงการ “คาดประมาณขนาดประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

- (1) คาดประมาณขนาดของประชากรหลากหลายทางเพศ โดยวิธีการสำรวจประชากรทั่วไปอย่างเป็นระบบ (population-based survey) ผลของการศึกษาตามวัตถุประสงค์นี้ นำเสนอเป็นรายงานเล่มที่ 1 เรื่อง “หลากหลายได้ตัวเลข: การคาดประมาณประชากร LGBTQ+ ไทย”
- (2) พัฒนารูปแบบการสำรวจเชิงพื้นที่นำร่อง (setting-based survey) เพื่อคาดประมาณกลุ่มย่อยของประชากร LGBTQ+
- (3) วิเคราะห์สถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของประชากรหลากหลายทางเพศที่ได้จากการสำรวจสำหรับเนื้อหาที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้ “หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพของ LGBTQ+ ไทย” เป็นผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือเสนอข้อค้นพบเกี่ยวกับสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพจากประชากรตัวอย่างที่ได้ข้อมูลระดับบุคคลจากการสำรวจประชากรทั่วไปในจังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการสำรวจเชิงปริมาณเป็นวิธีการหลัก โดยเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามอย่างมีโครงสร้าง (structured questionnaires) ประกอบด้วยแบบสำรวจครัวเรือน เพื่อทำการเจนนับบุคคลทุกคนในครัวเรือน และสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะที่อยู่อาศัย รายได้ ค่าใช้จ่าย ภาวะหนี้สิน และการครอบครองทรัพย์สินในแต่ละครัวเรือน และแบบสอบถามบุคคล ประกอบด้วยคำถาม 5 หัวข้อ ดังนี้ (1) คำถามส่วนบุคคล (2) สถานการณ์ชีวิตด้านต่างๆ (3) คำถามเกี่ยวกับสถานะสุขภาพ (4) คำถามเกี่ยวกับชีวิตด้านเพศ และ (5) ความเข้าใจและความรอบรู้เรื่องสุขภาพ รวมทั้งสิ้น 74 ข้อ ใช้เวลาในการตอบแบบสำรวจประมาณ 15-30 นาที โดยมีรายละเอียดของพื้นที่การศึกษา วิธีการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

เป้าหมายของการสำรวจประชากรทั่วไปอย่างเป็นระบบ (population-based survey) เพื่อให้ได้กลุ่มครัวเรือนตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดในพื้นที่นั้น เริ่มจากการเลือกจังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่ในการศึกษาแล้ว จึงใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) ดังนี้

ขั้นที่ 1 สุ่มเลือกอำเภอ 2 อำเภอของจังหวัดราชบุรี ได้แก่ อำเภอโพธาราม และอำเภอเมืองราชบุรี โดยในแต่ละอำเภอนั้นได้สุ่มเลือกพื้นที่ในเขตเทศบาล 1 แห่ง และพื้นที่นอกเขตเทศบาล (เขตชนบท) 1 แห่ง

ขั้นที่ 2 สุ่มเลือกตำบลหรือหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบตามขนาดประชากร ในแต่ละอำเภอ แบ่งเป็นพื้นที่ในเขตเทศบาล จำนวน 10 เขตเจนนับ และพื้นที่นอกเขตเทศบาล จำนวน 20 เขตเจนนับ ได้อำเภอละ 30 เขตเจนนับ รวมทั้งจังหวัดได้ 60 เขตเจนนับ ขั้นที่ 1 และ 2 นี้สำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการสุ่มเลือก

ขั้นที่ 3 คณะนักวิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของแต่ละเขตสุ่มเลือกครัวเรือนตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบง่ายอย่างเป็นระบบ โดยในแต่ละเขตเจนนับเลือกครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 40 หลัง ดังนั้นรวมจำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายคือ $40 \times 60 = 2,400$ ครัวเรือน (กุลภา วจนสาระ, กฤตยา อาชวนิจกุล และปัทมา วาพัฒน์วงศ์, 2568)

ในขั้นตอนสุดท้ายคือสุ่มเลือกบุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปในครัวเรือนตัวอย่าง เพื่อสัมภาษณ์ ด้วยแบบสอบถามรายบุคคล ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเรื่องสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพ โดยกำหนดผู้ที่เข้าข่ายเพื่อสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามบุคคลไว้ดังนี้ คือ เป็นสมาชิกในครัวเรือนตัวอย่างที่อายุ 15 ปีขึ้นไป หากครัวเรือนตัวอย่างมีสมาชิกที่เป็นประชากรหลากหลายทางเพศอายุ 15 ปีขึ้นไป ก็จะได้เลือกบุคคลนั้นเป็นตัวแทนครัวเรือนเพื่อสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามบุคคล หากครัวเรือนตัวอย่างมีสมาชิกที่เข้าข่าย คือเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศมากกว่า 1 คน ก็จะขอความยินยอมเพื่อสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามบุคคลนี้ทุกคน และหากครัวเรือนตัวอย่างนั้นไม่มีสมาชิกที่เป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศ ก็จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) โดยการจับฉลากเลือกสมาชิกในครัวเรือนที่เข้าข่ายเพียงหนึ่งรายต่อครัวเรือน เพื่อเป็นตัวแทนของครัวเรือนตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามบุคคล

ทั้งนี้ หากคนที่เข้าข่ายไม่อยู่ในครัวเรือนขณะสัมภาษณ์ พนักงานสัมภาษณ์ต้องนัดหมายเพื่อย้อนกลับมาใหม่อย่างน้อย 3 ครั้ง เพื่อพยายามสัมภาษณ์ให้ได้ทุกคนที่เข้าข่าย การเก็บรวบรวมข้อมูลในจังหวัดราชบุรีมีระยะเวลา 4 เดือน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2567 ผลการเก็บข้อมูลได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างสำหรับการสำรวจครัวเรือนทั้งสิ้น 2,466 ครัวเรือน และจำนวนสมาชิกที่เข้าข่ายในครัวเรือนตัวอย่างให้ข้อมูลรายบุคคลและนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลในรายงานนี้รวม 2,426 คน

นอกจากนี้แล้ว โครงการฯ ยังได้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) บุคคลที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามขนบหรือมีความหลากหลายทางเพศที่ยินยอมให้ข้อมูลเชิงลึกอีกประมาณ 15 คนด้วยกัน เนื้อหาในการพูดคุยสัมภาษณ์ประกอบด้วยประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศและการแสดงออก ชีวิตและประสบการณ์ด้านเพศและความสัมพันธ์ รวมทั้งประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติ

จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยสำรวจนี้เป็นการศึกษาทางด้านพฤติกรรมศาสตร์และมานุษยวิทยาในประเด็นด้านเพศ การเก็บข้อมูลในแบบสำรวจ LGBTQ+ รายบุคคลจำนวนหนึ่งเป็นการสำรวจถึงชีวิตด้านเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ เพศวิถี รสนิยมและความรู้สึกถึงจิตใจทางเพศ รวมทั้งข้อมูลด้านสุขภาพทางเพศ ซึ่งเป็นประเด็นละเอียดอ่อนต่อความเป็นส่วนตัวและอ่อนไหวต่อการเปิดเผยต่อบุคคลอื่น โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่เป็นเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15-19 ปี ซึ่งเป็นวัยที่กำลังสำรวจและพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศและรสนิยมด้านเพศของตัวเอง และส่วนใหญ่อาจไม่เปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศ พฤติกรรมและชีวิตด้านเพศให้พ่อแม่ผู้ปกครองหรือคนอื่นๆ ได้รับรู้ เนื่องจากเป็นเรื่องอ่อนไหวต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและการเปิดเผยข้อมูลด้านเพศอาจได้รับผลกระทบในด้านสิทธิและความเป็นอยู่ เช่น การไม่ถูกยอมรับ ถูกตีตราตัดสินในทางลบ ถูกเลือกปฏิบัติ หรือถูกกระทำรุนแรงในทางใดทางหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งโครงการฯ ได้ให้ความสำคัญและละเอียดอ่อนต่อการรักษาความลับและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลเป็นลำดับแรก

เนื่องจากประชากรตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 15-17 ปีถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการศึกษาถึงการพัฒนาความรับรู้ด้านอัตลักษณ์ทางเพศและเพศวิถีของการสำรวจครั้งนี้ เพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวด้านเพศสภาพ/เพศวิถีของผู้ให้ข้อมูล และเพื่อให้ได้ข้อมูลและผลการวิจัยที่เที่ยงตรง โครงการฯ จึงได้ให้ผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มนี้สามารถตัดสินใจอย่างอิสระในการให้ความยินยอมเข้าร่วมการวิจัยได้ด้วยตัวเอง ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณคือการตอบแบบสำรวจ และการศึกษาเชิงคุณภาพคือการสัมภาษณ์ระดับลึก หลังจากนั้นนักวิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดของโครงการอย่างครบถ้วนจนเข้าใจดีแล้ว โครงการฯ ได้รับการรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2567 เลขที่ COA: 2024/03-022

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

1. การขยายองค์ความรู้ชีวิตทางเพศของบุคคลเพศหลากหลายในสังคมไทย

การวิจัยสำรวจครั้งนี้มุ่งจะขยายความเข้าใจต่อประสบการณ์และความท้าทายในชีวิตทางเพศของผู้คนที่มีเพศวิถีต่างๆ รวมทั้งฉายให้เห็นภาพการกระจายตัวของอัตลักษณ์ทางเพศของคนที่อยู่ในชนบทเพศวิถีและนอกชนบทเพศวิถีในช่วงรุ่นอายุต่างๆ ทำความเข้าใจแนวโน้มของรสนิยมทางเพศทั้งแบบรักชอบเฉพาะเพศเดียวกัน รักชอบทั้งสองเพศ และรักชอบได้ทุกเพศ รวมถึงการไม่ฝักใฝ่ทางเพศ (Asexual) ขณะเดียวกันก็จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางเพศในช่วงชีวิต การแสดงออกทางเพศสภาพและการยอมรับจากครอบครัวและสังคม ประสบการณ์ด้านความสัมพันธ์ ความเลื่อนไหลทางเพศ การเข้าถึงข้อมูลและการศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขและความพึงพอใจในชีวิตทางเพศ

2. การส่งเสริมความเท่าเทียมและความเป็นธรรม

การสำรวจนี้ครอบคลุมข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ประสบการณ์ด้านการเลือกปฏิบัติ รวมทั้งสถานการณ์และความรอบรู้ด้านสุขภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการเลือกปฏิบัติและความไม่เท่าเทียมที่ประชากร LGBTQ+ ต้องเผชิญ การสำรวจจะช่วยเพิ่มความตระหนักในสังคมเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศและเพศสภาพ และลดอคติที่อาจมีต่อกลุ่ม LGBTQ+ ข้อมูลที่ได้สามารถใช้ในการรณรงค์และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในวงกว้าง เพื่อขับเคลื่อนสู่สังคมที่ส่งเสริมความเข้าใจและเคารพในความแตกต่างของบุคคล โดยไม่คำนึงถึงเพศวิถีหรืออัตลักษณ์ทางเพศ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร LGBTQ+ ในประเทศไทยสู่สังคมที่เท่าเทียมและเป็นธรรมมากขึ้น

3. การกำหนดนโยบายและบริการสุขภาพที่เหมาะสม

การสำรวจสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพนี้จะช่วยสะท้อนภาพสถานการณ์ในชีวิตประจำวันและสถานะด้านสุขภาพของประชากรทั่วไปและประชากรหลากหลายทางเพศ ซึ่งจะช่วยให้ระบุช่องว่างในการเข้าถึงบริการและนำไปสู่การออกแบบระบบสาธารณสุขที่ครอบคลุมมากขึ้น ดังข้อมูลจากงานวิจัยระดับนานาชาติที่ชี้ให้เห็นว่าประชากร LGBTQ+ มีความเสี่ยงสูงต่อปัญหาสุขภาพบางประการ เช่น สุขภาพจิต การเข้าถึงบริการสุขภาพทางเพศ และการป้องกันโรค แต่ในประเทศไทยยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ของกลุ่ม LGBTQ+ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาบริการสุขภาพที่ตอบสนองความต้องการ ข้อมูล

จากการสำรวจครั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจสถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาพของกลุ่มนี้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบริการสุขภาพที่เข้าถึงได้ และจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประชากร LGBTQ+ เช่น บริการด้านสุขภาพจิต บริการให้คำปรึกษา การดูแลสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคม และบริการทางกฎหมาย เป็นต้น

4. การพัฒนาองค์ความรู้

ข้อมูลจากการสำรวจครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประชากร LGBTQ+ ในด้านประชากรและสังคมศาสตร์หลากหลายสาขา สามารถนำไปต่อยอดการศึกษาในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชากรหลากหลายทางเพศ เช่น ชีวิตความเป็นอยู่ สถานะและความรอบรู้ด้านสุขภาพ รวมทั้งประสบการณ์การเลือกปฏิบัติและความเท่าเทียมทางสังคม นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจครั้งนี้จะนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการในการสำรวจและศึกษาประชากร LGBTQ+ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต

ในที่สุดแล้ว โครงการสำรวจครั้งนี้คาดหวังว่าการมีข้อมูลพื้นฐานที่ดีและเชื่อถือได้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมากสำหรับการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย โดยเฉพาะในประเด็นที่อาจมีความซับซ้อนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังเช่นประเด็นเรื่องความหลากหลายทางเพศ

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. การเปิดเผยตัวตนและความเป็นส่วนตัว

การศึกษาประเด็นเรื่องเพศสภาพและวิถีทางเพศมีความละเอียดอ่อนเนื่องจากเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องนี้มักจะต่ำกว่าความเป็นจริงเนื่องจากบางคนอาจไม่สะดวกใจที่จะให้ข้อมูลเรื่องนี้ตามความเป็นจริง หรือไม่ต้องการที่จะเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศหรือรสนิยมทางเพศของตัวเองให้คนอื่นรู้ โดยเฉพาะคนในครอบครัว คนใกล้ชิด รวมถึงคนในชุมชน แม้โครงการฯ จะให้ความสำคัญกับการรักษาความลับของข้อมูลและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลอย่างยิ่งแล้วก็ตาม

2. การให้ข้อมูลโดยผู้ตอบแทน (proxy response)

ในการสำรวจครัวเรือนนั้น ผู้ให้ข้อมูลคือหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนของครัวเรือนตัวอย่าง เป็นผู้ให้รายละเอียดคุณลักษณะทางประชากรของสมาชิกทุกคนในครัวเรือนตัวอย่างนั้น ได้แก่ อายุ ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน เพศกำเนิด เพศภาวะ สถานภาพสมรส และสถานะการอยู่อาศัย ดังนั้นข้อมูลที่ได้รับในบางคำถามอาจไม่ตรงกับความเป็นจริง โดยเฉพาะในเรื่องเพศภาวะและวิถีทางเพศ เนื่องจากสมาชิกอาจไม่ได้เปิดเผยตัวตนทางเพศสภาพและรสนิยมทางเพศกับคนในครอบครัว หรืออาจจะบอกลักษณะและรสนิยมทางเพศของสมาชิกตามความเข้าใจของตัวเอง ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริง ส่งผลให้ข้อมูลของประชากรหลากหลายทางเพศที่ได้ต่ำกว่าความเป็นจริง ขณะเดียวกันการ “มองเห็น” LGBTQ+ มักเป็นภาพที่มีลักษณะเหมารวมสังเกตได้ด้วยตาเปล่า (visible to the naked eyes) คือกะเทย สาวประเภทสอง และทอมเท่านั้น คำตอบจากการนับจดที่ระบุถึงอัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ จึงมีค่อนข้างน้อย

3. ความหลากหลายของนิยาม LGBTQ+

ภาษาและความเข้าใจในนิยามของอัตลักษณ์และรสนิยมทางเพศในชุมชน LGBTQ+ นั้น มีความหลากหลายและในบางกรณียากที่จะจัดกลุ่มหรือแยกประเภท ซึ่งอาจส่งผลต่อความเข้าใจผิดในความหมายของคำศัพท์ที่ระบุในแบบสอบถาม หรืออาจเข้าใจแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ไม่ตรงกัน ทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นไปตามความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้ให้ข้อมูล โดยเฉพาะผู้ที่ตอบแบบสอบถามด้วยตัวเอง

4. การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง

แม้โครงการฯ จะติดต่อประสานงานให้คนในชุมชนที่เป็นที่รู้จักเป็นผู้นำเข้าสู่สัมภาษณ์ครัวเรือน และประชากรตัวอย่าง แต่ภายใต้สถานการณ์มีฉันทาแพร่ระบาดในปัจจุบันซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการปฏิเสธที่จะให้ข้อมูล ความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า ทำให้การเข้าถึงครัวเรือนและประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูลสำรวจในบางพื้นที่ เช่น ในเขตเทศบาล ทำได้ยากและใช้เวลานานกว่าที่คาดประมาณเวลาไว้ นอกจากนี้ การนัดหมายสมาชิกในครัวเรือนที่เข้าข่ายเพื่อตอบแบบสอบถามบุคคลนั้นก็อาจทำได้ทุกราย เนื่องจากการปฏิเสธและความไม่สะดวกของผู้ให้ข้อมูล

2

สำรวจองค์ความรู้ ด้านความหลากหลายทางเพศ

เรื่องราวของคนหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

หลายทศวรรษที่ผ่านมา เรื่องราวและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชากรหลากหลายทางเพศในสังคมไทยได้รับความสนใจศึกษาในประเด็นแตกต่างหลากหลาย เพื่อให้เห็นภาพองค์ความรู้ของสังคมไทยในเรื่องประชากรหลากหลายทางเพศ โครงการฯ ได้ทำการสำรวจข้อมูลความรู้สาขาต่างๆ ที่เกี่ยวกับประชากร LGBTQ+ จากฐานข้อมูล 2 แห่ง คือ (1) ฐานข้อมูล TDC (Thai Digital Collection)¹ ที่ให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ และ (2) ฐานข้อมูล ThaiJO (Thai Journals Online)² ซึ่งเป็นระบบฐานข้อมูลวารสารวิชาการที่ผลิตในประเทศไทยทุกสาขาวิชา ทั้งสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาขามนุษยศาสตร์ และสาขาสังคมศาสตร์ นอกจากนี้ ยังได้ค้นวิทยานิพนธ์ หนังสือ และบทความวิชาการ จากฐานข้อมูลของห้องสมุดในมหาวิทยาลัยอีก 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหิดล ทั้งหมดนี้เป็นการสืบค้นออนไลน์ระหว่างเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2567

¹ เป็นโครงการหนึ่งของ ThaiLIS สนับสนุนโดย สำนักงานบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ดูรายละเอียดได้ใน <https://dcms.thailis.or.th/tdc/>

² ThaiJO ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) และศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre: TCI) ดูรายละเอียดได้ใน <https://www.tci-thaijo.org>

โดยใช้คำสำคัญในการค้นที่เกี่ยวข้องกับหลากหลายทางเพศ³ รวมทั้งการค้นจากเว็บไซต์สื่อออนไลน์ อีกจำนวนหนึ่งด้วย ได้แก่ ประชาไท The Momentum The Standard 101 world The Matter ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เป็นต้น และได้แบ่งผลงานที่รวบรวมไว้ทั้งหมดนี้ออกเป็น 4 ช่วงระยะเวลา คือ ก่อน พ.ศ. 2540 พ.ศ. 2540-2549 พ.ศ. 2550-2559 และ พ.ศ. 2560-2567

ภาพรวมของการสำรวจเบื้องต้นพบว่าสังคมไทยผลิตองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประชากรหลากหลายทางเพศเป็นจำนวนกว่า 1,200 ชิ้น ในจำนวนนี้กว่าครึ่งหนึ่งเป็นวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ระดับปริญญาโทและเอกในหลักสูตรสาขาวิชาต่างๆ ทั้งสังคมวิทยา มานุษยวิทยา สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศีลภาสาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ นิเทศ/วารสารศาสตร์ ครุศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ไปจนถึงสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพและการแพทย์ เช่น เภสัชศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์ จิตวิทยา และแพทยศาสตร์ ประมาณหนึ่งในสามเป็นบทความที่นำเสนอผ่านวารสารวิชาการและสื่อสาธารณะต่างๆ ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 15 เป็นหนังสือที่ผลิตโดยสถาบันวิชาการ องค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับคนที่มีความหลากหลายทางเพศ และสำนักพิมพ์ต่างๆ จากการสำรวจเบื้องต้นกล่าวได้ว่าการผลิตองค์ความรู้ในเรื่องหลากหลายทางเพศของสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่แล้วกว่าสี่ในห้าหรือร้อยละ 80 เกิดขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา โดยงานที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ. 2560 เป็นต้นมานั้นมีสัดส่วนถึงร้อยละ 44 ของงานทั้งหมด (ตาราง 2.1)

ตาราง 2.1 การกระจายร้อยละขององค์ความรู้ด้านหลากหลายทางเพศ จำแนกตามประเภท

ช่วงปี พ.ศ.	วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์	บทความ	หนังสือ	รวม
ก่อน พ.ศ. 2540	5.7	1.7	7.3	4.6
พ.ศ. 2540-2549	15.4	7.1	25.7	14.2
พ.ศ. 2550-2559	41.2	27.7	44.1	37.1
พ.ศ. 2560-2567	37.7	63.5	22.9	44.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนรวม	629	408	179	1,216

ที่มา: กลุภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

³ คำสำคัญที่ใช้ในการค้น (keywords) ได้แก่ สาวประเภทสอง; เพศทางเลือก; ชายรักชาย; หญิงรักหญิง; เลสเบี้ยน; เกย์; กะเทย; เพศที่สาม/เพศที่ 3; LGBTQ; บุคคลข้ามเพศ; คนกลุ่มน้อยทางเพศ; นักโทษข้ามเพศ; same-sex marriage; รักร่วมเพศ; ความหลากหลายทางเพศ; เควีร์; ลักเพศ; lesbian; gay; อัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด; ความผิดปกติของเอกลักษณ์ทางเพศ; ความผิดปกติทางเพศ; แปลงเพศ; สิทธิทางเพศ; ความแตกต่างทางเพศ; sexual minority; male homosexuality; เบี่ยงเบนทางเพศ; การเปิดเผยตนเอง

จากองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศที่โครงการฯ ได้สำรวจและรวบรวมไว้เบื้องต้นเป็นจำนวน 1,216 รายการนี้ สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของความสนใจเรื่องหลากหลายทางเพศของสังคมไทยที่น่าสนใจดังนี้

1. จากคำอธิบายพฤติกรรมที่แตกต่างสู่การทำความเข้าใจเพศวิถีนอกขนบ

การศึกษาและผลิตองค์ความรู้ในช่วงก่อน พ.ศ. 2550 สนใจคนหลากหลายทางเพศในแง่ของพฤติกรรมและการแสดงออกที่แตกต่างจากชนบเรื่องเพศที่สังคมกำหนดแบบแผนไว้ โดยมักเชื่อมโยงพฤติกรรมนอกขนบเหล่านั้นกับความเสี่ยงด้านสุขภาพและปัญหาสังคม รวมทั้งพยายามหาคำตอบว่าอะไรเป็นสาเหตุของพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ เช่น อิทธิพลของการเลี้ยงดูหรือความสัมพันธ์ในครอบครัว การเปิดรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ กระแสทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีการศึกษาทัศนคติที่มองคนเพศหลากหลายด้วยภาพเหมารวมว่ามีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและนำไปสู่ปัญหาทางสุขภาพและสังคม โดยเฉพาะชายรักรัชาย ฯลฯ การสร้างองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวนี้มีสัดส่วนค่อนข้างสูงในช่วงก่อน พ.ศ. 2550 และค่อยๆ ลดลง หันไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจมิติต่างๆ ของคนหลากหลายทางเพศมากขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของวิถีชีวิต ตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางเพศ/เพศสภาพ พื้นที่ในการแสดงออกทางเพศ ความต้องการ รสนิยมทางเพศ ฯลฯ รายละเอียดของการศึกษาเรื่องราวของคนหลากหลายทางเพศที่ได้รับความสนใจศึกษาค้นคว้าในศาสตร์สาขาต่างๆ ในแต่ละยุคสมัยมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา (ดูรายละเอียดในตาราง 2.2) ประเด็นที่น่าสนใจในแต่ละยุคสมัยมีดังต่อไปนี้

(1) งานศึกษาในช่วงก่อน พ.ศ. 2540 นั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพฤติกรรมนอกขนบและความเสี่ยงด้านสุขภาพ คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 43 และ 16 ตามลำดับ งานส่วนใหญ่ในช่วงนี้ใช้ภาษาเรียกความหลากหลายทางเพศว่ารักร่วมเพศ และเรียกความสัมพันธ์ของคนเพศหลากหลายว่าพฤติกรรมรักร่วมเพศหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ด้วยสายตาทิมองว่าเป็นปัญหาสังคม เป็นกลุ่มเสี่ยงด้านสุขภาพโดยเฉพาะโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และมักศึกษาหาสาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามแบบแผนของสังคมเหล่านี้ในระดับบุคคล การเลี้ยงดูในครอบครัว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมรักร่วมเพศ งานในช่วงนี้มีการศึกษาเพื่อความเข้าใจคนหลากหลายทางเพศในแง่ของวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และการแสดงออกของคนหลากหลายทางเพศอยู่บ้าง คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 11

ตาราง 2.2 การกระจายร้อยละของการสร้างองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามช่วงปีและประเด็นที่ศึกษา

ประเด็นที่ศึกษา	ก่อน พ.ศ. 2540	พ.ศ. 2540 - 2549	พ.ศ. 2550 - 2559	พ.ศ. 2560 - 2567	รวม
สื่อและการนำเสนอ	5.4	14.0	19.0	25.1	20.4
พฤติกรรม	42.8	18.0	17.1	7.4	14.1
ตัวตนและอัตลักษณ์	10.7	19.8	13.1	11.4	13.2
วิถีชีวิต, พื้นที่	0.0	18.6	13.9	9.0	11.8
ทัศนคติและการยอมรับ	10.7	13.4	11.1	10.8	11.3
สิทธิ/สิทธิมนุษยชน	0.0	1.7	6.2	12.9	8.1
สุขภาพ (กายและจิต)	16.1	5.8	7.8	7.6	7.8
กฎหมาย	3.6	3.5	5.1	5.0	4.8
การสนับสนุน	1.8	1.2	3.3	5.0	3.7
อคติและความรุนแรง	0.0	2.3	1.8	4.3	2.9
ครอบครัว	8.9	1.7	1.6	1.5	1.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนรวม	56	172	451	537	1,216

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

(2) ในช่วงทศวรรษถัดมา (พ.ศ. 2540-2549) แม้การผลิตองค์ความรู้ในประเด็นพฤติกรรมของคนเพศหลากหลายจะยังได้รับความสนใจศึกษาอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 18 แต่สังคมไทยมีความสนใจศึกษาในประเด็นอื่นๆ มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ที่สำคัญคือการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างตัวตน/อัตลักษณ์ องค์ประกอบของชีวิต และการแสดงออกของคนหลากหลายทางเพศ กลุ่มต่างๆ มีสัดส่วนร้อยละ 20 ของงานวิชาการในช่วงทศวรรษนี้ ตัวอย่างงานในประเด็นนี้ได้แก่ ตัวตนในเรื่องเล่า: การต่อรองทางอัตลักษณ์ของหญิงรักหญิง (สุไลพร ชลวิไล, 2545) เรื่องรักของบางเรา: สำนวนเรื่องเพศในสังคมไทย (โตมร ศุขปรีชา, 2545) กระบวนการพัฒนาและดำรงเอกลักษณ์ “กะเทย” ในสังคมมุสลิม (สมฤดี สงวนแก้ว, 2546) ฯลฯ

รองลงมาเป็นงานศึกษาคนหลากหลายทางเพศในสื่อร่วมสมัยต่างๆ (ร้อยละ 14) เช่น การสร้างสารสนเทศและภาพตัวแทนของชายรักชายในเว็บไซต์ไทย (เจริญวิทย์ จิตวิธรักษ์, 2544) การวิเคราะห์เนื้อหาและผู้อ่านการ์ตูนแนวยาโอย (ฉันทิพย์ ศรีสุตา, 2548) เปลี่ยนนายแบบ: หนังสือโป้และกามารมณ์ในชีวิตเกย์ไทย (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2547) ฯลฯ เรื่องของทัศนคติและการยอมรับ

เพศวิถีที่แตกต่างกัน (ร้อยละ 13.3) และวิถีชีวิตของคนเพศหลากหลาย (ร้อยละ 12.7) ตัวอย่างเช่น วิถีชีวิตคู่ของเกย์ในกรุงเทพมหานคร (วาสนา ห่วงรักษ์, 2547) ชีวิตหลังการผ่าตัดเปลี่ยนเพศจากชายเป็นหญิง (วารุณี แสงกาญจน์วนิช, 2546) จาก “กะเทย” ถึง “เกย์” ประวัติศาสตร์ชายรักชายร่วมเพศในสังคมไทย (เทอดศักดิ์ ร่มจำปา, 2546) ชีวิตติดเบอร์: ตัวตนและเพศวิถีของเกย์ “คิง” ในเซานา M (จตุพร บุญ-หลง, 2548) เป็นต้นที่น่าสนใจคือการใช้ภาษาเรียกคนหลากหลายทางเพศนั้นมีลักษณะระบุด้วยอัตลักษณ์ทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นคำว่า กะเทย สาวประเภทสอง ชายแปลงเพศ ดี ทอม หญิงรักหญิง ชายรักชาย และบุคคลรักเพศเดียวกัน มากกว่าการเรียกโดยรวมว่าเป็นคนรักร่วมเพศหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศเช่นงานในทศวรรษก่อนหน้า

(3) เรื่องของคนหลากหลายทางเพศในช่วง พ.ศ. 2550-2559 เป็นการศึกษาค้นคว้าในประเด็นของสื่อและภาพตัวแทนของคนหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในสื่อประเภทต่างๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 19 ของงานทั้งหมดในช่วงนี้ ตัวอย่างเช่น YAOI: การตุ๋นเกย์โดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิง (ญาณารจเรีรรัตนกุล, 2550) เพศสภาพและเพศวิถีชายรักชายในภาพยนตร์ไทย (ไชยศิริ บุญยกุลศรีรุ่ง, 2553) การนำเสนอภาพแทนของรักร่วมเพศชายในเพลงลูกทุ่งและหมอลำ (จักรกริช โพธิ์ศรี, 2557) การสร้างตัวละครหลักและวิธีการเล่าเรื่องชายรักชายในสื่อบันเทิงไทย (สิรภพ แก้วมาก, 2558) ตัวละครรักร่วมเพศหญิงในนวนิยายไทย (นัยน์พร จงสมจิตต์, 2550) การสร้างภาพตัวแทนทอมของนิตยสาร @tom actz ระหว่าง พ.ศ. 2550-2559 (พรทิพย์ นิพพานนท์, 2559) รักแห่งสยาม: สัญญา มายาคติ และเพศนอกกรอบในสังคมไทย (เบญจรงค์ ธีระผลิกะ, 2559) เป็นต้น

รองลงมาเป็นเรื่องของพฤติกรรมด้านต่างๆ ของคนหลากหลายทางเพศ (ร้อยละ 17) เช่น กระบวนการเข้าสู่การขายบริการทางเพศของผู้ชายกับผู้ชาย (ณัฐพล บรรพกาญจน์, 2554) นักศึกษาเกย์กับอาชีพพนักงานนวดในสปาเกย์ (ณัฐพล แก้วเกิด, 2556) ประสบการณ์ด้านจิตใจของหญิงรักเพศเดียวกันที่มีความสัมพันธ์แบบคู่รัก (พิมพ์สิริอร ศิริทิณพงษ์, 2554) ปัจจัยอิทธิพลที่มีผลต่อการตัดสินใจของสาวประเภทสองในการเข้ารับการศัลยกรรมแปลงเพศ (สุชาติ น้อยยืนยง, 2559) อุบัติเหตุรัก: กรณีศึกษาการผันเปลี่ยนรสนิยมทางเพศของผู้หญิง (วัลภา ชนะผล, 2559) การลวนลามทางเพศกะเทย: นัยสำคัญภายใต้วาทกรรมรักต่างเพศ (กิตติกร สันคติประภา, 2550) เป็นต้น

สำหรับการศึกษาค้นคว้าในประเด็นด้านตัวตน/อัตลักษณ์ และการแสดงออกของคนหลากหลายทางเพศนั้น มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 13 ตัวอย่างเช่น การเปิดเผยตนเองต่อครอบครัวของบุคคลที่รักเพศเดียวกัน (กาญจรัตน์ อินทร์รัตน์, 2554) กระบวนการพัฒนาเอกลักษณ์ของหญิงรักร่วมเพศ (จิรภัทร วงศ์อ้าย, 2550) “กะเทยบ้านนอก” การสร้างตัวตนของกะเทยบนพื้นที่ทางสังคมไทย: กรณีศึกษากะเทยที่ปรากฏตัวในเขตตัวเมืองนครศรีธรรมราช (พลสิทธิ์ แวค์ศักดิ์, 2550) กะเทยโรงงาน: ชีวิตและตัวตนข้ามเพศของแรงงานอพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภูริณัฐ ไขติวรรณ, 2557) เป็นต้น รวมทั้งประเด็นวิถีชีวิตของคนหลากหลายทางเพศ เช่น วิถีชีวิตของกลุ่มชายรักสองเพศในเขต

บางแค (ชนทยา สร้อยโมรา, 2556) การศึกษาวิถีชีวิตของหญิงรักเพศเดียวกัน (รภัทพร ธุดอมลวัฒน์, 2550) วิถีชีวิตคู่หญิง (วิสุตา จันทรสม, 2557) ชีวิตของคนที่มีความหลากหลายทางเพศในชุมชนเสมือนจริง (จตุรวิทย์ ทองเมือง, 2551) เป็นต้น

นอกจากนี้ ประเด็นที่มีการศึกษามากขึ้นในช่วง พ.ศ. 2550-2559 นี้ ได้แก่ เรื่องสิทธิของคนหลากหลายทางเพศ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศของ LGBTQ+ และการสนับสนุนทางสังคมด้านต่างๆ เช่น สิทธิในการแต่งงานของคนรักเพศเดียวกันในประเทศไทย (วสิทธิ เล็งเลี่ยม, 2555) การรับรองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ (วิญญูภัทร์ ณ สงขลา, 2558) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนข้ามเพศ (ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2554ก) การเปิดเผยตนเองต่อครอบครัวของบุคคลที่รักเพศเดียวกัน (กาญจรัตน์ อินทร์รัตน์, 2554) การกำหนดนโยบายการจดทะเบียนคู่ชีวิตในประเทศไทย (พรชัย ปานอ่อน, 2558) สิทธิมนุษยชนในเรื่องวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศในระบบกฎหมายไทย (อารยา สุขสม, 2559) เป็นต้น ในมิติของการใช้ภาษาที่พบว่าส่วนใหญ่ระบุถึงคนที่มีความหลากหลายทางเพศด้วยคำเรียกอัตลักษณ์ทางเพศ เช่น กะเทย สาวประเภทสอง เกย์ ชายรักชาย หญิงรักหญิง คนข้ามเพศ ฯลฯ หากพูดถึงในภาพรวมก็มักใช้คำว่าบุคคลรักเพศเดียวกัน หรือความหลากหลายทางเพศเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่คำว่ารักร่วมเพศหรือเบี่ยงเบนทางเพศนั้นไม่ค่อยมีการใช้เท่าใดนัก

(4) งานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศในช่วงหลังสุด (พ.ศ. 2560-2567) นั้นมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 44 ประมาณหนึ่งในสี่ของงานในช่วงนี้เป็นเรื่องของสื่อและการนำเสนอเพศหลากหลายผ่านสื่อประเภทต่างๆ ตัวอย่างเช่น การเล่าเรื่อง ความหมาย และแก่นจินตนาการด้านเพศวิถีชายรักชาย ผ่านวรรณกรรมออนไลน์ (กรวิชญ์ ไทยฉาย, 2562) การประกอบสร้างตัวละครชายรักชายในซีรีส์วาย (กฤตพล สุทธิภัทรกุล, 2563) เพศวิถีในนวนิยายผู้ชายท้องได้ (Mpreg) ของไทย (สุพัชรี จินนรัตน์, 2563) ภาพตัวแทนของหญิงรักหญิงในละครคลับฟรายเดย์ เดอะ ซีรีส์ (ณัชชา ธีรกันตวุฒิ, 2563) ภาพตัวแทน “ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)” ในมิวสิกวิดีโอเพลงไทยสมัยนิยม (ปริญญ์ แก้วสำราญ, 2565) แอนิเมชัน 3 มิติ ชายข้ามเพศเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคเพศทางเลือก (นพพร เทพวดี, 2565) เป็นต้น

รองลงมาเป็นการศึกษาในประเด็นสิทธิด้านต่างๆ ของคนหลากหลายทางเพศ คิดเป็นร้อยละ 13 ซึ่งสอดคล้องร่วมไปกับประเด็นด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น การพัฒนาสิทธิในการรับรองความมีเพศสัมพันธ์ (กรัณท์รัตน์ นาน่วม, 2562) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย (อำนาจ มงคลสืบสกุล, 2562) กลุ่มเพศทรานส์เช็กขวกับการบวชในมุมมองของพุทธศาสนาเถรวาท (ธนพล จิมพาลี, 2566) สิทธิและเสรีภาพในการสมรสของบุคคลเพศทางเลือก (ปิยพร โกมุทิ, 2563) สู่ความหลากหลายทางเพศบนสิทธิแห่งการกำหนดเจตจำนง (วิทิต มันทาภรณ์, 2561) วิเคราะห์สิทธิการจดทะเบียนคู่ชีวิต: ร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียน

คู่ชีวิต (ณฐ นารินทร์, จรินทร์พิทย์ ตรัยตริงตริคุณ, และสอน สมุทวนิช เขียวพรานนท์, 2562) มาตรการทางกฎหมายในการจดทะเบียนคู่ชีวิตของบุคคลเพศเดียวกัน (ธนวรรณ อิมละออ, 2564) ความเสมอภาคของกลุ่มหลากหลายทางเพศต่อการสมรสและรับรองบุตร: โอกาสและความท้าทายของสังคมไทย (เกิดเกียรติภณช์ แสงมณีจิรนนเดชา และรัตพงษ์ สอนสุภาพ, 2563) เป็นต้น

นอกจากประเด็นด้านสิทธิและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนหลากหลายทางเพศที่ได้รับความสนใจศึกษามากขึ้นในช่วงหลังนี้แล้ว ก็ยังมีการศึกษาในประเด็นว่าด้วยอคติทางสังคมและการเลือกปฏิบัติ รวมทั้งความรุนแรงต่อคนหลากหลายทางเพศด้วย ตัวอย่างเช่น การตีตราและการกดทับ LGBTQ ในสังคมไทย (สมถวิล เอี่ยมโก้ และวิกรม บุญนุ่น, 2564) เพศต้องห้าม: กระบวนการและผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวต่อทายาทชายที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ) (ณรงค์ศักดิ์ กล้าปราบโจร, 2563) การเหยียดกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ที่สะท้อนผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ (อาทิตยา คงเมือง, ญาติกา เสนะกุล, พิจักษณ์ วรรณประดิษฐ์, และจอมขวัญ สุทสินนท์, 2561) สถานการณ์การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในเชียงใหม่ (กิตติวิทย์ เดชชวนาร, 2563) เป็นต้น

2. จากการทำความเข้าใจเพศวิถีนอกขนบสู่การยอมรับคนหลากหลายทางเพศ

การทำความเข้าใจวิถีชีวิต อัตลักษณ์ทางเพศ รสนิยมทางเพศของคนที่มีความหลากหลายทางเพศมิติต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมไทยที่ยอมรับในตัวตนและการมีอยู่ของคนหลากหลายทางเพศมากขึ้น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการใช้ภาษาเรียกคนกลุ่มนี้ว่ารักร่วมเพศ หรือเบี่ยงเบนทางเพศ ซึ่งมีสัดส่วนงานวิชาการที่ใช้คำเหล่านี้สูงถึงร้อยละ 43 ในช่วงก่อน พ.ศ. 2540 ค่อยๆ ลดลงในช่วงทศวรรษถัดมาจนเหลือร้อยละ 10 ในช่วงหลัง พ.ศ. 2560 ตรงข้ามกับการใช้คำเรียกคนกลุ่มนี้ว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศหรือคนเพศหลากหลาย ซึ่งเป็นคำที่ไม่มีนัยเชิงอคติหรือเหมารวมเช่นคำว่ารักร่วมเพศที่เคยใช้ในอดีตซึ่งค่อยๆ มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจนคิดเป็นร้อยละ 39 ในช่วงหลัง พ.ศ. 2560 ดังรายละเอียดในตาราง 2.3 ตัวอย่างงานที่ศึกษาพฤติกรรมนอกขนบโดยใช้คำว่ารักร่วมเพศในช่วงก่อน พ.ศ. 2540 เช่น ปัญหารักร่วมเพศชาย: การศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มเกย์นักแสดงในเมืองพัทยา (สมศรี เปี่ยมสมบูรณ์, 2529) สาเหตุและผลกระทบทางสุขภาพของการเป็นกระเทยลักเพศ (นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, 2530) การศึกษาปัญหาของนักศึกษาชายที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ (พรุ่ง วังจรัสกุล, 2533) กระบวนการกลายมาเป็นผู้ชายชายตัว: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ชายชายตัวให้เกย์ในเขตกรุงเทพมหานคร (อนันต์ นาวิไล, 2537) ความกังวลใจของแม่ต่อการเลี้ยงดูบุตรชายวัยประถมเพื่อมิให้เสี่ยงต่อภาวะรักเพศเดียวกัน (ศศิธร บรรณเสถียรศรี, 2552) เป็นต้น ขณะที่ตัวอย่างงานที่ศึกษาคนกลุ่มนี้โดยใช้ภาษาเรียกว่าคนหลากหลายทางเพศในช่วงหลัง พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา ได้แก่ เพศแห่งสยาม: ประวัติศาสตร์ความหลากหลายทางเพศ (สุไลพร ชลวิไล, 2562)

การยอมรับการแต่งกายของเพศหลากหลายในสังคมมุสลิม จังหวัดนราธิวาส (กัญญาณี หิเมเกตุ, 2564) ภาพตัวแทน “ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)” ในมิวสิควิดีโอเพลงไทยสมัยนิยม (ปริญญาก้าวสินวล, 2565) เป็นต้น

งานวิชาการจำนวนหนึ่งศึกษาคนหลากหลายทางเพศกลุ่มย่อยๆ โดยใช้ภาษาระบุถึงเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศในการศึกษานั้นๆ ว่าชายรักชาย หญิงรักหญิง ทอม ดี เกย์ กะเทย สาวประเภทสอง คนข้ามเพศหรือทรานส์เจนเดอร์ ฯลฯ ซึ่งไม่เพียงสะท้อนถึงการมีอยู่ที่ชัดเจนของคนหลากหลายทางเพศกลุ่มย่อยๆ เหล่านี้ในสังคมไทย แต่อาจกล่าวได้ว่างานวิชาการสร้างความรู้ลักษณะนี้ส่งผลให้สังคมไทยมองเห็นและรับรู้ถึงอัตลักษณ์ต่างๆ ของคนหลากหลายทางเพศมากขึ้นเช่นเดียวกับการทำความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนกับอัตลักษณ์ทางเพศหรือตัวตนทางเพศหรือเพศสภาพที่แตกต่างเหล่านี้ในกลุ่มคนหลากหลายทางเพศได้ทำให้องค์ความรู้ด้านนี้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง คำอธิบายผ่านศาสตร์สาขาต่างๆ ส่งผลไม่มากนักต่อการมองเห็นและยอมรับคนกลุ่มนี้ของสังคมไทย ดังจะเห็นว่าสัดส่วนขององค์ความรู้ในเรื่องตัวตน/อัตลักษณ์ทางเพศ วิถีชีวิต พื้นที่และการแสดงออกของคนเพศหลากหลายนั้นรวมแล้วมีถึงหนึ่งในสี่ของงานทั้งหมด (ตาราง 2.2)

งานที่กล่าวถึงตัวตนทางเพศ/อัตลักษณ์ทางเพศ/เพศสภาพ วิถีชีวิต การแสดงออกในพื้นที่ทางสังคมของคนหลากหลายทางเพศนั้น นอกจากจะนำเสนอวิถีในแง่มุมต่างๆ ของคนกลุ่มนี้ในภาพรวมแล้ว ยังได้เสนอภาพในมิติย่อยๆ ของกระบวนการสร้างตัวตนและวิถีชีวิตของแต่ละเพศสภาพในรายละเอียดอีกด้วยว่าแต่ละคำเรียกเหล่านั้นแสดงถึงความแตกต่างในเพศสภาพ ตัวตน และเพศวิถีภาพประสบการณ์การใช้ชีวิต ตัวตน/บทบาททางเพศ และพื้นที่ทางสังคมของคนเพศหลากหลายที่สังคมรับรู้และเข้าใจผ่านงานเหล่านี้ ได้แก่

(1) ชีวิต ตัวตน และพื้นที่ทางสังคมของเกย์/ชายรักชาย

สังคมไทยมีความเข้าใจความหลากหลายทางเพศในเพศกำเนิดชายผ่านคำเรียกเพศกำเนิดชายที่รักชอบผู้ชายด้วยกันว่า เกย์ หรือชายรักชาย ซึ่งแตกต่างจากกะเทย หรือสาวประเภทสองงานหลายชิ้นเป็นการทำความเข้าใจกระบวนการพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศหรือเพศสภาพของเกย์/ชายรักชาย ประสบการณ์ชีวิต การแสดงออก การเปิดเผยตัวตนทางเพศ ความสัมพันธ์ผ่านพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งวิถีทางเพศและความรู้สึกดึงดูดใจในคนเพศเดียวกันของคนกลุ่มนี้ ตัวอย่างเช่น เกย์: กระบวนการพัฒนาเอกลักษณ์และวิถีชีวิตทางเพศ (ปริญทร์ นาคสิงห์, 2547) เกย์ลอกคราบ: ชีวิต สังคมและวัฒนธรรม (ณพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2547) ชีวิตติดเบอร์ ตัวตน และเพศวิถีของเกย์ “ควิง” ในเซานา M (จตุพร บุญหลง, 2548) วาทกรรมเกี่ยวกับเกย์ในสังคมไทย พ.ศ. 2508-2542 (เทอดศักดิ์ ร่มจำปา, 2545) การสร้างความหมายและตัวตน “เกย์” ในพื้นที่แห่ง

ความเป็นจริงและพื้นที่ไซเบอร์ (เนติ สุนทรวราวิทย์, 2553) การเปิดเผยตัวตนผ่านการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดของกลุ่มชายรักชายในพื้นที่ทวิตเตอร์ (เบญจรงค์ ธีระผลิกะ, 2564) เป็นต้น

ตาราง 2.3 การกระจายร้อยละของงานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามช่วงปีและเพศสภาพ

ประเด็นที่ศึกษา	ก่อน พ.ศ. 2540	พ.ศ. 2540 - 2549	พ.ศ. 2550 - 2559	พ.ศ. 2560 - 2567	รวม
เกย์/ชายรักชาย	33.9	49.4	46.1	26.8	37.5
เควีย์ร์/หลากหลายทางเพศ	0.0	4.0	12.5	39.1	22.5
กะเทย/สาวประเภทสอง/ หญิงข้ามเพศ/ทรานส์เจนเดอร์	16.1	13.4	14.9	18.8	16.5
รักร่วมเพศ/รักเพศเดียวกัน/ เพศที่สาม/เพศทางเลือก	42.8	19.2	16.4	10.1	15.2
หญิงรักหญิง/ทอม/ดี้	5.4	13.4	9.9	4.8	7.9
อื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต, ไบเซ็กชวล/คนรักสองเพศ ฯลฯ	1.8	0.6	0.2	0.4	0.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนรวม	56	172	451	537	1,216

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

จากตัวเลขในตาราง 2.3 นำสังเกตว่าการสร้างความรู้ที่เกี่ยวกับเกย์ หรือชายรักชายในสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลานั้นมีสัดส่วนมากกว่ากลุ่มเพศหลากหลายอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2540-2559 นั้นมีสัดส่วนเกือบครึ่งหนึ่งของงานทั้งหมดทีเดียว ประเด็นของการศึกษาเกย์หรือชายรักชายที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มีทัศนคติเชิงลบว่าเป็นคนที่มีความผิดปกติ เป็นปัญหาสังคม พฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามแบบแผนของสังคมทำให้วัฒนธรรมศีลธรรมอันดีงามต้องต่างปร้อย และต้องป้องกันเยาวชนไม่ให้เลียนแบบ ต่อมาค่อยมีการศึกษาดูด้วยทัศนคติเชิงบวกมากขึ้นว่าการเป็นเกย์หรือชายรักชายไม่ใช่พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนหรือความผิดปกติทางจิต เป็นความแตกต่างของการใช้ชีวิต มีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ การยอมรับและเปิดเผยตัวตนทางเพศ การแสดงออกในพื้นที่ทางสังคมต่างๆ เช่น ในสื่อสังคม วัฒนธรรมร่วมสมัย พื้นที่สาธารณะ ฯลฯ นอกจากนี้ยังสนใจประสบการณ์เชิงปัจเจกบุคคลที่สร้างนิยามให้กับวิถีทางเพศและร่างกายของตัวเอง รวมทั้ง

การสร้างความสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายทางสื่อสังคม พื้นที่สาธารณะ และสถาบันบันเทิงต่างๆ อัตลักษณ์เกย์หรือชายรักชายมีความหลากหลายและเลื่อนไหลได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของความสัมพันธ์และบริบททางสังคมของชีวิต

(2) ประสบการณ์ชีวิต การสร้างตัวตน และพื้นที่ทางสังคมของกะเทย สาวประเภทสอง หญิงข้ามเพศ

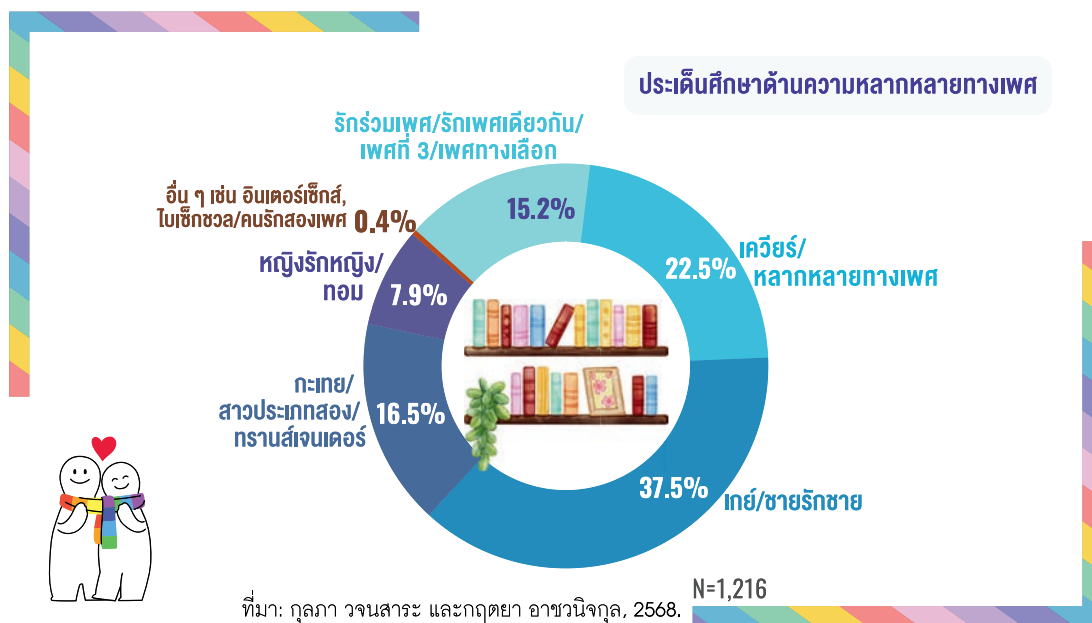
คนเพศหลากหลายกลุ่มนี้ได้รับความสนใจศึกษาค้นคว้ามากเป็นอันดับสอง ภาพรวมเฉลี่ยแล้วคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 16.5 มีการศึกษาในแง่มุมมองที่หลากหลายทั้งในแง่ของการประกอบสร้างอัตลักษณ์เพศสภาพ เพศวิถีและการแสดงออก การสร้างพื้นที่ทางสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงร่างกายให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางเพศ โดยกะเทย สาวประเภทสอง และหญิงข้ามเพศนั้นเป็นการจัดประเภทเพศสภาพตามลักษณะทางกายภาพและสำนึกในความเป็นเพศของตัวเอง การพัฒนาตัวตนของคนกลุ่มนี้อาจเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลได้ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม สถานการณ์ความสัมพันธ์และบริบททางสังคมของชีวิต ซึ่งมีทั้งกะเทยที่อธิบายตัวเองว่าเกิดมาเป็นหญิงแต่อยู่ในร่างของผู้ชายและต้องการเปลี่ยนแปลงร่างกายให้สอดคล้องกับสำนึกในเพศสภาพของตัวเอง เช่น การเสริมหน้าอก การใส่ฮอร์โมน และการผ่าตัดแปลงเพศ และมีกะเทยที่แม้จะมีสำนึกของความเป็นหญิง มีการแสดงออกอย่างเป็นหญิง แต่ยอมรับร่างที่เป็นชายนั้นได้ นอกจากนี้ก็ยังมีการศึกษาประสบการณ์ชีวิตและพื้นที่ทางสังคมของคนกลุ่มนี้ในบริบทต่างๆ ทั้งภายใต้บริบทที่กะเทยต้องควบคุมพฤติกรรมไม่สามารถแสดงตัวตนทางเพศได้อย่างอิสระ เช่น กะเทยในค่ายทหาร กะเทยในคุก ครูกะเทย พระกะเทย เป็นต้น และในพื้นที่ที่กะเทย/สาวประเภทสอง/หญิงข้ามเพศสามารถสถาปนาตัวตนได้รับการยอมรับทางสังคม สามารถแสดงออกอย่างเป็นตัวของตัวเองได้เต็มที่ เช่น การประกวดนางงาม คาบาเร่ต์โชว์ เป็นต้น

ตัวอย่างงานศึกษากะเทย สาวประเภทสอง และหญิงข้ามเพศ ในประเด็นวิถีชีวิต อัตลักษณ์ทางเพศ วิถีทางเพศ และการแสดงออกในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ “กะเทย” ในพื้นที่คาบาเร่ต์โชว์ (เรืองฟ้า บุราคร, 2550) กระบวนการพัฒนาและดำรงเอกลักษณ์ “กะเทย” ในสังคมมุสลิม (สมฤดี สงวนแก้ว, 2546) ภูมิสีชมพู: อัตลักษณ์พระกะเทยได้ร่วมงามมหาเถรสมาคม (ธนพล เดชอุปการ, 2566) กะเทยบันทึก: รื้อ ความหมายและตัวตนจากจดหมายเหตุส่วนบุคคลและเรื่องเล่า (ชนาธิป สุวรรณานนท์, 2563) ชีวิต ตัวตน และเรื่องเพศ ของสาวประเภทสอง (สิทธิพันธุ์ บุญญาภิสมภาร, รณภูมิ สามัคคีคารมย์ และพิมพ์วัลย์ บุญมงคล, 2551) ความเป็นหญิงกับการสร้างเรือนร่างของหญิงในร่างชาย (สุรสิทธิ์ บัวจันทร์, 2561) ร่างทรง และพื้นที่ทางสังคมของคนข้ามเพศ (กิ่งแก้ว ทิศติง, 2559) คนข้ามเพศ: ตัวตน วัฒนธรรมย่อย และพื้นที่ทางสังคม (ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2554ข) เป็นต้น

(3) วิถีชีวิต การสร้างอัตลักษณ์ และพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิง ทอม ดี เลสเบียน

สำหรับคนรักเพศเดียวกันที่มีเพศกำเนิดเป็นหญิงนั้น ในสังคมไทยมักใช้คำว่าหญิงรักหญิง ทอม และดี มากกว่าคำว่าเลสเบียน รวมทั้งมักมองเห็นและรับรู้เพศสภาพหญิงรักหญิงที่เรียกว่าทอม มากกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากมีบุคลิกและการแสดงออกที่มีลักษณะของความเป็นชายค่อนข้างชัดเจน และเห็นได้ชัดจากรูปร่างภายนอก เช่น ตัดผมสั้น แต่งตัวแบบผู้ชาย การพูดจา พฤติกรรมอื่นๆ เลียนแบบผู้ชาย เป็นต้น โดยคำที่ใช้เรียกคนกลุ่มนี้แต่ละคำนั้นอิงตามการนิยามตัวตน การแสดงออกทางเพศสภาพ และความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศซึ่งแตกต่างกัน ตัวอย่างงานวิชาการที่สร้างความเข้าใจในประสบการณ์ชีวิต ตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนเพศหลากหลายที่มีเพศกำเนิดเป็นหญิงเหล่านี้ ได้แก่ กระบวนการพัฒนาและร่างเอกลักษณ์ของหญิงรักร่วมเพศ (ชลธิชา ศาลิคุปต์, 2532) บทบาทของ “เว็บไซต์อัญจารีดอกทศอม” ในการเป็นมณฑลสาธารณะของกลุ่มหญิงรักหญิง (บุญญาภรณ์ วาณิชยชาติ, 2544) ตัวตนในเรื่องเล่า: การต่อรองทางอัตลักษณ์ของหญิงรักหญิง (สุไลพร ชลวิไล, 2545) วาทกรรมและอุดมการณ์หญิงรักหญิงในนิตยสารแอตทอมแอ็ค (พิมพ์ดี รุ่งเรืองยิ่ง, 2560) Lesbian พื้นที่และตัวตนที่ขาดหายไปจากกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (รัฐธัญญา เรืองโรจน์, 2564) เป็นต้น จากตาราง 2.3 แสดงให้เห็นว่างานที่ศึกษากลุ่มหญิงรักหญิง ทอม ดีเป็นการเฉพาะในแง่มุมต่างๆ นั้นมีส่วนระหว่างร้อยละ 5-13 ในแต่ละช่วงเวลาเท่านั้น

ภาพ 2.1 การกระจายร้อยละของงานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศ จำแนกตามเพศสภาพ

3. “ชาย” ยังคงเป็นใหญ่แม้ในความหลากหลายทางเพศ

นอกจากการสร้างองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศในมิติต่างๆ แล้ว ตาราง 2.3 และ ภาพ 2.1 ยังแสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจและเสนอเรื่องราวของอัตลักษณ์ทางเพศต่างๆ ในกลุ่ม เพศหลากหลายด้วย น่าสังเกตว่าส่วนใหญ่เป็นเรื่องของคนหลากหลายทางเพศที่มีเพศกำเนิดเป็นชาย ไม่ว่าจะเป็นเพศสภาพเป็นเกย์ ชายรักชาย กะเทย สาวประเภทสอง หญิงข้ามเพศหรือทรานส์เจนเดอร์ ก็ตาม งานศึกษาในกลุ่มนี้รวมแล้วคิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 54 ของงานทั้งหมด ขณะที่เป็นเรื่อง ของคนเพศสภาพหญิงรักหญิง ทอม ดี เลสเบียนเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น และยังมีสัดส่วนน้อยมาก เมื่อเป็นเรื่องของเพศหลากหลายอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นอินเตอร์เซ็กส์ คนที่รักได้ทั้งสองเพศ หรือ ไบเซ็กชวล รวมกันแล้วมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 0.4 เท่านั้นเอง

4. การก่อร่างสร้างตัวตนของคนหลากหลายทางเพศสู่การยอมรับในระดับสถาบัน

อาจกล่าวได้ว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยมีทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปในทางยอมรับถึง การมีอยู่ของคนหลากหลายทางเพศกว้างขวางมากขึ้น และมีการศึกษาประเด็นท้าทายในเชิงสถาบัน ของสังคมอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในทางกฎหมายที่มีการเสนอให้ปรับเปลี่ยนแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชีวิตของพลเมืองผู้มีความหลากหลายทางเพศ ดังจะเห็นได้จากการเรียกร้องสิทธิด้านต่างๆ เช่น การจดทะเบียนสมรส การรับรองบุตร การคุ้มครอง อัตลักษณ์ทางเพศ ยกเลิกการตีตราคนหลากหลายทางเพศว่าเป็นผู้ความผิดปกติทางจิต ซึ่งส่งผล ให้เกิดอคติและการเลือกปฏิบัติทางสังคมตามมา การพัฒนาระบบสนับสนุนและสวัสดิการทางสังคม ไปจนถึงการศึกษากฎหมายที่ต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับคนที่มีความหลากหลายทางเพศตาม ค่านิยมสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหมายถึงการยอมรับในระดับสถาบัน เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมให้ กับคนทุกกลุ่มในสังคมนั่นเอง

ตัวอย่างงานศึกษาในประเด็นเรื่องสิทธิและกฎหมาย รวมทั้งการพัฒนาระบบสนับสนุนทางสังคม ให้กับคนหลากหลายทางเพศนี้ ได้แก่ สิทธิมนุษยชนในเรื่องวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศในระบบ กฎหมายไทย (อารยา สุขสม, 2559) จากระบบกฎหมายแบบทวีเพศสู่ระบบกฎหมายแบบพหุเพศ (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2556) ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มี เพศเดียวกัน (ณัฐภูมิ ชื่นโพธิ์กลาง, 2557) การกำหนดนโยบายการจดทะเบียนคู่ชีวิตในประเทศไทย (พรชัย ปานอ่อน, 2558) วิเคราะห์ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนคู่ชีวิต: ศึกษากรณีการรับ บุตรบุญธรรม (ญาดา ศิริสม, 2559) ปฏิรูปการรับบุตรบุญธรรมในกฎหมายไทย: การรับเด็กเป็น

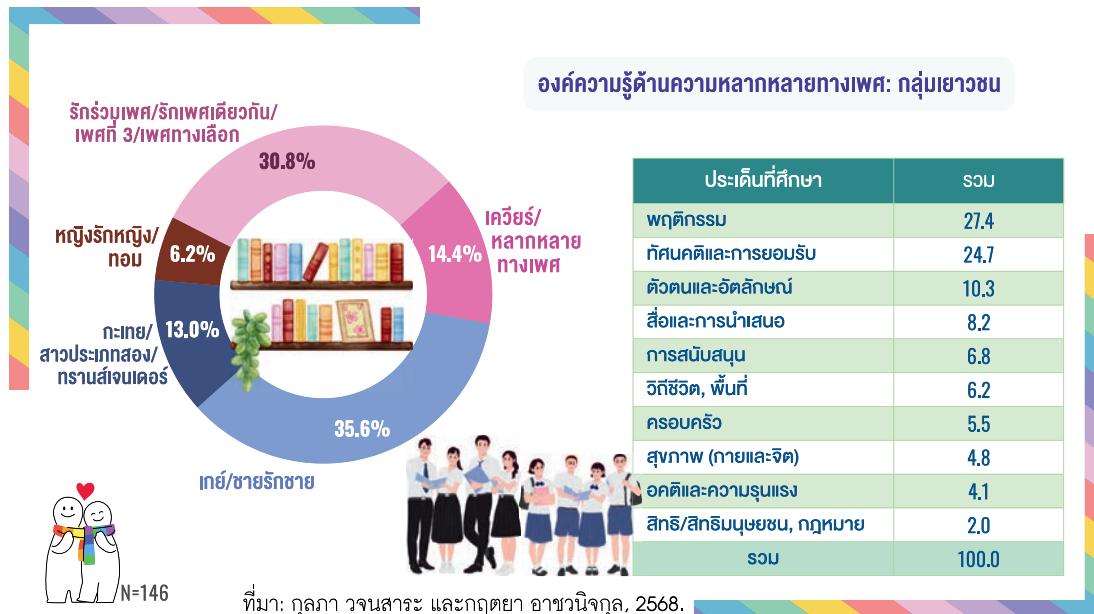
บุตรบุญธรรมโดยคู่ชีวิต (ราชันกร ลาภวนิชชา พรหมศักดิ์, 2563) การกำหนดความผิดอาญาฐาน
อาชญากรรมจากความเกลียดชังต่อกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (นัทธมน ดวงแก้ว, 2564)
มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิบุคคลที่ผ่าตัดแปลงเพศจากชายเป็นหญิง (จรัญ ศรีสุข,
2561) การพัฒนาสิทธิในการรับรองความมีเพศสัมพันธ์ (กรณัฏฐ์รัตน์ นาน่วม, 2562) เป็นต้น

5. สำนววจองค์ความรู้หลากหลายทางเพศในกลุ่มเยาวชน

เยาวชนเป็นกลุ่มวัยที่ได้รับความสนใจศึกษาเป็นการเฉพาะในเรื่องความหลากหลายทางเพศ
(ร้อยละ 12) โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเยาวชนที่มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นเกย์หรือชายรักชาย
ที่ร้อยละ 35.6 รองลงมาเป็นการศึกษาถึงการรักเพศเดียวกันในวัยรุ่นที่ร้อยละ 30.8 เป็นเรื่อง
ความหลากหลายทางเพศ ร้อยละ 14.4 การศึกษาเยาวชนที่มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นกะเทย/
สาวประเภทสอง/ทรานส์เจนเดอร์ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13 และหญิงรักหญิงหรือทอม ที่ร้อยละ 6.2
เท่านั้น (ภาพ 2.2) ทั้งนี้ ประเด็นศึกษาส่วนใหญ่เป็นเรื่องพฤติกรรมทางเพศของเยาวชน โดยมองว่า
เป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนและเป็นปัญหา ตัวอย่างงานศึกษาเหล่านี้ ได้แก่ การศึกษาปัญหาของนักศึกษา
ชายที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ (พรุ่ง วังศ์รัษฎกุล, 2533) โสภณิเด็กชาย: ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กชาย
เร่ร่อนขายบริการทางเพศ (กิตติคุณ อางคาลัย, 2540) พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศของวัยรุ่น (ธมน
อนุตรานุสรณ์, 2552) ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศของนักศึกษาปริญญาตรี (นาคยา
พลพาหะ, 2562) เป็นต้น

ประมาณหนึ่งในสี่เป็นประเด็นศึกษาเรื่องทัศนคติและการยอมรับเยาวชนที่มีความหลากหลาย
ทางเพศ ทั้งที่เป็นทัศนคติของเยาวชนเพศหลากหลายเองและทัศนคติที่คนอื่นมีต่อเยาวชนหลากหลาย
ทางเพศ นอกจากนี้ก็มีการศึกษาในประเด็นการพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศของเยาวชน ทั้งชายรักชาย
หญิงรักหญิง และกะเทย ทัศนคติและความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเยาวชนหลากหลายทางเพศ ตัวอย่าง
งานศึกษาในกลุ่มเยาวชนในประเด็นเหล่านี้ ได้แก่ การพัฒนาเอกลักษณ์รักร่วมเพศในหมู่วัยรุ่น
(ประภาพรณ วงศาโรจน์, 2532) ภาพลักษณ์เกย์ในสายตานักศึกษา (รวมพล สายอรุณ, 2541)
การรับรู้อัตลักษณ์ทางเพศจากการบริโภคสื่อมวลชนของกลุ่มแกนนำเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่
(กั้วพาฬ ฟองแก้ว, 2550) นักศึกษาเพศที่สามในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: การดำเนินชีวิตและ
สวัสดิการ (กฤษฎาชนม์ สุขยะฤกษ์, 2552) การทำรณรงค์ในวัยรุ่นกะเทย (พวงเพ็ญ นิกระโทก
และเกษราวัลณ์ นิลวรานุกร, 2556) การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในแบบเรียนไทย
(กิตติวิทย์ เดชชวนาร, 2564) เป็นต้น

ภาพ 2.2 การกระจายร้อยละของงานศึกษาด้านความหลากหลายทางเพศในเยาวชน
จำแนกตามประเด็น

อัตลักษณ์เควียร์สากลในบริบทไทย

ความหลากหลายทางเพศเป็นประเด็นที่มีการศึกษาในศาสตร์หลากหลายสาขา ทั้งในทาง พฤติกรรมศาสตร์ จิตเวชศาสตร์ เพศศาสตร์ วิทยาศาสตร์การแพทย์ และสังคมศาสตร์ คำอธิบาย ในศาสตร์ต่างๆ เหล่านี้ค่อยๆ เปลี่ยนกระบวนทัศน์ของสังคม จากที่เคยมองความแตกต่างว่าผิดปกติ เป็นพฤติกรรมไม่ถูกต้องเหมาะสมหรืออาการป่วยทางจิต ไปสู่สายตาทิ่มองเห็นเป็นความหลากหลาย เป็นความปกติตามธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นได้ทั่วไป หลายวัฒนธรรมรับรู้เพศที่หลากหลายด้วย ภาษาที่ใช้เรียกคนที่มีตัวตนหรือการแสดงออกทางเพศที่แตกต่างเหล่านี้ในแต่ละยุคสมัย เช่น ในสังคม ไทยมีคำว่ากะเทย สาวประเภทสอง ทอม ดี เกย์คิง เกย์ควีน เพศที่สาม หญิงข้ามเพศ ชายข้ามเพศ ทรานส์ เสือโป ฯลฯ เพศสภาพเหล่านี้แม้จะถูกมองว่าเป็นกระแสนิยมเอาอย่างจากตะวันตก แต่แท้จริง แล้วสะท้อนว่าในแต่ละวัฒนธรรมต่างมีการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายของตัวเอง

อัลท์แมน (Altman, 1996) กล่าวถึงการกระจายของอัตลักษณ์เกย์ในสังคมตะวันตกไปยัง สังคมอื่นๆ ทั่วโลกผ่านกระบวนการโลกาภิวัตน์ ทั้งที่เป็นผลจากเทคโนโลยีและการสื่อสาร รวมทั้ง ระบบเศรษฐกิจโลก และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสิทธิมนุษยชนที่ทำให้อัตลักษณ์เควียร์ หรือความหลากหลายทางเพศแพร่หลายไปทั่วโลก การรับอัตลักษณ์เกย์จากตะวันตกนี้อาจขัดแย้ง กับวัฒนธรรมท้องถิ่นในบางครั้ง หรืออาจต่อรองหรือผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ได้ สำหรับ

สังคมไทยนั้น แจ็คสัน (Jackson, 2000; Jackson, 2009) มองว่าการแพร่หลายของอัตลักษณ์ เควียร์ในโลกไม่ได้เกิดจากการทำให้เป็นแบบตะวันตก (Westernization) เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจภายในแต่ละสังคมที่มีลักษณะเฉพาะตัวด้วย สำหรับประเทศไทย กล่าวได้ว่ามีระบบเพศที่ซับซ้อนและแตกต่างจากตะวันตก คำว่า “เพศ” ในภาษาไทยนั้นครอบคลุมทั้งเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality) ไม่ได้แยกขาดจากกันแบบตะวันตก ดังนั้น แม้ไทยจะรับอัตลักษณ์เกย์สากลแต่ก็ได้ปรับและขยายเพศสภาพให้สอดคล้องกับระบบเพศที่เน้นบทบาทชาย-หญิง เช่น เกย์คิง-เกย์ควีน ทอม-ดี้ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ที่อิงกับบทบาททางเพศ หรือความเป็นชาย-ความเป็นหญิงมากกว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนทางเพศ

แม้ว่าหลายทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยจะพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศในแง่มุมต่างๆ ผ่านการศึกษาค้นคว้าดังที่ได้นำเสนอข้างต้น แต่การสำรวจประชากรกลุ่มนี้เพื่อให้เห็นถึงองค์รวมของแง่มุมต่างๆ ของตัวตนคนเพศหลากหลาย ทั้งในมิติของเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ รสนิยมหรือความดึงดูดใจทางเพศ การนิยามตัวเองว่าเป็นประชากรหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) รวมทั้งสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของคนกลุ่มนี้ในภาพรวมระดับจังหวัด ยังเป็นมิติที่ขาดหายไปของการศึกษา โครงการคาดประมาณประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+ จึงได้ทำการวิจัยสำรวจในประเด็นที่เป็นช่องว่างในการศึกษาดังกล่าว โดยใช้แนวคิดข้างต้นที่มองว่าแต่ละสังคมวัฒนธรรมมีการสร้างชนบท และอัตลักษณ์ทางเพศเฉพาะตัวของตัวเอง

นอกจากนี้ ยังมองความหลากหลายทางเพศผ่านแนวคิดเควียร์ที่ไม่ได้แบ่งแยกเพศแบบคู่ตรงข้ามอย่างตายตัว เช่น ชาย-หญิง รักต่างเพศ-รักเพศเดียวกัน แต่พยายามจะมองว่าอัตลักษณ์ทางเพศหรือเพศสภาพ และรสนิยมหรือความดึงดูดใจทางเพศนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน และเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการแสดงออกทางสังคมที่กระทำซ้ำๆ ในชีวิตประจำวัน หากมองในแง่นี้ ความเป็นชาย/ความเป็นหญิงต่างคือการแสดง (performance) ที่กระทำซ้ำๆ จนสังคมยอมรับการเป็นเกย์หรือการเป็นเลสเบี้ยนไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของอัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการแสดงออกทางเพศสภาพด้วย เพศวิถีและเพศสภาพจึงไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ เนื่องจากการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศนั้นถูกตีความผ่านกรอบคตินิยมความดึงดูดใจทางเพศ เช่น ผู้ชายที่ชอบผู้ชายอาจถูกเรียกว่าเกย์ แต่ถ้าผู้ชายมีลักษณะคล้ายหญิงอาจถูกมองว่าเป็นกะเทย ทั้งที่อาจมีความชอบความสนใจทางเพศหลากหลาย เป็นต้น (Butler, 1990) ดังนั้น คำถามเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศและรสนิยมความดึงดูดใจทางเพศในการสำรวจนี้จึงได้กำหนดให้มีตัวเลือกคำตอบเดียวกัน เพื่อสะท้อนถึงความหลากหลายทางเพศในบริบทไทยที่ไม่แยกเพศวิถีและเพศสภาพออกจากกันนั่นเอง

3

ลักษณะทางประชากรและสังคมของกลุ่มตัวอย่าง

เนื้อหาในบทนี้เป็นการนำเสนอผลเบื้องต้นของลักษณะทางประชากรและทางสังคมของบุคคลที่เข้าข่ายในครัวเรือนตัวอย่างอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่ถูกสุ่มมาให้ข้อมูลในแบบสอบถามรายบุคคลรวม 2,426 คน แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลชุดนี้ได้จัดแบ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของเพศที่ระบุในใบเกิดกับเพศวิถี ทั้งในมิติของเพศภาวะหรืออัตลักษณ์ทางเพศ ความรู้สึกดึงดูดใจหรือรสนิยมทางเพศ และการแสดงออกทางเพศสภาพ ที่เป็นไปตามแบบแผนบรรทัดฐานทางเพศที่สังคมกำหนดอย่างที่เราเรียกว่า “ตามชนบ” ดังนี้

(1) **คนที่มีเพศวิถีในชนบ-ชาย (Cis-hetero Male)** หมายถึงผู้ที่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองว่าเป็นชายตรงตามเพศกำเนิดที่เป็นชาย และมีรสนิยมทางเพศตามบรรทัดฐานของสังคม คือรักต่างเพศหรือชอบเพศตรงข้าม หรือคนที่เกิดเป็นชาย รู้สึกว่าเป็นชาย และชอบผู้หญิง

(2) **คนที่มีเพศวิถีในชนบ-หญิง (Cis-hetero Female)** หมายถึงผู้ที่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองว่าเป็นหญิงสอดคล้องกับเพศกำเนิดที่เป็นหญิง และมีรสนิยมทางเพศตามบรรทัดฐานของสังคม หรือคนที่เกิดเป็นหญิง รู้สึกว่าเป็นหญิง และชอบผู้ชาย

(3) **คนที่มีเพศวิถีนอกชนบ (Non-cis-hetero Individuals)** หรือ “คนนอกชนบเพศ” ซึ่งหมายถึงผู้ที่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศไม่สอดคล้องกับเพศกำเนิดของตัวเอง ไม่อยู่ในกรอบเพศวิถีชาย-หญิงและรักต่างเพศตามแบบแผนที่สังคมกำหนดบทบาททางเพศให้ ไม่ว่าจะจะมีเพศกำเนิดเป็นหญิงหรือชาย และไม่อาจจะนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศหรือไม่ก็ตาม คนที่มีเพศวิถีนอกชนบ

ในรายงานนี้ หมายถึง คนที่เกิดเป็นหญิงแต่รู้สึกว่าเป็นชาย คนที่เกิดเป็นชายแต่รู้สึกว่าเป็นหญิง คนที่มีเพศสภาพอื่นๆ นอกเหนือจากชายหญิง คนในกลุ่มนอกขนบเพศวิถีนี้อาจไม่คิดว่าตัวเองเป็นคนหลากหลายทางเพศ หรือยังไม่แน่ใจ หรือคิดว่าเป็น LGBTQ+ ก็ได้

เพศ และอายุ ของกลุ่มตัวอย่าง

ตาราง 3.1 แสดงการกระจายตัวของประชากรตัวอย่างจำแนกตามช่วงอายุ 5 ปี โดยแบ่งตามขนบเพศวิถีและเพศกำเนิด ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มที่มีเพศวิถีตามขนบมีจำนวน 2,103 คน มีอายุเฉลี่ย 46.8 ปี แบ่งเป็นเพศกำเนิดชาย 826 คน มีอายุเฉลี่ย 44.2 ปี และเพศกำเนิดหญิง 1,286 คน อายุเฉลี่ย 50.9 ปี ส่วนกลุ่มที่มีเพศวิถีนอกขนบมีจำนวน 323 คน คิดเป็น 13.3% ของตัวอย่างทั้งหมด มีอายุเฉลี่ย 37 ปี และประกอบด้วยเพศกำเนิดชาย 88 คน อายุเฉลี่ย 32.6 ปี เพศกำเนิดหญิง 234 คน อายุเฉลี่ย 38.8 ปี และอินเตอร์เซ็กส์ 1 คน เมื่อพิจารณาการกระจายตามกลุ่มอายุพบว่า ประชากรตัวอย่างในกลุ่มอายุ 15-19 ปี และ 70 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 10 ของตัวอย่างทั้งหมด ประชากรในกลุ่มเพศวิถีนอกขนบมีสัดส่วนวัยรุ่น (15-19 ปี) สูงถึงร้อยละ 21 ในภาพรวมตัวเลขเหล่านี้สะท้อนลักษณะประชากรจังหวัดราชบุรีที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม โดยมีลักษณะเด่นคืออายุเฉลี่ยอยู่ในวัยทำงาน สัดส่วนเพศกำเนิดหญิงสูงกว่าเพศกำเนิดชายทั้งสองกลุ่ม มีการย้ายถิ่นของแรงงานวัยทำงานออกนอกพื้นที่ ประชากรที่เหลือส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเยาวชนที่อยู่ ในวัยเรียน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจสังคมของจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีฐานการผลิตหลักด้านเกษตรกรรม (พืชไร่และปศุสัตว์) และอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร โดยส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรและรูปแบบการย้ายถิ่นในการสำรวจครั้งนี้

ตาราง 3.1 การกระจายร้อยละของช่วงอายุประชากรตัวอย่าง จำแนกตามขนบเพศวิถี

ช่วงอายุ (ปี)	เพศวิถีในขนบ		เพศวิถีนอกขนบ		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
15-19 ปี	13.2	6.2	21.6	21.8	10.7
20-24 ปี	5.6	3.8	12.5	9.0	5.2
25-29 ปี	8.5	4.6	12.5	9.4	6.7
30-34 ปี	8.8	6.6	18.2	9.8	8.1
35-39 ปี	7.1	6.1	7.9	3.9	6.3
40-44 ปี	8.0	6.6	9.1	4.7	7.0
45-49 ปี	7.7	8.3	6.8	9.4	8.1
50-54 ปี	7.6	9.8	1.1	9.8	8.7

ช่วงอายุ (ปี)	เพศวิถีในชนบ		เพศวิถีนอกชนบ		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
55-59 ปี	7.9	11.8	2.3	4.3	9.4
60-64 ปี	9.5	10.3	2.3	6.0	9.3
65-69 ปี	6.2	11.6	3.4	5.1	8.9
70 ปีขึ้นไป	9.9	14.3	2.3	6.8	11.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	88	234	2,426*
อายุเฉลี่ย (ปี)	44.2	50.9	32.6	38.8	46.8

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *รวมอินเตอร์เซ็กส์ 1 คน ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 15-19 ปี

รุ่นประชากร (generation) การสำรวจนี้ยังได้แบ่งช่วงวัยของประชากรตัวอย่างออกตามรุ่นประชากร เนื่องจากมีการศึกษาพบว่าบุคคลที่เกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น สมาชิกของแต่ละรุ่นประชากรมักเติบโตมาในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้งอยู่ในการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีร่วมสมัยกัน การผ่านประสบการณ์ร่วมกันเหล่านี้จึงส่งผลให้สมาชิกของแต่ละรุ่นประชากรมีลักษณะทางวัฒนธรรม ค่านิยม และทัศนคติทางสังคมในเรื่องต่างๆ คล้ายคลึงกัน ดังการศึกษาที่พบในสหรัฐอเมริกา (Twenge, 2023) ในที่นี้แบ่งประชากรที่สำรวจออกเป็น 5 รุ่นวัย ดังนี้

- (1) เจเนอเรชั่น Z (หรือ Gen Z) คือ ผู้ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2540-2555 ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) มีอายุระหว่าง 12-27 ปี
- (2) เจเนอเรชั่น Y (หรือ Gen Y หรือที่บางครั้งเรียกว่าคนรุ่นมิลเลนเนียล Millennials generation) ได้แก่ ผู้ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2524-2539 ปัจจุบันมีอายุระหว่าง 28-43 ปี
- (3) เจเนอเรชั่น X (หรือ Gen X) คือ ผู้ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2508-2523 ซึ่งมีอายุระหว่าง 44-59 ปี
- (4) คนรุ่นเบบี้บูม (Baby Boomers) คือ ผู้ที่เกิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือเกิดในช่วงปี พ.ศ. 2489-2507 ซึ่งมีอายุระหว่าง 60-78 ปี
- (5) คนรุ่นสงครามโลก หรือ Silent generation คือ ผู้ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2471-2488 ซึ่งมีอายุระหว่าง 79-96 ปี

ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างในการสำรวจครั้งนี้ จำแนกตามรุ่นประชากรข้างต้น ออกเป็นสัดส่วนได้ตามตาราง 3.2 ข้างล่างนี้

ตาราง 3.2 การกระจายร้อยละของลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง
จำแนกตามชนบทเพศวิถีและรุ่นประชากร

รุ่นประชากร	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
คนรุ่น Gen Z	23.7	12.9	44.3	38.9	20.2
คนรุ่น Gen Y	25.3	19.9	36.4	18.0	22.1
คนรุ่น Gen X	25.3	31.0	11.4	25.2	27.8
คนรุ่นเบบี้บูม	23.1	32.7	7.9	17.5	27.1
คนรุ่นสงครามโลก (silent)	2.6	3.5	0.0	0.4	2.8
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	88	324	2,426*

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.
หมายเหตุ: *รวมอินเตอร์เซ็กส์ 1 คนแล้ว ซึ่งอยู่ในรุ่น Gen Z

การวิเคราะห์การกระจายตัวของกลุ่มตัวอย่างตามรุ่นประชากร (generational cohorts) พบรูปแบบที่น่าสนใจในกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เรียกว่า “คนนอกชนบทเพศวิถีที่มีอัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานทางเพศของสังคม” (non-cis-hetero individuals) คือ การกระจายตัวตามรุ่นอายุ พบว่าส่วนใหญ่เป็นคน Gen Z (เพศกำเนิดชาย ร้อยละ 44.3 เพศกำเนิดหญิง ร้อยละ 38.9 และอินเตอร์เซ็กส์อีก 1 คน) สัดส่วนของคนนอกชนบทเพศวิถีนี้มีแนวโน้มลดลงสวนทางกับรุ่นวัยที่สูงขึ้น นั่นคือ เป็นคน Gen Y คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 22.9 อยู่ใน Gen X ร้อยละ 21.4 และเบบี้บูมที่เป็นคนรุ่นสูงวัยในปัจจุบัน ร้อยละ 14.9 (ตาราง 3.2) สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของยุคสมัยที่มีต่อการนิยามและการแสดงออกทางเพศวิถี รวมทั้งยืนยันถึงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของความหลากหลายทางเพศในกลุ่มคนรุ่นใหม่

การศึกษาและการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ระดับการศึกษาของประชากรตัวอย่างพบว่า ภาพรวมประมาณหนึ่งในสาม (ร้อยละ 36) ของประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาสูงสุดเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น เมื่อพิจารณาตามกลุ่มเพศวิถีและเพศกำเนิด พบความแตกต่างที่สำคัญคือ ในกลุ่มที่มีเพศวิถีในชนบทนั้น ผู้ชายมีการศึกษาสูงกว่าระดับการศึกษาภาคบังคับ (มัธยมศึกษาตอนต้น) ในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิง คือ ร้อยละ 50.6 เทียบกับร้อยละ 39.9 ตามลำดับ ขณะที่กลุ่มนอกชนบทเพศวิชานั้นมีระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มในชนบทเพศวิถี โดยมีสัดส่วนของคนที่เรียนสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับร้อยละ 61.5 จบปริญญาตรีหรือเทียบเท่าร้อยละ 18 และจบการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 3.1 และไม่พบคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือเลย (ตาราง 3.3)

ตาราง 3.3 การกระจายร้อยละของลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง
จำแนกตามชนบทเพศวิถีและระดับการศึกษา

การศึกษา	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	1.1	2.4	0.0	1.6
ประถมศึกษา หรือเทียบเท่า	29.6	43.8	21.1	36.0
มัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า	18.7	13.9	17.4	16.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. หรือเทียบเท่า	23.4	18.1	30.4	21.5
ปวส./อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	11.4	5.6	10.0	8.2
ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	14.8	15.3	18.0	15.5
สูงกว่าปริญญาตรี	1.0	0.9	3.1	1.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	820	1,281	322	2,423*

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบคำถามนี้

ตาราง 3.4 การกระจายร้อยละของลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง
จำแนกตามชนบทเพศวิถีและสถานภาพการทำงาน

สถานภาพการทำงาน	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ไม่ได้ทำงานที่มีรายได้	16.9	27.0	15.3	22.0
รับจ้างทั่วไป	20.4	16.5	11.8	17.2
ค้าขาย	10.7	19.4	13.0	15.6
นักเรียน/นักศึกษา	11.2	5.7	23.1	9.9
พนักงานบริษัท/ลูกจ้างเอกชน	11.1	7.6	15.3	9.9
ธุรกิจส่วนตัวด้านเกษตรกรรม/ปศุสัตว์	11.0	8.5	4.4	8.8
ราชการ/ลูกจ้างรัฐ/รัฐวิสาหกิจ	8.2	6.5	7.8	7.2
ธุรกิจส่วนตัวที่ไม่ใช่เกษตรกรรม/ปศุสัตว์	6.8	5.8	3.4	5.8
อาชีพอิสระ/ฟรีแลนซ์	3.7	3.0	5.9	3.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	819	1,279	321	2,419*

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบคำถามนี้

สำหรับสถานภาพการทำงานของประชากรตัวอย่งนั้น (ตาราง 3.4) ในภาพรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างประมาณหนึ่งในห้าหรือร้อยละ 22 ไม่ได้ทำงานที่มีรายได้ ซึ่งสันนิษฐานว่าส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สัดส่วนรองลงมาคือทำงานรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 17.2 และค้าขาย ร้อยละ 15.6 แต่เมื่อดูแยกกลุ่มตามชนบทเพศวิถี พบว่าในกลุ่มเพศวิถีนอกชนบทนั้น ร้อยละ 38.4 คือคนที่ไม่มีรายได้เป็นของตนเอง แยกได้เป็นนักเรียน/นักศึกษาร้อยละ 23.1 และไม่ได้ทำงานร้อยละ 15.3 ขณะที่กลุ่มในชนบทเพศวิถีนั้น สถานภาพการทำงานของเพศกำเนิดหญิงสอดคล้องกับภาพรวม คือไม่ได้ทำงานมีรายได้ ร้อยละ 27 รองลงมาคือทำงานรับจ้างทั่วไปร้อยละ 16.5 แต่เพศกำเนิดชายส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 20.4) รองลงมาคือไม่มีรายได้ (ร้อยละ 16.9) น่าสังเกตว่า แม้ประชากรตัวอย่างจะถูกเลือกมาจากพื้นที่นอกเขตเทศบาล (40 เขตเจนนับ) มากกว่าในเขตเทศบาล (20 เขตเจนนับ) แต่การทำงานในภาคเกษตรกรรม/ปศุสัตว์มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 8.8 เท่านั้น

ครอบครัว ชีวิตคู่ และความเป็นอยู่

การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ในครัวเรือนตามข้อมูลในตาราง 3.5 ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างกลุ่มเพศวิถีตามชนบทและนอกชนบท โดยสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนกับหัวหน้าครัวเรือนได้ดังนี้

(1) กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีตามชนบท มีการกระจายบทบาทหัวหน้าครัวเรือนระหว่างเพศกำเนิดชายและหญิงในลักษณะที่สมดุลด้วยสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ประมาณร้อยละ 37 ขณะที่โครงสร้างความสัมพันธ์เมื่อแยกตามเพศของหัวหน้าครัวเรือนนั้นพบว่า ในครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ชาย มีสัดส่วนของสมาชิกที่เป็นบุตรที่ยังไม่แต่งงานร้อยละ 19.5 รองลงมาคือบุตรที่แต่งงานแล้วร้อยละ 14.7 ขณะที่ครัวเรือนที่หัวหน้าเป็นผู้หญิงนั้น สัดส่วนสมาชิกในครัวเรือนที่สูงที่สุดคือคู่สมรสร้อยละ 23.1 รองลงมาคือบุตรที่แต่งงานแล้วร้อยละ 11.7

(2) โครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีนอกชนบท พบว่า สัดส่วนสูงที่สุดเกือบหนึ่งในสาม หรือร้อยละ 30.3 ของสมาชิกในครัวเรือน คือบุตรที่ยังไม่สมรส รองลงมาคือเป็นหัวหน้าครัวเรือนเองร้อยละ 22.6 และเป็นญาติอื่นๆ ร้อยละ 20.4 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในครัวเรือนของกลุ่มเพศวิถีนอกชนบท ที่ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศอาจส่งผลกระทบต่อลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ในครัวเรือนก็เป็นได้

โครงสร้างความสัมพันธ์ในครัวเรือนในตาราง 3.5 ยังแสดงให้เห็นถึงสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะความสัมพันธ์ที่มีคู่หรือไม่นั้นออกเป็น 3 ประเภทหลัก คือ (1) มีคู่ ไม่ว่าจะจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 57.1 (2) เคยมีคู่ หรือที่มีสถานภาพหม้าย/หย่า/แยก ร้อยละ 15.7 และ (3) ไม่มีคู่ คือโสด ไม่มีแฟน ร้อยละ 27.2 โดยพบว่าสถานะความสัมพันธ์นี้มีความแตกต่างชัดเจนระหว่างกลุ่มเพศวิถีในชนบทกับกลุ่มเพศวิถีนอกชนบทเช่นกัน ดังนี้

(1) กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีตามชนบท เกือบหนึ่งในสามของประชากรตัวอย่างในชนบทเพศวิถีเป็น คนมีคู่ มีสถานภาพสมรส ทั้งชายและหญิง (ร้อยละ 31.8 และ 32.9 ตามลำดับ) ความแตกต่างระหว่างเพศกำเนิดชายและเพศกำเนิดหญิงในกลุ่มนี้ คือ ผู้ชายอยู่ในสถานะไม่มีคู่ คือเป็นโสดไม่มีแฟนมากกว่าผู้หญิง (ร้อยละ 31.3 เทียบกับร้อยละ 18.8) ขณะที่ผู้หญิงมีสัดส่วนของคนที่เคยมีคู่ คือมีสถานภาพหม้าย หย่า แยกสูงกว่าผู้ชายกว่าเท่าตัว (ร้อยละ 21.1 เทียบกับร้อยละ 9.3) ผลการสำรวจนี้แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างเพศกำเนิดอาจมีอิทธิพลต่อสถานะความสัมพันธ์ และสถานภาพสมรส

(2) กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีนอกขนบ ประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรตัวอย่างที่มีเพศวิถีนอกขนบอยู่ในสถานะโสด ไม่มีแฟน ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีในขนบ ทั้งชายและหญิง (ร้อยละ 50.2 เทียบกับ 31.3 และ 18.8 ตามลำดับ) ขณะเดียวกัน กลุ่มที่มีเพศวิถีนอกขนบยังมีสัดส่วนของคนที่อยู่ในความสัมพันธ์ต่ำกว่ากลุ่มที่มีเพศวิถีในขนบด้วย โดยเฉพาะสัดส่วนของคนที่มีสถานภาพสมรสที่ต่ำกว่าอย่างชัดเจน (ตาราง 3.5) และอาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ทางเพศนอกขนบนั้นอาจส่งผลกระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์ระยะยาว ในที่นี้คือการแต่งงานหรือจดทะเบียนสมรส

ตาราง 3.5 การกระจายร้อยละของประชากรตัวอย่าง
จำแนกตามขนบเพศวิถี ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน และสถานภาพสมรส

ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน	เพศวิถีในขนบ		เพศวิถีนอกขนบ	รวม
	ชาย	หญิง		
หัวหน้าครัวเรือน	37.3	37.8	22.6	35.6
คู่สมรส/คู่ชีวิต	6.8	23.1	4.0	15.0
บุตรยังไม่สมรส	19.5	7.8	30.3	14.8
บุตรที่สมรสแล้ว	14.7	11.7	5.0	11.8
บุตรเขย/บุตรสะใภ้	2.9	4.7	1.9	3.7
บุตรของบุตร	11.0	5.3	15.5	8.6
พ่อแม่หรือพ่อแม่คู่สมรส	0.6	1.6	0.3	1.0
พี่น้องหรือญาติอื่นๆ	7.2	7.6	20.4	9.3
ผู้อาศัย/คนรับใช้	0.0	0.4	0.0	0.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
สถานภาพสมรส				
โสด ไม่มีแฟน	31.3	18.8	50.2	27.2
โสด มีแฟน แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน	8.5	4.5	13.0	7.0
โสด มีแฟน และอยู่ด้วยกัน	2.4	2.2	14.2	3.9
แต่งงาน แต่ไม่ได้จดทะเบียน	16.7	20.5	4.6	17.1
แต่งงาน และจดทะเบียน	31.8	32.9	6.8	29.1
หม้าย/หย่า/แยก	9.3	21.1	11.2	15.7
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

คุณภาพชีวิตครัวเรือน เป็นการสำรวจความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตโดยรวมของครัวเรือน มีตัวเลือกคำตอบแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ ดีมาก ดี ปานกลาง ไม่ค่อยดี และไม่ดี (ตาราง 3.6) ในภาพรวมพบว่าประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ประเมินว่าคุณภาพชีวิตของครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลาง ค่อนไปทางดี คือ สัดส่วนเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 46) ประเมินว่าคุณภาพชีวิตปานกลาง ต้องทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว และอีกร้อยละ 35.8 ประเมินว่าคุณภาพชีวิตดีตามอัตภาพ พออยู่พอกิน ครอบครัวยุติธรรม ขณะที่สัดส่วนรวมกันร้อยละ 15.1 ประเมินว่าคุณภาพชีวิตไม่ดีนัก เนื่องจากรายได้ของครอบครัวไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และอยู่ในภาวะยากลำบาก หากเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคนในชนบทเพอร์เซนต์และนอกเพอร์เซนต์ในกลุ่มบนสุดที่มีคุณภาพชีวิตดีมากกับกลุ่มล่างสุดที่มีคุณภาพชีวิตไม่ดี ก็จะเห็นว่าคนในชนบทเพอร์เซนต์ที่รู้สึกว่าคุณภาพชีวิตโดยรวมดีมาก รู้สึกมั่นคง มีรายได้ดี ครอบครัวยุติธรรม ทั้งชายและหญิงนั้น มีสัดส่วนสูงกว่าคนนอกชนบทเพอร์เซนต์ (ผู้ชายในชนบทเพอร์เซนต์ ที่ร้อยละ 3.2 ผู้หญิงในชนบทเพอร์เซนต์ ที่ร้อยละ 3.4 เทียบกับคนนอกชนบทเพอร์เซนต์ ที่ร้อยละ 1.6) ขณะเดียวกัน สัดส่วนของคนที่ยกย่องว่าคุณภาพชีวิตไม่ดีเลย รู้สึกว่าครอบครัวยากลำบากนั้น เป็นคนที่มีเพอร์เซนต์นอกชนบทสูงกว่าคนในชนบทเพอร์เซนต์ ทั้งหญิงและชาย จึงอาจกล่าวได้ว่าประชากรตัวอย่างที่มีเพอร์เซนต์นอกชนบทนั้นมีความรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตดีน้อยกว่าคนในชนบทเพอร์เซนต์

ตาราง 3.6 การกระจายร้อยละคุณภาพชีวิตของประชากรตัวอย่าง
จำแนกตามชนบทเพอร์เซนต์ และคุณภาพชีวิตโดยรวมของครัวเรือน

คุณภาพชีวิตโดยรวมของครัวเรือน	เพอร์เซนต์ในชนบท		เพอร์เซนต์นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ดีมาก รู้สึกมั่นคง มีรายได้ดี ครอบครัวยุติธรรม	3.2	3.4	1.6	3.1
ดีตามอัตภาพ พออยู่พอกิน ครอบครัวยุติธรรม	35.6	36.0	35.7	35.8
ปานกลาง ต้องทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว	44.4	46.2	48.9	46.0
ไม่ค่อยดี รายได้ครอบครัวไม่เพียงพอ	13.9	11.0	9.7	11.8
ไม่ดีเลย รู้สึกว่าครอบครัวยากลำบาก	2.9	3.4	4.1	3.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

สรุปและข้อสังเกต

ประชากรตัวอย่างในการศึกษานี้มีจำนวนรวม 2,426 คน โดยจำแนกออกเป็นสองกลุ่มหลัก คือกลุ่มในชนบทเพศวิถีและนอกชนบทเพศวิถี พบว่ามีกลุ่มนอกชนบทเพศวิถีอยู่ร้อยละ 13.3 ในบทนี้ เป็นเพียงการเกริ่นนำให้เห็นภาพรวมของลักษณะทางประชากรและสังคมของประชากรตัวอย่าง ทั้งสองกลุ่มที่แตกต่างกันไม่น้อย กล่าวคือ โดยเฉลี่ยแล้วประชากรตัวอย่างในกลุ่มนอกชนบทเพศวิถี มีอายุน้อยกว่าคนในชนบทเพศวิถีชัดเจน สองในห้าเป็นคน Gen Z อยู่ในครัวเรือนในฐานะบุตร ยังไม่แต่งงาน เกือบครึ่งหนึ่งมีสถานภาพโสด ไม่มีแฟน ประมาณหนึ่งในสี่กำลังเรียนหนังสืออยู่ และ ไม่ได้ทำงานที่มีรายได้ของตนเอง ในด้านคุณภาพชีวิตของครัวเรือนนั้นพบว่าประชากรตัวอย่าง ส่วนใหญ่ประเมินว่าครัวเรือนมีคุณภาพชีวิตในระดับปานกลาง แม้ครอบครัวไม่มีปัญหาเดือดร้อน แต่ก็ต้องทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว และพอจะเห็นภาพได้ว่าประชากรตัวอย่างในกลุ่ม เพศวิถีนอกชนบทยังมีคุณภาพชีวิตดีน้อยกว่าคนในชนบทเพศวิถี

4

หลากหลายเพศวิถีและชีวิตด้านเพศของคุณ

การสำรวจและทำความเข้าใจพลวัตของความหลากหลายทางเพศวิถี (sexual diversity dynamics) และชีวิตด้านเพศของผู้คนในสังคมนั้น เป็นความท้าทายเชิงวิชาการที่สำคัญในแวดวงวิชาการด้านเพศภาวะศึกษา (gender studies) และเพศวิถีศึกษา (sexuality studies) มาอย่างต่อเนื่อง การสำรวจครั้งนี้เป็นอีกหนึ่งความพยายามที่จะแสดงให้เห็นเรื่องเพศวิถีมิติต่างๆ ในชีวิตผู้คนด้วยการใช้ลักษณะหรือองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับวิถีและชีวิตทางเพศหลายประการด้วยกัน ได้แก่ เพศกำเนิดหรือเพศที่ระบุในใบเกิด เพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) ความชอบหรือความรู้สึกดึงดูดใจในทางเพศ (sexual orientation) ที่สำคัญคือการสำรวจความเป็นไปของชีวิตด้านเพศที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์และรสนิยมทางเพศ ได้แก่ การแสดงออกถึงเพศสภาพและความชอบความสนใจ (gender expression) ชีวิตและประสบการณ์กับคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในแง่ของความรุนแรงและความพึงพอใจทางเพศ (sexual pleasure) องค์ประกอบของวิถีและชีวิตด้านเพศเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางเพศวิถีของคุณ โดยการสำรวจในงานชิ้นนี้จะใช้ตัวแปรสำคัญ 4 ประการในการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องเพศวิถีและชีวิตด้านเพศ ดังนี้

(1) เพศกำเนิด หรือเพศสรีระ หรือเพศที่ระบุในใบเกิด (sex assigned at birth) ประกอบด้วย เพศชาย เพศหญิง และอินเตอร์เซ็กส์หรือคนที่มีลักษณะทางชีวภาพที่ไม่สามารถแยกเพศได้อย่างชัดเจน

(2) **ชนบทเพศวิถี** หมายถึง แบบแผนทางสังคมที่กำกับชีวิตด้านเพศของพลเมืองให้เป็นไปตามครรลองที่ถูกต้องเหมาะสม การมีวิถีทางเพศหรือใช้ชีวิตทางเพศตามแบบแผนของสังคม ในการสำรวจนี้เรียกว่า “ตามชนบทเพศหรือในชนบทเพศวิถี” (cisgender heterosexual) เพื่ออ้างถึงคนที่มีอัตลักษณ์และบทบาททางเพศสอดคล้องหรือตรงตามเพศกำเนิด และมีความชอบหรือสนใจในเพศตรงข้ามเป็นคนรักต่างเพศตามที่สังคมกำหนดแบบแผนหรือชนบททางเพศไว้ให้ ขณะที่ “ไม่ตามชนบทเพศหรือนอกชนบทเพศวิถี” (non-cisgender heterosexual) หมายถึงคนที่ไม่มียอดประกอบของเพศวิถีสอดคล้องกับแบบแผนทางเพศที่สังคมจัดระเบียบไว้ หรือคนที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามชนบทเพศของสังคม ในการสำรวจนี้จำแนกกลุ่มคนตามชนบทเพศวิถีออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ ผู้ชายที่มีเพศวิถีในชนบท (cis-hetero male หรือ cishet male) ผู้หญิงที่มีเพศวิถีในชนบท (cis-hetero female หรือ cishet female) และคนที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามชนบทหรืออยู่นอกชนบทเพศวิถี (non-cis-hetero หรือ non-cishet individuals)

(3) **การนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)** เป็นคำถามข้อหนึ่งในการสำรวจที่ให้ผู้ตอบระบุตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ หรือ LGBTQ+ หรือไม่ โดยมีตัวเลือกคำตอบ 4 ข้อ ได้แก่ ใช่ ไม่ใช่ ยังไม่แน่ใจ และไม่ตอบ เป็นแนวทางที่ช่วยให้เข้าใจถึงการรับรู้และการกำหนดตัวตนทางเพศของผู้ตอบ

(4) **รุ่นประชากร (generation)** การสำรวจนี้จำแนกวัยโดยใช้รุ่นประชากรแทนการแบ่งวัยตามอายุ เพื่อสะท้อนบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้คนแต่ละรุ่นมีวิถีคิดและเผชิญประสบการณ์ของยุคสมัยที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ตัวตนและมุมมองในเรื่องความหลากหลายทางเพศ การสำรวจนี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 5 รุ่นประชากร โดยใช้อายุ ณ ปีที่สำรวจคือ พ.ศ. 2567 ได้แก่ Gen Z มีอายุระหว่าง 12-28 ปี Gen Y มีอายุระหว่าง 29-43 ปี Gen X มีอายุระหว่าง 44-59 ปี เบบี้บูม (Baby Boomers) มีอายุระหว่าง 60-78 ปี และคนรุ่นสงครามโลก หรือ Silent generation ซึ่งมีอายุมากกว่า 79 ปีขึ้นไป

ความหลากหลายในวิถีทางเพศและประสบการณ์ชีวิตด้านเพศของผู้คนที่สะท้อนผ่านองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เพศกำเนิดหรือเพศที่ระบุในใบเกิด

คำถามเรื่องเพศสรีระหรือเพศที่ระบุในใบเกิดนั้น ในการสำรวจครั้งนี้มีตัวเลือกคำตอบ 3 ข้อ ได้แก่ ชาย หญิง และอินเตอร์เซ็กส์หรือเพศกำกวม (intersex) ซึ่งในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามรวม 2,426 คน มีอินเตอร์เซ็กส์เพียงคนเดียวและรับรู้ว่าเป็นเพศกำเนิดของตัวเองเรียกว่าเพศกำกวม หรือมีสองเพศโดยพ่อแม่เป็นคนบอก คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 0.04 ของประชากรตัวอย่างทั้งหมด และอยู่ในรุ่นประชากร Gen Z เพศกำเนิดของประชากรตัวอย่างในการสำรวจครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (ร้อยละ 62.5 เทียบกับร้อยละ 37.5 ตามลำดับ) โดยเมื่อจำแนกประชากรตัวอย่างทั้ง 3 เพศสรีระออกตามชนบเพศวิถีแล้วพบว่า คนที่อยู่ในกลุ่มนอกชนบเพศวิชิตันมีเพศกำเนิดเป็นชาย ร้อยละ 27 เป็นหญิง ร้อยละ 72.5 และอินเตอร์เซ็กส์ คิดเป็นร้อยละ 0.3 ของประชากรตัวอย่างทั้งหมด (ตาราง 4.1)

ตาราง 4.1 การกระจายร้อยละของเพศกำเนิดของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบเพศวิถี

เพศกำเนิด	เพศวิถีในชนบ		เพศวิถีนอกชนบ	รวม
	ชาย	หญิง		
ชาย	100.00	-	27.24	37.47
หญิง	-	100.00	72.45	62.49
อินเตอร์เซ็กส์ (intersex)	-	-	0.31	0.04
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

การกระจายของเพศกำเนิดทั้งชายและหญิงในแต่ละรุ่นประชากรมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน ยกเว้นคนรุ่นสงครามโลก หรือ Silent Generation ที่อายุมากกว่า 79 ปีที่มีสัดส่วนไม่ถึงร้อยละ 3 คนในเพศกำเนิดหญิงที่เป็นคนรุ่น Gen X และ Gen Y มีสัดส่วนสูงกว่ารุ่นอื่น ที่ประมาณร้อยละ 30 และคนที่มิเพศกำเนิดอินเตอร์เซ็กส์หนึ่งคนนั้นเป็นคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z (ตาราง 4.2)

ตาราง 4.2 การกระจายร้อยละของเพศกำเนิดของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามรุ่นประชากร

รุ่นประชากร	ชาย	อินเตอร์เซ็กส์	หญิง	รวม
คนรุ่น generation Z (12-27 ปี)	25.6	100.0	16.9	20.2
คนรุ่น generation Y (28-43 ปี)	26.4	0.0	19.6	22.1
คนรุ่น generation X (44-59 ปี)	24.0	0.0	30.2	27.8
คนรุ่นเบบี้บูม (60-78 ปี)	21.7	0.0	30.3	27.1
คนรุ่นสงครามโลก (79 ปีขึ้นไป)	2.3	0.0	3.0	2.8
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	909	1	1,516	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

เพียงเรื่องเพศกำเนิดหรือเพศที่ถูกระบุในใบเกิดก็สะท้อนให้เห็นความหลากหลายภาพหนึ่งแล้วว่า มนุษย์ไม่ได้มีเพียงสองเพศ ที่ว่าไม่ชายก็หญิงเท่านั้น หากแต่ยังมีอินเตอร์เซ็กส์เป็นอีกหนึ่งเพศกำเนิดร่วมกับชายและหญิงด้วย

อัตลักษณ์ทางเพศ

การรับรู้เพศสภาพอัตลักษณ์ทางเพศครั้งแรกของบุคคลมักเทียบเคียงกับเพศกำเนิดว่าความรู้สึกภายในของตัวเอานั้นสอดคล้องหรือต่างจากเพศที่กำหนดให้เมื่อเกิด สอดคล้องหรือต่างจากบทบาททางเพศตามแบบแผนของสังคม และค่อยๆ ชัดเจนขึ้นเมื่อได้สำรวจหรือมีภาษาอธิบายความรู้สึกรับรู้ตัวตนทางเพศของตัวเอง สำหรับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) นั้น การสำรวจครั้งนี้ถามอัตลักษณ์ทางเพศในปัจจุบันโดยมีตัวเลือกคำตอบ 15 รายการด้วยกัน คือ ชาย, หญิง, เกย์, เลสเบี้ยน/ดี้, ทอม/ทรานส์, ชายข้ามเพศ, หญิงข้ามเพศ/กะเทย/สาวประเภทสอง, ควีร์ (Queer), นอนไบนารี (Non-binary), รักได้ทั้งสองเพศ (Bisexual), สนใจทุกเพศ เพศไหนก็ได้ (Pansexual), เพศกำกวม (Intersex), ไม่แน่ใจ และอื่นๆ ระบุ...

ในการศึกษานี้ได้ให้ตัวเลือกที่รวมเอาทั้งเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ และลักษณะความชอบหรือรสนิยมทางเพศ (sexual orientation) เป็นตัวเลือกคำตอบของคำถามอัตลักษณ์ทางเพศด้วย เนื่องจากในบริบทสังคมไทยมีลักษณะใช้ภาษาร่วมกันระหว่างเพศสภาพและความสนใจทางเพศ เช่น ไบเซ็กชวลหรือคนรักสองเพศ (bisexual) แพนเซ็กชวลคือคนที่รักได้ทุกเพศ (pansexual) เป็นต้น โดยผู้ร่วมการวิจัยสามารถเลือกคำตอบอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองได้มากกว่า 1 คำตอบ

ผลการสำรวจพบว่า ในภาพรวมมีผู้ระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองระหว่าง 1-3 อัตลักษณ์ โดยเฉลี่ยที่ 1.03 อัตลักษณ์ ในกลุ่มเพศวิถีนอกขนบมีการระบุอัตลักษณ์โดยเฉลี่ย 1.2 อัตลักษณ์ด้วยกัน ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 97.7 ระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองเพียงข้อเดียว ส่วนของผู้ที่ระบุว่าตัวเองมีอัตลักษณ์ทางเพศ 2 อัตลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ 2 และผู้ที่ระบุว่า มี 3 อัตลักษณ์ทางเพศหรือเพศสภาพนั้น มีสัดส่วนร้อยละ 0.3 ซึ่งผู้ที่ระบุมากกว่าหนึ่งอัตลักษณ์ทั้งหมด อยู่ในกลุ่มเพศวิถีนอกขนบ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางเพศกับเพศกำเนิดในประชากรตัวอย่าง โดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเพศกำเนิดชายและหญิง พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้หญิงแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการรับรู้และแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศได้อย่างยืดหยุ่นและหลากหลายมากกว่าผู้ชาย ข้อมูลทางสถิติแสดงให้เห็นว่า ในกลุ่มประชากรที่ระบุเพศกำเนิดว่าเป็นชาย (assigned male at birth) นั้น ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94) มีอัตลักษณ์ทางเพศสอดคล้องกับเพศกำเนิด (cisgender male) ในขณะที่อีกร้อยละ 6 มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย (gender-diverse identities) ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) กลุ่มชายรักชาย (male homosexual identity) ร้อยละ 2.4 (2) กลุ่มผู้มีอัตลักษณ์หญิง (transfeminine identity) เช่น กะเทย สาวประเภทสอง หรือหญิงข้ามเพศ ร้อยละ 2.3 และ (3) กลุ่มผู้มีอัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ เช่น อัตลักษณ์ไบเซ็กชวล แพนเซ็กชวล เควีย์ร์ เป็นต้น (ดูตาราง 4.3)

ขณะที่ในกลุ่มประชากรเพศกำเนิดหญิง (assigned female at birth) นั้น พบว่าร้อยละ 92 ระบุอัตลักษณ์ทางเพศสอดคล้องกับเพศกำเนิด (cisgender female) ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 8 ระบุอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย (gender-diverse identities) ได้แก่ (1) กลุ่มที่มีอัตลักษณ์ชาย เช่น ทอม/ทรานส์ หรือชายข้ามเพศ (transmasculine identities) คิดเป็นร้อยละ 2.6 (2) กลุ่มหญิงรักหญิง/เลสเบี้ยน/ดี้ (female homosexual identities) ร้อยละ 1.7 และ (3) กลุ่มผู้มีอัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ ได้แก่ ไบเซ็กชวล มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 2 ซึ่งมากกว่าในกลุ่มเพศกำเนิดชายอย่างมีนัยสำคัญ (ร้อยละ 0.3) อัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ เช่น เควีย์ร์ นอนไบนารี แพนเซ็กชวล ฯลฯ ก็มีสัดส่วนของผู้หญิงที่ระบุอัตลักษณ์หลากหลายเหล่านี้สูงกว่าผู้ชายเช่นเดียวกัน (ร้อยละ 1.2 เทียบกับร้อยละ 0.4 ตามลำดับ)

ข้อสังเกตที่น่าสนใจจากผลการสำรวจ คือ การระบุอัตลักษณ์ที่ตรงข้ามกับเพศกำเนิดของประชากรตัวอย่างนั้นพบว่ามีอัตราการกระจายตัวที่แตกต่างกัน โดยมีผู้ชายร้อยละ 0.2 ที่ระบุว่า มีเพศสภาพหญิง และมีผู้หญิงร้อยละ 0.3 ที่ระบุว่า มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นชาย และสำหรับผู้ตอบว่ามีเพศกำเนิดเป็นอินเตอร์เซ็กส์ซึ่งมีเพียงคนเดียวนั้น ได้เลือกระบุอัตลักษณ์ทางเพศเป็นหญิงข้ามเพศ เพียงอัตลักษณ์เดียว

ตาราง 4.3 การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามเพศกำเนิด

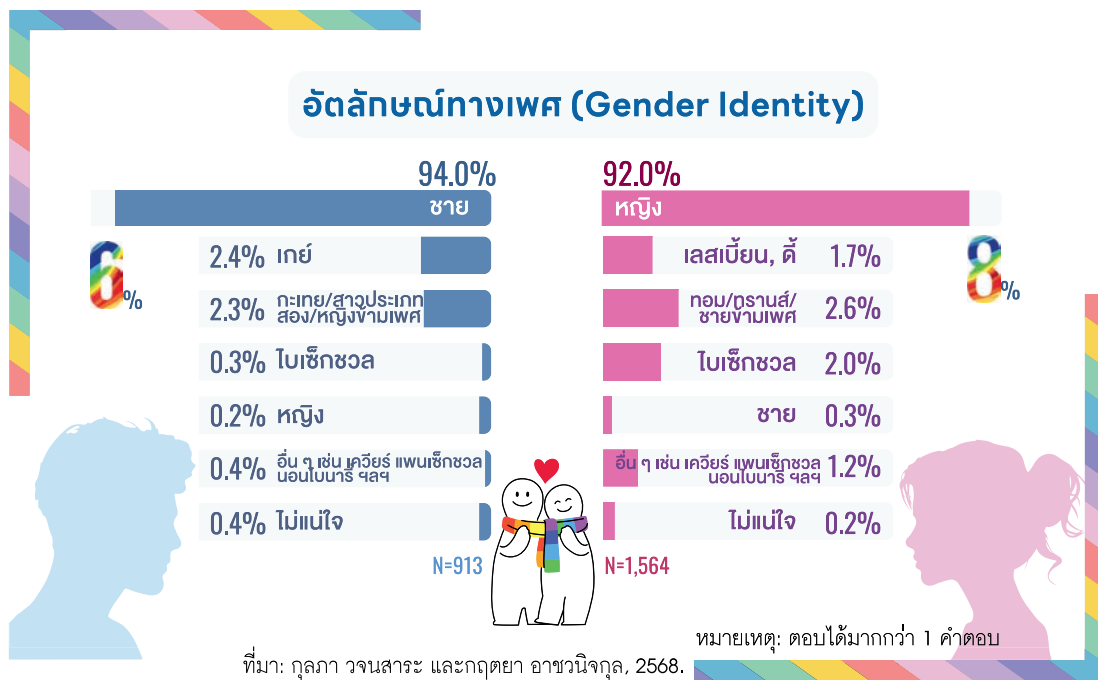
อัตลักษณ์ทางเพศของผู้ชาย	ร้อยละ	อัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิง	ร้อยละ
ชาย	94.0	หญิง	92.0
หญิง	0.2	ชาย	0.3
เกย์	2.4	เลสเบี้ยน/ดี้	1.7
กะเทย/สาวประเภทสอง/หญิงข้ามเพศ	2.3	ทอม/ชายข้ามเพศ	2.6
ไบเซ็กชวล (bisexual)	0.3	ไบเซ็กชวล (bisexual)	2.0
อื่นๆ เช่น เควีย์ร์ แพนเซ็กชวล นอนไบนารี	0.4	อื่นๆ เช่น เควีย์ร์ แพนเซ็กชวล นอนไบนารี	1.2
ไม่สนใจทางเพศ (asexual) ฯลฯ		ไม่สนใจทางเพศ (asexual) ฯลฯ	
ไม่แน่ใจ	0.4	ไม่แน่ใจ	0.2
รวม	100.0	รวม	100.0
จำนวนคำตอบ*	913	จำนวนคำตอบ*	1,564

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

ดังนั้น ตัวเลขร้อยละ 6 ของผู้ชายที่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศนอกเหนือจากชายเพศตรง (cisgender male ที่ร้อยละ 94) และร้อยละ 8 ของผู้หญิงที่ระบุอัตลักษณ์นอกเหนือจากหญิงเพศตรง (cisgender female ที่ร้อยละ 92) จึงหมายถึงความหลากหลายในอัตลักษณ์ทางเพศของผู้คน โดยมีศัพท์ทางเลือกใหม่ๆ ในการนิยามอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเอง เช่น เควีย์ร์ นอนไบนารี ไบเซ็กชวล แพนเซ็กชวล อเซ็กชวล ฯลฯ ร่วมกับศัพท์ดั้งเดิมที่คุ้นเคย ได้แก่ เกย์ กะเทย ทอม สะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวของแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศ และการท้าทายระบบการจำแนกแบบเดิมด้วยการใช้ศัพท์ใหม่ที่มีลักษณะครอบคลุมและไม่ยึดติดกับระบบสองเพศ ดังภาพ 4.1 ข้างล่างนี้

ภาพ 4.1 การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามเพศกำเนิด

การรับรู้อัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างจากชายหญิงของคนหลากหลายทางเพศส่วนหนึ่งมักเกิดขึ้นในช่วงวัยเด็ก ก่อนจะค่อยๆ ชัดเจนในวัยรุ่น และพยายามแสดงออกตามเพศสภาพ ดังกรณีของ “ป๋ม” สาวประเภทสอง อายุ 34 ปีที่รู้ว่าตัวเองไม่ใช่กะเทย เพราะต้องการเปลี่ยนแปลงร่างกายให้ตรงกับตัวตนทางเพศ “จิต” ทอม อายุ 51 ปี ที่บอกว่าเป็นผู้ชายในร่างผู้หญิง และ “เดอร” อัตลักษณ์เกย์ อายุ 17 ปี

“รู้สึกที่เราไม่ได้เป็นผู้ชายตั้งแต่เล็ก ประมาณ ป.1 ก็เล่นกับผู้หญิงมาตลอดไม่ค่อยมีเพื่อนผู้ชาย คิดว่าเป็นสาวสอง (สาวประเภทสอง) คือคิดว่าตัวเองเป็นผู้หญิง อย่างตอน ป.3 เวลาไปโรงเรียน ใส่กางเกงนักเรียน เราก็จะไปตัดให้กางเกงมันสั้นขึ้นอีก พอไปถึงโรงเรียนก็โดนทำโทษครูให้นุ่งโจงกระเบน ตอนนั้นเป็นรุ่นที่ใช้น้ำยาอุทัยทาปากให้แดงๆ แล้วก็ไว้ผมยาวเป็นหน้าม้าจะได้ติดก๊ีบ ก็โดนขลิบให้มันเลยคิ้ว แล้วก็ทำโทษให้วิ่งรอบสนามบ้าง”

(ป๋ม อัตลักษณ์สาวประเภทสอง, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2567)

“เกิดมาก็เป็นอย่างนี้เลย เหมือนร่างเดียวมีใจเป็นสองใจ (หญิงและชาย) อะไรอย่างนี้ แต่จะเป็นผู้ชายมากกว่า ตั้งแต่เด็กแม่ก็จะตัดผมทรงทรงให้ประจำ ไม่ได้ไปร้านอะไรหรอก ก็จะเป็นอย่างนี้ตั้งแต่เล็กแล้ว เป็นปกติของเราอย่างนี้ แม่เขารู้ ตอนเด็กๆ เขาเคยพูดบอกว่ารีบมาเกิด เขาเลยปั่น (อ้ววะเพศชาย) ไม่ทัน ตอนเด็กๆ ใส่กระโปรงไปโรงเรียนก็ใส่ได้นะ แต่พอโตมาก็คิดนะ อยากเรียนต่อ แต่อ้าววะ ต้องใส่กระโปรง ต้องไปในเมืองมันไม่กล้าไป”

(จิต อัครลักษณ์ทอม, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

“น่าจะประมาณ 6 ขวบ ประมาณ ป. 1 ตอนนั้นยังไม่มั่นใจ รู้แค่ที่เราารู้สึกชอบเล่นกับเพื่อนผู้หญิงมากกว่า ชอบ energy ของความเป็นผู้หญิงมากกว่า หนูไม่ได้ชอบแต่งตัวเป็นผู้หญิง แต่ว่าอาจจะมีลักษณะตุ้ตตุ้ นี้นวล หรือว่าลักษณะท่าทางดูมีความเป็นผู้หญิง แล้วมีเพื่อนมาคุยว่าทำไมเวลาวิ่งหรืออะไรดูมีความอ่อนแออันตราย แต่หนูเป็นคนที่ไม่ชอบแต่งตัว ไม่ชอบแต่งหน้า คือหนูรู้เลยว่าหนูไม่ใช่ตุ้ตตุ้ หนูเป็นเกย์ หนูมั่นใจ เพื่อนหนูบางคนเขายังไม่รู้ตัวไม่รู้ว่าเขาเป็นอะไรกันแน่ คือเขาก็เหมือนหนูนะ ออกไปทางเกย์ แต่เขามีนิยามของเพศเขา เขารู้สึกว่าอยู่กับใครแล้วสบายใจเขาจะเอาคนนั้น เคยถามว่าเป็นไบหรือเปล่า เขาก็ตอบว่าไม่ใช่ หนูก็บอกว่าถ้ามันแปลว่ามิ้งเป็นคนที่ไม่ได้มองว่าเพศสภาพเป็นยังไง มองแค่ว่าอยู่ด้วยแล้วรู้สึกดีแค่นั้นพอ แปลว่าแกไม่ได้จำกัดเพศว่าอะไร”

(เตอร์ อัครลักษณ์เกย์, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2567)

แต่สำหรับคนรุ่นใหม่วัยมัธยมต้นที่กำลังสำรวจตัวตนทางเพศของตัวเองอย่าง “อิน” การรับรู้และทำความเข้าใจตัวเองว่าเป็นไบเซ็กชวลของอินเกิดขึ้นผ่านการเล่นเกมออนไลน์ เป็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่ที่คนในครอบครัวไม่สามารถเข้าใจได้มากนัก

“ก็มีคนคุยผ่านเกมค่ะ ในเกมเขาเป็นผู้ชาย หนูก็ผู้ชาย แล้วพอคุยกันถูกคอก็ขอช่องทางติดต่อแบบเฟซบุ๊ก โอ้จ้ะ ะไรอย่างนี้ แล้วเขาถามว่าหนูชอบผู้หญิงไหม เขาบอกว่าเขาเป็นทอม ตอนนั้นหนูก็ยังไม่เข้าใจว่าทอมคืออะไร แบบหนูอยู่ ม.2 เด็กใสๆ ไม่รู้เรื่องอะไรเลย พอจะรู้นิดๆ ว่าทอมคือผู้หญิงที่คล้ายผู้ชายแค่นั้น เข้าไปดูใน google เอา ก็ไม่เข้าใจ เลยไปถามเพื่อน มีบางคนคบผู้หญิงบ้าง คบผู้ชายบ้าง เพื่อนหนูเป็นแซฟฟิก็มีแฟนเป็นผู้หญิง มันก็อธิบายให้หนูเข้าใจว่าอันนี้คืออะไร อ๋อสินั่นนี่คืออะไร แล้วก็เลยเปิดโลกเลย รู้สึกว่ามันน่าสนใจมาก มันยังโง่งนะ มันแปลกใหม่สำหรับเรา ก็เลยอยากลองดูมั่ง เพราะฝั่งผู้หญิงมันหลากหลายกว่าฝั่งผู้ชายนะ หนูว่า มีผู้หญิงคบผู้หญิง ผู้หญิงคบทอม ผู้หญิงคบผู้ชายแบบธรรมดา แล้วก็ก็มีกะเทยคบผู้หญิงบ้างอะไรอย่างนี้หลากหลายดี

เพื่อนหนูก็ถามนะว่ามึงเป็นกะเทยหรือเปล่า แต่ก็มีรุ่นน้องคิดว่าหนูเป็นทอม เพราะว่าพวกหนูเล่นบอลลูกกับผู้ชายแบบกว้างๆ อะไรอย่างนี้ หนูก็บอกว่าไม่ใช่เนาะ น่าจะเป็นไบ หนูรู้สึกว่าผู้หญิงก็ได้ผู้ชายก็ได้ แบบเราอยากรู้ก็เลยลองๆ คุยกับผู้หญิงบ้าง ก็เคยชอบนะแต่ไม่ได้คบกัน เหมือนแบบเด็กนักเรียนอยากรู้อยากเห็นก็คบๆ ไป ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ทอมก็ได้เนาะ แต่เกย์กะเทยไม่ได้ แต่ก็ไม่รู้เหมือนกันนะ เพราะหนูว่ามันเปลี่ยนได้”

(อิน อัครลักษณ์ใบเช็กขาว, สัมภาษณ์, 7 ตุลาคม 2567)

ความหลากหลายในบางโอกาสของการแสดงออกทางเพศ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจพบว่าการแสดงออกหรือเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองนั้นแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างคนที่อยู่ในชนบทเพศวิถีกับคนที่มีเพศวิถีนอกชนบท กล่าวคือ ขณะที่กว่าร้อยละ 96 คนที่อยู่ในชนบทเพศวิถีทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง แสดงออกถึงตัวตนทางเพศอย่างเปิดเผยตลอดเวลา นั้น แต่คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีแสดงอัตลักษณ์ทางเพศอย่างเปิดเผยเพียงร้อยละ 79.6 เท่านั้น อีกร้อยละ 11 แสดงออกถึงตัวตนทางเพศของตัวเองเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่เท่านั้น ร้อยละ 6.5 อยู่ในสถานะที่ไม่แน่ใจว่าได้แสดงอัตลักษณ์อย่างเปิดเผยหรือไม่ ที่สำคัญคือคนนอกชนบทเพศร้อยละ 2.8 ไม่เคยแสดงออกถึงเพศสภาพที่แท้จริงของตัวเองอย่างเปิดเผยเลย ซึ่งอาจสะท้อนถึงการขาดพื้นที่ปลอดภัยและความกังวลในการได้รับผลกระทบจากการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศ (ดูตาราง 4.4)

ตาราง 4.4 การกระจายร้อยละของการแสดงออกทางเพศสภาพ จำแนกตามชนบทเพศวิถี

การเปิดเผยเพศสภาพ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
แสดงออกอย่างเปิดเผยตลอดเวลา	96.3	96.7	79.6	94.3
แสดงออกอย่างเปิดเผยเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่เท่านั้น	1.5	0.8	11.1	2.4
ไม่แน่ใจว่าได้แสดงออกอย่างเปิดเผย	1.1	1.7	6.5	2.1
ไม่เคยแสดงออกอย่างเปิดเผยเลย	1.1	0.8	2.8	1.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

นอกจากนี้ การเปิดเผยเพศสภาพของตัวเอชนั้นยังมีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากรอีกด้วย กล่าวคือ ขณะที่รุ่นวัยอื่นๆ มีสัดส่วนของคนทีแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศอย่างเปิดเผยตลอดเวลา กว่าร้อยละ 95 แต่คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z นั้นเปิดเผยตัวตนทางเพศตลอดเวลาเพียงร้อยละ 83.9 เท่านั้น ประมาณร้อยละ 7.5 ระบุว่าแสดงอัตลักษณ์ทางเพศอย่างเปิดเผยเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่เท่านั้น และอีกร้อยละ 3.5 ไม่เคยแสดงออกเรื่องนี้อย่างเปิดเผยกับใครเลย (ตาราง 4.5)

ตาราง 4.5 การกระจายร้อยละของการแสดงออกทางเพศสภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร

การเปิดเผยเพศสภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	Silent (>79 ปี)	รวม
แสดงออกอย่างเปิดเผยตลอดเวลา	83.9	95.9	97.2	97.6	97.0	94.3
แสดงออกอย่างเปิดเผยเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่เท่านั้น	7.5	1.7	1.2	0.6	0.0	2.4
ไม่แน่ใจว่าได้แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือไม่	5.1	1.3	1.2	1.7	1.5	2.1
ไม่เคยแสดงออกอย่างเปิดเผยเลย	3.5	1.1	0.4	0.1	1.5	1.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	490	537	675	657	67	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ประสบการณ์ของ “ป๋ม” ในเรื่องการแสดงออกอย่างเปิดเผยว่ามีอัตลักษณ์เป็นสาวประเภทสอง และใช้ชีวิตด้วยความมั่นใจในตัวตนที่เป็นตั้งแต่เป็นวัยรุ่น ป๋มบอกว่าปัจจุบันนี้มีแฟนเป็นผู้ชายแท้ที่เคยมีลูกเมียมาแล้วอยู่ระหว่างหย่าขาดจากกัน ป๋มทำหน้าที่ “เมีย” ดูแลงานในบ้านทุกอย่าง ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน ซักผ้ารีดผ้า ดูแลรายรับรายจ่ายในบ้าน ฯลฯ ขณะที่แฟนทำงานนอกบ้าน

“กะเทยกับสาวสองมันต่างกัน สักอายุ 16 หนูก็เริ่มเทศฮอร์โมนกระตุ้นให้มันมีนม ประมาณสัก 3 เดือนมันก็เริ่มจะมีเป็นก้อนๆ ขึ้นมา ตั้งเต้าแล้วก็ซื้อเสื้อในมาใส่ เวลาหนูไปเที่ยวมันก็จะมีความมั่นใจว่าตัวเองมีนม แล้วพอสัก 29 หนูก็ไม่ได้กินยาคุมแล้ว คือตั้งแต่ไปทำนมมานั้นแหละ ตอนนั้นก็คืออยากให้มันเต็มร้อยไปเลยกับหน้าอกของเรา ด้วยความมั่นใจของเรา ปรีक्षाแม่ แม่ก็บอกอยากสวยอยากอะไรก็ไปทำหะ ตั้งแต่ศัลยกรรมมาก็คิดว่าตัวเองเป็นผู้หญิง อยากจะทำข้างล่างด้วย มันเป็นความฝัน ใจมันก็อยากมีแหละ แต่มันติดอยู่ที่เงิน เพราะมันไม่ใช่หลักหมื่น แต่ตอนนั้นเราเหมือนเปิดโลกให้รู้หมดเลย มีแฟนก็บอกพ่อบอกแม่มีแฟนหนูนะ เดินจู๋มมือกันได้”

(ป๋ม อัตลักษณ์สาวประเภทสอง, สัมภาษณ์, 22 สิงหาคม 2567)

พื้นที่ปลอดภัยในการเปิดเผยตัวตนทางเพศของ LGBTQ+

การเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศเป็นกระบวนการที่มีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลและบริบททางสังคม สำหรับผู้ที่ไม่ได้มีความหลากหลายทางเพศ การเปิดเผยตัวตนทางเพศอาจไม่ใช่เรื่องที่มีนัยสำคัญนัก เนื่องจากสถานะทางเพศสอดคล้องกับขนบของสังคม แต่สำหรับผู้ที่ยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ นั้น การเปิดเผยตัวตนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ทั้งอาจเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงทางสังคมและเผชิญกับความรู้สึกว่าเป็น “อื่น” ในสังคม

(1) การกำหนดตัวตนทางเพศของตัวเอง

การสำรวจครั้งนี้ได้กำหนดคำถามเพื่อให้ผู้ตอบแบบสำรวจสามารถนิยามตนเอง (self-identification) ในเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศว่าเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) หรือไม่ โดยมีตัวเลือกคำตอบ 3 ข้อ คือ ใช่ ไม่ใช่ และยังไม่แน่ใจ ทั้งนี้ ผู้ที่ตอบคำถามข้อนี้ว่าไม่ใช่ คนหลากหลายทางเพศจะไม่ได้ตอบคำถามถัดไปที่ว่าได้เปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศกับใครบ้าง ผลของการสำรวจคนหลากหลายทางเพศโดยให้ผู้ตอบเป็นคณินยามตัวเอง พบว่าคนที่ระบุตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 7.4 อยู่ในสถานะที่ยังไม่แน่ใจ ร้อยละ 2.3 ที่เหลือร้อยละ 90 ระบุว่าตัวเองไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศ

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ผลการสำรวจด้วยตัวแปรชนบทเพศวิถีทำให้เห็นอีกภาพหนึ่งว่า แม้จะเป็นผู้ที่อยู่ในชนบทเพศวิถีที่รู้สึกว่ามีเพศสภาพตรงกับเพศกำเนิดและสนใจเพศสรีระตรงข้าม ทั้งชายและหญิง แต่ไม่ได้เป็นกรอบให้คนจำนวนหนึ่งยึดมั่นตามแบบแผนที่สังคมกำหนดเช่นนั้น เนื่องจากตัวเลขการสำรวจที่พบว่ามีคนในชนบทเพศวิถีบางส่วนระบุตัวเองว่าเป็นเพศหลากหลายในสัดส่วนใกล้เคียงกัน (ผู้ชายในชนบท ร้อยละ 0.9 และผู้หญิงในชนบท ร้อยละ 1) ขณะเดียวกัน แม้ว่าการหนึ่งของคนที่อยู่ในกลุ่มนอกชนบทเพศวิถีจะระบุตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ แต่เกือบร้อยละ 40 ของคนนอกชนบทเพศวิถีนี้ไม่นับรวมตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ดังที่ปรากฏในตาราง 4.6 ตัวเลขเหล่านี้สะท้อนภาพความเลื่อนไหลในตัวตนทางเพศของคน และข้อจำกัดของเครื่องมือวัดหรือการจัดประเภทแบบตายตัวในการจับความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการมีเพศสภาพตรงกับเพศกำเนิด ความสนใจในเพศสภาพของคู่ และการนิยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่นั้น ต่างไม่อาจใช้เป็นตัวกำหนดเดียวในการสรุปความหลากหลายทางเพศของคนในสังคม

ตาราง 4.6 การกระจายร้อยละของการนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามชนบทเพศวิถี

เป็น LGBTQ+ หรือไม่	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ใช่	0.9	1.0	50.0	7.4
ยังไม่แน่ใจ	0.7	1.3	10.5	2.3
ไม่ใช่	98.4	97.7	39.5	90.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	816	1,274	314	2,404

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบคำถามนี้

เมื่อพิจารณาคำตอบข้อนี้ด้วยตัวแปรรุ่นประชากร ก็ยิ่งเห็นชัดเจนว่าความหลากหลายทางเพศนั้นปรากฏชัดในคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่กล้านิยามหรือเปิดเผยตัวเองได้มากกว่าคนรุ่นวัยอื่นๆ ว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศที่ร้อยละ 19.3 ขณะที่คนรุ่นก่อนหน้านั้นเปิดเผยตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ ไม่ถึงร้อยละ 10 เช่นเดียวกับสัดส่วนของคนที่ยังไม่แน่ใจว่าอยู่ในกลุ่ม LGBTQ+ หรือไม่ สูงที่สุดเป็นคน Gen Z ที่ร้อยละ 8.2 ขณะที่คนรุ่นก่อนหน้ามีความไม่แน่ใจในเพศสภาพตัวเองไม่ถึงร้อยละ 2

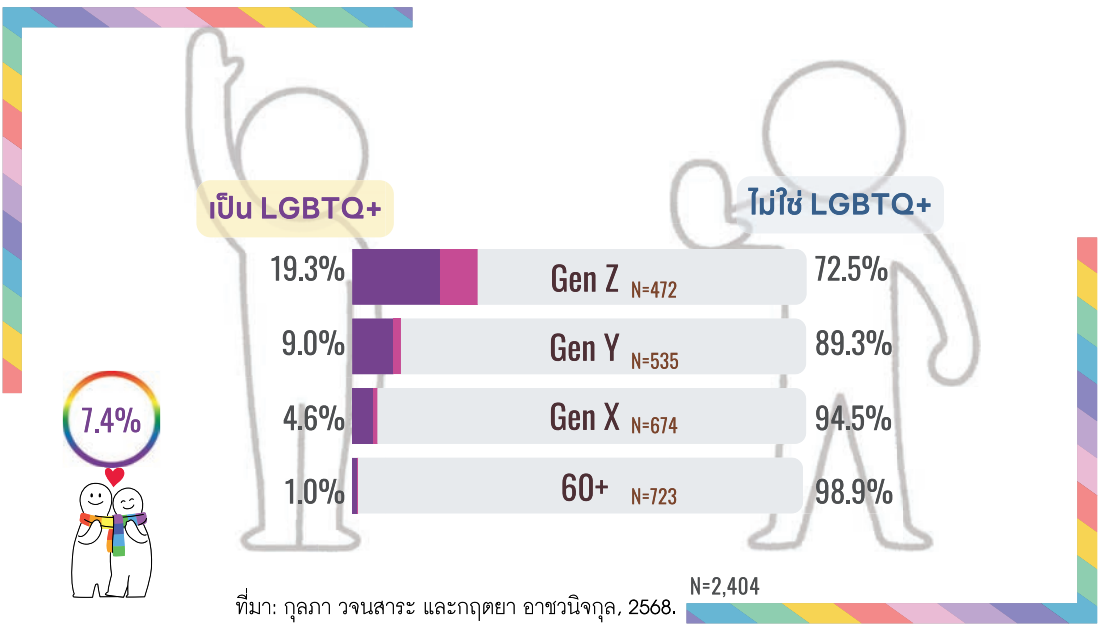
(ตาราง 4.7) ความชัดเจนในการนิยามตัวเองเรื่องนี้ของคนรุ่นใหม่ น่าจะสัมพันธ์กับบริบทของสังคมที่เปิดกว้างและยอมรับคนหลากหลายทางเพศมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นความชัดเจนในอัตลักษณ์ทางเพศของคนรุ่นใหม่ที่รับรู้ตัวเองและสามารถนิยามได้มากขึ้นกว่าคนในรุ่นก่อน

ตาราง 4.7 การกระจายร้อยละของการนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามรุ่นประชากร

การเปิดเผยเพศสภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูมขึ้นไป (>60 ปี)	รวม
ใช่	19.3	9.0	4.6	1.0	7.4
ยังไม่แน่ใจ	8.2	1.7	0.9	0.1	2.3
ไม่ใช่	72.5	89.3	94.5	98.9	90.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	472	535	674	723	2,404

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.
หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบคำถามนี้

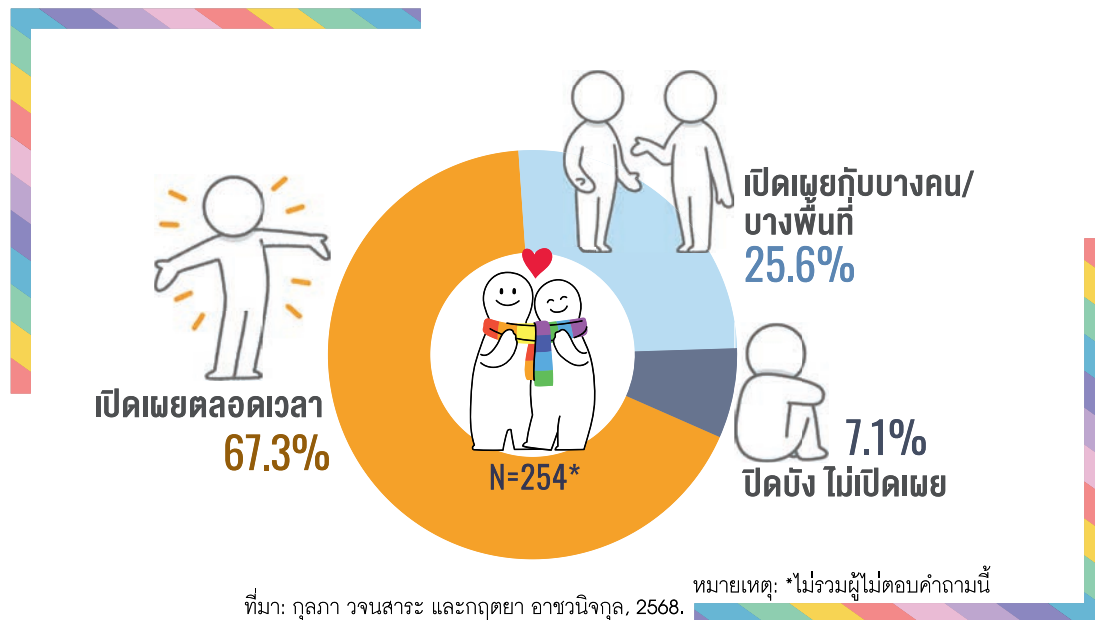
ภาพ 4.2 ร้อยละของการนิยามตัวเองว่าเป็นและไม่เป็นคนหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามรุ่นประชากร

(2) การเปิดเผยตัวตนของคนหลากหลายทางเพศ

การเปิดเผยตัวตนทางเพศไม่ได้เป็นเพียงการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคล แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของ LGBTQ+ ในการแสดงออกถึงตัวตนของตนเองด้วย เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นคนหลากหลายทางเพศกับการเปิดเผยตัวตนทางเพศในการสำรวจนี้ คนที่ระบุตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ รวมทั้งผู้ที่ตอบว่ายังไม่แน่ใจ และไม่ตอบว่าตัวเองเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) หรือไม่ จะถูกถามต่อว่าเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศหรือไม่ คำถามข้อนี้มีตัวเลือกคำตอบ 3 ข้อ คือ (1) ไม่ได้เปิดเผย ปิดบังไว้ไม่ให้ใครรู้ (2) แสดงออกอย่างเปิดเผยเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่เท่านั้น และ (3) แสดงออกอย่างเปิดเผยตลอดเวลา ผลการสำรวจพบว่าส่วนใหญ่ประมาณสองในสามของคนที่ตอบว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ คนที่ยังไม่แน่ใจ และคนที่ไม่ตอบว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่ ระบุว่าเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศตลอดเวลา (ร้อยละ 67.3) แต่ประมาณหนึ่งในสี่ระบุว่าเปิดเผยเพศสภาพตัวเองกับบางคนและในบางพื้นที่ และอีกร้อยละ 7 ไม่ได้เปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองให้ใครรู้เลย (ภาพ 4.3)

ภาพ 4.3 การกระจายร้อยละของการแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ

การแสดงออกอย่างเปิดเผยของอัตลักษณ์ทางเพศในกลุ่มคนที่นิยามตัวเองว่าเป็นและอาจจะเป็นคนหลากหลายทางเพศนั้นมีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากร คนรุ่นหนุ่มสาวที่อยู่ใน Gen Z เปิดเผยตัวเองน้อยกว่าคนรุ่นก่อนหน้า ทั้งที่เป็น Gen Y และ Gen X ขึ้นไป คน Gen Z ประมาณหนึ่งในสาม แสดงออกหรือเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่เท่านั้น ขณะที่คน Gen Y เปิดเผยกับบางคนหรือบางพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 15.2 และคน Gen X เปิดเผยเพศสภาพกับบางคนหรือบางพื้นที่ ร้อยละ 12.8 และคน Gen Z ที่ปิดบังหรือไม่ได้เปิดเผยตัวตนทางเพศให้ใครรู้ มีสัดส่วนร้อยละ 8.8 ซึ่งสูงกว่ารุ่นวัยอื่นๆ เช่นเดียวกัน (ตาราง 4.8) ทั้งๆ ที่บริบทสังคมปัจจุบันดูเหมือนจะเปิดกว้างกับความหลากหลายทางเพศมากขึ้น แต่ความเป็นส่วนตัวเป็นเหตุผลหลักของการไม่เปิดเผยเพศวิถีให้ใครรู้ (ร้อยละ 37.5) เช่นเดียวกัน ผู้ตอบจำนวนหนึ่งให้เหตุผลของการปิดบังตัวตนทางเพศกับครอบครัวและคนอื่น เพราะกลัวผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการไม่ถูกยอมรับ ทำให้ครอบครัวผิดหวัง หรือได้รับผลกระทบอื่นใดในที่ทำงานหรือโรงเรียน

ตาราง 4.8 การกระจายร้อยละของการแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร

การเปิดเผยเพศสภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X+ (44 ปีขึ้นไป)	รวม
แสดงออกอย่างเปิดเผยตลอดเวลา	57.4	78.0	85.1	67.3
แสดงออกอย่างเปิดเผยเฉพาะบางคนหรือบางพื้นที่เท่านั้น	33.8	15.2	12.8	25.6
ไม่ได้เปิดเผย ปิดบังไว้ ไม่ให้ใครรู้	8.8	6.8	2.1	7.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	148	59	47	254

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมคนที่ระบุว่าไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศ

โดยส่วนใหญ่แล้ว คนรอบข้างและสังคมมองเห็นคนหลากหลายทางเพศที่เป็นกะเทยสาวประเภทสอง และทอม เนื่องจากเป็นอัตลักษณ์ทางเพศที่เห็นได้ชัดเจนจากบุคลิกและการแสดงออกทางเพศสภาพ เช่น “อ้อน” อายุ 34 ปี มีอัตลักษณ์กำลังระหว่างกะเทยกับสาวประเภทสอง อ้อนทั้งไม่ได้เปิดเผยตัวตนทางเพศของตัวเองและไม่ได้ปิดบังคนในครอบครัว แต่แสดงออกผ่านการแต่งกายให้คนในครอบครัวรับรู้ไปเอง นอกจากเสื้อผ้าการแต่งกาย อ้อนเคยกินยาคุมเพื่อให้ผิวสวย แต่ต้องหยุดไปเนื่องจากไม่มีรายได้ อ้อนไฝมยาว แต่งตัวเป็นหญิงเฉพาะตอนออกไปเที่ยวเท่านั้น และไม่เคยพาแฟนผู้ชายคนไหนเข้าบ้านให้ครอบครัวรู้จักเลย

“ที่บ้านคนเยอะ มียาย มีน้ำ มีน้องสาว แล้วก็หลาน พ่อกับแม่ก็อยู่ด้วย ก็รู้สึกว่าได้
ชอบผู้หญิงตั้งแต่ประมาณประถม แบบว่าตัวเองเป็นผู้ชายใช่ไหม แต่ว่าอยากเป็นผู้หญิง
พอเข้ามัธยมก็อยากทำผม สระผมบ่อยๆ ให้ผมมันยาวไวๆ แล้วก็ซื้อครีมฮอร์โมนที่เป็น
กระปุกมาทา กินยาคุม อยากให้ดูดีขึ้น แต่มันไม่ได้ผล แล้วก็ใช้ตั้งค์เยอะ เดือนหนึ่งก็
หลายพันนะ เลยไม่ค่อยได้กินตลอด อยากแต่งหญิง แรกๆ ก็แต่งที่โรงเรียนไม่ได้แต่ง
ออกจากบ้าน ที่บ้านก็น่าจะรู้นะ เขาคงรู้เองจากการแต่งตัวเสื้อผ้าเราอย่างนี้ละ ที่แรก
เขาก็ว่าอย่าแต่ง ทำไมจะต้องแต่งเป็นผู้หญิง บางทีก็บอกแต่งแรงไปหรือเปล่า เบาๆ
บ้าง พอโตเขาก็ไม่ห้ามแล้ว ถ้าวันไหนหนูไปเที่ยวก็แต่งหญิงออกจากบ้านมาเลย หนูก็
ไม่เคยไปบอกไม่เคยคุยว่าทำไมถึงเป็นอะไรแบบนี้ คงรู้เองแล้ว พ่อกับแม่ก็ไม่ได้ว่าอะไร”

(อ๋อน อัครลักษณ์กะเทย, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2567)

ในภาพตรงข้าม คนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ที่ระบุว่าแสดงออกหรือเปิดเผยอัตลักษณ์
ทางเพศนั้นมักแสดงออกอย่างเปิดเผยมากกว่า 1 ช่องทาง โดยเฉลี่ย 5.7 ช่องทาง ส่วนใหญ่เปิดเผย
กับคนในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นแม่ พ่อ พี่น้อง หรือญาติ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 41.4 รองลงมา
คือ แสดงออกถึงตัวตนทางเพศอย่างเปิดเผยกับเพื่อน ร้อยละ 27.8 ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนนักเรียน เพื่อน
ร่วมงาน หรือเพื่อนที่เป็นคนหลากหลายทางเพศ การเปิดเผยตัวตนทางเพศกับคนรอบข้าง เช่น ครู/
อาจารย์ หัวหน้างานหรือนายจ้าง เพื่อนบ้าน หรือการแสดงออกอย่างเปิดเผยในพื้นที่เฉพาะ เช่น
การโพสต์ในสื่อสังคมออนไลน์ งานปาร์ตี้หรือสถานบันเทิง application หาคู่ รวมทั้งคนใกล้ชิดตัวเอง
โดยไม่ได้ออก มีสัดส่วนใกล้เคียงกันคือประมาณร้อยละ 10 (ดังภาพ 4.4) ทั้งนี้ ช่องทางในการเปิดเผย
อัตลักษณ์ทางเพศข้างต้นนี้ไม่มีความแตกต่างระหว่างรุ่นวัยและเพศวิถีแต่อย่างใด

ภาพ 4.4 การกระจายร้อยละของช่องทางในการแสดงออก/เปิดเผยเพศสภาพ

(3) การเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศในครอบครัว: ความสัมพันธ์ของรุ่นประชากรกับชนบทเพศวิถี

การเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศในครอบครัวเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างและอำนาจของชนบทเพศวิถีที่ส่งผลต่อระดับการยอมรับและการสนับสนุนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นคนหลากหลายทางเพศ สำหรับคนที่แสดงออกหรือเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศกับคนในครอบครัวนั้นได้รับปฏิกิริยาจากคนในครอบครัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามปัจจัยรุ่นประชากรและเพศวิถี กล่าวคือ แม้ว่าส่วนใหญ่คนในครอบครัวจะยอมรับตัวตนทางเพศที่แสดงออก และสนับสนุนให้เป็นตัวของตัวเอง โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่เติบโตในยุคที่สื่อและการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนของกลุ่ม LGBTQ+ ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง พบว่าอัตราการยอมรับและสนับสนุนตัวตนทางเพศสูงกว่ารุ่นประชากรอื่นอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่คน Gen X ซึ่งมีอายุ 44 ปีขึ้นไป และเติบโตภายใต้กรอบคิดรักต่างเพศที่เข้มงวดกว่านั้น แม้ว่าส่วนใหญ่ครอบครัวจะยอมรับสมาชิกที่มีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างจากชนบท แต่ยังคงมีข้อจำกัดเชิงวัฒนธรรมที่ทำให้การสนับสนุนไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ (ร้อยละ 34 ยอมรับแต่ยังคงคาดหวังหรือมีเงื่อนไขให้ปฏิบัติตามชนบททางสังคม เทียบกับที่ประมาณร้อยละ 15 ของ Gen Y และ Gen Z) นอกจากนี้ ส่วนหนึ่งของคน Gen X แม้จะยอมรับแต่ไม่ได้สนับสนุน เนื่องจากความกังวลในเรื่องการใช้ชีวิตในชุมชนหรือสังคม สูงกว่าคนรุ่นหลัง

(ร้อยละ 11.3 เทียบกับร้อยละ 7 ใน Gen Y และร้อยละ 3.8 ใน Gen Z) การสำรวจยังพบอีกว่า ผู้ที่เปิดเผยตัวเองในครอบครัวบางส่วนเผชิญกับแรงกดดันในการเปลี่ยนแปลงตัวตนทางเพศจาก คนในครอบครัว ไม่ให้เป็นคนเพศหลากหลาย (ร้อยละ 2.3)

ตาราง 4.9 การกระจายร้อยละของปฏิกิริยาที่ได้รับจากครอบครัวเมื่อแสดงออก/
เปิดเผยเพศสภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร

ผลของการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X+ (44 ปีขึ้นไป)	รวม
ยอมรับ และสนับสนุนให้เป็นตัวของตัวเอง	77.7	71.9	52.3	71.4
ยอมรับ แต่ให้ปฏิบัติตัวตามแบบแผนของสังคม	15.4	15.8	34.1	19.1
ยอมรับ แต่ไม่ได้สนับสนุน เพราะห่วงเรื่องการใช้ชีวิต	3.8	7.0	11.3	6.1
ไม่ได้ต่อต้าน แต่ก็ไม่ได้ยอมรับ	3.1	5.3	0.0	3.0
พยายามกดดันไม่ให้เป็นคนเพศหลากหลาย	0.0	0.0	2.3	0.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	130	57	44	231

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.
หมายเหตุ: *เฉพาะคนที่ตอบคำถามว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศหรือไม่ และตอบว่าเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศ
กับคนในครอบครัวเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การเป็นคนหลากหลายทางเพศกับการอยู่ในชนบทเพศวิถีของสังคมส่งผลให้คนที่
นิยามตัวเองว่าเป็นหรือไม่แน่ใจว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศหรือไม่ และปฏิบัติตัวในทางเพศสอดคล้อง
กับแบบแผนของสังคมได้รับปฏิกิริยาแตกต่างจากคนที่มิมีวิถีทางเพศนอกชนบอย่างเห็นได้ชัด คนที่
ใช้ชีวิตทางเพศตามชนบทเพศวิถีจะไม่มี ความกดดันในการแสดงออกด้านหลากหลายทางเพศมาก
เท่าคนที่อยู่นอกชนบท และได้รับการสนับสนุนให้เป็นตัวของตัวเองมากกว่า ขณะที่ถูกรบอให้ทำ
ตามแบบแผนของสังคมน้อยกว่า กังวลเรื่องการใช้ชีวิตในอนาคตน้อยกว่า ในทางกลับกันคนที่ใช้ชีวิต
ทางเพศนอกชนบนั้น แม้ครอบครัวจะยอมรับและสนับสนุนให้เป็นตัวของตัวเอง แต่ก็มีสัดส่วนน้อย
กว่าคนในชนบท ทั้งยังถูกรบอให้แสดงพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคมน้อยกว่า ครอบครัวมี
ความกังวลเรื่องการใช้ชีวิตในอนาคต และพยายามกดดันไม่ให้ เป็น LGBTQ+ มากกว่า รายละเอียด
ดังตาราง 4.10

ตาราง 4.10 การกระจายร้อยละของปฏิกิริยาที่ได้รับจากครอบครัวเมื่อแสดงออก/
เปิดเผยเพศสภาพ จำแนกตามชนบท/เมือง

ผลของการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศ	ในชนบท/เมือง	นอกชนบท/เมือง	รวม
ยอมรับ และสนับสนุนให้เป็นตัวของตัวเอง	89.1	67.0	71.4
ยอมรับ แต่ให้ปฏิบัติตามแบบแผนของสังคม	4.4	22.7	19.1
ยอมรับ แต่ไม่ได้สนับสนุน เพราะห่วงเรื่องการใช้ชีวิต	2.2	7.0	6.1
ไม่ได้ต่อต้าน แต่ก็ไม่ได้ยอมรับ	4.3	2.7	3.0
พยายามกดดันไม่ให้เป็นคนเพศหลากหลาย	0.0	0.6	0.4
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	46	185	231

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *เฉพาะคนที่ตอบคำถามว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศหรือไม่ และตอบว่าเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศกับคนในครอบครัวเท่านั้น

“น้อย” อายุ 47 ปี เป็นลูกคนเล็กในบรรดาพี่น้อง 12 คน เรียนจบเพียงมัธยมต้นก็เข้าไปทำงานทำในกรุงเทพฯ ก่อนจะกลับมาทำเกษตรที่บ้าน น้อยตัดผมสั้น บุคลิกทะมัดทะแมง ผิวกร้านแดด ด้วยการทำงานในสวนในไร่หลายสิบปี น้อยเล่าถึงการยอมรับอัตลักษณ์ที่ไม่เหมือนคนอื่นของครอบครัวและเมื่อคบหาสร้างครอบครัวกับ “นิด” กว่า 30 ปีที่แล้วว่า

“ที่บ้านไม่มีใครเป็นแบบเราเลย พ่อแม่พี่น้องจะพูดว่าถ้าเ็งรักใครเข้าจะรักด้วยตอนเด็กๆ ก็รู้ตัวนะว่าชอบผู้หญิง ที่ชัดเจนก็คือมีผู้ชายมาจีบ แต่ไม่ได้ มันเฉย พอไปทำงานกรุงเทพฯ ก็มีผู้หญิงมาจีบเยอะเลย ก็แค่คุยๆ เล่น ไม่ได้คิดจริงจัง เพราะโลกมันไม่เปิด

พอมาเจอนิด 30 กว่าปีที่แล้ว รู้สึกว่าใช่ ก็คือหยุดทุกอย่างเลย ที่บ้านเขาก็ไม่เชิงว่าไม่ยอมรับ เขาก็แบบมันใช่หรือแบบนี้ เราก็ทำเฉย แต่เขาก็ไม่ได้ดูด่าว่าลูกเขานะ ไม่เคยมีการบังคับ แต่บางสิ่งบางอย่างที่ไม่ควรเราก็ต้องไว้หน้าเขา เหมือนกับพอมีญาติพี่น้องเขามา เราจะไปเปิดตัวว่าเราเป็นอย่างนี้ๆ มันก็ไม่ใช่ใช่ไหม เขาก็ต้องว่าเราโน่นนี่นั่น เมื่อก่อนมันไม่ได้เปิดเหมือนตอนนี้ไง คนไม่ยอมรับ เขาก็จะพูดว่าเราไปทำของใส่นิด ก็ข้างเขา ไม่สนใจ เราไม่ได้ทำอย่างที่เขาวา”

(น้อย อัตลักษณ์ทอม, สัมภาษณ์, 13 กรกฎาคม 2567)

“เตอร์”เปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองว่าเป็นเกย์ และแสดงออกผ่านกิริยาท่าทางที่คนรอบข้างสังเกตเห็นได้ชัดตั้งแต่วัยแรกรุ่นเตอร์ได้รับการยอมรับจากคนในครอบครัวคือแม่และพี่ชายเตอร์โดนเพื่อนล้อเลียนเพศสภาพ และถูกพ่อทำร้ายร่างกายเพราะรังเกียจที่เป็นคนหลากหลายทางเพศ

“โดนเพื่อนล้อหนักสุดตอน ป.4 คำด่ามีหมดเลย อีต๊อด อีกะเทยควาย หรือไม่กี่แบบ วิปริตผิดเพศ ล้อชื่อพ่อชื่อแม่ สุดท้ายทนไม่ไหวก็เลยบอกแม่ แม่ไปบอกครู แต่ครูก็ไม่ช่วยอะไร แถมยังมาขู่อีกว่ามึงพูดความจริงเดี๋ยวนี้เลยนะ ไม่งั้นกูจะดบให้สลบคาตีน คือแม่เขารู้อยู่แล้วครับว่าลูกเป็นอะไร support ทุกอย่างที่ลูกอยากทำหมดเลย พ่อก็รู้ เขาพยายามทำเหมือนว่าเขารับได้ แต่จริงๆ แล้วรับไม่ได้ครับที่หนูเป็นแบบนี้ เพื่อนด่านี้ไม่เจ็บนะแทบไม่รู้สึกด้วยซ้ำ แต่เจ็บที่สุดของผมคือพ่อ พ่อหนักสุด คือไล่ให้ไปตาย เขาพูดว่าแบบไม่น่าเกิดมาเลย เกิดมาทำไม แบบถ้าตายไปได้ก็ดี คำอะไรที่ไม่ควรจะได้ยินจากคนที่เขาน่าไว้วางใจหมดเลย พี่ชายก็มองว่าหนูเป็นน้องสาว เขาก็พยายามบอกพ่อว่าเวลาพูดอะไรก็นึกถึงใจน้องด้วย น้องมันฟังแล้วมันรู้สึก มีครั้งหนึ่งผมนอนอยู่ แล้วพ่อเขาเข้ามาเตะบนที่นอนเลย วันที่ขาดจากกันผมพูดความในใจทุกอย่าง พ่อปิดกั้น พ่อไม่เอา ผมร้องไห้เยอะมากจนไม่มีน้ำตาให้ร้องแล้ว รู้สึกว่ามันไม่ใช่ความผิดของผมที่ผมเป็นแบบนี้ ทำไมพ่อรับไม่ได้ คือมันเป็นความผิดของพ่อที่ไม่จัดการความรู้สึกตัวเอง พ่อไม่เลือกที่จะยอมรับ ไม่เลือกที่จะเปิดกว้างกับสิ่งที่ลูกเป็น”

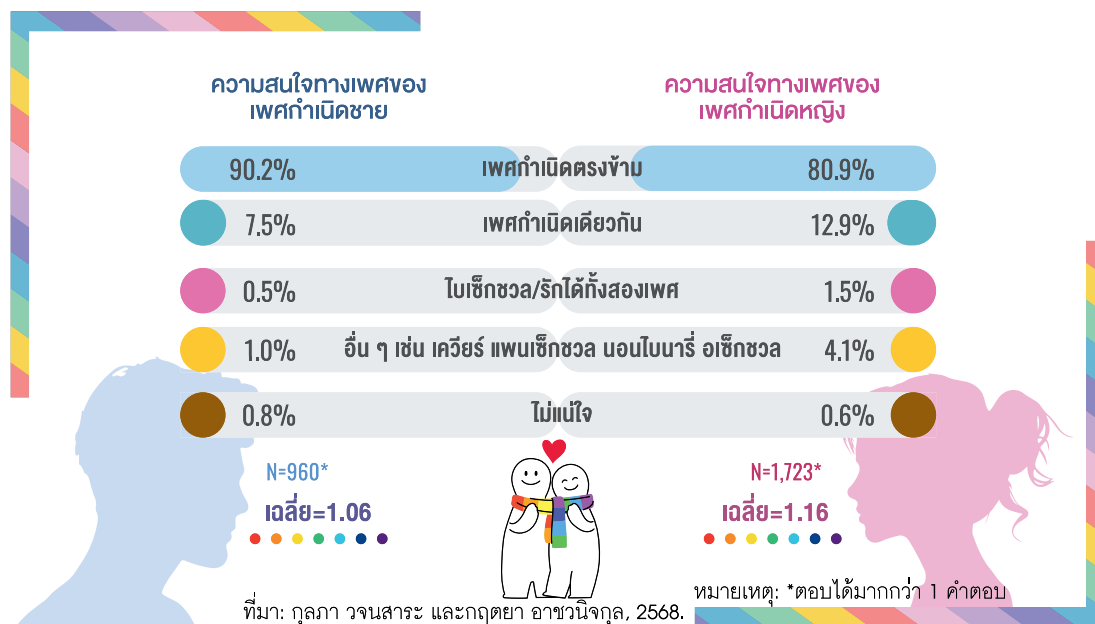
(เตอร์ อัตลักษณ์เกย์, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2567)

รสนิยมและความสนใจทางเพศ: ความหลากหลายนอกขอบ

ความรู้สึกดึงดูดใจ ความชอบ หรือความสนใจในคนอื่นคนหนึ่ง (sexual orientation) มีความเป็นไปได้หลากหลายแบบ โดยเฉพาะในคนนอกขอบเพศวิถีที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเพศตรงข้ามตามแบบแผนที่สังคมกำหนด การสำรวจความชอบหรือความสนใจในทางเพศนี้กำหนดตัวเลือกคำตอบให้ระบุได้ทั้งสิ้น 15 ตัวเลือก และสามารถเลือกได้มากกว่า 1 คำตอบเช่นเดียวกับคำถามเรื่องเพศสภาพ โดยในการวิเคราะห์ผลการสำรวจได้จัดประเภทของรสนิยมทางเพศออกเป็น 5 ลักษณะ คือ ชอบหรือสนใจคนที่มีเพศกำเนิดตรงข้าม (heterosexual) ชอบหรือสนใจคนเพศเดียวกัน (homosexual) ชอบ/รักได้ทั้งสองเพศ (bisexual) ความสนใจในอัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ เช่น เควีร์ นอนไบนารี อินเตอร์เซ็กส์ ไม่สนใจทางเพศ (asexual) เป็นต้น และคนที่ยังไม่แน่ใจว่ามีความรู้สึกสนใจทางเพศกับคนที่มีเพศสภาพเช่นใด

เมื่อจำแนกความชอบหรือความรู้สึกสนใจทางเพศของประชากรตัวอย่างออกตามเพศกำเนิด ก็เห็นว่าเพศกำเนิดหญิงแสดงความหลากหลายในรสนิยมทางเพศสูงกว่าเพศกำเนิดชายอย่างมีนัยสำคัญ ผู้หญิงมีความสนใจทางเพศที่เปิดกว้างหลากหลายกว่าผู้ชาย โดยมีอัตราความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศเฉลี่ยที่ 1.16 อัตราเฉลี่ย ขณะที่อัตราเฉลี่ยของผู้ชายอยู่ที่ 1.06 อัตราเฉลี่ย นอกจากนี้ ตัวเลขในภาพ 4.5 แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีความสนใจในเพศเดียวกัน ร้อยละ 12.9 สูงกว่าผู้ชาย (ร้อยละ 7.5) สัดส่วนของผู้หญิงที่ระบุว่าสนใจทั้งสองเพศสูงกว่าผู้ชายถึงสามเท่า และเปิดกว้างรับอัตราเฉลี่ยทางเพศอื่นๆ สูงกว่าผู้ชายถึงสี่เท่า (ร้อยละ 4.1 เทียบกับร้อยละ 1 ตามลำดับ) โดยผู้ชายแสดงความรู้สึกสนใจคนในเพศกำเนิดตรงข้ามในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นนั้นจะมีอัตราเฉลี่ยเป็นผู้หญิง เลสเบี้ยน ดี หรือทอมก็ตาม (ร้อยละ 90.2 เทียบกับเพศกำเนิดหญิง ร้อยละ 80.9)

ภาพ 4.5 การกระจายร้อยละของความชอบหรือความรู้สึกสนใจทางเพศ
จำแนกตามเพศกำเนิด

แม้ว่าแบบแผนทางสังคมแบบรักต่างเพศจะเป็นวิถีทางเพศกระแสหลักที่กำหนดให้คนส่วนใหญ่รู้สึกสบายใจกับเพศกำเนิดของตัวเอง และมีความชอบหรือกำหนดความสนใจทางเพศกับคนต่างเพศ แต่เมื่อจำแนกความรู้สึกดึงดูดทางเพศของประชากรตัวอย่างออกตามชนบทเพศวิถีแล้ว ทำให้เห็นได้ชัดว่าขณะที่คนในชนบทเพศมีเพศสภาพและรสนิยมทางเพศแบบรักต่างเพศตามที่สังคมกำหนดให้

คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีสำรวจความชอบและสนใจคนในอัตลักษณ์ทางเพศต่างๆ อย่างหลากหลายกว่าที่สังคมกำหนดแบบแผนให้มาก โดยมีอัตราเฉลี่ยของความรู้สึกสนใจทางเพศกับคนอื่นๆ ที่ 2.01 อัตลักษณ์ ขณะที่คนมีเพศวิถีตามชนบทมีอัตราเฉลี่ยของความสนใจทางเพศกับคนเพียง 1 เพศสภาพเท่านั้น และในกลุ่มคนที่มีเพศวิถีนอกชนบทด้วยกันนั้น ผู้หญิงก็มีอัตราเฉลี่ยของความดึงดูดใจหรือรสนิยมทางเพศสูงกว่าผู้ชาย คือ 2.14 เทียบกับ 1.70 เพศสภาพ ตามลำดับ (ภาพ 4.6)

ข้อมูลจากการสำรวจยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีไม่ตามชนบัต้องมีความสามารถที่รักชอบคนหลากหลายอัตลักษณ์ได้นอกเหนือจากแบบแผนที่สังคมกำหนด โดยเมื่อแยกความสามารถในการรักชอบคนเพศสภาพต่างๆ ออกเป็นรักได้เพศเดียว รักได้สองเพศคือชายและหญิง รักได้หลายเพศ และรักได้ทุกเพศ ปรากฏผลดังตารางข้างล่าง ขณะที่คนที่มีเพศวิถีตามชนบสามารถรักชอบได้เพศเดียว (monosexual) ซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับนั้น คนที่อยู่นอกชนบทเพศมีความสามารถในการรักชอบคนเพศสภาพต่างๆ ได้หลากหลายกว่ามาก โดยเฉพาะการมีความรู้สึกดึงดูดใจได้หลายเพศสภาพ (polysexual) ที่มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 41.2 รักได้สองเพศคือทั้งชายและหญิง ร้อยละ 6.2 และรักได้ทุกเพศร้อยละ 3.8 อาจกล่าวได้ว่าความสามารถในการรักได้หลายเพศสภาพนี้เป็นการท้าทายชนบทเพศวิถี ด้วยการแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ที่เปิดกว้างในการพัฒนาความสัมพันธ์และความรู้สึกดึงดูดใจที่ไม่ถูกจำกัดโดยกรอบหรือชนบัต้อง ที่กำหนดให้อัตลักษณ์และรสนิยมทางเพศเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้และต้องรักเพศเดียวเท่านั้น

ตาราง 4.11 การกระจายร้อยละของความชอบหรือความรู้สึกสนใจทางเพศ
จำแนกตามชนบทเพศวิถี

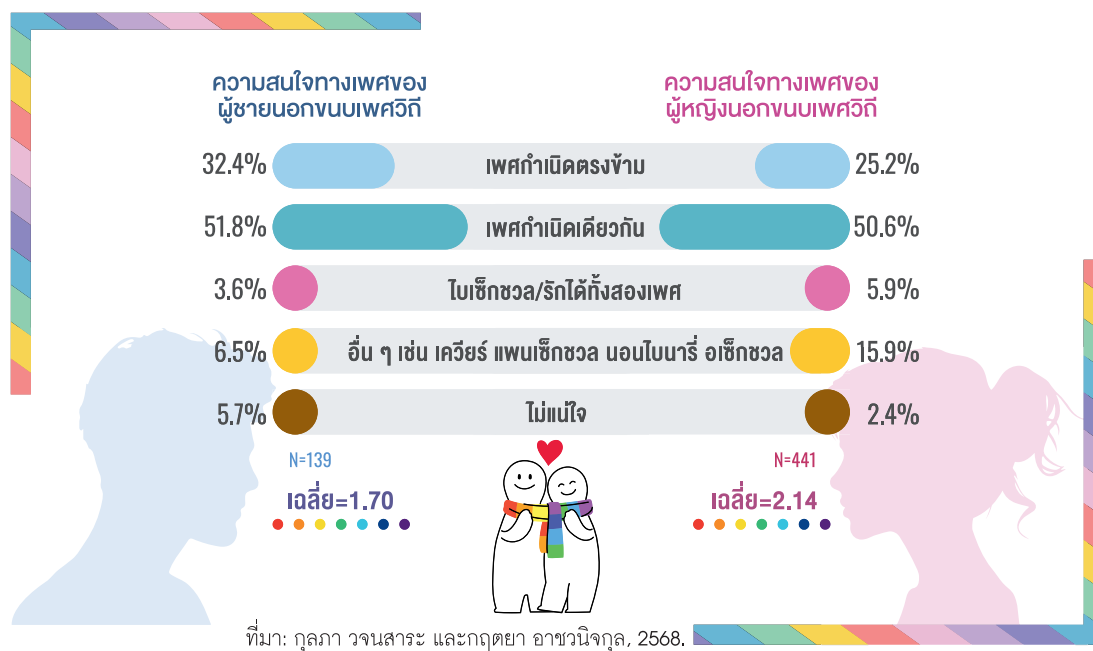
ความรู้สึกสนใจ/ดึงดูดใจทางเพศ	ในชนบท	นอกชนบท	รวม
รักได้เพศเดียว	100.0	43.6	93.3
รักได้สองเพศ ทั้งชายและหญิง (bisexual)	0.0	6.2	0.8
รักได้หลายเพศ (polysexual)	0.0	41.2	4.9
รักได้ทุกเพศ (pansexual)	0.0	3.8	0.5
ไม่แน่ใจ	0.0	5.2	0.5
รวม	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	2,103	289	2,392

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ที่ไม่ตอบ

นอกจากนี้ ผลการสำรวจยังพบว่าผู้ชายที่มีเพศวิถีนอกขนบมีความสนใจคนเพศเดียวกันในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิงนอกขนบเพศวิถีเล็กน้อย มีความสนใจในคนเพศตรงข้ามร้อยละ 32.4 ขณะที่ผู้หญิงที่ชอบคนต่างเพศที่ร้อยละ 25.2 แต่ผู้หญิงนอกขนบเพศสนใจเปิดรับความหลากหลายในตัวตนทางเพศอื่นๆ มากกว่า โดยระบุว่าสามารถรักได้ทั้งสองเพศหรือไบเซ็กชวล ร้อยละ 5.9 เทียบกับผู้ชายที่ร้อยละ 3.6 และสนใจคนเพศสภาพอื่นๆ ทั้งเควีย์ร์ นอนโบนารี อินเตอร์เซ็กส์ และสนใจคนทุกเพศสภาพ ที่ร้อยละ 15.9 (ในจำนวนนี้รวมคนที่ไม่สนใจในทางเพศหรือเซ็กชวลที่มีสัดส่วนร้อยละ 2 ไปด้วย) เทียบกับผู้ชายที่สนใจคนเพศสภาพอื่นๆ เหล่านี้ที่มีสัดส่วนร้อยละ 6.5 (มีสัดส่วนของคนที่ไม่สนใจทางเพศร้อยละ 0.3) นอกจากนี้ คนนอกขนบเพศวิถีที่อยู่ในรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ก็มีความสนใจเพศสภาพที่หลากหลายกว่ารักต่างเพศอย่างเห็นได้ชัด

ภาพ 4.6 การกระจายร้อยละของความรู้สึกสนใจหรือดึงดูดใจทางเพศของคนนอกขนบเพศวิถี จำแนกตามเพศกำเนิด

ผลการสำรวจเรื่องรสนิยมทางเพศยังแสดงให้เห็นถึงสมมติฐานของสังคมที่ถูกท้าทาย จากที่ลดทอนความหลากหลายทางเพศของ LGBTQ+ ว่ามีความสนใจทางเพศเฉพาะกับเพศเดียวกัน ตัวเลขในตารางข้างล่างแสดงให้เห็นว่าคนที่นิยามตัวเองว่าหลากหลายทางเพศนั้นมี spectrum ของความชอบหรือความสนใจในอัตลักษณ์ทางเพศที่กว้างขวางหลากหลายกว่าสมมติฐานของสังคมมาก ผู้ชายที่เป็น LGBTQ+ ร้อยละ 69 และผู้หญิง LGBTQ+ ร้อยละ 59.6 เท่านั้นที่ระบุว่าสนใจคนเพศเดียวกัน นอกเหนือจากนี้คือความสนใจในเพศที่หลากหลายของคนหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะ

คนที่มีเพศกำเนิดหญิงที่เปิดกว้างให้กับความหลากหลายทางรสนิยมทางเพศในใจตัวเองมากกว่าผู้ชาย มีความสนใจในคนเพศสภาพอื่นๆ มากกว่าผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นคนเพศตรงข้าม (ร้อยละ 24.3 เทียบกับร้อยละ 20 ในผู้ชาย) รักได้ทั้งสองเพศ (ร้อยละ 5.7 เทียบกับผู้ชายที่ร้อยละ 4.4) และ คนที่มีเพศสภาพอื่นๆ ก็สูงกว่าถึงสองเท่า (ร้อยละ 9.3 เทียบกับผู้ชายที่ร้อยละ 4.4) ในแง่นี้ เพศกำเนิดอาจส่งผลต่อความชอบความสนใจและการแสดงออกถึงรสนิยมทางเพศที่หลากหลาย

นอกจากนี้ ตัวเลขในตาราง 4.12 ยังแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในความสนใจทางเพศ ของคนที่ระบุว่าตัวเองไม่ใช่คนเพศหลากหลาย (LGBTQ+) กล่าวคือ แม้ว่ากว่าร้อยละ 90 ของคนที่ ไม่ใช่ LGBTQ+ จะระบุว่าสนใจเพศตรงข้าม แต่ก็มีส่วนที่ระบุว่ามีความชอบและสนใจในคนเพศ กำเนิดเดียวกันได้ โดยเฉพาะผู้หญิงที่ร้อยละ 2.1 สูงกว่าเพศกำเนิดชายที่ร้อยละ 0.9 ทั้งยังมีอีกบาง ส่วนที่เปิดรับความสนใจในคนเพศสภาพอื่นๆ (ในเพศกำเนิดหญิงที่ร้อยละ 2.8 สูงกว่าเพศกำเนิดชาย ที่ร้อยละ 0.5) รวมทั้งรักได้ทั้งสองเพศด้วย การระบุตัวเองว่าไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) จึงไม่อาจเหมารวมได้ว่าบุคคลนั้นเป็นคนรักต่างเพศเสมอไป

ตาราง 4.12 การกระจายร้อยละของความชอบหรือรู้สึกดึงดูดใจทางเพศ
เปรียบเทียบระหว่างคนที่ระบุว่าเป็น และไม่เป็นคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามเพศกำเนิด

ความชอบหรือรู้สึกดึงดูดใจทางเพศ	LGBTQ+		ไม่ใช่ LGBTQ+	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
เพศกำเนิดตรงข้าม	20.0	24.3	98.2	94.5
เพศกำเนิดเดียวกัน	69.0	59.6	0.9	2.1
รักได้ทั้งสองเพศ (Bisexual)	4.4	5.7	0.0	0.2
เพศสภาพอื่นๆ เช่น เควียร์ (Queer) นอนไบนารี (Non-binary) อินเตอร์เซ็กส์ สนใจทุกเพศ เพศไหนก็ได้ (Pansexual) ไม่สนใจทางเพศ (Asexual)	4.4	9.3	0.5	2.8
ไม่แน่ใจ	2.2	1.1	0.4	0.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ	90	280	840	1,351

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ภาพความชอบหรือความรู้สึกสนใจทางเพศของคนที่ถูกจัดจำแนกด้วยวิถีทางเพศต่างๆ เหล่านี้ ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นความทับซ้อนหรือตัดข้ามกันใน spectrum ของความหลากหลายทางเพศ แต่ความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศ (sexual orientation) เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต ด้านเพศที่หลากหลายบนทุกความเป็นไปได้ของผู้คน

“กอล์ฟ” อายุ 26 ปี รับราชการทหาร ปัจจุบันมีความสัมพันธ์ทางไกลกับแฟนผู้ชายที่คบกัน เกือบ 2 ปีแล้ว ในอดีต กอล์ฟและแฟนต่างเคยมีแฟนผู้หญิงมาก่อนทั้งคู่ และต่างเป็นแฟนผู้ชาย คนแรกของตัวเองเช่นกัน แต่กอล์ฟไม่เคยมีอะไรกับแฟนผู้หญิงคนนั้นแม้จะคบกันถึง 2 ปี หลังจากนั้นมากอล์ฟก็มีแฟนเป็นผู้ชายมาตลอด โดยบอกว่าเพราะคุยกันแล้วสบายใจ กอล์ฟบอกอย่างชัดเจน ว่าเป็นเกย์รุก ไม่สนใจสาวประเภทสอง รวมทั้งไม่ได้ปิดบังตัวตนทางเพศและความสัมพันธ์กับ ทั้งที่บ้านและคนใกล้ชิด

“ไม่ได้อยู่บ้านเดียวกันครับ แต่มีไปนอนบ้านเขาบ้าง เขามานอนบ้านเราก็มีบางรอบ เสาร์อาทิตย์ ทุกคนเขาก็รู้ เพราะว่าผมพาเข้าบ้าน ไม่ได้ปิดหรือว่าอะไร ครั้งแรกเลย ผมไม่ได้บอก ผมไม่ได้เป็นคนพูดอะไร แต่เขาก็รู้เอง เข้าบ้านก็ไม่ได้มีใครว่าอะไร มีพี่ ที่ทำงานรู้เพราะว่าผมเป็นคนบอกเอง เพื่อนทหารก็จะรู้ไม่กี่คน คือผมก็ไม่ได้ไปบอก แล้วผมก็ไม่ได้ปิด ผมไม่ได้ตั้งใจจะปิดใคร ทุกวันนี้ในสังคมสื่อออนไลน์ผมก็ไม่เคยปิด ลงเฟซ แชรหน้าไอจี ผมก็ลงรูปปกติของผมกับแฟน ส่วนทางเขา ตอนแรกที่เข้าไปบ้าน เขาก็คือแม่เขาไม่รู้ พ่อเริ่มคบสัก 3-4 เดือน เขาก็เริ่มคุยกับแม่เขา พอมาสักปีหนึ่ง พ่อเขาก็เริ่มรู้ พ่อเขาก็เป็นทหาร ตอนนั้นก็ไม่ได้ปิดอะไรครับ

แฟนเขาเคยมีอะไรกับผู้หญิงมาก่อน ตอนที่คุยกันผมบอกให้ตัดเรื่องนี้ออกไปเลย คือไม่ต้องมี (เพศสัมพันธ์) แค่ภายนอกอะไรอย่างนี้ พ่อคบกันไปนานๆ มันเหมือนเป็นเรื่องที่ว่ามันไม่ได้ทำ (มีเพศสัมพันธ์) เขาก็รู้สึก ต่อมาเขาก็ว่าเขาทำได้ ก็มีอะไรกัน มาเรื่อยๆ แต่ผมเป็นรุก ก็คบกันได้ 2 ปีแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้อยู่เรื่องอนาคต เพื่อน ในกลุ่มก็แซวอยู่ว่าแต่งงานได้อยู่กันได้แล้ว เมื่อไรจะถึงคิวมึง แต่ถ้าจะใช้ชีวิตด้วยกัน ก็น่าจะเป็นคนนี้”

(กอล์ฟ อุตลักษณ์เกย์, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2567)

“แอน” อายุ 25 ปี ลูกครึ่งไทยกะเหรี่ยงโป มีอาชีพรับจ้างใส่ปุ๋ยต้นไม้ อาศัยอยู่กับครอบครัวของแฟนปัจจุบันที่เป็นผู้ชาย มีลูกสาวหนึ่งคนกับแฟนคนนี้ แอนระบุตัวเองว่าเป็นคนเพศตรงคือเป็นผู้หญิง และมีอัตลักษณ์ทางเพศคือผู้หญิง แต่แอนเล่าว่ารู้สึกดึงดูดใจทางเพศกับคนหลายเพศสภาพ ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เกย์ ดี หอม และกะเทย อีกทั้งไม่ได้ปิดบังตัวตนและความชอบทางเพศของตัวเองกับพ่อแม่ แต่ไม่เปิดเผยเรื่องนี้ให้แฟนผู้ชายรู้เพราะกลัวจะไม่ยอมรับ

“ประมาณ 15-16 ก็รู้สึกว่าชอบผู้หญิง ตอนนั้นรู้สึกว่าอยู่กับผู้หญิงแล้วมีความสุข ไปเที่ยวไปซื้อของทำอะไรด้วยกันได้ ไม่เหมือนกับอยู่กับผู้ชาย แฟนคนแรกเป็นผู้หญิงอยู่คนละโรงเรียนกัน หนูเริ่มไปจีบเขาก่อน พาไปหาพ่อแม่ด้วย ไปเที่ยวไปค้างคืนบ้านเขา แล้วก็เป็นคนแรกที่มีอะไรกัน มันไม่เชิงว่ารักนะ แต่มันมีความผูกพัน พอเขาต้องย้ายไปที่อื่นไม่ได้เจอกันก็เลยเลิก

แฟนคนที่สองของหนูคือเพื่อนที่เป็นเกย์ จริงๆ เหมือนเขาจะกระตือรือร้นหน่อยๆ คุยกันไปกันมาทุกเรื่องเหมือนเป็นเพื่อนสาว แล้วเขาก็จีบ ก็เลยคบกันเป็นแฟน หนูก็พาเข้าบ้านนะ พ่อแม่ก็ไม่ว่าอะไร หนูชอบใครพ่อแม่ก็ชอบด้วยประมาณนั้น แต่กับคนนี้ไม่ได้มีอะไรลึกซึ้ง แค่ออดกัน หอมกัน บอกรักกัน แล้วก็พอเขาต้องย้ายไปทำงานที่อื่นก็เลยห่างกัน แยกกันไปเติบโต หลังจากนั้นก็มีผู้หญิงมาจีบบ้าง เจอที่ร้านเหล้า เป็นผู้หญิงแต่งตัวสวยแบบแต่งตัวเซ็กซี่เลย แต่เขาอยู่ไกลเลยได้แค่คุยเฉยๆ แล้วก็ยังมีแฟนเป็นผู้ชายคนนี้ค่ะ มันก็ไม่เชิงรักหรอก แต่ที่บ้านเขาอยากให้มีครอบครัว มีลูก เพราะพี่น้องหนูไม่มีใครมีเลย

ถามว่าลืมแฟนผู้หญิงไหมก็ได้ลืม ถ้าเลิกกับคนนี้หนูก็คงอยากได้แฟนที่เป็นผู้หญิงเพื่อมาดูแลหนูกับลูกหลายๆ เรื่องหลายๆ ด้าน อย่างกับแฟนคนนี้ก็ไม่เคยเปิดใจคุยกับเขาเลย กลัวเขารับไม่ได้”

(แอน อัตลักษณ์หญิง, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2567)

ชีวิตทางเพศ: ประสบการณ์และความสัมพันธ์

การวิเคราะห์ชีวิตด้านเพศของประชากรตัวอย่างในการสำรวจนี้พิจารณาผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในสิทธิ อัตลักษณ์และการแสดงออกทางเพศ และรสนิยมทางเพศของตนเอง กับปัจจัยระหว่างบุคคลหรือคู่ความสัมพันธ์ ได้แก่ ลักษณะความสัมพันธ์ ความยินยอม ความพึงพอใจหรือความสุขทางเพศ และสุขภาวะทางเพศ การวิเคราะห์ลักษณะของ

ความสัมพันธ์ในการสำรวจนี้ใช้คำถามเรื่องสถานะความสัมพันธ์ ณ ปัจจุบันว่ามีความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นคู่ แฟน คนรัก หรือคนคุยแบบพิเศษ ในรูปแบบอย่างไรอย่างหนึ่งหรือไม่ มีตัวเลือก 4 คำตอบ คือ เป็นโสด ไม่อยู่ในความสัมพันธ์ใดกับใคร (single), อยู่ในระยะคบหาพัฒนาความสัมพันธ์ คือ มีคนคุยแต่ยังไม่ถือว่าเป็นแฟน (dating หรือ open relationship), มีแฟนแต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน (in a relationship, but living apart) ซึ่งอาจอยู่ห่างกันหรือแยกกันอยู่ และมีแฟนและอยู่ด้วยกัน (in relationship and living together) ซึ่งแบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคู่เป็นลำดับขั้น จากการทำความรู้จัก พัฒนาสู่การพูดคุยคบหาเรียนรู้ และอยู่ร่วมกันเป็นคู่สมรส ผลการวิเคราะห์มีดังนี้

(1) รูปแบบความสัมพันธ์ในภาพรวม พบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรตัวอย่างอยู่ในความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกันกับคู่ (ร้อยละ 46.4) และกว่าหนึ่งในสามมีความสัมพันธ์แบบคนโสด ไม่มีความสัมพันธ์แบบคู่รักกับใคร (ร้อยละ 36)

(2) อัตลักษณ์ทางเพศมีความสัมพันธ์กับรูปแบบความสัมพันธ์ นั่นคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีนอกขนบอยู่ในความสัมพันธ์ที่เปิดกว้างมากกว่าคนในชนบท นั่นคือ เป็นโสดมากกว่า อยู่ในสถานะมีคนคุย แต่ไม่ใช่แฟนมากกว่า และอยู่กับแฟนน้อยกว่าคนในชนบท ดังตัวเลขในตาราง 4.12 ที่ประมาณครึ่งหนึ่งของคนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีเป็นโสด ไม่มีความสัมพันธ์กับใครสูงกว่ากลุ่มในชนบทเพศวิถี (ร้อยละ 50.7) ขณะที่คนในชนบทเพศวิถีนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับใครประมาณร้อยละ 30 (ในผู้ชาย) และร้อยละ 35.9 (ในผู้หญิง)

อย่างไรก็ตาม ทศนะและมุมมองต่อความเป็นโสดนั้นเปลี่ยนแปลงจากการมองความโสดเป็นภาวะไม่มีคู่ที่มักใช้คำว่า “ขึ้นคาน” หรือ “ขายไม่ออก” เพื่อสื่อถึงคนโสด (โดยเฉพาะผู้หญิง) ที่ไม่แต่งงาน พลัดโอกาสที่สังคมคาดหวังให้คนมีชีวิตคู่และแต่งงานตามชนบทชาย-หญิง ไปสู่ทัศนะที่มองว่าความโสดเป็นทางเลือกที่จะมีเสรีภาพ มีอิสระในการใช้ชีวิตและมีความสัมพันธ์โดยไม่ต้องเป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมกำกับ และการแต่งงานไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่กำหนดความมั่นคงในชีวิตอีกแล้ว

นอกจากนี้ คนนอกชนบทเพศวิถีกำลังอยู่ในระยะพัฒนาความสัมพันธ์กับคนที่กำลังคบหาหรือคุยเป็นพิเศษ ร้อยละ 9.4 สูงกว่าคนในชนบทเพศ (ผู้ชายที่ร้อยละ 7.9 และผู้หญิงที่ร้อยละ 2.7) และแม้ว่าคนนอกชนบทเพศวิถีจะอยู่ในความสัมพันธ์ คือ มีแฟน แต่เป็นความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกันหรือใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันกับแฟนน้อยกว่าคนในชนบทเพศวิถีเกือบเท่าตัว (ตาราง 4.13) สถานะความสัมพันธ์ของคนนอกชนบทเพศวิถีข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างคู่ในปัจจุบันมีลักษณะยืดหยุ่นมากขึ้น ทั้งยังเป็นรูปแบบที่เปิดรับความสัมพันธ์ที่หลากหลาย เป็นอิสระมากกว่าการผูกมัดตามชนบทสังคมที่กำหนดให้คนต้องมีคู่เพื่อความสมบูรณ์ในชีวิต แต่ในอีกทางหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแรงกดดันทางสังคมที่ส่งผลให้คนนอกชนบทเพศเลือกที่จะมีความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกับคู่น้อยกว่าเช่นกัน

ตาราง 4.13 การกระจายร้อยละของสถานะความสัมพันธ์ปัจจุบัน จำแนกตามชนบทเพศวิถี

ความสัมพันธ์ขณะนี้	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ไม่มี	30.6	35.9	50.7	36.0
มีคนคุย แต่ยังไม่ถือว่าเป็นแฟน	7.9	2.7	9.4	5.3
มีแฟน แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน	15.0	9.7	15.4	12.3
มีแฟน และอยู่ด้วยกัน	46.5	51.7	24.5	46.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,278	318	2,417

ที่มา: กลุภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมคนที่ไม่ต้องการระบุสถานะความสัมพันธ์

(3) สถานะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังแตกต่างกันในแต่ละรุ่นวัย นั่นคือ คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่มีอายุ 12-27 ปีนั้น ส่วนใหญ่เป็นช่วงวัยที่สำรวจและพัฒนาความสัมพันธ์กับคู่ และมีแนวโน้มที่จะใช้ชีวิตแยกจากคู่รักมากกว่าการอยู่ร่วมกัน นั่นคือ ร้อยละ 44.9 ของคน Gen Z อยู่ในสถานะเป็นโสด ที่กำลังค้นหาพัฒนาความสัมพันธ์มีสัดส่วนร้อยละ 14.2 ซึ่งสูงกว่ารุ่นวัยอื่นๆ ขณะที่เดียวกันคน Gen Z ที่อยู่ในความสัมพันธ์แต่ไม่ได้อยู่ร่วมกันก็มีสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มอายุอื่น และอยู่ร่วมกับคู่รักเป็นสัดส่วนต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับรุ่นวัยอื่นๆ ขณะที่คนในวัยอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีสัดส่วนไม่มีความสัมพันธ์กับใครสูงถึงร้อยละ 42.3 นั้น แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางทางความสัมพันธ์ในวัยสูงอายุ เนื่องจากการไม่มีใครในวัยนี้ส่วนใหญ่เพราะเป็นหม้าย หย่า หรือแยกกับคู่ของตนเองมากกว่า (ตาราง 4.14)

ตาราง 4.14 การกระจายร้อยละของสถานะความสัมพันธ์ปัจจุบัน จำแนกตามรุ่นประชากร

ความสัมพันธ์ขณะนี้	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูมขึ้นไป (>60 ปี)
ไม่มี	44.9	25.0	31.7	42.3
มีคนคุย แต่ยังไม่ถือว่าเป็นแฟน	14.2	6.0	3.4	0.7
มีแฟน แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน	22.0	15.0	9.6	6.1
มีแฟน และอยู่ด้วยกัน	18.9	54.0	55.3	50.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	486	533	675	723

ที่มา: กลุภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมคนที่ไม่ต้องการระบุสถานะความสัมพันธ์

(4) **อัตลักษณ์ทางเพศในคู่ความสัมพันธ์มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่มีเพศวิถีในชนบทและนอกชนบทเพศวิถี** โดยพบว่าในคนที่ระบุว่าอยู่ในความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเรียกว่ามีคนเดียว กำลังคบหา เป็นแฟน หรือเป็นคู่รักกันนั้น คู่ความสัมพันธ์ของคนในชนบทเพศวิถีมีลักษณะสอดคล้องตามบรรทัดฐานของสังคม คือเป็นรักต่างเพศหรือคู่เป็นเพศตรงข้าม ที่ร้อยละ 99.8 ทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่ก็มีส่วนหนึ่งที่กำลังคบหาพัฒนาความสัมพันธ์กับคนเพศเดียวกัน (ผู้ชายที่คู่ความสัมพันธ์เป็นกะเทย/สาวประเภทสอง/หญิงข้ามเพศ ร้อยละ 0.2 และผู้หญิงที่คู่ความสัมพันธ์เป็นทอม/ทรานส์ ร้อยละ 0.1)

ตาราง 4.15 การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ของคนในชนบทเพศวิถี
จำแนกตามเพศกำเนิด

อัตลักษณ์ทางเพศของคู่เพศกำเนิดชาย	ร้อยละ	อัตลักษณ์ทางเพศของคู่เพศกำเนิดหญิง	ร้อยละ
หญิง	99.8	ชาย	99.8
กะเทย/สาวประเภทสอง/หญิงข้ามเพศ	0.2	ทอม/ทรานส์	0.1
ไม่แน่ใจ	-	ไม่แน่ใจ	0.1
รวม	100.0	รวม	100.0
จำนวนคำตอบ	567	จำนวนคำตอบ	822

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

แต่สำหรับคนนอกชนบทเพศวิถีแล้ว การพัฒนาความสัมพันธ์กับคู่ไม่ถูกจำกัดด้วยกรอบความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศได้เท่ากับของสังคมอย่างชัดเจน ผลการสำรวจสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทั้งในอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์และรสนิยมทางเพศ ในจำนวนคนที่ระบุว่าอยู่ในความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น สามารถค้นหาพูดคุยเป็นพิเศษได้กับคนที่มีเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศหลากหลาย ซึ่งในอีกด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์นอกขนบที่พ้นไปจากคู่ตรงข้ามทางเพศ โดยเฉพาะกลุ่มเพศกำเนิดหญิง นั่นคือ ขณะที่กลุ่มเพศกำเนิดชายนอกชนบทเพศวิถีกำลังพัฒนาความสัมพันธ์กับคู่ที่มีอัตลักษณ์ชายและหญิงในสัดส่วนเท่ากันคือร้อยละ 34.1 คู่มีอัตลักษณ์เกย์ที่ร้อยละ 20.4 และคู่มีอัตลักษณ์เป็นกะเทยหรือสาวประเภทสองอีกร้อยละ 9.1 แต่ผู้หญิงนอกชนบทเพศนั้น ครึ่งหนึ่งกำลังอยู่ในความสัมพันธ์กับคู่ที่มีอัตลักษณ์ชาย คู่มีอัตลักษณ์เป็นผู้หญิงร้อยละ 23.2 คู่เป็นทอมหรือทรานส์ร้อยละ 18.8 และมีอัตลักษณ์หญิงรักหญิง คือ เลสเบียนและดีอีอีกร้อยละ 7 นอกจากนี้ก็มีคู่เป็นไบเซ็กชวลหรือคนรักสองเพศอีกร้อยละ 0.9 ด้วย (ตาราง 4.16)

ตาราง 4.16 การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ของคนนอกชนบทเพศวิถี
จำแนกตามเพศกำเนิด

อัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มเพศกำเนิดชาย	ร้อยละ	อัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มเพศกำเนิดหญิง	ร้อยละ
ชาย	34.1	ชาย	50.0
หญิง	34.1	หญิง	23.2
เกย์	20.4	หญิงรักหญิง (เลสเบี้ยน ดี)	7.1
หญิงข้ามเพศ/กะเทย/สาวประเภทสอง	9.1	ทอม/ทรานส์	18.8
สนใจทุกเพศ เพศไหนก็ได้ (Pansexual)	2.3	รักได้ทั้งสองเพศ (Bisexual)	0.9
รวม	100.0	รวม	100.0
จำนวนคำตอบ	44	จำนวนคำตอบ	112

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

(5) **ความเลือนไหลทางเพศจากประสบการณ์ความสัมพันธ์นอกกรอบ** จากภาพปัจจุบันของสถานะความสัมพันธ์ เมื่อถามย้อนถึงประสบการณ์การคบหาพัฒนาความสัมพันธ์ในอดีตว่าเคยคบหาเป็นแฟนหรือคนรักหรือไม่ กับคนเพศสภาพใดบ้าง โดยมีตัวเลือกคำตอบ 15 ข้อ และสามารถเลือกคำตอบได้มากกว่า 1 ข้อเช่นเดียวกัน ผลการสำรวจพบว่า มากกว่าร้อยละ 90 ของประชากรตัวอย่างเคยมีประสบการณ์คบหาเป็นแฟนหรือคนรัก โดยคน Gen Z มีประสบการณ์เรื่องนี้น้อยกว่าคนรุ่นอื่นๆ (คือมีเพียงสามในสี่หรือร้อยละ 75.4) และคนนอกชนบทเพศวิถีก็มีประสบการณ์การคบหาพัฒนาความสัมพันธ์น้อยกว่าคนในชนบทเพศ (ร้อยละ 79.2 เทียบกับร้อยละ 90.1 ตามลำดับ) **ประสบการณ์ความสัมพันธ์ในอดีตของประชากรตัวอย่าง เป็นภาพสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ แม้จะเป็นคนในชนบทเพศวิถีก็ตาม** ดังตาราง 4.17 และ 4.18 ที่ทั้งเพศกำเนิดหญิงและชายต่างเคยมีประสบการณ์คบหากับคนที่เพศเดียวกันด้วย นอกเหนือจากการคบคนต่างเพศดังที่ชนบทเพศกำกับไว้ ผู้ชายในชนบทเพศเคยคบกะเทยหรือสาวประเภทสองและเคยคบผู้ชายและเกย์ ร้อยละ 0.5 และร้อยละ 0.1 ตามลำดับ ขณะที่ผู้หญิงในชนบทเพศก็เคยคบหาที่มีความสัมพันธ์กับคนเพศเดียวกัน ทั้งที่เป็นผู้หญิง (ร้อยละ 0.9) ทอมหรือทรานส์ (ร้อยละ 0.8) และหญิงรักหญิง เลสเบี้ยน หรือดี ที่ร้อยละ 0.2

ประสบการณ์การพัฒนาความสัมพันธ์ของคนที่ไม่ติดกรอบเพศในกำกับของสังคม ทั้งที่เป็นคนนอกชนบทเพศวิถี และคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ยิ่งแสดงให้เห็นถึงการท้าทายแนวคิดการแบ่งแยกเพศวิถีแบบตายตัวของสังคม และต่างแสดงให้เห็นสีสันของความสนใจและสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่หลากหลายมากกว่าคนในชนบทเพศและคนที่ไม่ใช่ LGBTQ+ อย่างเห็นได้ชัด ดังตาราง 4.17 และตาราง 4.18 ที่แสดงเพศสภาพที่หลากหลายของคู่ความสัมพันธ์ของคนเพศกำเนิดชายและหญิง

ตาราง 4.17 การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ในอดีตของ
คนเพศกำเนิดชาย จำแนกตามชนบทเพศวิถี และการนิยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่

เพศสภาพของคนที่เคยคบ	ในชนบท	ไม่ใช่ LGBTQ+	นอกชนบท	LGBTQ+
ชาย	0.1	0.1	32.1	50.0
หญิง	98.5	98.3	40.7	20.3
เกย์	0.1	0.1	17.3	20.3
หญิงข้ามเพศ/กะเทย/สาวประเภทสอง	0.6	0.8	5.0	3.1
ทอม/ทรานส์	0.4	0.4	2.5	3.1
รักได้ทั้งสองเพศ (Bisexual)	-	-	1.2	1.6
สนใจทุกเพศ (Pansexual)	-	-	1.2	1.6
ไม่แน่ใจ/ไม่รู้	0.3	0.3	-	-
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	738	741	81	64

ที่มา: กลุภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *เฉพาะคนที่ระบุว่าเคยคบหาเป็นแฟนหรือคนรัก

ตาราง 4.18 การกระจายร้อยละของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ในอดีต
ของคนเพศกำเนิดหญิง จำแนกตามชนบทเพศวิถี และการนิยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่

เพศสภาพของคนที่เคยคบ	ในชนบท	ไม่ใช่ LGBTQ+	นอกชนบท	LGBTQ+
ชาย	98.1	97.3	44.8	28.3
หญิง	0.9	1.2	27.1	34.8
เกย์	-	-	1.0	1.6
หญิงรักหญิง (เลสเบี้ยน ดี)	0.2	0.2	11.8	18.2
ทอม/ทรานส์	0.8	1.2	11.8	13.4
รักได้ทั้งสองเพศ (Bisexual)	-	-	1.4	2.1
สนใจทุกเพศ (Pansexual)	-	-	0.7	0.5
ไม่แน่ใจ/ไม่รู้	-	0.1	1.4	1.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	1,162	1,214	288	187

ที่มา: กลุภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *เฉพาะคนที่ระบุว่าเคยคบหาเป็นแฟนหรือคนรัก

ทั้งสองตารางแสดงให้เห็นว่าคนนอกขนบเพศวิถีและคนที่นิยามตัวเองว่าเป็นเพศหลากหลายต่างมีประสบการณ์คบหากับคนเพศสภาพต่างๆ โดยไม่ติดอยู่ในกรอบเรื่องวิถีทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นความรักต่างเพศ รักเพศเดียวกัน รักได้ทั้งสองเพศ และรักได้ทุกเพศสภาพ ต่างก็มีสัดส่วนของคนนอกขนบที่เคยพัฒนาความสัมพันธ์ทั้งสิ้น เช่น ผู้ชายนอกขนบเพศ หรือผู้ชายที่เป็น LGBTQ+ เคยคบหาทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เกย์ กะเทยหรือสาวประเภทสอง ทอม ไบเซ็กชวล และแพนเซ็กชวล ขณะที่ผู้หญิงนอกขนบเพศ หรือผู้หญิงที่เป็น LGBTQ+ ก็เคยคบหาทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เกย์ หญิงรักหญิง (เลสเบี้ยน หรือดี) ทอม ไบเซ็กชวล และแพนเซ็กชวลเช่นเดียวกัน

ความลื่นไหลทางเพศ (sexual fluidity)

จากประสบการณ์ในการพัฒนาความสัมพันธ์ในอดีตที่เคยคบหาคู่เพศสภาพใดข้างต้นเมื่อเปรียบเทียบกับความชอบความสนใจหรือรสนิยมทางเพศปัจจุบันว่ารู้สึกดึงดูดใจกับคนเพศสภาพใดบ้างแล้ว (ภาพ 4.5 และตาราง 4.11) ชี้ให้เห็นว่า ความสนใจทางเพศของประชากรที่สำรวจนั้นทั้งไม่ได้เป็นความรักได้เพศเดียวตามที่สังคมกำหนด และไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และจังหวะของชีวิตในแต่ละช่วง ผลจากการสำรวจแสดงให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างมีความหลากหลายในการพัฒนาความสัมพันธ์ในอดีตและมีการเปลี่ยนแปลงความสนใจทางเพศในปัจจุบัน ดังนี้

(1) กลุ่มที่ปัจจุบันมีรสนิยมทางเพศแบบรักได้เพศเดียวตามขนบเพศหรือเป็นรักต่างเพศนั้นมีสัดส่วนสูงสุดที่ร้อยละ 89 เคยมีประสบการณ์คบหาคนเพศเดียวนั้นตามแบบแผนที่สังคมกำหนด และร้อยละ 1.5 เคยคบหาคนเพศสภาพเดียวแต่ไม่ตรงตามขนบ คนกลุ่มนี้มีแนวโน้มไม่ลื่นไหลเปลี่ยนแปลงในความสนใจทางเพศสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม

(2) กลุ่มที่ปัจจุบันระบุว่ามีความสนใจทางเพศแบบรักได้เพศเดียว แต่เป็นคนที่มีเพศวิถีนอกขนบ หรืออาจเรียกว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศที่มีรสนิยมแบบรักได้เพศเดียว (monosexual) เกือบครึ่งหนึ่งเคยพัฒนาความสัมพันธ์กับคนเพศตรงข้าม เช่น หญิงข้ามเพศหรือสาวประเภทสอง เคยคบกับผู้ชายเพศเดียว หรือเกย์เคยคบกับเกย์ เป็นต้น ประมาณหนึ่งในสี่เคยมีประสบการณ์คบคนหลากหลายทางเพศ และอีกร้อยละ 14.7 เคยคบคนมากกว่าหนึ่งเพศสภาพ สะท้อนถึงความหลากหลายทางประสบการณ์ในอดีตของคนกลุ่มนี้

(3) กลุ่มที่ปัจจุบันมีความสนใจสามารถรักได้หลายเพศสภาพ มีประสบการณ์การคบหากับคนหลากหลายอัตลักษณ์ เคยพัฒนาความสัมพันธ์กับคนมากกว่าหนึ่งเพศสภาพ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 35.8 ประสบการณ์ทางความสัมพันธ์ที่เปิดกว้างของกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงความลื่นไหลทางเพศอย่างชัดเจน

(4) ในภาพรวมแล้ว ข้อมูลในตาราง 4.19 ชี้ให้เห็นสัดส่วนของคนที่แสดงถึงความเลือนไหลทางเพศร้อยละ 8.5 ประกอบด้วยสัดส่วนคนที่เคยมีประสบการณ์คบหาคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ร้อยละ 5.5 และคนที่เคยมีประสบการณ์คบหาคนที่มีย่อสัญลักษณ์ทางเพศต่างๆ มากกว่าหนึ่งยี่ห้อ ร้อยละ 3.0

ตาราง 4.19 การกระจายร้อยละความเลือนไหลทางเพศ
จำแนกตามรสนิยมทางเพศในปัจจุบัน และความสัมพันธ์ในอดีต

ประสบการณ์ในอดีต	รสนิยมทางเพศปัจจุบัน				รวม
	รักเพศเดียว (ในชนบ)	รักเพศเดียว (นอกชนบ)	รักหลายเพศ	รักทุกเพศ	
ไม่เคยคบใคร	9.2	10.7	10.9	9.0	9.3
เคยคบเพศเดียว (ตรงตามชนบ)	89.0	49.3	0.0	0.0	82.2
เคยคบเพศสภาพเดียว (ไม่ตามชนบ)	1.5	25.3	53.3	45.5	5.5
เคยคบมากกว่า 1 เพศสภาพ	0.3	14.7	35.8	45.5	3.0
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	2,144	75	137	11	2,367

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ที่ไม่แน่ใจและไม่ตอบ

ตัวเลขข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าความรักและความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศสามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับกรอบเพศวิถีที่สังคมกำหนด

ประสบการณ์ทางเพศ

ประชากรตัวอย่างในการศึกษานี้มีอายุเฉลี่ยที่ 46.8 ปี ส่วนใหญ่ร้อยละ 83.7 จึงเป็นคนที่มิประสบการณทางเพศ (sexually active) เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการมีกิจกรรมทางเพศกับทั้งปัจจัยด้านเพศกำเนิด ชนบทเพศวิถี ความเป็นเพศหลากหลาย และรุ่นวัย พบว่าคนที่อยู่ในชนบทเพศวิถีและคนที่นิยามตัวเองว่าไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศนั้นมีประสบการณทางเพศในสัดส่วนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 85 ในเพศกำเนิดชาย และร้อยละ 87 ในเพศกำเนิดหญิง ขณะที่คนนอกชนบทเพศซึ่งส่วนใหญ่นิยามตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ ด้วยนั้น เพศกำเนิดชายมีประสบการณทางเพศในสัดส่วนที่สูงกว่าเพศกำเนิดหญิง (ร้อยละ 69 เทียบกับร้อยละ 63.6 ตามลำดับ) ทั้งนี้ คนที่มีเพศกำเนิดเป็นอินเตอร์เซ็กส์หนึ่งคนนั้นระบุว่ายังไม่เคยมีเพศสัมพันธ์ และเมื่อเปรียบเทียบประสบการณทางเพศ

กับรุ่นประชากรก็ยิ่งเห็นชัดว่าประมาณครึ่งหนึ่งของคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z เคยมีเพศสัมพันธ์ ขณะที่สัดส่วนของคนรุ่นอื่นๆ ที่เคยมีเพศสัมพันธ์นั้นสูงกว่าร้อยละ 90 ทั้งสิ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะคน Gen Z มีอายุระหว่าง 12-27 ปี ประมาณครึ่งหนึ่งของวัยรุ่นตอนต้นถึงตอนกลางนี้จึงยังไม่มีประสบการณ์ด้านเพศ

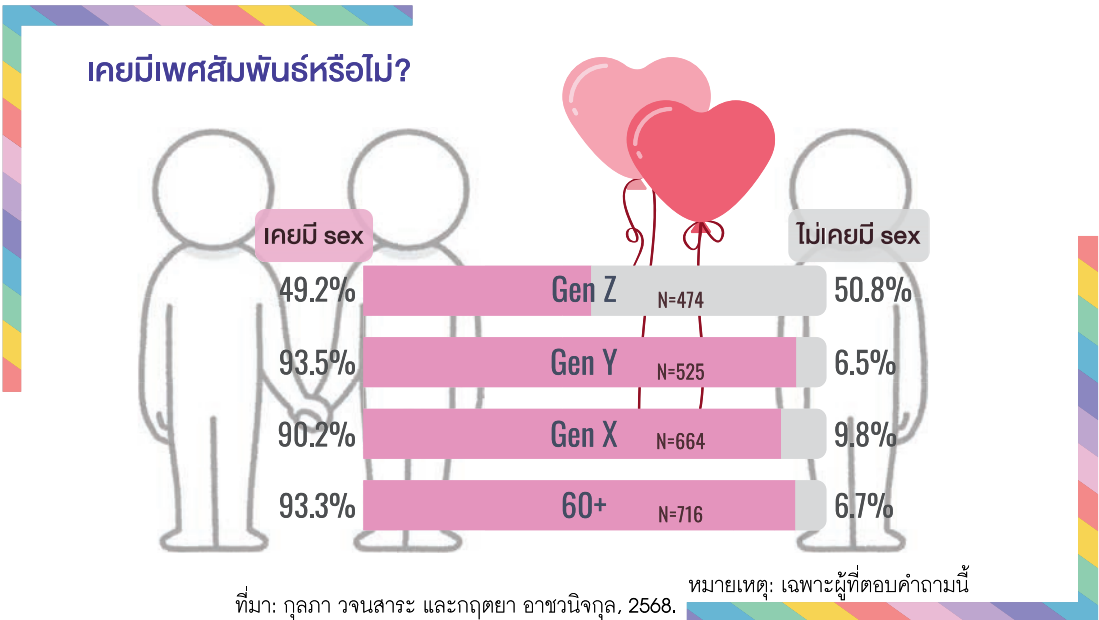
ตาราง 4.20 การกระจายร้อยละของประสบการณ์ทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด

ประสบการณ์ทางเพศ	ในชนบทเพศวิถี		นอกชนบทเพศวิถี		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
เคยมีเพศสัมพันธ์	85.6	87.1	69.0	63.6	83.7
ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์	14.4	12.9	31.0	36.4	16.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	807	1,259	84	228	2,378

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบ

ภาพ 4.7 การกระจายร้อยละของประสบการณ์ทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร

เพศสัมพันธ์ครั้งแรก

(1) การกระจายอายุและความแตกต่างตามรุ่นประชากร

ประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่สามในสี่เกิดขึ้นในช่วงอายุ 15-19 ปี และ 20-24 ปี (ร้อยละ 40.6 และร้อยละ 34.3 ตามลำดับ) คนที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในช่วงอายุ 25-29 ปีนั้นคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14.5 น่าสังเกตว่ามีร้อยละ 4.3 ตอบว่ามีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกขณะที่มีอายุไม่ถึง 15 ปี ซึ่งเป็นอายุน้อยต่ำที่ให้ความยินยอมทางเพศได้ (age of consent) การมีเพศสัมพันธ์กับคนที่อายุไม่ถึง 15 ปีทุกกรณีเป็นความผิดตามกฎหมาย ไม่ว่า จะยินยอมก็ตาม

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของการมี sex ครั้งแรกกับรุ่นประชากรก็จะเห็นภาพว่าอายุของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมีแนวโน้มลดลงตามรุ่นประชากร นั่นคือ คนที่อยู่ใน Gen X และคนที่อายุ 60 ปีขึ้นไปนั้นมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในช่วงอายุ 20-24 ปีมากที่สุด ด้วยสัดส่วนใกล้เคียงกันที่ร้อยละ 39 แต่พอมาเป็นคนรุ่นหลัง คือ Gen Y และ Gen Z อายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของคนส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 15-19 ปี ที่ร้อยละ 52.3 และ 67.5 ตามลำดับ ที่น่าสังเกตคือคนที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่อายุไม่ถึง 15 ปีนั้นมีสัดส่วนสูงขึ้นตามรุ่นประชากรเช่นกัน จากที่คนรุ่น Gen X และเบบี้บูมขึ้นไป มีสัดส่วนของเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่อายุต่ำกว่า 15 ปีที่ประมาณร้อยละ 2 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5.4 ในคน Gen Y และเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวเป็นร้อยละ 13.4 ในคนรุ่น Gen Z (ตาราง 4.21)

ตาราง 4.21 การกระจายร้อยละของช่วงอายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก จำแนกตามรุ่นประชากร

ช่วงอายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม+ (60 ปีขึ้นไป)	รวม
อายุต่ำกว่า 15 ปี	13.4	5.4	2.5	2.0	4.3
อายุ 15-19 ปี	67.5	52.3	34.8	28.1	40.6
อายุ 20-24 ปี	18.2	28.8	39.6	39.1	34.3
อายุ 25-29 ปี	0.9	10.8	16.5	20.1	14.5
อายุ 30 ปีขึ้นไป	0.0	2.7	6.6	10.7	6.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	209	444	546	608	1,807
อายุเฉลี่ยของเพศสัมพันธ์ครั้งแรก	17	19	20	21	20

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบ

นอกจากนี้ ข้อมูลในตาราง 4.21 ยังแสดงให้เห็นว่า โดยภาพรวมแล้ว อายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในประชากรตัวอย่างที่สำรวจ คือ 20 ปี แต่พบว่าในแต่ละรุ่นประชากรมีอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกแตกต่างกันและลดลงตามรุ่นประชากร นั่นคืออายุเฉลี่ยของเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในคนรุ่นเบบี้บูมขึ้นไปอยู่ที่ 21 ปี ในคน Gen X คือ 20 ปี ในคน Gen Y คือ 19 ปี และในคน Gen Z มีอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกต่ำที่สุดคือ 17 ปี

(2) การเปรียบเทียบระหว่างชนบทและเมือง

ความแตกต่างระหว่างประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของคนที่อยู่ในชนบทและนอกชนบทเห็นได้ชัดจากตัวเลขในตาราง 4.22 ที่คนนอกชนบทมีแนวโน้มจะเปิดรับประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกในอายุน้อยกว่าคนในชนบท สามในสี่ (ร้อยละ 75) ของคนนอกชนบทมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในช่วงอายุไม่ถึง 20 ปี ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าคนในชนบททั้งชายและหญิง (ผู้ชายในชนบท ร้อยละ 58.6 และผู้หญิงในชนบท ร้อยละ 33.3) ทั้งยังมีสัดส่วนการมีเพศสัมพันธ์ก่อนอายุ 15 ปีสูงกว่ากลุ่มอื่นอย่างเห็นได้ชัด (ร้อยละ 21.2 เทียบกับกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ถึงร้อยละ 10 ด้วยซ้ำไป) ผู้หญิงนอกชนบทมีร้อยละ 59 มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในช่วงอายุระหว่าง 15-19 ปี สูงกว่าผู้หญิงในชนบทที่ร้อยละ 32 โดยผู้หญิงในชนบทมีเพศสัมพันธ์ส่วนใหญ่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในช่วงอายุที่สูงกว่ากลุ่มอื่น คือ อายุ 20-24 ปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 39 และอายุ 25-29 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.6

ตาราง 4.22 การกระจายร้อยละของช่วงอายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก
จำแนกตามชนบทและเมือง และเพศกำเนิด

ช่วงอายุที่มี เพศสัมพันธ์ครั้งแรก	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
อายุน้อยกว่า 15 ปี	8.5	1.3	21.2	0.8
อายุ 15-19 ปี	50.1	32.0	53.8	59.0
อายุ 20-24 ปี	29.1	39.1	19.2	27.9
อายุ 25-29 ปี	8.4	19.6	3.9	7.4
อายุ 30 ปีขึ้นไป	3.9	8.0	1.9	4.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	619	1,014	52	122
อายุเฉลี่ยของเพศสัมพันธ์ครั้งแรก	18	21	17	18

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบ

อายุเฉลี่ยในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของคนแต่ละชนบเพศก็แตกต่างกัน นั่นคือ คนนอกชนบเพศวิถีมี่เพศสัมพันธ์ครั้งแรกในอายุเฉลี่ยที่ 17-18 ปี (อายุเฉลี่ยของผู้ชาย คือ 17 ปี ผู้หญิงเฉลี่ยที่อายุ 18 ปี) ขณะที่สำหรับคนในชนบเพศวิถีนั้้นอายุเฉลี่ยในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกสูงกว่าคนที่มีเพศวิถีนอกชนบ นั่นคือ ผู้ชายมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในอายุเฉลี่ยที่ 18 ปี และเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของผู้หญิงมีอายุเฉลี่ยที่ 21 ปี (ตาราง 4.20)

“เตอร์” มีประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกขณะเรียนอยู่ชั้นประถม 6 กับเพื่อนผู้ชายในห้อง และทำให้ได้ชัดเจนในตัวเองว่ามีความชอบหรือรสนิยมทางเพศเป็นอย่างไร

“ไม่มีความสัมพันธ์ แต่เคยมีเพศสัมพันธ์ตอน ป.6 เขาคือเพื่อนที่อยู่ในห้อง มันเกิดจากที่ว่าหนูนั่งเล่นของหนูอยู่ดีๆ ขว้างอิฐเล่นกัน ทีนี้มันไปโดนเป้ากางเกงเพื่อน เขาก็หันหน้ามาถามว่าไปไหม หนูก็ไปที่ห้องน้ำกับเขา หนูเป็นรับ หนูปฏิบัติการ เขายืนอยู่เฉยๆ เลย แล้วคือมีอะไรกันทุกวัน มันจะไม่ชอบได้ไง แต่มันแอบ แต่ว่าก็ป้องกันทุกครั้งครับ หนูรู้ว่าหนูต้องป้องกัน แล้วคือมีอะไรกันเฉยๆ ฟิลแบบเขาเรียกว่ายังงัย *friend with benefits* ห่างเหินด้วยนะ ไม่สนิทกัน แต่หนูก็รู้สึกมันดีมาตลอด เป็นอย่างนี้นี่มันดี แล้วหนูก็บอกกับตัวเองเสมอว่าหนูเป็นรุกให้ใครไม่ได้ หนูเป็นได้แค่รับ”

(เตอร์ อัครลักษณ์เกย์, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2567)

เพศสัมพันธ์ที่ยินยอมพร้อมใจ (sexual consent)

ความยินยอมในการมีเพศสัมพันธ์เป็นพื้นที่ซึ่งมีแรงกระทำจากหลายสิ่งตัดข้ามทับซ้อนไปมาอย่างยุ่งเหยิง ทั้งละเอียดอ่อนและมีเส้นแบ่งที่คลุมเครือในแต่ละสถานการณ์ ไม่ได้เป็นเพียงความตั้งใจและความต้องการส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งที่โครงสร้างทางสังคมและอุดมการณ์ทางเพศหล่อหลอมการรับรู้และการตีความความยินยอมในรูปแบบต่างๆ แบบแผนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความคาดหวังที่แตกต่างกันของบทบาททางเพศ สะท้อนผ่านกรอบคิดที่ให้ผู้ชายเป็นฝ่ายกระทำและผู้หญิงเป็นฝ่ายรับ ซึ่งนำไปสู่การสื่อสารความยินยอมที่คลุมเครือ โดยเฉพาะในบริบทที่ผู้หญิงถูกคาดหวังให้สงวนตัวและไม่แสดงออกถึงความต้องการทางเพศ ในขณะที่ผู้ชายอาจตีความการปฏิเสธว่าเป็นการเล่นตัวมากกว่าการไม่ยินยอมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ภายใต้อุดมการณ์รักโรแมนติก ทำให้ผู้หญิงมีเพศสัมพันธ์เพราะความรักมากกว่าความต้องการส่วนตัว และบ่อยครั้งที่ความยินยอมอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมีดังนี้

(1) โครงสร้างสังคมและบทบาททางเพศกับความรุนแรงทางเพศ

จากข้อมูลการสำรวจพบว่าร้อยละ 10.4 ของกลุ่มตัวอย่างเคยมีประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอม ไม่เต็มใจ หรือมิได้ต้องการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่ยังคงผลิตซ้ำพลังของความรุนแรงทางเพศในสังคมไทย ทั้งนี้ ผลการสำรวจยังชี้ให้เห็นว่าอายุของบุคคลที่เผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวต่ำสุดอยู่ที่ 4 ปี โดยเป็นกรณีการล่วงละเมิดทางเพศภายในครอบครัว ซึ่งสะท้อนว่าครอบครัวไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยเสมอไป แต่เป็นพื้นที่ที่ค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมภายในครอบครัวถูกกำหนดให้สอดคล้องกับระบบที่ให้ความชอบธรรมแก่ความไม่เท่าเทียม โดยเฉพาะในเรื่องบทบาททางเพศ (Bourdieu, 1998) แม้ว่าการมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมสามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศทุกวัย แต่ผลการสำรวจสะท้อนให้เห็นถึงอัตราการเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวที่แตกต่างกันระหว่างเพศกำเนิดและชนบทเพศวิถี กล่าวคือ **ผู้ที่มีเพศกำเนิดหญิงมีอัตราการเผชิญสถานการณ์ที่มีเพศสัมพันธ์โดยไม่ได้อำนาจสูงกว่าผู้ที่มีเพศกำเนิดชายเท่าตัว** (ร้อยละ 12.8 เทียบกับร้อยละ 6.4) ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงทางเพศไม่ใช่เพียงการกระทำเชิงกายภาพเท่านั้น แต่เกิดขึ้นจากโครงสร้างที่กำหนดให้เพศหญิงอยู่ในสถานะที่เปราะบางต่อการถูกละเมิดมากกว่าเพศชาย

(2) ความเปราะบางทางสังคมของคนนอกชนบทเพศวิถี

จากการสำรวจยังพบอีกว่า บุคคลที่มีวิถีทางเพศนอกชนบนั้นมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมในอัตราที่สูงกว่าคนที่วิถีทางเพศตามชนบททั้งในผู้ชายและผู้หญิง ผู้ชายนอกชนบทเพศวิถีมีอัตราการเผชิญกับการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ยินยอมสูงกว่าผู้ชายในชนบทเพศวิถีเกือบสามเท่า (ร้อยละ 16.9 เทียบกับร้อยละ 5.4) ขณะที่อัตราในผู้หญิงนอกชนบทเพศวิถีก็สูงกว่าผู้หญิงในชนบทเพศเช่นกัน (ร้อยละ 14.3 เทียบกับร้อยละ 12.6) สะท้อนให้เห็นว่าคนที่อยู่นอกกรอบเพศและไม่ปฏิบัติตามชนบททางเพศของสังคมนั้นเผชิญกับความรุนแรงทางเพศในระดับที่สูงกว่า นอกจากนี้ การที่ผู้ชายนอกชนบทเพศวิถีมีส่วนของการมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมสูงกว่าผู้หญิงนอกชนบทเพศ (ร้อยละ 16.9 เทียบกับร้อยละ 14.3) ก็ยังแสดงให้เห็นว่าบรรทัดฐานทางสังคมและอำนาจของชนบทเพศวิถีทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในเรื่องเพศและอัตลักษณ์ โดยเฉพาะกับคนที่วิถีทางเพศต่างไปจากชนบทของสังคมที่ต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและอาจกลายเป็นเป้าของความรุนแรง

ตาราง 4.23 การกระจายร้อยละของประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอม
จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด

เพศสัมพันธ์โดยไม่เต็มใจ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
เคยมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ยินยอมพร้อมใจ	5.4	12.6	16.9	14.3	10.4
ไม่เคย	94.6	87.4	83.1	85.7	89.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	681	1,076	59	140	1,956

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบ

ประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมหรือการละเมิดทางเพศนั้นมีลักษณะที่ซับซ้อนและสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายบริบท โดยที่ผู้ถูกกระทำไม่อาจตระหนักได้อย่างชัดเจน อีกทั้งความคลุมเครือของสถานการณ์มักถูกกำหนดโดยปัจจัยหลายประการที่ทำให้ผู้ถูกกระทำไม่สามารถปฏิเสธได้อย่างแท้จริง แม้ว่าจะไม่มีการใช้กำลังโดยตรงก็ตาม

“เบิร์ต” เพศกำเนิดชาย อายุ 63 ปี เป็นเจ้าของร้านอาหารคาราโอเกะในตัวเมือง มีแฟนคนแรกเป็นทหารหนุ่มที่มาคอยรับส่งหน้าโรงเรียนช่วงมัธยมต้น มีความสัมพันธ์จริงจังกับผู้ชายอีกคนหนึ่งที่คุณเพื่อนแนะนำให้มาเป็นผู้ต้องขังที่กำลังจะพ้นโทษและชอบผู้ชายด้วยกัน แล้วเบิร์ตก็จดทะเบียนแต่งงานกับผู้หญิงที่ชวนมาเป็นแม่ครัวในร้านอาหาร อยู่กินกันได้ 5 ปีก็แยกทางกัน เบิร์ตเล่าว่ากับผู้ชายเบิร์ตเป็นรับตลอด แต่กับผู้หญิงก็มีเพศสัมพันธ์ด้วยได้ ปัจจุบันเบิร์ตมีสถานะโสด และมีความสัมพันธ์แบบไม่ผูกมัดกับผู้ชายที่มีครอบครัวแล้ว เบิร์ตเล่าย้อนถึงวัยเด็กที่เริ่มรู้ว่าชอบผู้ชายตั้งแต่เรียนชั้นประถมว่า

“ก็โดนกระทำตอนเล็กๆ อากการเรามันดูเรียบร้อย คนก็ชอบ ส่วนมากผู้ชายเห็นจะชอบว่าเราเป็นคนน่ารัก พวกผู้ใหญ่แถวบ้านชอบมาเล่นกับเรา มาชวนเราไปเล่นที่บ้านเขา เขายาวมากกว่า ตอนนั้นยังเด็กยังไม่มีการสอดใส่อะไร ส่วนมากผู้ชายก็มากอดมาจูบเรา ถอดเสื้อผ้าเรา แต่แค่จับๆ จูบๆ คลำๆ ทำให้เราแบบว่ามีความรู้สึกกับเขาไปด้วย ก็เลยรู้สึกว้าสงสัยเราชอบผู้ชาย ตอนนั้นก็ไม่เรียกละเมิดนะ เพราะว่าสมัยก่อนนั้นไม่ค่อยรู้เรื่อง ต่างคนต่างเล่น แต่เราไม่รู้หรอกเรื่องละเมิดเป็นยังไง ตอนนั้นเรายัง

เด็กอยู่ ก็เล่นอะไรแบบนี้มาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ชั้นประถมจนมัธยม แล้วตอนวัยรุ่นก็ยินยอมตามเพื่อน ก็ว่าเออ มีผู้ชายมาชอบเล่นกับเราอยู่ แล้วยังมีหน้าอกผู้ชายก็ยิ่งจะชอบเราอีก เขาจะได้คลำได้ลูก”

(เปิร์ต อัครลักษณ์กะเทยและไบเซ็กชวล, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2567)

ความสุขทางเพศ: เรื่องส่วนตัวที่สะท้อนสังคม

ความสุขทางเพศหรือความรู้สึกพึงพอใจจากการมีประสบการณ์ทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นความพึงพอใจทางร่างกายและจิตใจ แม้ในด้านหนึ่งจะเป็นผลลัพธ์สำคัญของการมีเพศสัมพันธ์แล้ว แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นภาพสะท้อนของการจัดระเบียบโดยสังคม ผ่านบรรทัดฐานทางสังคม/วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ใช้กำหนดและกำกับการดำเนินชีวิตทางเพศและทางเลือกของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นความสองมาตรฐานทางเพศ บทบาททางเพศ (sexual script) ของคนแต่ละอัตลักษณ์ อำนาจทางเพศสภาพระหว่างคู่ความสัมพันธ์ อำนาจในตัวเองที่จะตัดสินใจทางเพศ และชุดความเชื่อเรื่องความสุขทางเพศที่ชอบธรรม คำตอบของคำถามเรื่องความสุขทางเพศในการสำรวจครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ มีความสุขทางเพศ มีความสุขทางเพศบ้าง/ปานกลาง และไม่มีความสุขทางเพศ พบว่าในภาพรวมประชากรตัวอย่างที่สำรวจจะระบุว่ามีความสุขทางเพศนั้นมีสัดส่วนไม่ถึงสองในสาม (ร้อยละ 62.5) กว่าหนึ่งในห้ามีความสุขปานกลาง และอีกร้อยละ 16.4 ระบุว่าไม่มีความสุขในการมีความสัมพันธ์ทางเพศ (ตาราง 4.22) โดยเปรียบเทียบแล้ว คนที่มีขนบเพศและรุ่นประชากรแตกต่างกันมีความรู้สึกพึงพอใจในการมีเพศสัมพันธ์นี้แตกต่างกัน ดังนี้

(1) คนที่มีเพศวิถีนอกขนบมีสัดส่วนของคนที่มีความสุขในเพศสัมพันธ์สูงกว่าคนในขนบเพศทั้งเพศกำเนิดชายและหญิง ผู้ชายนอกขนบเพศมีความสุขทางเพศสูงที่สุดที่ร้อยละ 83.7 สูงกว่าผู้ชายในขนบที่มีความสุขทางเพศ ร้อยละ 69.2 ผู้หญิงนอกขนบเพศมีสัดส่วนของคนที่มีความสุขทางเพศ ร้อยละ 70.9 ขณะที่ผู้หญิงในขนบที่มีความสุขในเพศสัมพันธ์นั้นมีเพียงร้อยละ 54.9 เท่านั้น อีกทั้งผู้หญิงในขนบเพศวิธียังร้อยละ 23.5 ระบุว่าไม่มีความสุขในการมีเพศสัมพันธ์ เป็นสัดส่วนที่สูงกว่าคนทุกกลุ่ม ทั้งใน/นอกขนบเพศวิถีและเพศกำเนิดชาย/หญิง ในบรรดาผู้ที่ระบุว่าไม่มีความสุขทางเพศนั้น เป็นผู้ชายนอกขนบเพศในสัดส่วนที่น้อยที่สุดที่ร้อยละ 2

ตาราง 4.24 การกระจายร้อยละของความสุทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถีและเพศกำเนิด

ความสุทางเพศ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
มีความสุทางเพศ	69.2	54.9	83.7	70.9	62.5
มีความสุบ้างปานกลาง	21.6	21.6	14.3	18.6	21.1
ไม่มีความสุทางเพศ	9.2	23.5	2.0	10.5	16.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	510	690	49	86	1,335

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่เข้าข่าย

(2) อายุมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการมีเพศสัมพันธ์ จากการสำรวจพบว่าความสุในการมีเพศสัมพันธ์แตกต่างกันในแต่ละรุ่นประชากร คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z มีสัดส่วนของผู้ที่ระบุว่ามีความสุทางเพศมากกว่ารุ่นวัยอื่นๆ และยิ่งน้อยลงในรุ่นประชากรที่สูงขึ้น ขณะที่คน Gen Z มีความสุทางเพศ ร้อยละ 80 แต่คน Gen X ที่ระบุว่ามีความพึงพอใจในเพศสัมพันธ์นั้นมีเพียงร้อยละ 55.5 และลดลงเป็นร้อยละ 46.5 ในคนรุ่นเบบี้บูมที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในทางกลับกัน คนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไประบุว่าไม่รู้สึกพึงพอใจในการมีเพศสัมพันธ์ในสัดส่วนสูงที่สุดที่ร้อยละ 38.8 ขณะที่คนรุ่นอ่อนวัยกว่า เช่น Gen Y หรือ Gen Z มีสัดส่วนคนที่ไม่มีความสุทางเพศน้อยกว่ามาก คือเพียงประมาณร้อยละ 3 เท่านั้น (ตาราง 4.25)

ตาราง 4.25 การกระจายร้อยละของความสุทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร

ความสุทางเพศ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม+ (60 ปีขึ้นไป)	รวม
มีความสุทางเพศ	80.1	78.7	55.5	46.5	62.5
มีความสุบ้างปานกลาง	16.4	18.3	27.5	14.7	21.1
ไม่มีความสุทางเพศ	3.5	3.0	17.0	38.8	16.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	201	394	400	340	1,335

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่เข้าข่าย

(3) เหตุผลสำคัญที่สุดในการมีความพึงพอใจในเพศสัมพันธ์คือความรู้สึกไว้วางใจและใกล้ชิดทางอารมณ์กับคู่ ไม่ว่าจะเป็นเพศวิถีอย่างไรก็ตาม ผู้หญิงเชื่อมโยงความสุขในการมีเพศสัมพันธ์กับความรัก ความไว้วางใจ ความใกล้ชิดทางอารมณ์ ในสัดส่วนสูงกว่าผู้ชายโดยเปรียบเทียบ สะท้อนให้เห็นถึง “ตัวบท” หรือบทบาททางเพศที่สังคมกำกับให้กับผู้หญิงว่าความสุขทางเพศที่ขอบธรรม “ควร” เป็นอย่างไร นอกจากเพศกำเนิดที่เป็นหญิง-ชายแล้ว การเลือกอยู่ในชนบเพศวิถีที่แตกต่างกันก็ส่งผลให้คนต่างเพศกำเนิดและต่างเพศวิถีอธิบายความสุขทางเพศด้วยเหตุผลแตกต่างกัน ผู้ชายและผู้หญิงที่มีเพศวิถีตามชนบระบุว่าความรู้สึกไว้วางใจ ความใกล้ชิดทางอารมณ์ทำให้มีความสุขทางเพศในสัดส่วนที่สูงกว่าคนที่อยู่นอกชนบเพศ แต่คนนอกชนบเพศให้เหตุผลว่าการมีรสนิยมทางเพศที่ตรงกันกับคู่ และการพูดคุยสื่อสารกับคู่ในเรื่องเพศนั้นเป็นเหตุผลที่ทำให้มีความสุขทางเพศ ในสัดส่วนที่สูงกว่าคนที่อยู่ในชนบ รายละเอียดดังตาราง 4.26 ข้างล่างนี้

ตาราง 4.26 การกระจายร้อยละของปัจจัยที่ทำให้พึงพอใจทางเพศ
จำแนกตามชนบเพศวิถี และเพศกำเนิด

เหตุผลของการมีความสุขทางเพศ	เพศวิถีในชนบ		เพศวิถีนอกชนบ		รวม
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
ความรู้สึกไว้วางใจ ใกล้ชิดทางอารมณ์	46.5	53.4	31.6	40.7	48.1
คู่ความสัมพันธ์มีรสนิยมทางเพศตรงกัน	24.5	22.3	30.6	27.7	24.2
การพูดคุยสื่อสารทางเพศ	13.0	13.1	19.4	15.5	13.7
วิธี/ท่า/กิจกรรมทางเพศที่ชื่นชอบ	15.0	10.4	16.4	15.5	13.1
สื่อและอุปกรณ์ช่วยต่างๆ	1.0	0.8	2.0	0.6	0.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	714	741	98	155	1,708

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่ระบุเหตุผล

(4) บริบทความสัมพันธ์ระหว่างคู่ ความรัก ความไว้วางใจ และใกล้ชิดทางอารมณ์กับคู่เป็นเหตุผลสำคัญของความสุขทางเพศในรุ่นประชากรสูงวัย สัดส่วนของคนที่ยังเชื่อมโยงความไว้วางใจและใกล้ชิดทางอารมณ์กับความสุขทางเพศลดลงตามรุ่นประชากรที่ลดลง สะท้อนว่าคนรุ่นหนุ่มสาวมีคำอธิบายเชื่อมโยงความสุขทางเพศกับรสนิยมหรือประสบการณ์ด้านอื่นๆ มากขึ้นกว่าที่กำกับโดยสังคม ดังที่คนรุ่นเบบี้บูมขึ้นไป ร้อยละ 62.7 มองว่าความรักความใกล้ชิดทางอารมณ์นี้ทำให้มีความสุขทางเพศ คน Gen Y ที่ให้เหตุผลเช่นนี้มีสัดส่วนร้อยละ 43.8 และลดลงเป็นร้อยละ 36.9 ในคน Gen Z ซึ่งระบุเหตุผลของความสุขทางเพศว่าอยู่ที่ความสอดคล้องตรงกันของรสนิยมทางเพศกับคู่ความสัมพันธ์

และวิธี หรือท่า หรือกิจกรรมทางเพศที่ชื่นชอบ ในสัดส่วนที่สูงกว่าคนรุ่นก่อน นอกจากนี้ คน Gen Z ยังระบุว่าสื่อและอุปกรณ์ช่วยต่างๆ ทำให้มีความสุขทางเพศมากกว่าคนรุ่นก่อนเช่นกัน (ตาราง 4.27)

ตาราง 4.27 การกระจายร้อยละของปัจจัยที่ทำให้พึงพอใจทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร

ปัจจัยของความสุขทางเพศ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม+ (60 ปีขึ้นไป)	รวม
ความรู้สึกไว้วางใจ โกลัซติดทางอารมณ์	36.9	43.8	53.6	62.7	48.1
คู่ความสัมพันธ์มีรสนิยมทางเพศตรงกัน	30.5	26.6	20.9	16.2	24.2
การพูดคุยสื่อสารทางเพศ	13.7	13.6	14.5	12.2	13.7
วิธี/ท่า/กิจกรรมทางเพศที่ชื่นชอบ	16.5	15.2	10.6	8.5	13.1
สื่อและอุปกรณ์ช่วยต่างๆ	2.4	0.8	0.4	0.4	0.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	328	646	463	271	1,708

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่ระบุเหตุผล

(5) ในทางกลับกัน เพศสัมพันธ์ที่ไม่ทำให้คนมีความสุขทางเพศนั้น ประมาณครึ่งหนึ่งเป็นปัจจัยทางกายภาพ คือ สภาพร่างกายไม่พร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์ อาจเจ็บป่วย หรือมีโรคประจำตัว หรืออาจทำงานหนัก ร่างกายเหนื่อยล้า ฯลฯ รองลงมาคือปัจจัยทางสังคม ผ่านคำอธิบายที่ว่าไม่มีอารมณ์ ไม่ได้เอายากมี แต่ต้องการ ทำให้ไม่มีความสุขทางเพศ ร้อยละ 23.1 เป็นคำอธิบายที่สะท้อนชัดเจนถึงการไม่สามารถทำตามบทบาททางเพศที่สังคมกำกับให้กับคู่ความสัมพันธ์ที่ต้องตอบสนองความต้องการทางเพศของอีกฝ่ายได้ ซึ่งพบว่าคนที่ตอบข้อนี้ส่วนใหญ่คือผู้หญิงที่อยู่ในชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 26.8 ขณะที่ผู้ชายในชนบทเพศไม่มีความสุขทางเพศด้วยเหตุผลว่าทำตามความต้องการของคู่น้อยกว่าเกือบเท่าตัว ที่ร้อยละ 13.8 และคนที่มีเพศวิถีนอกชนบทตอบข้อนี้ด้วยสัดส่วนเพียงร้อยละ 7.1 เท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าส่วนใหญ่ของคนที่ตอบข้อนี้เป็นคนรุ่น Gen X ขึ้นไป ไม่มีคน Gen Z ที่ระบุว่าไม่มีความสุขทางเพศเพราะไม่มีอารมณ์แต่ต้องทำตามความต้องการของคู่มั้แต่คนเดียว

ที่น่าสนใจคือปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างคู่ ทั้งที่เป็นความขัดแย้ง มีปัญหาระหว่างคู่ การสื่อสารภายในความสัมพันธ์ และคู่มิความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน ไม่เข้าใจความชอบ ไม่กล้าบอกความต้องการกับคู่ ซึ่งมีสัดส่วนของผู้ชายที่อยู่ในชนบทระบุว่าทำให้ไม่มีความสุขทางเพศสูงกว่าผู้หญิงและคนที่ยอยู่นอกชนบท (ร้อยละ 18.5 เทียบกับร้อยละ 7.5 และ 14.3 ตามลำดับ) นอกจากนี้ การไม่ชอบมีเพศสัมพันธ์ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไม่มีความสุขทางเพศ โดยเปรียบเทียบแล้ว คนที่มีเพศวิถีนอกชนบทระบุว่าไม่มีความสุขทางเพศเพราะไม่ชอบมีเพศสัมพันธ์ในสัดส่วนที่สูงกว่า

คนในชนบทเพศวิถี (ร้อยละ 21.4 เทียบกับ ร้อยละ 6.2 ในผู้ชาย และร้อยละ 2.6 ในผู้หญิงที่มีเพศวิถีในชนบท) และเป็นคน Gen Z มากกว่ารุ่นอื่นๆ (ร้อยละ 42.9 เทียบกับ Gen Y ที่ร้อยละ 15.8 Gen X ที่ร้อยละ 5.9 และคนรุ่นเบบี้บูมขึ้นไป ที่ร้อยละ 0.6 เท่านั้น) ดังปรากฏในตาราง 4.28

ตาราง 4.28 การกระจายร้อยละของปัจจัยที่ทำให้ไม่มีความสุขทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี

เหตุผลที่ทำให้ไม่มีความสุขทางเพศ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
สภาพร่างกายไม่พร้อม เช่น มีโรคประจำตัว เหนื่อยล้า ฯลฯ	50.8	49.6	42.9	49.5
เหตุผลทางจิตใจและอารมณ์ เช่น เครียด กังวลเรื่องอื่นๆ	10.8	13.6	14.3	13.0
ความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างคู่	18.5	7.4	14.3	10.1
ไม่มีอารมณ์ ไม่ได้อยากมี แต่คู่ต้องการ	13.8	26.8	7.1	23.2
ไม่ชอบมีเพศสัมพันธ์	6.1	2.6	21.4	4.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	65	228	14	307

ที่มา: กุลาภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่ระบุเหตุผล

เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยของคนเพศหลากหลาย

หนึ่งในพฤติกรรมเสี่ยงที่เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์ไม่ปลอดภัยคือ พฤติกรรมในการใช้อุปกรณ์ป้องกันระหว่างการมีเพศสัมพันธ์ โดยคนหลากหลายทางเพศหรือคนที่มีเพศวิถีนอกชนบทมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยเฉพาะการติดเชื้อเอชไอวีเอดส์ จากการสำรวจพฤติกรรมการใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์กับคู่ในรอบปีที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการใช้ถุงยางอนามัย ยาเพิร์พ¹ หรือแผ่นยางอนามัยสำหรับออรัลเซ็กส์ พบว่าในภาพรวมแล้วคนเกือบสองในสามตอบว่าไม่เคยใช้เลย (ร้อยละ 61.2) และคนที่ระบุว่าใช้อุปกรณ์ป้องกันทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 23 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศกำเนิด จะเห็นว่าผู้หญิงมีสัดส่วนของการไม่ใช้อุปกรณ์ป้องกันทางเพศสูงกว่าผู้ชาย ไม่ว่าจะอยู่ในชนบทเพศวิถีแบบใดก็ตาม รายละเอียดดังตาราง 4.29 ข้างล่าง

¹ ยา PrEP (Pre-Exposure Prophylaxis) เป็นยาป้องกันการติดเชื้อ HIV ที่ใช้ก่อนการสัมผัสเชื้อ โดยองค์การอนามัยโลกได้ให้แนวทางว่า PrEP ควรใช้โดยกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อ HIV (WHO, 2024)

ตาราง 4.29 การกระจายร้อยละของพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย
จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด

การใช้อุปกรณ์ป้องกัน ในเพศสัมพันธ์	เพศวิถีในชนบท			เพศวิถีนอกชนบท			รวม
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	
ใช้ทุกครั้ง	24.7	18.7	15.0	56.0	17.7	32.6	23.0
ใช้เป็นบางครั้ง	17.5	12.8	21.6	22.0	20.3	20.9	15.8
ไม่เคยใช้เลย	57.8	68.5	63.4	22.0	62.0	46.5	61.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	429	461	890	50	79	129	1,019

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่เข้าข่าย

ผลการสำรวจพฤติกรรมการใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมการใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์นี้มีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากรและสถานะ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่ นั่นคือ

(1) คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถี ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ความสัมพันธ์เป็นโสด ไม่มีแฟน มีแฟน หรือมี ครอบครัว/เคยแต่งงานก็ตาม ต่างมีสัดส่วนของคนที่ใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะที่มีเพศสัมพันธ์กับคู่สูงกว่า คนในชนบทเพศ ดังสัดส่วนของคนนอกชนบทเพศวิถีที่ตอบว่าป้องกันทุกครั้งเมื่อมีเพศสัมพันธ์ คิดเป็น ร้อยละ 32.6 สูงกว่าเท่าตัวเมื่อเทียบกับคนในชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 15.0 ทั้งนี้ คนโสดที่มีเพศวิถีนอก ชนบทมีสัดส่วนการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยด้วยการใช้อุปกรณ์ป้องกันทุกครั้ง สูงกว่าคนโสดที่อยู่ในชนบท เพศ โดยเฉพาะผู้ชาย สะท้อนว่าผู้ชายเพศหลากหลายหรือที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีมีเพศสัมพันธ์ที่ ปลอดภัยสูงกว่ากลุ่มอื่น ไม่ใช่ดังที่ถูกต้องดีตราว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงมากที่สุดของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ แต่อย่างใด (ตาราง 4.35)

(2) ความไว้วางใจในคู่ความสัมพันธ์ทำให้คนที่อยู่ในสถานะแต่งงานหรือเคยแต่งงานนั้นไม่ใช้ อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์สูงกว่าคนที่อยู่ในสถานะโสดอย่างชัดเจน (ร้อยละ 74.7 เทียบกับ ร้อยละ 19.5 ตามลำดับ) การไม่ป้องกันเป็นสัญญาณที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่าง คู่ความสัมพันธ์ที่อยู่ในสถาบันการแต่งงานหรือมีครอบครัวแล้ว อีกทั้งเป็นความเสี่ยงที่ยอมรับได้ของ คู่ความสัมพันธ์ ขณะที่คนโสดที่ยังไม่มีแฟนหรือคนรักนั้น กว่าครึ่งหนึ่งระบุว่าใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะ มีเพศสัมพันธ์ทุกครั้ง (ร้อยละ 55.5) ในทางกลับกัน คนที่มีสถานะเป็นโสด ไม่มีแฟน มีเพศสัมพันธ์ ที่ปลอดภัยด้วยการใช้อุปกรณ์ป้องกันสูงกว่าคนที่อยู่ในสถานะแต่งงานมีครอบครัว ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ เป็นอย่างไรก็ตาม (ตาราง 4.30)

ตาราง 4.30 การกระจายร้อยละของพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย
เปรียบเทียบระหว่างสถานะโสด ไม่มีแฟน และเคยแต่งงาน จำแนกตามชนบทเพศวิถี และเพศกำเนิด

การใช้อุปกรณ์ ป้องกัน ในเพศสัมพันธ์	โสด ไม่มีแฟน				รวม	มีครอบครัว/เคยแต่งงาน				รวม
	ในชนบทเพศวิถี		นอกชนบทเพศวิถี			ในชนบทเพศวิถี		นอกชนบทเพศวิถี		
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง		ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	
ใช้ทุกครั้ง	53.2	44.5	79.2	33.3	55.5	10.5	13.7	0.0	5.0	12.0
ใช้เป็นบางครั้ง	32.5	22.2	4.2	22.2	25.0	14.0	11.4	28.6	35.0	13.3
ไม่เคยใช้เลย	14.3	33.3	16.6	44.5	19.5	75.5	74.9	71.4	60.0	74.7
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	77	18	24	9	128	286	387	7	20	700

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่เข้าข่าย

(3) คนรุ่นใหม่สาว Gen Z มีพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยในสัดส่วนที่สูงกว่าคนรุ่นก่อน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนรุ่นใหม่สาวมีการพูดคุยเรื่องเพศอย่างเปิดเผยมากขึ้น เข้าถึงข้อมูลความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยได้ง่ายและกว้างขวางกว่าคนรุ่นก่อน ขณะเดียวกันก็มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิของคนเพศหลากหลายมากขึ้น กว่าครึ่งหนึ่งของคน Gen Z ใช้อุปกรณ์ป้องกันทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์ ขณะที่กว่าร้อยละ 80 ของคน Gen X และกว่าร้อยละ 90 ของคนรุ่นเบบี้บูม ไม่เคยใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์กับคู่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานะความสัมพันธ์ที่คน Gen Z ส่วนใหญ่ยังเป็นโสด ไม่ได้อยู่กับเป็นครอบครัวหรือแต่งงานเหมือนคน Gen X และเบบี้บูม (ตาราง 4.31)

ตาราง 4.31 การกระจายร้อยละของเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย จำแนกตามรุ่นประชากร

การใช้อุปกรณ์ป้องกัน ในเพศสัมพันธ์	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม+ (60 ปีขึ้นไป)
ใช้ทุกครั้ง	56.4	19.8	11.2	5.3
ใช้เป็นบางครั้ง	23.5	21.1	8.5	2.7
ไม่เคยใช้เลย	20.1	59.1	80.3	92.0
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	204	399	304	112

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบและไม่เข้าข่าย

“อ้อน” มีอัตลักษณ์กำลังระหว่างกะเทยกับสาวประเภทสอง อายุ 34 ปี อ้อนเคยกินยาคุมเพื่อให้ผิวสวย แต่ต้องหยุดไปเนื่องจากไม่มีรายได้ อ้อนไว้ผมยาว แต่แต่งตัวเป็นหญิงเฉพาะตอนออกไปเที่ยวเท่านั้น โดยไม่ได้ปิดบังคนในครอบครัว แต่ก็ไม่ได้เปิดเผยตัวตนทางเพศแต่อย่างใดให้เข้าใจไปเองว่าอ้อนไม่ใช่ผู้ชาย อ้อนเล่าให้ฟังถึงพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของตัวเองว่า

“ชอบผู้ชายจริงๆ จังๆ ก็ช่วง ม.ต้น แต่ที่ไปมีอะไรกับผู้ชายน่าจะช่วง ม.ปลาย เจอกันตอนไปเที่ยวผับในตัวเมืองสมัยก่อน แต่ก่อนเที่ยวหนักหน่วงมาก เที่ยวทุกวัน เจอกันแล้วก็ครั้งเดียวจบ ช่วงแรกก็ไม่ค่อยได้ป้องกันเท่าไร น้อย เพราะสมัยก่อนถุงยางมันไม่ได้มีแจกฟรี ต้องซื้อต้องอะไร ดีว่าช่วงที่มีเยอะๆ นี่เขามีแจกที่นั่งเที่ยวเลย แต่ผมใช้ตลอดเลยนะ กับแฟนที่คบกันจริงๆ ก็ใช้”

(อ้อน อัตลักษณ์กะเทย, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2567)

“ส่วนมากผู้ชายเขาจะป้องกันของเขาตลอด เราก็รู้ว่าต้องใส่ถุงนะ แต่มันก็มีเสี่ยงบ้างแหละ เพื่อนๆ กะเทยในกลุ่มเขาจะเตือนกันอยู่เรื่อย จะบอกจะเตือนทำอะไรต้องระวังตัว ป้องกันตัวไว้ให้ดี กลุ่มเพื่อน (กะเทย) ที่เคยมีกัน 10-20 คนตายไปเยอะแล้วตอนนี้เหลือกันไม่กี่คน ก็ต้องดูแลตัวเอง”

(เบิร์ต อัตลักษณ์กะเทยและไบเซ็กชวล, สัมภาษณ์, 23 สิงหาคม 2567)

อคติและความรุนแรงต่อคนเพศหลากหลาย

หลายการสำรวจจะบ่งชี้สอดคล้องกันว่าสังคมไทยมีทัศนคติที่ให้การยอมรับและสนับสนุนสิทธิของคนหลากหลายทางเพศค่อนข้างกว้างขวาง (Flores, 2021; โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2562) ในการสำรวจด้วยคำถามที่ว่าคิดอย่างไรกับคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) นั้น แม้ว่าในภาพรวมของประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 88 มีแนวโน้มที่จะมองคนหลากหลายทางเพศในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมเช่นเดียวกับคนทั่วไป แต่ประชากรตัวอย่างที่มีเพศวิถีในชนบทของสังคมหรือ “ชายจริง หญิงแท้” กับเพศวิถีนอกชนบทสังคมนั้นมีความเห็นต่อเรื่องนี้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือ **คนนอกชนบทมองคนหลากหลายทางเพศด้วยสายตาที่เท่าเทียมกันมากกว่าคนในชนบท** คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีร้อยละ 96 มองว่าคนหลากหลายทางเพศเป็นคนปกติทั่วไป แต่คนที่มีเพศวิถีในชนบทมีระดับการยอมรับที่ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญทั้งในผู้ชายและผู้หญิง (ร้อยละ 84.9 และ 88.9 ตามลำดับ)

ในทางกลับกัน คนในชนบทเพศก็ยังมีความที่มองคนหลากหลายทางเพศว่าเป็นคนผิดปกตินอกจากคนนอกชนบทเพศวิถี โดยเฉพาะผู้ชายที่มีเพศวิถีในชนบทที่มองคนหลากหลายทางเพศด้วยสายตาที่ไม่เท่าเทียมมากกว่ากลุ่มอื่น นอกจากจะมองว่าเป็นคนปกติน้อยกว่าแล้ว ยังมองว่าเป็นคนแตกต่างจากปกติ และเป็นคนผิดปกตินอกจากด้วย แต่ที่น่าสนใจก็คือข้อมูลจากการสำรวจพบว่าในจำนวนคนที่มีความหลากหลายทางเพศในชนบทนั้น แม้โดยรวมจะมีทัศนคติที่ยอมรับมากกว่า แต่ยังคงมีสัดส่วนที่มองคนหลากหลายทางเพศในเชิงลบ โดยร้อยละ 2.8 มองว่า LGBTQ+ เป็นคนแตกต่างจากคนทั่วไป และอีกร้อยละ 1.2 เห็นว่าเป็นบุคคลผิดปกติ (ตาราง 4.32) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

ตาราง 4.32 การกระจายร้อยละของทัศนคติที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามชนบทเพศวิถี

ทัศนคติต่อคนหลากหลายทางเพศ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
เป็นคนปกติทั่วไป	84.9	88.9	96.0	88.5
เป็นคนแตกต่างจากคนปกติ	6.8	5.6	2.8	5.6
เป็นคนผิดปกติ	8.3	5.5	1.2	5.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ทัศนคติของประชากรตัวอย่างที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศมีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากร ผลการสำรวจในตาราง 4.33 สะท้อนว่าคนแต่ละรุ่นวัยมีทัศนคติต่อเรื่องนี้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือ คนรุ่นใหม่วัยหนุ่มสาว Gen Z และ Gen Y มีแนวโน้มที่จะมอง LGBTQ+ ด้วยสายตาที่เท่าเทียมกันมากกว่าคนรุ่นก่อน ในกลุ่ม Gen Z มากกว่าร้อยละ 95 เห็นว่าคนหลากหลายทางเพศเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเช่นเดียวกับคนทั่วไป ขณะที่สัดส่วนของการยอมรับลดลงในรุ่นประชากรที่มีอายุมากขึ้น เช่น Gen X ร้อยละ 88 เบบี้บูมร้อยละ 79 และคนรุ่นสงครามโลกที่ร้อยละ 65.7 ในทางกลับกัน ยิ่งสูงวัยขึ้นก็มีสัดส่วนของคนที่มีมุมมองว่า LGBTQ+ เป็นคนผิดปกตินมากขึ้น สวนทางกับคนวัยหนุ่มสาว คนรุ่นสงครามโลกที่มีอายุ 79 ปีขึ้นไปเห็นว่าการหลากหลายทางเพศเป็นคนผิดปกติถึงร้อยละ 28 และคนรุ่นเบบี้บูมที่มีความเห็นดังกล่าวมีสัดส่วนร้อยละ 11 ขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่เห็นว่า LGBTQ+ เป็นคนผิดปกติมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น ซึ่งยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าค่านิยมทางสังคมของคนในแต่ละรุ่นประชากรนั้นได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและโครงสร้าง

ทางสังคมที่เติบโตขึ้นมา คนรุ่นใหม่ได้รับอิทธิพลจากสื่อและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ส่งเสริมความหลากหลายทางเพศมากกว่าคนรุ่นก่อน ซึ่งเติบโตภายใต้กรอบคิดรักต่างเพศที่เข้มงวดกว่า

ตาราง 4.33 การกระจายร้อยละของทัศนคติที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามรุ่นประชากร

ทัศนคติต่อคนหลากหลายทางเพศ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	Silent (>79 ปี)
เป็นคนปกติทั่วไป	95.7	96.4	88.5	79.0	65.7
เป็นคนแตกต่างจากคนปกติ	3.3	1.9	5.9	10.2	6.0
เป็นคนผิดปกติ	1.0	1.7	5.6	10.8	28.3
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	490	537	675	657	67

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

แม้สังคมจะมีแนวโน้มเปิดรับความหลากหลายทางเพศมากขึ้น แต่ทัศนคติที่ยังมองว่าคนหลากหลายทางเพศเป็นคนผิดปกติ หรือแตกต่างจากมาตรฐานทางเพศที่สังคมจัดระเบียบไว้ คนหลากหลายทางเพศจำนวนไม่น้อยจึงเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและการเลือกปฏิบัติในหลายระดับ ตั้งแต่การคุกคามในชีวิตประจำวันไปจนถึงการกระทำที่ลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในพื้นที่สาธารณะ สถานศึกษา ตลาดแรงงาน และแม้กระทั่งภายในครอบครัว บุคคลหลากหลายทางเพศจำนวนไม่น้อยตกเป็นเป้าหมายของการกลั่นแกล้งในโรงเรียน และอีกไม่น้อยถูกกดดันทางสังคมผ่านกลไกที่มีอำนาจทางวัฒนธรรมให้ปรับเปลี่ยนตัวตนเพื่อให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับ LGBTQ+ บางส่วนถูกบังคับให้ปฏิบัติตามแบบแผนที่ยึดกับเพศกำเนิด เช่น บังคับให้แต่งตัวถูกต้องเหมาะสมตามเพศสรีระ ผู้ชายต้องเล่นกีฬาหรือบวชเพื่อลดทอนอัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่สอดคล้องกับขนบของสังคม บางส่วนถูกบังคับให้เข้ารับการบำบัดเพื่อแก้ไขอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง และบางครอบครัวใช้วิธีการรักษาหรือหาผู้รักต่างเพศให้บุคคลหลากหลายทางเพศ เหล่านี้ต่างเป็นรูปแบบของการใช้อำนาจเชิงสัญลักษณ์และการกดดันทางวัฒนธรรมในการควบคุมคนที่ท้าทายแบบแผนทางเพศของสังคม

การถูกปฏิเสธจากครอบครัว การถูกกดดันให้ลดทอนอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากขนบ การถูกเลือกปฏิบัติหรือเผชิญกับการคุกคามทางเพศ ล้วนส่งผลต่อความเปราะบางทางจิตใจของคนหลากหลายทางเพศ หลายคนเผชิญกับภาวะซึมเศร้าและความเครียดเรื้อรัง และมีความเสี่ยงต่อการทำร้ายตัวเอง

หรือคิดฆ่าตัวตาย (บุษกร สุริยสาร, 2557; รมณูมิ สามัคคีคารมย์ และเจษฎา แท้สมบัติ, 2559) ในการสำรวจครั้งนี้มีคำถามถึงประสบการณ์ว่าเคยรับรู้หรือเคยเห็นคนหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติหรือไม่ โดยแบ่งสถานการณ์ความรุนแรงที่คนเพศหลากหลายถูกเลือกปฏิบัติออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน คือ (1) ความรุนแรงทางกายภาพ (2) ความรุนแรงทางจิตใจ (3) ความรุนแรงทางสังคม และ (4) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ในแต่ละสถานการณ์มีผู้ตอบว่า “เคยรับรู้หรือเคยเห็น” แตกต่างกันไป รายละเอียดดังนี้

(1) **ความรุนแรงทางกายภาพ** ประกอบด้วย 4 คำถาม คือ เคยรับรู้หรือเคยเห็นคนเพศหลากหลายถูกผลัก เตะ หรือทำร้ายร่างกาย ถูกกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัว ถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ ถูกละเมิด/คุกคามทางเพศ หรือถูกข่มขืน และถูกบังคับให้รับการบำบัดเพื่อรักษาความเป็นเพศหลากหลายหรือไม่ โดยการบำบัดรักษามีรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การให้ทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับเพศกำเนิด เช่น ผู้ชายต้องเล่นกีฬา ขกมวย เล่นฟุตบอล ฯลฯ การบวช ปรีชาจิตแพทย์ ไปจนถึงใช้ความรุนแรง ผลการสำรวจในตาราง 4.34 แสดงให้เห็นว่าคนนอกขนบเพศวิถีเคยรับรู้หรือเคยเห็นคนหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติหรือได้รับความรุนแรงทางกายภาพสูงกว่าคนที่อยู่ในขนบเพศวิถีทั้ง 4 สถานการณ์ มากที่สุดคือการถูกผลัก เตะ หรือทำร้ายร่างกายที่คนนอกขนบเพศตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็น ร้อยละ 23.5 รองลงมาคือการถูกกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัว ร้อยละ 17 ที่สำคัญคือความรุนแรงทางเพศที่คนหลากหลายทางเพศถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ ถูกล่วงละเมิด/คุกคามทางเพศหรือถูกข่มขืน ซึ่งที่จริงแล้วเป็นสถานการณ์ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางกายภาพและทางจิตใจนั้น กลุ่มเพศนอกขนบตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็นสถานการณ์ดังกล่าวนี้สูงกว่าคนในขนบเพศ (คิดเป็นร้อยละ 14.9 เทียบกับผู้ชายร้อยละ 10.7 และผู้หญิงร้อยละ 8.9 ตามลำดับ)

กรณีการทำร้ายร่างกายคนหลากหลายทางเพศนี้ พนักงานสัมภาษณ์ได้ฟังจากผู้กระทำด้วยตัวเอง ระหว่างการเก็บข้อมูลแบบสอบถามที่เล่าเหตุการณ์ให้ฟังว่า

“ผมไปสัมภาษณ์บ้านหนึ่งเป็นทหารเกษียณ พอถามถึงข้อที่ว่าเคยเห็นกะเทย ตีดู ทอม ถูกผลัก เตะ หรือทำร้ายร่างกายอะไรไหม เขาก็เล่าว่าเขานี้ไง เขาเตะกะเทย วันนั้นเขาเมาอยู่ในค่ายทหาร แล้วก็เจอกะเทย ไม่รู้กะเทยที่ไหนยังไง เมา เขาก็เลยไม่ได้ระวังเงยหรือเกลียดอะไรนักหนาหรอก แต่ว่าวันนั้นมันรู้สึกรำคาญตา เพราะว่าความตุงตุง ความวิ๊ตวิ๊วของกะเทย มันน่ารำคาญ เขาก็เลยเตะกะเทย เมาด้วย ก็เลยเตะกะเทย เราก็อึ้ง...”

(โอม, พนักงานสัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2567, สนทนากลุ่ม)

ตาราง 4.34 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ
ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงทางกายภาพ จำแนกตามชนบท

สถานการณ์ความรุนแรง	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ถูกผลัก เตะ หรือทำร้ายร่างกาย	21.4	18.7	23.5	20.3
ถูกกระทำความรุนแรงจากครอบครัว	16.3	16.5	17.0	16.5
ถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ ถูกล่วงละเมิด/คุกคามทางเพศ/ข่มขืน	10.7	8.9	14.9	10.3
ถูกบังคับให้รับการบำบัดเพื่อรักษา ความเป็นเพศหลากหลาย	7.3	6.2	7.4	6.8
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: แสดงเฉพาะร้อยละคนที่ตอบว่าเคยเห็นหรือเคยรับรู้

(2) **ความรุนแรงทางจิตใจ** ในการสำรวจนี้ประกอบด้วยสถานการณ์การถูกเลือกปฏิบัติที่เป็นความรุนแรงทางจิตใจ 3 คำถาม คือ เคยรับรู้หรือเห็นคนเพศหลากหลายถูกหัวเราะเยาะ แชว หรือล้อเลียน ถูกบังคับให้ปฏิบัติตัวหรือแต่งกายตามเพศกำเนิด และถูกดูถูก เหมารวม ข่มขู่ คุกคาม ไม่ว่าต่อหน้าหรือออนไลน์หรือไม่ ผลการสำรวจพบว่าสถานการณ์เหล่านี้ที่เป็นความรุนแรงต่อจิตใจนั้นเป็นสิ่งที่ผู้คนเคยรับรู้/เคยเห็นมากกว่าการเลือกปฏิบัติต่อคนหลากหลายทางเพศลักษณะอื่นๆ โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงทางวาจา หัวเราะเยาะ พุดจาแซว หรือล้อเลียน ไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียนหรือที่ทำงาน ซึ่งมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 41.9 ขณะที่อีกสองสถานการณ์นั้นมีสัดส่วนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 23

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคนที่มีเพศกำเนิดตรงกับเพศสภาพและคนที่อยู่นอกชนบททางเพศ ก็พบว่าคนที่อยู่นอกชนบทตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็นสถานการณ์การถูกเลือกปฏิบัติเหล่านี้สูงกว่าคนที่อยู่ในชนบทเพศทั้งสามสถานการณ์ ที่พบได้มากที่สุดคือการถูกหัวเราะเยาะ แชว หรือล้อเลียน คนหลากหลายทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงานหรือในสถานศึกษา ที่คนนอกชนบทเคยรับรู้/เคยเห็นถึงร้อยละ 48 และยังพบว่าคนในชนบทที่เป็นชายเคยเห็น/เคยรับรู้เรื่องนี้สูงกว่าคนในชนบทที่เป็นหญิง (ร้อยละ 46.5 เทียบกับร้อยละ 37.4) ตัวเลขนี้ในเพศกำเนิดชายสูงกว่าเพศกำเนิดหญิงสะท้อนให้เห็นการแกล้งหรือใช้คำพูดเหมารวมให้คนหลากหลายทางเพศเป็นตัวตลก (ตาราง 4.35) การแสดงออกทางคำพูด ท่าทาง หรือพฤติกรรมที่ดูเหมือนเล็กน้อย หรือล้อเล่น ไม่ได้แสดงอคติต่อ

คนหลากหลายทางเพศอย่างโจ่งแจ้งเหล่านี้เรียกว่า microaggression ซึ่งพฤติกรรมเหยียดที่แยบยลนี้ นอกจากจะสามารถสร้างความเจ็บปวดสะสมต่อกลุ่มที่ถูกกระทำ ดังเช่นคนหลากหลายทางเพศได้อย่างมากมายแล้ว (Sue et al., 2007; Nadal, 2013) ยังเป็นการด้อยค่า ตอกย้ำความไม่เท่าเทียมทางสังคม และสร้างบรรยากาศที่รู้สึกไม่ปลอดภัยให้กับคนหลากหลายทางเพศอีกด้วย

ตาราง 4.35 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงทางจิตใจ จำแนกตามชนบท

สถานการณ์ที่คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ถูกหัวเราะเยาะ แชว หรือล้อเลียน	46.5	37.4	48.0	41.9
ถูกบังคับให้ปฏิบัติตัวหรือแต่งกายตามเพศกำเนิด	21.1	22.5	30.3	23.1
ถูกดูถูก เหมารวม หรือข่มขู่ ไม่ว่าต่อหน้าหรือออนไลน์	21.7	21.1	31.6	22.7
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: แสดงเฉพาะร้อยละของคนที่ตอบว่าเคยเห็นหรือเคยรับรู้

“สมัยนั้นมันไม่มีที่จะมาทำอะไรแล้วนะคะ ยุคสมัยใหม่ด้วย คนเฒ่าคนแก่เขาก็เสียไปหมดแล้ว เหลือรุ่นพ่อแม่ เขาก็ไม่อะไร หนูเห็นที่บ้านหนู (ชุมชนกะเหรี่ยง) เขาก็อยู่กันได้ นะคะ ไม่มีคำล้อไม่มีอะไร แต่ตอนเด็กๆ ก็เคยเห็นน้องที่โรงเรียนจะโดนล้อบ้าง เป็นกะเทยแต่งหญิง น้องก็จะโดนว่าหมีควายมั่งละ กะเทยหัวโปกมั่งละ”

(แอน อัครลักษณ์หญิง, สัมภาษณ์, 27 กันยายน 2567)

(3) ความรุนแรงทางสังคม ในที่นี้หมายถึงการกีดกันหรือเลือกปฏิบัติผ่านโครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนหรือที่ทำงาน ประกอบด้วยคำถาม 3 ข้อ นั่นคือ เคยรับรู้หรือเห็นคนเพศหลากหลายถูกกีดกันออกจากกลุ่ม หรือไม่ถูกยอมรับเข้ากลุ่ม ถูกปฏิเสธไม่รับเข้าทำงาน หรือถูกให้ออกจากงาน และถูกขอให้ออกจากบ้าน หรือถูกไล่ออกจากที่พักของตัวเองหรือไม่ ผลการสำรวจในภาพรวมพบว่ามีผู้ตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็นคนหลากหลายทางเพศถูกกีดกันหรือโดดเดี่ยวด้วยการไม่ยอมรับเข้ากลุ่ม/สังคมมากกว่าอีก 2 ข้อ คิดเป็นร้อยละ 22 รองลงมา คือ

การแยกตัวออกห่าง ด้วยการไล่คนหลากหลายทางเพศออกจากที่พัก หรือถูกขอให้ออกไปอยู่ที่อื่น คิดเป็นร้อยละ 15.2 ขณะที่สัดส่วนของผู้ตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็นคนหลากหลายทางเพศเสียโอกาสในการทำงานเนื่องจากอคติด้านเพศนั้น คิดเป็นร้อยละ 11.2 ซึ่งเป็นสถานการณ์เดียวที่มีความแตกต่างระหว่างคนในชนบทและคนที่มิเพศนอกชนบทมากกว่าสถานการณ์อื่นๆ (ร้อยละ 16.4 เทียบกับ ร้อยละ 10.1 และ 10.6 ในกลุ่มเพศในชนบท) รายละเอียดดังตาราง 4.36

ตาราง 4.36 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงทางสังคม จำแนกตามชนบท

สถานการณ์ที่คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ถูกกีดกันออกจากกลุ่ม หรือไม่ถูกยอมรับเข้ากลุ่ม	23.3	20.8	23.2	22.0
ถูกปฏิเสธไม่รับเข้าทำงาน หรือถูกให้ออกจากงาน	10.1	10.6	16.4	11.2
ถูกขอให้ออกจากบ้าน หรือถูกไล่ออกจากที่พักของตัวเอง	15.5	15.6	12.7	15.2
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: แสดงเฉพาะร้อยละของคน ที่ตอบว่าเคยเห็นหรือเคยรับรู้

(4) **ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง** ในการสำรวจครั้งนี้ใช้คำถาม 3 ข้อ ได้แก่ คำถามที่ว่าเคยรับรู้หรือเห็นคนเพศหลากหลายถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ให้บริการด้านสุขภาพ ถูกปฏิเสธการรักษาทางการแพทย์ และไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านกฎหมายหรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่กว่าสามในสี่ตอบว่าไม่เคยรับรู้/เห็นคนเพศหลากหลายได้รับการเลือกปฏิบัติจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ทั้งในการเข้าถึงบริการสุขภาพและความเป็นธรรมทางกฎหมาย แต่พบว่าในกลุ่มเพศนอกชนบทนั้นมีประสบการณ์เคยรับรู้/เคยเห็นคนหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ให้บริการสุขภาพสูงกว่าคนที่อยู่ในชนบท (ร้อยละ 6.8 เทียบกับร้อยละ 3.9 ในคนเพศตรงที่มีเพศกำเนิดชาย และร้อยละ 4.4 ในคนเพศตรงที่เป็นหญิง) นอกจากนี้ เพศนอกชนบทยังเผชิญกับการไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านกฎหมายสูงกว่าอีกทั้งสองกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด (ร้อยละ 17.6 เทียบกับร้อยละ 11.1 และ 14.4 ตามลำดับ) ส่วนการถูกปฏิเสธการรักษาเนื่องจากความหลากหลายทางเพศนั้นเป็นสถานการณ์ที่คนทั่วไปรายงานว่าพบเจอได้น้อยในสังคมไทย (ตาราง 4.37)

ตาราง 4.37 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ “เคยรับรู้/เคยเห็น” คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จำแนกตามชนบท

สถานการณ์ที่คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ให้บริการสุขภาพ	3.9	4.4	6.8	4.5
ถูกปฏิเสธการรักษาทางการแพทย์	2.2	2.0	1.9	2.1
ไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านกฎหมาย	11.1	14.4	17.6	13.7
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: แสดงเฉพาะร้อยละของคนที่ตอบว่าเคยเห็นหรือเคยรับรู้

อย่างไรก็ตาม สำหรับประสบการณ์การถูกเลือกปฏิบัติที่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้มีสัดส่วนของผู้ที่ตอบว่าไม่รู้และไม่ตอบสูงกว่าผู้ที่ตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็น ซึ่งอาจเป็นเพราะการเข้าถึงบริการทางการแพทย์นั้นเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานบริการสุขภาพที่คนจำนวนหนึ่งอาจไม่มีประสบการณ์ร่วมจึงไม่ค่อยพบเจอได้บ่อยนัก ขณะที่ประเด็นเรื่องการเข้าถึงความเป็นธรรมด้านกฎหมายอาจมีการนำเสนอในสื่อสาธารณะอยู่บ้าง จึงมีสัดส่วนของคำตอบว่าเคยรับรู้/เคยเห็นสูงกว่าเรื่องทางการแพทย์ นอกจากนี้ ความหลากหลายทางเพศไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นด้วยสายตาทั้งหมด คนทั่วไปจึงอาจไม่มีประสบการณ์ร่วมหรือไม่รู้ว่าเป็นสถานการณ์ที่เข้าข่ายความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือไม่ สัดส่วนของผู้ที่ตอบว่าไม่รู้หรือไม่ตอบในกลุ่มเพศในชนบจึงสูงกว่าผู้ที่เป็นเพศนอกชนบท ดังตาราง 4.38

ตาราง 4.38 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่ตอบว่า “ไม่รู้/ไม่ตอบ” ในสถานการณ์ที่คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ/ได้รับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จำแนกตามชนบท

สถานการณ์ที่คนหลากหลายทางเพศ ถูกเลือกปฏิบัติ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ให้บริการสุขภาพ	6.6	6.4	5.3	6.3
ถูกปฏิเสธการรักษาทางการแพทย์	6.2	5.5	6.5	5.9
ไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านกฎหมาย	11.3	12.1	7.7	11.3
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: แสดงเฉพาะร้อยละของคนที่ไม่รู้/ไม่ตอบ

การถูกเลือกปฏิบัติและความรุนแรงลักษณะต่างๆ ที่คนหลากหลายทางเพศต้องเผชิญข้างต้นนี้ ส่งผลอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางสังคม คนเหล่านี้มักเผชิญกับความเปราะบางทางจิตใจ อันเป็นผลจากการถูกตีตราทางสังคมและการขาดพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง ความรู้สึกเป็นอื่นอาจนำไปสู่การปกปิดตัวตนหรือการถูกกดดันให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมที่ขัดแย้งกับอัตลักษณ์ของตัวเอง คนหลากหลายทางเพศจำนวนมากไม่น้อยถูกผลักออกจากระบบสนับสนุนทางสังคม เช่น ถูกกีดกันจากบางอาชีพ การไม่มีนโยบายที่รับรองสิทธิอย่างเท่าเทียม และการเลือกปฏิบัติในมิติของการเข้าถึงบริการทางสังคมและกฎหมายทำให้ LGBTQ+ ขาดความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และไม่รู้สึกรับได้รับการคุ้มครองอย่างเสมอภาคกับประชากรทั่วไปในสังคม

สรุปและข้อสังเกต

บทนี้ได้นำเสนอภาพความหลากหลายของชีวิตทางเพศในประชากรตัวอย่างผ่านมิติของอัตลักษณ์ทางเพศและรสนิยมทางเพศ โดยจำแนกกลุ่มประชากรที่สำรวจออกเป็นผู้ที่มีเพศวิถีตามขนบและผู้ที่อยู่นอกขนบเพศวิถี พร้อมทั้งวิเคราะห์ตามรุ่นประชากร เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างและแนวโน้มทางสังคมที่ส่งผลต่อประสบการณ์ทางเพศของบุคคล

การศึกษานี้ครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ การนิยามตนเองว่าเป็น LGBTQ+ การรับรู้อัตลักษณ์ทางเพศและรสนิยมทางเพศของตัวเอง การเปิดเผยเพศวิถีของตนเอง ประสบการณ์ทางเพศในแง่มุมต่างๆ เช่น การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอม เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย และระดับความสุขทางเพศ นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ถึงมุมมองของสังคมต่อความปกติ/ไม่ปกติของบุคคลเพศหลากหลาย รวมถึงประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกปฏิบัติและความรุนแรงในมิติต่างๆ ได้แก่ ความรุนแรงทางกายภาพ ความรุนแรงทางจิตใจ ความรุนแรงทางสังคม และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ข้อค้นพบจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงมิติที่ซับซ้อนของชีวิตทางเพศที่ไม่สามารถนิยามได้ด้วยกรอบคิดแบบตายตัว การนิยามตนเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือไม่นั้น ไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์เดียวในการสรุปความหลากหลายทางเพศของคนได้ เนื่องจากบุคคลที่ระบุตนเองว่าเป็น LGBTQ+ มีความเป็นไปได้อย่างรสนิยมและอัตลักษณ์ทางเพศที่กว้างขวางและมีมิติที่แตกต่างจากสมมติฐานที่สังคมรับรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความสนใจในเพศเดียวกันเท่านั้น ในขณะที่บุคคลที่ไม่ได้ระบุตนเองว่าเป็น LGBTQ+ หรือยังไม่แน่ใจ อาจมีประสบการณ์หรือความสนใจในรูปแบบที่เข้าข่ายนิยามของ LGBTQ+ ในแง่ของความหลากหลายทางเพศจึงอาจเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศที่ผันแปรตามบริบทและองค์ประกอบในแต่ละจังหวะชีวิตของปัจเจกบุคคล

ข้อค้นพบที่สำคัญในการสำรวจครั้งนี้ ได้แก่ ผู้หญิงมีความสนใจทางเพศที่หลากหลายและเปิดกว้างกว่าผู้ชาย คนที่อยู่นอกขนบเพศวิถีมีแนวโน้มที่จะสำรวจความสนใจทางเพศและอัตลักษณ์ที่หลากหลายกว่าที่สังคมกำหนด การรับรู้ถึงตัวตนและรสนิยมทางเพศมีใช้สิ่งที่คงที่ แต่เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม คนที่มีเพศวิถีนอกขนบมีสัดส่วนของความพึงพอใจทางเพศสูงกว่าผู้ที่อยู่ในขนบเพศทั้งในกลุ่มเพศกำเนิดชายและหญิง ซึ่งอาจสัมพันธ์กับความสามารถในการนิยามตัวตนทางเพศได้อย่างอิสระมากกว่า และอายุมีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจทางเพศ โดยพบว่า Gen Z มีระดับความสุขทางเพศสูงกว่ารุ่นประชากรที่สูงวัยขึ้น ซึ่งอาจสะท้อนถึงทัศนคติที่เปิดกว้างขึ้นเกี่ยวกับเรื่องเพศในกลุ่มคนรุ่นใหม่

อีกหนึ่งข้อค้นพบที่ตอกย้ำผลการศึกษาก่อนหน้านี้คือ ผู้หญิงมีสัดส่วนของการมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมสูงกว่าผู้ชายถึงสองเท่า (ร้อยละ 12.8 เทียบกับร้อยละ 6.4) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดระดับความเสี่ยงต่อความรุนแรงทางเพศ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลยังพบว่าผู้ชายที่อยู่ในกลุ่มนอกขนบเพศวิถีมีสัดส่วนของการถูกละเมิดทางเพศสูงกว่าผู้หญิงในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่ควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของการมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมหรือถูกละเมิดทางเพศในกลุ่มชายที่มีเพศวิถีนอกขนบ

บทต่อไปจะสำรวจประเด็นเกี่ยวกับชีวิตทางสุขภาพของประชากรตัวอย่างในมิติต่าง ๆ ได้แก่ สถานะทางสุขภาพและการเข้าถึงสิทธิสุขภาพ สุขภาพทางกาย เช่น ภาวะเจ็บป่วยและการเข้ารับบริการทางการแพทย์ สุขภาพจิต รวมถึงความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าและพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และระดับความรู้ด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยรวมของบุคคล

เรื่องรักของ “โม” กับ “เม”

เย็นวันหนึ่งปลายฤดูฝน เรานัดสัมภาษณ์ระดับลึกกับหญิงสาวคนหนึ่งที่บ้าน ซึ่งเป็นร้านอาหารตามสั่งในชุมชน เมื่อไปถึงมีผู้ชายสูงอายุท่าทางกระฉับกระเฉงยิ้มให้พลางถามว่า ‘มาหาโมหรือครับ เชิญๆ’ สักพัก “โม” เดินออกมาต้อนรับ พร้อมทั้งทักทายที่นั้งคุย เราเลือกโต๊ะไม้ไผ่มุมหนึ่งของร้านที่อยู่ห่างโต๊ะอื่นๆ ที่มีลูกค้านั่งรับประทานอาหารอยู่เพื่อความเป็นส่วนตัว โมรวบผมยาวมัดไว้หลวมๆ ใส่เสื้อยืดกางเกงขาสั้น หน้าตาอึดอัดแม้จะมีเหงื่อขึ้นอยู่ในหน้าและตามไรผม ขณะที่ “เม” มีบุคลิกคล้ายผู้ชาย ตัดผมสั้น ใส่เสื้อตัวหลวมโคร่ง ผิวนวลเข้มกว่าโมนิ้วมือมีคราบขี้ผึ้งเหลืองติดฝังอยู่เนื่องจากทำงานเสียบหมุสะเต๊ะมานานหลายปี ทั้งคู่อยู่ในวัยเบญจเพสเหมือนกัน เมแทนตัวเองว่าผมบ้าง หนูบ้าง เราบ้าง และคอยเสริมโมเป็นระยะๆ เมเล่าให้ฟังถึงการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทอมของตัวเองว่า

“เป็นทอมครับ รู้เพราะว่าเพื่อนบอกมากกว่า เริ่มรู้ตั้งแต่ตอน ป.1 เด็กๆ ก็เล่นกับผู้ชายด้วย แล้วรู้สึกชอบผู้หญิง ไม่ชอบผู้ชาย ใส่กระโปรงมันก็ไม่ค่อยชอบหรือครับ แต่มันต้องทำตามกฎระเบียบของโรงเรียน อย่างหนูตัดผมชอยราก็โดนไป ผิดระเบียบ โดนในห้องเลย เขาทุบเลยครับ จิกหัวตบ ‘มึงคิดว่ามึงเทห์หรือ’ แล้วก็ทุบหลังอีกเข้าไปอย่างนี้ครับ อาจารย์เขาดุ เราก็ตัดให้ถูกระเบียบไป เพราะรู้แล้วว่าผิดระเบียบเราจะโดนอย่างนี้ แต่หนูหัวๆ พร้อมต่อๆ ไม่ค่อยมีใครกล้ายุ่ง มาล้อมาอะไรไม่ค่อยมี เคยมีเรื่องกับผู้ชาย มันพูดกวนตีน หนูขึ้นคร่อมหน้าอก หนูขกหน้าเลย

ก็อยากจะตัดผมนะ เคยคุยกับโมไว้ว่าเราจะเก็บตังค์ ก็ดูคลิปดูอะไรของคนที่เขาทำอยู่ ดีไว้ก่อนเลยประมาณแสนหนึ่ง รู้สึกตั้งแต่เด็กๆ แล้วหนูไม่ชอบ ไม่อยากมี ตอนนี้ก็รัดไว้ เมนส์ก็ไม่อยากมี แต่เห็นคนไม่มีประจำเดือนแล้วร่างกายไม่แข็งแรง”

ขณะที่วัยเด็กของโมไม่มีเรื่องราวการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียนเนื่องจากเพศสภาพที่แตกต่าง โมเริ่มเล่าย้อนถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับเมว่า

“รู้จักกันตั้งแต่ ม.1 คือเราอยู่กันคนละโรงเรียน ไปทำกิจกรรมแล้วเจอกัน เคยคบกันตอน ม.1 เขาเป็นผู้หญิงคนแรกที่คบ คือตั้งแต่เริ่มคบเขาก็ทำให้รู้ตัวเองว่าหนูเป็นแบบนี้ก็ได้ เป็นผู้หญิงด้วยกันก็ได้ผู้ชายก็ได้ มันก็ได้เสียหยาอะไร ตอนนั้นรู้สึกว่าผู้หญิงด้วยกันก็ไม่เห็นเป็นไรเลย หนูก็เลยเปิดค่ะ แบบจะคบอย่างนี้ได้ (ทอม) ผู้หญิงด้วยกันก็ได้ จะเลสเบี้ยนก็ได้ จะผู้หญิงผอมยาวก็ได้ แต่ให้เขารักเราให้เขาดูแลเราได้ ถ้าคนๆ นี้เขารักเรา พอแล้ว ไม่จำเป็นต้องเป็นเพศอะไร ไม่ติดเลย แต่ตอนนั้นเราก็คงไม่ได้มีอะไรกันนะ จับมือ กอด หอม แค่นั้น”

ทั้งสองคนคบกันเป็นแฟนได้เกือบปี ที่บ้านจึงเริ่มสงสัย เพราะต้องติดต่อกันผ่านโทรศัพท์มือถือของพ่อ จนวันหนึ่งพ่อเริ่มสังเกตเห็นลักษณะการคุยที่ไม่เหมือนเพื่อนทั่วไป และคอยจับผิดจนรู้ว่าแม่เป็นแฟนลูกสาวคนเดียวของบ้านนี้ ปฏิกริยาของพ่อจึงเกรี้ยวกราดด้วยทัศนคติที่รับไม่ได้กับความสัมพันธ์ของคู่รักที่เป็นเพศเดียวกัน โดยเฉพาะลูกสาวตัวเอง

“เขาเริ่มจับผิดหนูค่ะ แล้วก็ถามว่าใคร ทำไมมึงคุยแบบแปลกๆ หลังๆ เขาก็เริ่มรู้ว่า อ้อมึงเป็นแฟนกันหรอ สมัยนั้นพ่อหนูเขาไม่ยอมรับเลย แบบไม่เอาเลยต่อต้านมากๆ เข้าบ้านไม่ได้ หนูถามเขาว่า ‘หนูผิดอะไร หนูคบผู้หญิงด้วยกันมันไม่ได้เสียหายนะป้า หนูไม่ได้ไปมีอะไรกัน แล้วมันผิดอะไร’ ตอนนั้นเขาเสียงดังใส่หนูมาก บ้านแทบแตกเลยคะ ถึงขั้นแบบว่า ‘ถ้ามึงคบกับมันนะ มึงก็ออกจากบ้านกูไปเลย กูไม่เอา แบบพวกมึงมันผิดเพศ ถ้ามึงเรียนจบ มึงอยากใช้ชีวิตยังไงก็เรื่องของมึง กูไม่ยุ่ง’ แต่หนูค่อนข้างจะดี๊ หนูมีความรู้สึกที่หนูไม่ผิดกับการที่เราจะคบผู้หญิง หนูกลับรู้สึกว่าถ้าคบกับผู้ชายแล้ววันหนึ่งเราไปมีอะไรกับเขาแล้วเราต้องขึ้นมา เขาจะรับผิดชอบเราหรือเปล่าก็ไม่รู้ แต่คอบอย่างนี้เราไม่ทอง มันไม่ได้เสียหาย หนูรู้สึกว่ามันไม่ได้มีอะไรผิด ตอนนั้นคือเรารักเขา เขาก็ชอบเรา แล้วเราก็กินเปิดเผย มันไม่เห็นเป็นอะไรเลย”

แม้ที่บ้านไม่ต่อต้านอย่างหนัก แต่สาเหตุที่ทำให้ทั้งสองคนต้องจบความสัมพันธ์ 1 ปี กับ 5 วันก็คือความเจ้าชู้ของแม่ที่คบซ้อน ขณะที่ไม่กี่ห้วงขณะมีปัญหากับคนรอบข้าง

“คบกันได้ 1 ปี 5 วันแล้วเราก็กินกันไป เขาเจ้าชู้ ไปจีบเด็กเทคนิค เพื่อนโทรมาบอก ก็เลยโทรหาเขาแล้วถามว่าอยู่ไหน เขาก็บอกว่าอยู่บ้าน ‘กูให้โอกาสมึงพูดใหม่ มึงอยู่ไหน’ เขาก็เลยบอกว่าอยู่โรบินสันกับเพื่อน หนูก็พูดว่า ‘เพื่อนมึงคนไหน กูให้มึงพูดอีกที’ แล้วหนูก็บอกว่า ‘15 นาที ถ้ามึงไม่กลับบ้าน มึงเจอกูที่โรบินสันแน่’ ภายใน 5 นาทีเท่านั้นถึงบ้านเลย แล้วเป็นอย่างนี้ทุกครั้ง ไม่ต่ำกว่า 4-5 รอบ รอบสุดท้ายไม่ไหวแล้ว บวกกับว่าเราเป็นคนขี้หึงขี้ระแวง ทำให้เรามีปัญหากับเพื่อนเขาถึงขั้นจะตบจะตีกันเลย ทำให้เป็นจุดที่เราต้องเลิกกัน มันไปกันต่อไม่ได้แล้ว มันก็ต้องจบแค่นี้”

ถึงตอนนี้ แม่เสริมได้เพียงว่า “ก็มีคุยกับอีก 2-3 คน แค่นั้นนะ แต่เขาจับได้ตลอดเลย เขาหึงเรารู้สึกดีอยู่ แต่ทีนี้มันไปมีปัญหากับเพื่อนไง ก็ทำความเข้าใจกันว่าเออ เราจบกันดีกว่า”

หลังจากนั้น ทั้งสองต่างก็แยกย้ายกันไป แม่เรียนจบ ม.3 แล้วก็ออกมาทำงานเป็นคนงานในร้านหมูสะเต๊ะจนถึงปัจจุบัน ขณะที่แม่ไปเรียนหลักสูตรผู้ช่วยพยาบาล และทำงานเฝ้าไข้พิเศษที่

โรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ต่างคนต่างมีแฟน เมค่อยๆ เรียนรู้ที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับแฟนผู้หญิงด้วยบทบาทเป็นฝ่ายรุกในเพศสัมพันธ์ โมก็มีแฟนผู้ชาย โดยที่ทั้งสองคนยังติดต่อกันได้สารทุกข์สุกดิบกันอย่างสม่ำเสมอในฐานะเพื่อนสมัยเด็ก

“ก็คบกับเพื่อนสนิทเขา (โม) อยู่กินนอนด้วยกันเลย ผมไปอยู่บ้านเขารับ แต่ตอนนี้เขาเป็นทอมแล้วนะ ตอนนั้นเป็นผู้หญิงที่ชอบทอม ก็มีอะไรกับเขา ครั้งแรกเขาเป็นคนเริ่ม เราก็ไม่รู้ว่าต้องทำอะไรยังไง ก็บอกว่าเราไม่เป็นนะ เราไม่เคย เขาก็บอกให้ไปเปิดคลิ๊ปดู แล้วก็เหมือนอารมณ์มันพาไป ผมเป็นฝ่ายรุกครับ ไม่เคยให้เขาทำเลย ไม่ชอบ ทำเขาก็มีความสุขแล้ว แต่ผมไม่อายนะ เขาถอดผมถอด มันเขินๆ” เมเล่าเกมขำตัวเอง

แต่ไม่นานผ่านประสบการณ์ความสัมพันธ์ที่เลวร้ายกับแฟนผู้ชายคนที่ 4 ที่โมบอกว่ารักมาก ยอมตัดความสัมพันธ์กับพ่อและออกไปอยู่กับเขา โดยโมเป็นคนทำงานหาเลี้ยง แม้จะถูกตบตีทำร้ายร่างกายเป็นระยะๆ แต่โมก็ไม่สามารถเดินออกจากความสัมพันธ์กับแฟนคนนี้ได้ ด้วยเหตุผลเดียวคือคิดว่ายังรักกัน และการทะเลาะตบตีระหว่างคู่เป็นเรื่องปกติที่อาจเกิดขึ้นได้

“หลังจากเขา (เม) หนูก็มีแฟนตลอด ผู้ชายหมดเลย แล้วหนูคบใครก็จะพามาบ้านให้ป้ากับแม่รู้ว่าคบกันคนนี้อยู่ นะ แต่ป้านี้ตัดพ่อตัดลูกเลย ไม่เอาหนูเลย ตอนนั้นผีทำซาตานอะไรสิ่งก็ไม่มี รัก มันรัก หนูก็ยอมหนูก็ติด ไปอยู่กับเขา ช่วงแรกๆ ที่เขามาจับ เขาพูดดี ทำนิสัยดี เอาใจใส่ดูแลทุกอย่าง ขอโทษนะคะ ชักให้ย่นกางเกงใน แต่สัก 4-5 เดือนก็เริ่มชวนทะเลาะหาว่าหนูแอบคุยกับคนนั้นคนนี้ ถึงขั้นตบตี ไปทำงานไม่ได้เป็นอาทิพย์ กระซอกหนูบ้างอะไรบ้าง ตีกันกลางสี่แยก สารพัดที่จะเจอ แล้วคือไม่มีขอโทษ มึงเจ็บเองมึงต้องหาเอง พ่อแม่พี่น้องที่บ้านเขาก็เห็นแต่ทำอะไรไม่ได้ ผัวเมียตีกันคะ มึงตีกันเสร็จเดี๋ยวมึงก็ตีกัน ตีกันยันตาย ตีกันจนผู้หญิงจะไม่ไหวแล้วก็ยังไม่มีคนช่วย หนูไม่เคยบอกที่บ้านว่าหนูโดนตี หนูไม่เคยร้องกลับบ้านเลย แต่หนูไปฝังเข็ม (ฝังยาคุม) ปฏิญาณกับตัวเองเลยว่าจะไม่มีลูก จะไม่มีกับคนๆ นี้ รักนะ แต่ลึกๆ มันก็รู้ว่ามึงลูกมากก็สงสารเด็ก สภาพบ้าน การเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อมครอบครัว มันไม่เวิร์คเลย

วันหนึ่งทะเลาะกันเขาไล่หนูออกจากบ้าน หนูก็ถามว่าพูดมาเลยว่าจะไม่รักหนูแล้ว หนูไปเลย แต่เขาไม่ยอมพูด ยื้อกันอยู่อย่างนั้น พอวันที่ 3 ที่ 4 หนูก็ถามอีก มึงพูดมาคำเดียวมึงไม่รักกูแล้ว มึงแค่พูดคำว่ามึงไม่รักกู กูพร้อมออก กูพร้อมเก็บเสื้อผ้าแล้ว กูกลับบ้านกูเลย เขาก็ไม่พูด เพื่อนก็บอกว่ามึงเลิกเหอะ หนูบอกเพื่อนไปว่ากูรักมาก กูออกไม่ได้ แล้วเพื่อนคือเข้าใจทุกคน เวลาโทรไปบอก มึง กูถูกตีอีกแล้ว ร้องให้กับเพื่อน เพื่อนก็มารับพาไปกินข้าว พาไปทำโน่นนี่เพื่อให้เราสบายใจ”

เมื่อเราถามว่าอะไรทำให้โมเลิกกับผู้ชายคนนี้ได้ในที่สุด โมก็ตอบด้วยน้ำเสียงหนักแน่นว่า “เขาพูดกับหนูว่าเขาไม่รักหนูแล้ว แค่นั้น ประโยคเดียวเลยคะสำหรับหนู เราออกมาทั้งๆ ที่เรายังรักอยู่ แต่หนูร้องไห้แค่ชั่วโมงเดียว หนูรู้สึกว่าคุณชีวิตหนูเกิดมาทั้งที หนูโดนเขาตี หนูโดนเขาทุบ มันมากพอแล้ว ถ้าหนูจะต้องร้องไห้ให้กับผู้ชายคนนี้ การที่หนูจะมานั่งอมทุกข์ หรือว่าอดข้าวฆ่าตัวตายเพื่อผู้ชายที่เขาตีเรา มันไม่มีประโยชน์ หนูบอกตัวเองว่ามึงร้องไห้ ชั่วโมงเดียวพอแล้ว มึงต้องเดินหน้าต่อ”

เมเป็นเพื่อนอีกคนหนึ่งที่เคยรับฟังปัญหาของโมเสมอ แม้เรื่องนี้จะผ่านมานานหลายปีแล้ว แต่แวตาทที่หันไปมองโมเป็นระยะๆ ก็ยังมากความรู้สึก ทั้งเห็นใจที่โมเจอผู้ชายใช้ความรุนแรง ทั้งเข้าใจที่ยังไม่เลิกกับเขา และทั้งโมโหที่ช่วยอะไรไม่ได้ แต่โมผ่านวันเวลาเหล่านั้นมาได้ด้วยการดูแลจากเพื่อนรวมทั้งเม

“ครั้งหนึ่งหนูโดนตีจนเข้าโรงพยาบาล มันวังไปหมด ทำงานไม่ได้ มันเย็นไม่ได้เลย มันจะลึ้มทั้งเย็น ก็มีเขา (เม) กับเพื่อนอีกคนพาไปโรงพยาบาล เพื่อนที่ทำงานช่วยจ่ายค่าหมอให้ ตอนนั้นเขาก็จะคอยเยียวหาหนูด้วยการที่ซื้อของกินมาให้ตลอด เราเห็นแกกิน พอเลิกได้ก็กลับมาอยู่บ้าน เราไปเป็นผู้ช่วยพยาบาลที่กรุงเทพ เขาก็คอยรับส่งท่ารถ หนูทำงานก็โทรคุยกับเขาทุกวัน เหมือนแม่ที่มอมชีวิตประจำวันให้เขาฟัง วันนีงูโน่นนี่นั่น ไม่ได้นอนเลย เดียววันนี้ถูกกลับนะมารับไปส่งบ้านหน่อย”

ช่วงที่เกิดสถานการณ์โควิด โมย้ายกลับมาอยู่บ้าน เนื่องจากที่บ้านเป็นห่วงไม่อยากให้ทำงานในโรงพยาบาลจึงเสนอให้ช่วยกลับมาทำร้านอาหาร โดยให้โมรับผิดชอบส่วนที่เป็นเครื่องต้มของร้าน เมจึงเป็นทั้งเพื่อนและลูกค้าประจำ

“มาทุกวันเลยคะ สดึกงานแล้วก็โอหนึ่งขวด เขารู้หนูชอบกินขนมหวาน ชานมไข่มุก เขาจะต้องซื้อมาทุกวันเลย ที่บ้านหนูมีงานอะไรกิจกรรมอะไร เขามาตลอด ตอนนั้นปีก็ไม่ได้ต่อต้านอะไร เหมือนเขาจำไม่ได้แล้ว หนูก็บอกเป็นเพื่อนกัน เขาก็ยังทำตัวเหมือนเพื่อนกันอะไรกัน หนูก็มีคุยๆ กับคนอื่นบ้าง แต่คุยเฉยๆ เขาก็มีอาการ ไปร้องไห้กับแม่ แต่หนูเข็ดเป็นเพื่อนกันหวังดีต่อกัน มันเป็นความรักที่มันไม่จำเป็นต้องครอบครอง มันดีสำหรับเราแล้ว”

“เขาคุยกับผู้ชายคนอื่นตลอดเลยใจ แล้วเรามองก็รู้ แบบมันเจ็บ ก็ไปนั่งร้องไห้ ‘แม่ หนูรักมันมาก หนูอยากกลับมาคืนดีกับมัน แต่มันก็ยาก รู้ว่ามันยากมากเลยนะ’ แม่อยู่ข้างผม แม่เขาจะคอยดันผมอยู่”

เมพยายามทุ่มเทพิสูจน์ตัวเองอย่างหนักเพื่อให้ทั้งโมและที่บ้านโมยอมรับ คำตอบที่ได้จากทั้งคู่เมื่อเราถามว่าเริ่มต้นความสัมพันธ์ครั้งนี้ได้อย่างไรก็คือ

“มันพลาดค่ะ มันพลาดมีอะไรกัน อารมณ์ล้นๆ เลยค่ะ

คือที่บ้านไม่ได้มีห้องหับอะไรเยอะ แล้วก็คิดว่าเป็นเพื่อนกัน ผู้หญิงเหมือนกันนอนด้วยกันได้ มันไม่ได้มีปัญหาอะไร แล้วก็จะมีอะไรกันอยู่ประมาณ 2-3 ครั้ง หนูก็ยังไม่นับว่าเป็นแฟนนะคะ (เสียงเมแทรกขึ้นมาว่า แต่ผมนับไปแล้ว) หนูรู้สึกว่าการคบแบบนี้เฉยๆ ก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นอะไรกันหรอก แต่แม่จับได้ มาถามพวกหนูว่ามีอะไรจะบอกไหม หนูว่าไม่มี มีอะไรล่ะ เขาว่าอย่าโกหก พอหนูบอกป๊อ แม่ก็ว่ามึงก็ต้องคบกันแล้วไหม

แรกๆ หนูพูดกับเขาไม่รู้กี่ครั้งว่าหนูไม่ได้รักนะ ไม่รักเลย ไม่มีความรู้สึกรักเขาแบบแฟนเลย แต่ก็ได้เกลียด คือก็รู้ว่าเขาดี แต่ใจมันไม่รัก เหมือนเป็นความพลาดเฉยๆ ก็เพราะแม่นั่นล่ะ แล้วมันก็ไม่ยอมไป สุดท้ายมันก็ขโมยเสื้อผ้ามาอยู่บ้านหนู”

ทั้งสองคนก็เริ่มความสัมพันธ์ใหม่อีกครั้ง ด้วยการเก็บกวาดห้องเก็บของเป็นห้องส่วนตัว ค่อยๆ ซัฟของจำเป็นเข้าห้อง จากผ่านนมผืนเดียวสำหรับป๊อน ก็ซื้อพัดลม ฝ่อนแอร์ ออกรถมอเตอร์ไซด์ และปีหน้าทั้งคู่วางแผนว่าจะผ่อนรถยนต์ และสร้างบ้านของตัวเอง

“เมื่อก่อนตอนคบกันได้ประมาณ 2-3 ปี ยังไม่ได้คุยกันเรื่องอนาคต เหมือนแบบคบๆ กันไปก่อน ให้มันเลย 3 ปีแล้วค่อยว่ากัน แต่ก็ค่อยๆ สร้าง ทุกวันนี้ก็คือคบกันมาจะ 5 ปีแล้วค่ะ ก็เริ่มคิดแล้วว่าเราควรที่จะมีบ้านมีรถได้แล้วอะไรอย่างนี้ ตอนนั้นพวกหนูกำลังเก็บเงินกันอยู่ อนาคตหนูกับเขาอยากแต่งงาน แค่อยากแบบตอนเช้าเรามีพิธีผูกข้อมือมัดข้อมือ ให้อายุยืนๆ พอเที่ยงเราก็ไปร้านอาหาร ครอบครัวเราบ้านเราไปกินข้าวกัน”

เมื่อถามทั้งคู่ว่าปฏิกิริยาของพ่อเป็นอย่างไร แม่เพียงบอกว่าทำตัวปกติเหมือนเดิม จากที่พ่อไม่คุยด้วย ก็ค่อยๆ ยอมรับในตัวแม่และคอยปกป้องแม่เหมือนลูกคนหนึ่ง โฆษณาความให้เราฟังว่า

“แม่ช่วย พ่อเขาก็เห็นว่าเมดูแลหนูได้ มีเงินเท่าไรก็ให้หนูหมด แม่เล่าให้ป้าฟังแล้วก็พูดกับป้าว่า ‘ไม่ว่าลูกเรามันจะคบกับผู้หญิงหรือผู้ชาย ขอแค่ให้คนนั้นมันรักลูกเราก็พอแล้ว ไม่ใช่หรือป้า ดิฉันว่าให้มันไปโดนเขาตบโดนเขาตีไหม แล้วเนี่ยมันก็อยู่บ้านเรา มันจะทำอะไรลูกเรา เราก็เห็นเราก็รับรู้ทุกอย่าง’ เขาก็เลยเริ่มเปิดใจ พอหลังๆ เขาก็จะปกป้องมัน (แม่) ถ้าหนูเข้าไปปลุกมัน ป้าก็จะว่าหนูว่า ‘ก็ปล่อยให้มันนอนไปสิ จะปลุกอะไรมันมันก็นอน ให้อแม่ มันเหนื่อยมากนะ มันออกไปทำงานข้างนอก มึงอยู่แต่ในบ้าน’ กลายเป็นว่าทุกคนในบ้านโอเคกับแม่มากๆ ทุกวันนี้ทุกคนจะรักมันมากกว่าหนูแล้ว”

“เหนื่อย กว่าแบบนี้ แต่ที่บ้านปกป้องมาก ป้าก็ปกป้อง เวลาอะไรไม่ต้องกลัว ตอนนั้นมีคนจะมาทวงหนี้ เขาก็ทักป๊นพอะไรมา ป้าก็แบบมึงมาดิมา ถ้ามาทำอะไรคนในบ้านกู มึงเจอแน่ ก็รู้สึกดีครับ มีคนให้ความรัก”

สิ่งที่เมบอกว่าเหนื่อย แต่คือการทำตัวปกติเหมือนเดิมตลอดเวลาที่คบกับโมก็คือ การตื่นตั้งแต่ 6 โมงเข้าไปทำงานที่ร้านหมูสะเต๊ะ ได้ค่าแรงวันละ 300 บาท บ่าย 2 กลับมาช่วยงานที่ร้านต่อ เมทำงานทุกอย่างในบ้าน ชูดิน ปีนผนัง ทาสี ทะลวงส้วมตัน ไปจนถึงดูแลยายของโมอย่างดีก่อนจะเสียชีวิต

"ก็ต้องขยันครับ ทำให้เขาเห็นว่าเรารักลูกสาวเขาเนะ ทำงานทุกอย่างเลย ชูดิน ปีนทาสี อะไรที่ผมไม่เคย ผมทำ ให้ป้าเขาเห็น เมื่อก่อนจะตื่นเช้าทำฟิสิกส์ใจป้าไง ทำงานเสร็จกลับมาช่วยงานประมาณนั้น เอาใจป้า เขาไม่ค่อยด้วยก็ไม่ใช่ไร แต่ทำให้เขาเห็น" เมเล่า

"ที่ประทับใจเขาอย่างหนึ่งคือเขาช่วยหนูดูแลยาย แกป่วยต้องนอนเตียงคนไข้ เขาก็ช่วยหนูแบกยายเข็ดตัว เข็ดอ๊ เข็ดฉี่ ทุกอย่าง แล้วยายเขาพูดอะไร เมก็จะนั่งฟัง เออๆ ออๆ ไปด้วย เหมือนตัวเองรู้เรื่อง หนูรู้สึกว่าจะต่อให้ยายหนูตัวเหี้ยนแค่ไหนเขาก็รับได้ เขาก็อยู่ได้ กอดยายหนู หอมยายหนูโดยที่เขาไม่รังเกียจ

ช่วงที่รู้สึกรักเขา มีอยู่คืนหนึ่งหนูนอนอยู่แล้วหนูก็หันไปมองหน้าเขา เขาหลับอยู่แล้วหน้าเขาเหนื่อยมาก ช่วง 2-3 ปีแรกเราต้องให้เงินเยอะ ภาระเราเยอะขึ้น เขาก็ทำงานหนักมาก ๆ เข้า ตั้งตั้งแต่ตี 4 ไปทำงานของตัวเอง บ่ายมาช่วยร้าน เพื่อที่จะเอาเงินค่าแรงจากที่ร้านเพิ่มให้ได้วันละ 600 เพื่อให้มันทันกับค่าใช้จ่ายค่ากินค่าอะไร หนูเห็นหน้าเหนื่อยๆ ของเขาคืนนั้น แล้วก็รู้สึกว่าเขาไปเองเลย หันไปจับหน้าเขา แล้วก็แบบรู้สึกโชคดีจังเลยที่เราได้เจอเธอ บางคืนหนูหันไปมองเขาหนูก็ร้องไห้ว่า ถ้าเขาไม่มีหนูเขาจะไม่เหนื่อยไม่ต้องลำบากขนาดนี้ เพราะก่อนที่เขาจะมาเจอหนูเขาอยู่ตัวคนเดียวเขามีเงินเก็บ แต่หนู..ครอบครัวหนูใหญ่ ไหนจะน้อง ไหนจะแม่ ไหนจะแม่เลี้ยง ไหนจะแม่แท้ๆ ไหนจะพ่อหนู" โมพูดด้วยเสียงเครือแต่หนักแน่น ขณะที่เมก้มหน้ามองมือเปื้อนไขมันเหลืองของตัวเอง นิ่งฟังอย่างเงียบๆ

ระหว่างนั่งคุย แม่เลี้ยงของโมเดินออกมาทักทายแถมสงสัยว่าคนแปลกหน้าจากกรุงเทพฯ กำลังคุยอะไรกับลูกบ้านนี้จนเย็นย่ำค่ำมืด ทำให้เราได้ถามทัศนคติของแม่เลี้ยงของโมคนนี้ถึงความสัมพันธ์ที่อยู่กันกันเป็นคู่ชีวิตในครอบครัวของทั้งคู่

"เรื่องเพศสภาพมันไม่มีใครอยากจะเกิดมาเป็นแบบนี้ เขาไม่มีสิทธิจะเลือกว่าเขาจะเกิดมาเป็นเพศหญิงเพศชาย แต่เราต้องดูนิยามของคำว่ารัก มันไม่ได้เกี่ยวกับว่าเพศสภาพเขาคืออะไร เขา คือใครคนหนึ่งที่เขาเข้ามาในชีวิตลูกเรา เขารักกันอยู่ด้วยกันแล้วนำพาให้ชีวิตดีขึ้นกว่าเดิมพากันทำมาหากิน ไม่ได้เกียจไม่ได้คร้าน เขา support ดูแล ลูกเราได้คนที่จิตใจอย่างนี้ ยังไงลูกก็ปลอดภัย เราก็รักเจ้าเมเหมือนลูกคนหนึ่ง ทุกวันนี้ต้องขอบคุณเขาด้วยซ้ำไป

ถ้าไม่ใช่จะมีใครที่เข้ามาเป็นลูกเขยลูกสะใภ้บ้านนี้แล้วรักลูกเราแบบนี้ มันอยู่ที่ความพอใจของเขาสองคน มันไม่ได้เกี่ยวกับพ่อแม่ ถึงวันหนึ่งเขาเก็บเงินได้เขาอยากจะลุกขึ้นมาแต่งงานเราก็นินดีกับลูกเรา ไม่ได้อายใคร”

“เราแค่ไม่มีพิธี (แต่งงาน) เคยไหว้ผีครั้งหนึ่ง ไหว้ผีบรรพบุรุษ เหมือนบอกกล่าวให้บรรพบุรุษท่านรับรู้ว่าเราเป็นผัวเมียกันนะ ป้ากับแม่ผูกข้อมือให้เราสองคน แล้วป้าก็เหมือนให้เงินตอนนั้นไม่มีตังค์ ป้าก็ให้เงินคนละ 5 บาท บอกพวกหนูว่า ‘5 บาทนี้ขอให้อนาคตกลายเป็น 5 ล้าน ร้อยล้านของพวกเอ็งนะ’ นั่นล่ะค่ะที่ป้ายอมรับ” โมเสริม

ก่อนลาจากกันคำวันนั้น หลังจากการพูดคุยถึงกฎหมายสมรสเท่าเทียมที่กำลังจะมีผลใช้บังคับ ทั้งสองคนพูดพร้อมกันว่า

“คุยกันอยู่เลยว่าอยากไปจดทะเบียนเหมือนกันนะ” เมซิงพูดก่อน ขณะที่โมอธิบายว่า

“หนูสายมู เคยไปดูหมอละ เขาพูดตรงทุกอย่างเลย ว่าหนูมีแฟนเป็นผู้หญิง แล้วถ้าแต่งงานกันได้หรือจดทะเบียนกันได้ มันจะทำให้ชีวิตเราดีขึ้น หนูก็รอ อยากเก็บเงินแล้วก็แต่งให้มันถูกต้องเหมือนเขาเป็นผู้ชายจริงๆ อีกอย่างหนูทำประกันหนูก็อยากให้เขาได้สิทธิด้วย แล้วเราก็จะซื้อรถซื้อบ้าน สิทธิบางอย่างคนเป็นแฟนกันมันก็ได้”

(โม อัครลักษณ์แพนเช็กขาว; เม อัครลักษณ์ทอม, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2567)

5

สุขภาพและความรอบรู้ด้านสุขภาพ

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความก้าวหน้าทางการแพทย์ การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิพื้นฐาน สุขภาพกายและจิตใจ และความรอบรู้ด้านสุขภาพได้กลายเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาระบบสุขภาพที่ยั่งยืนและเป็นธรรม การเข้าถึงบริการสุขภาพและสวัสดิการที่ครอบคลุมไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของนโยบายทางสาธารณสุขเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคม ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรสุขภาพ รวมทั้งปัจจัยทางเพศและรุ่นประชากรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพด้วย บทนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์สถานการณ์สุขภาพของประชากรตัวอย่าง โดยครอบคลุมเรื่องสิทธิและสวัสดิการด้านสุขภาพ สถานะทางสุขภาพที่สะท้อนความเจ็บป่วยทางกายและจิตใจ พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินความสามารถของประชากรในการดูแลสุขภาพของตนเอง การศึกษาจะดำเนินการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มีเพศวิถีตามชนบทและกลุ่มนอกชนบทเพศวิถี รวมถึงการเปรียบเทียบตามรุ่นประชากร เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของสุขภาพในบริบทของเพศวิถีและปัจจัยทางวัฒนธรรม

สิทธิและสวัสดิการด้านสุขภาพ

ในบริบทของระบบสวัสดิการสุขภาพของประเทศไทยปัจจุบันนั้น ประชากรส่วนใหญ่ได้รับความคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาลจากระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐ โดยครอบคลุมประชากรมากกว่าร้อยละ 99 ทั่วประเทศ ระบบหลักที่ให้บริการ ได้แก่ ระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ระบบประกันสังคม และสวัสดิการรักษายาบาลสำหรับข้าราชการ นอกจากนี้ยังมีประชากรบางส่วนที่เลือกซื้อประกันสุขภาพจากบริษัทเอกชนเพื่อเสริมความคุ้มครอง จากข้อมูลการสำรวจพบว่าสิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นแหล่งสวัสดิการสุขภาพที่มีผู้ใช้มากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 74.2 รองลงมาคือระบบประกันสังคมร้อยละ 18.4 และสวัสดิการรักษายาบาลของข้าราชการร้อยละ 6.8 ในบริบทของประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคกลางพบว่าอัตราการใช้สิทธิสุขภาพแตกต่างกันออกไป โดยอยู่ในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าร้อยละ 64.3 อยู่ในระบบประกันสังคมร้อยละ 29.6 และร้อยละ 6.8 อยู่ในระบบสวัสดิการข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ นอกจากนี้ยังมีประชากรบางส่วนที่เลือกซื้อประกันสุขภาพจากบริษัทเอกชน (ร้อยละ 8.4) และอีกร้อยละ 4.2 ได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาลที่จัดให้โดยนายจ้าง สะท้อนถึงแนวโน้มการเข้าถึงบริการสุขภาพผ่านภาคเอกชนและสวัสดิการจากสถานประกอบการ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566)

ในการสำรวจครั้งนี้พบว่าร้อยละกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าเมื่อเจ็บป่วยไม่สบายและต้องไปหาหมอแล้วรู้ว่าจะสามารถใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าได้ (ร้อยละ 54.5) รองลงมาคืออยู่ในระบบประกันสังคมที่ร้อยละ 14.7 มีสิทธิราชการหรือรัฐวิสาหกิจร้อยละ 12.8 อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในประเทศไทยจะครอบคลุมประชากรแทบทั้งหมด แต่ผลการสำรวจพบว่ายังมีประชากรบางส่วนที่ไม่ทราบว่าตนเองมีสิทธิในการรับบริการสุขภาพ คิดเป็นร้อยละ 6.6 ซึ่งสะท้อนถึงความรอบรู้ด้านสุขภาพและความจำเป็นในการปรับปรุงช่องทางการสื่อสารเกี่ยวกับสิทธิสุขภาพให้ประชากรรับรู้อย่างทั่วถึง อีกหนึ่งข้อค้นพบที่น่าสนใจคือบุคคลที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามชนบสังคัม (non-cis het individuals) มีอัตราการอยู่ในระบบประกันสังคมสูงกว่าผู้ที่อยู่ในชนบเพศ โดยคิดเป็นร้อยละ 17.5 เทียบกับผู้ชายในชนบเพศร้อยละ 15.4 และผู้หญิงที่อยู่ในชนบเพศร้อยละ 13.5 แนวโน้มดังกล่าวอาจสะท้อนถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและแรงงานที่ส่งผลต่อรูปแบบของการเข้าถึงสวัสดิการสุขภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มคนเพศหลากหลายที่มีแนวโน้มทำงานในภาคเอกชนและอยู่ในระบบประกันสังคมมากกว่าการได้รับสวัสดิการจากรัฐโดยตรง

ตาราง 5.1 การกระจายร้อยละของสิทธิสุขภาพ จำแนกตามชนบทเพศวิถี

สิทธิสุขภาพ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า	52.6	57.1	48.9	54.5
สิทธิประกันสังคม	15.4	13.5	17.5	14.7
สิทธิข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	11.6	14.5	9.0	12.8
ประกันสุขภาพเอกชน	6.0	5.3	8.7	6.0
สวัสดิการรักษายาบาลจัดโดยนายจ้าง	1.3	1.0	1.3	1.1
สวัสดิการรักษายาบาลอื่นๆ	4.2	4.1	5.6	4.3
ไม่ทราบ	8.9	4.5	9.0	6.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ	929	1,456	378	2,763

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ที่น่าสนใจคือคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนของการอยู่ในระบบสิทธิข้าราชการและรัฐวิสาหกิจสูงกว่ารุ่นวัยอื่นๆ (รุ่นเบบี้บูมร้อยละ 20.9 และรุ่นสงครามโลกร้อยละ 36.1 เทียบกับ Gen Z ร้อยละ 5.5 Gen Y ร้อยละ 9 และ Gen X ร้อยละ 10.8) ในทางกลับกัน คนรุ่นหนุ่มสาววัยทำงานส่วนใหญ่อยู่ในระบบประกันสังคม ทั้ง Gen Z, Y และ X ขณะที่คนวัยเกษียณที่อยู่ในระบบประกันสังคมมีเพียงร้อยละ 2.7 เท่านั้น

ข้อมูลจากการสำรวจยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของการเข้าถึงระบบสวัสดิการด้านสุขภาพระหว่างรุ่นประชากรที่สัมพันธ์กับแหล่งจ้างงานในแต่ละยุคสมัย ที่พบว่าบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีอัตราการอยู่ในระบบสิทธิข้าราชการและรัฐวิสาหกิจสูงกว่ารุ่นประชากรอื่น โดยมีสัดส่วนร้อยละ 36.1 ในคนรุ่นสงครามโลก และร้อยละ 20.9 ในกลุ่มเบบี้บูม ขณะที่กลุ่ม Gen Z Gen Y และ Gen X มีอัตราการอยู่ในระบบราชการต่ำกว่ามาก (ร้อยละ 5.5 ร้อยละ 9 และร้อยละ 10.8 ตามลำดับ)

ตาราง 5.2 การกระจายร้อยละของสิทธิสุขภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร

สิทธิสุขภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	Silent (>79 ปี)	รวม
สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า	42.7	48.4	59.8	63.5	44.5	54.5
สิทธิประกันสังคม	14.9	28.7	16.4	2.7	0.0	14.7
สิทธิข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	5.5	9.0	10.8	20.9	36.1	12.8
ประกันสุขภาพเอกชน	6.4	8.2	7.1	3.2	1.4	6.0
สวัสดิการรักษายาบาล จัดโดยนายจ้าง	1.3	1.8	1.2	0.5	0.0	1.1
สวัสดิการรักษายาบาลอื่นๆ	5.1	1.6	2.6	7.2	9.7	4.3
ไม่ทราบ	24.1	2.3	2.1	2.0	8.3	6.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ	544	620	776	751	72	2,763

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

สถานการณ์สุขภาพ

การสำรวจสถานการณ์ด้านสุขภาพของประชากรตัวอย่าง ประกอบด้วยคำถามเรื่องสุขภาพทางกายและสุขภาพจิต ข้อค้นพบจากการสำรวจมีดังนี้

1. เมื่อป่วยไข้ไม่สบาย: สุขภาพกายและการเข้าถึงบริการ

การประเมินภาวะสุขภาพของประชากรตัวอย่าง โดยมีคำตอบ 5 ระดับ (ดีมาก ดี ปานกลาง ไม่ดี และไม่ดีมาก) พบว่ากว่าสามในสี่ของผู้ตอบแบบสอบถามมีสุขภาพปานกลางค่อนข้างดี โดยมีผู้ประเมินว่าตนเองมีสุขภาพปานกลางคิดเป็นร้อยละ 42.7 และร้อยละ 34.3 ระบุว่ามีความดี สะท้อนถึงแนวโน้มของประชากรที่มองว่าตนเองมีสุขภาพที่อยู่ในระดับไม่ต่ำจนถึงขั้นมีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง เมื่อเปรียบเทียบภาวะสุขภาพระหว่างคนที่มีความเชื่อตามชนบทและนอกชนบทเพศวิถีแล้ว พบว่าคนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีมีอัตราการประเมินสุขภาพของตนเองในระดับที่ดีมากกว่าคนที่อยู่ในชนบทเพศ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงที่อยู่ในชนบทเพศมีสัดส่วนของผู้ที่มีสุขภาพไม่ดีสูงกว่ากลุ่มอื่น โดยเมื่อรวมคำตอบของคนี่ประเมินว่าสุขภาพไม่ดีและไม่ดีมากด้วยกันแล้วคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 18.2 สูงกว่าชาย

ในชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 10.3 และคนนอกชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 7.8 ทั้งนี้ เมื่อถามถึงโรคประจำตัวในปัจจุบันพบว่าประชากรตัวอย่างร้อยละ 42.2 มีโรคประจำตัว โดยผู้หญิงที่อยู่ในชนบทมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นคนที่ไม่มีโรคประจำตัวอย่างน้อย 1 โรค (ตาราง 5.3)

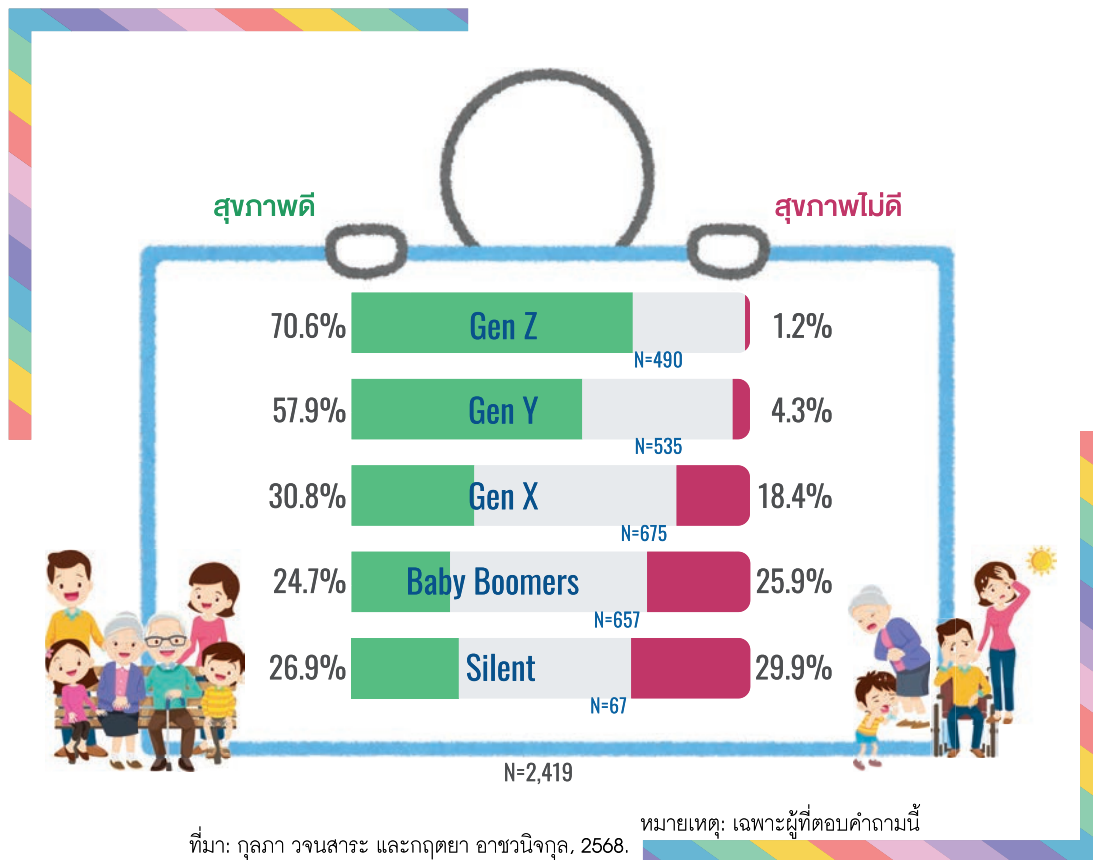
ตาราง 5.3 การกระจายร้อยละสถานะสุขภาพของประชากรตัวอย่าง จำแนกตามชนบทเพศวิถี

Generation	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
สุขภาพดีมาก	11.6	6.5	10.9	8.8
สุขภาพดี	39.2	29.9	39.1	34.3
สุขภาพปานกลาง	38.9	45.4	42.2	42.7
สุขภาพไม่ดี	9.0	15.9	5.3	12.2
สุขภาพไม่ดีมาก	1.3	2.3	2.5	2.0
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ	821	1,281	322	2,424
ปัจจุบันมีโรคประจำตัว	33.0	51.2	29.4	42.2
จำนวนคำตอบ	818	1,281	320	2,419

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

อย่างไรก็ดี สถานะสุขภาพนี้มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มวัยต่างๆ นั่นคือ ในกลุ่ม Gen Z ซึ่งเป็นวัยรุ่นหนุ่มสาว มากกว่าสองในสาม (ร้อยละ 70.6) ประเมินตัวเองว่ามีสุขภาพดี ไม่มีปัญหาสุขภาพเลย คนในวัยนี้ที่ตอบว่าสุขภาพไม่ดีมีเพียงร้อยละ 1.2 เท่านั้น แต่เมื่ออายุเพิ่มขึ้นก็มีปัญหาสุขภาพสูงขึ้นตามรุ่นวัยประชากร อัตราของคนที่มีแนวโน้มว่าตัวเองสุขภาพดีน้อยลงและมีสถานะสุขภาพไม่ดีเพิ่มขึ้นดังภาพ 5.1 คน Gen Y ที่ตอบว่ามีสุขภาพดีที่ร้อยละ 57.9 สุขภาพไม่ดีที่ร้อยละ 4.3 คน Gen X ที่อยู่ในอายุระหว่าง 44-59 ปี เกือบหนึ่งในสามประเมินว่าตัวเองสุขภาพดี และเริ่มมีปัญหาสุขภาพบ้างแล้วที่ร้อยละ 18.4 ขณะที่คนรุ่นเบบี้บูมและรุ่นสงครามโลก (silent generation) ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปนั้นมีสุขภาพดีน้อยลง และมีปัญหาสุขภาพสูงกว่ากลุ่มวัยอื่นๆ (ภาพ 5.1)

ภาพ 5.1 ร้อยละของสถานะสุขภาพของประชากรตัวอย่าง เปรียบเทียบระหว่างสุขภาพดี กับสุขภาพไม่ดี จำแนกตามรุ่นประชากร

นอกจากการประเมินภาวะสุขภาพด้วยตัวเองแล้ว เมื่อถามถึงโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัวที่ได้ รับการวินิจฉัยจากแพทย์ ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามสามารถระบุได้ไม่เกิน 5 โรค ผลการสำรวจพบว่า ภาพรวมของคนไข้ป่วยมีโรคประจำตัวนั้นโดยเฉลี่ยแล้วมีโรคประจำตัว 1.88 โรค กล่าวคือ เกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 48.4) มีโรคประจำตัว 1 โรค มากกว่าหนึ่งในสี่ (ร้อยละ 27.7) มีโรค ประจำตัว 2 โรค และมีผู้ที่ตอบว่ามีโรคประจำตัวถึง 5 โรค คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 3.1 โดยผู้หญิง ในชนบทเพศวิถีมีสัดส่วนของคนไข้ป่วยเป็นโรคต่างๆ สูงกว่าผู้ชายในชนบทและผู้ที่อยู่นอกชนบท (ตาราง 5.4)

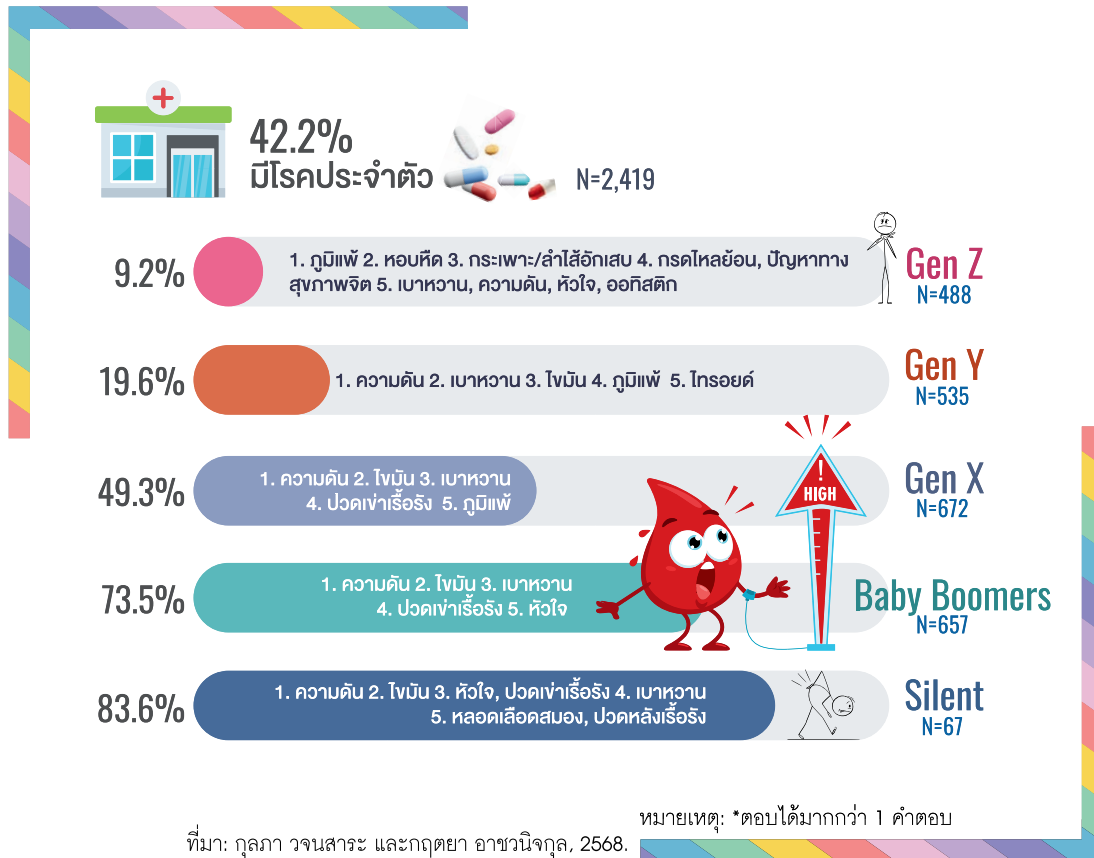
ตาราง 5.4 การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างที่มีโรคเรื้อรัง/โรคประจำตัว
จำแนกตามชนบทเพศจิต

จำนวนโรคประจำตัว	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
มีโรคประจำตัว 1 โรค	58.6	43.8	51.6	48.4
มีโรคประจำตัว 2 โรค	21.7	30.3	26.4	27.7
มีโรคประจำตัว 3 โรค	12.5	15.3	14.3	14.5
มีโรคประจำตัว 4 โรค	5.3	7.0	4.4	6.3
มีโรคประจำตัว 5 โรค	1.9	3.6	3.3	3.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ	263	647	91	1,001
จำนวนโรคเฉลี่ย	1.70	1.96	1.81	1.88

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

รายละเอียดของโรคประจำตัว 5 อันดับแรกของคนแต่ละกลุ่มวัยปรากฏดังตารางข้างล่าง จะเห็นว่าคนในแต่ละรุ่นประชากรมีภาวะสุขภาพเจ็บป่วยไม่สบายด้วยโรคที่แตกต่างกัน คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z นั้นมีสัดส่วนของผู้ที่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำตัวอยู่ที่ร้อยละ 9.2 ด้วยโรคที่พบบ่อยคือภูมิแพ้ หอบหืด ภาวะอาหารหรือภาวะลำไส้อักเสบ กรดไหลย้อน และปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจในกลุ่มเยาวชน (กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568) ขณะที่คนรุ่นสูงวัยกว่ามีปัญหาสุขภาพด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) ในอัตราที่สูงกว่า ทั้งความดัน เบาหวาน ไขมัน ดังภาพ 5.2 ข้อมูลที่ปรากฏนี้ชี้ให้เห็นว่าคนหนุ่มสาวอาจมีความเสี่ยงสูงต่อความเครียดและสุขภาพจิต เนื่องจากแรงกดดันทางสังคมและเศรษฐกิจ ขณะที่คนสูงวัยมีปัญหาสุขภาพเรื้อรังซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปแบบพฤติกรรมการใช้ชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกาย

ภาพ 5.2 ร้อยละของผู้ที่มีโรคประจำตัว 5 อันดับแรก จำแนกตามรุ่นประชากร

การเข้าถึงบริการสุขภาพ

สำหรับพฤติกรรมและแนวโน้มในการเข้าถึงบริการสุขภาพของประชากรตัวอย่าง ซึ่งพิจารณาทั้งจากพฤติกรรมการไปพบแพทย์เป็นประจำ และสัดส่วนของผู้ที่ไม่ได้รับการรักษาแม้จะมีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว ผลการสำรวจพบว่า กว่าร้อยละ 80 ของประชากรที่สำรวจจะระบุว่าไปพบแพทย์เป็นประจำหรือตามนัด ขณะที่ร้อยละ 14.8 ระบุว่าไม่ได้ไปพบแพทย์เป็นประจำ และอีกร้อยละ 4.4 ไม่เคยไปพบแพทย์เลยแม้จะรู้ว่าตนเองมีโรคประจำตัวก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการเข้าถึงบริการสุขภาพตามชนบทแล้วพบว่า ผู้หญิงที่มีเพศวิถีในชนบทมีแนวโน้มที่จะไปพบแพทย์เป็นประจำสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยคิดเป็นร้อยละ 83.5 เทียบกับผู้ชายที่มีเพศวิถีในชนบท (ร้อยละ 76.4)

และกลุ่มที่อยู่นอกขอบเพศวิถี (ร้อยละ 74.7) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงที่มีเพศวิถีตามชนบมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับสุขภาพของตนเองและมีพฤติกรรมในการเข้ารับบริการทางการแพทย์สม่ำเสมอว่ากลุ่มอื่นๆ

ตาราง 5.5 การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างกับการเข้าถึงบริการสุขภาพ
จำแนกตามขอบเพศวิถี

การเข้าถึงบริการสุขภาพ	เพศวิถีในขอบ		เพศวิถี นอกขอบ	รวม
	ชาย	หญิง		
ไปหาหมอเป็นประจำ	76.4	83.5	74.7	80.8
ไม่ได้ไปหาหมอเป็นประจำ	16.6	13.6	17.9	14.8
ไม่เคยไปหาหมอเลย	7.0	2.9	7.4	4.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ	271	656	95	1,022

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ขณะเดียวกัน การไม่ไปพบแพทย์ตามนัดหมายสำหรับผู้ที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว ซึ่งต้องการติดตามผลการรักษาอย่างต่อเนื่องนั้น อาจสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยหลายประการที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ ความรู้และการรับมือกับความเสี่ยงทางสุขภาพของตนเอง หรือความเหลื่อมล้ำที่ทำให้คนจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็นได้ จากการสำรวจพบว่าในจำนวนผู้ที่ระบุว่าไม่ได้ไปหาหมอเพื่อรับการรักษา หรือตัดสินใจหยุดการรักษาแม้จะมีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรัง ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 19.2 นั้น มากกว่าหนึ่งในสามเป็นคน Gen X ที่อาจจะเริ่มมีปัญาสุขภาพเรื้อรัง รองลงมาเป็นคนรุ่นเบบี้บูมที่ร้อยละ 30.6 แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ในกลุ่มคนที่มีเพศวิถีนอกขอบนั้นมีแนวโน้มไม่ได้เข้ารับการรักษอย่างต่อเนื่องในอัตราที่สูง โดยเฉพาะในกลุ่ม Gen Z ซึ่งคิดเป็นหนึ่งในสี่ของผู้ที่ระบุว่าตนเองมีโรคเรื้อรังแต่ไม่ได้ไปพบแพทย์เป็นประจำ (ตาราง 5.6)

ตาราง 5.6 การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างกับการเข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ
จำแนกตามชนบท และรุ่นประชากร

Generation	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
คนรุ่น generation Z	18.8	8.3	25.0	13.8
คนรุ่น generation Y	18.8	16.7	8.3	16.3
คนรุ่น generation X	37.4	36.1	37.5	36.7
คนรุ่นเบบี้บูม	25.0	34.3	29.2	30.6
คนรุ่น silent เจเนอเรชัน	0.0	4.6	0.0	2.6
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน*	64	108	24	196

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *เฉพาะผู้ที่ระบุว่าไม่มีโรคประจำตัว แต่ไม่ได้ไปหาหมอเป็นประจำ

ข้อค้นพบจากการสำรวจยังชี้ให้เห็นว่าประชากรจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะไม่ไปพบแพทย์เพื่อรับการรักษา หรือตัดสินใจหยุดการรักษาแม้จะมีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว โดยพบว่าเกือบสองในสาม (ร้อยละ 60.2) ตัดสินใจซื้อยามากินเองหรือรักษาด้วยวิธีอื่น ซึ่งสะท้อนถึงแนวโน้มของการดูแลสุขภาพด้วยตนเองแทนการเข้าถึงบริการสุขภาพภายใต้ระบบสาธารณสุขของรัฐ โดยเฉพาะคนที่มีเพศวิถีนอกชนบทซึ่งมีสัดส่วนการเลือกวิธีรักษาด้วยตัวเองสูงกว่ากลุ่มอื่น (ร้อยละ 69.6) นอกจากนี้ ร้อยละ 17.4 ระบุว่าไม่ต้องการไปหาหมอ เนื่องจากกลัว และบางส่วนระบุว่าอาการไม่รุนแรงหรือไม่น่ากังวล ในขณะเดียวกัน คำตอบที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสุขภาพก็คือ ร้อยละ 9.6 ไม่สามารถไปพบแพทย์ได้เนื่องจากปัญหาการเดินทาง เช่น ไม่มีคนพาไป ไม่มีรถ หรือโรงพยาบาลอยู่ไกล และร้อยละ 7.3 ระบุว่าไม่สามารถไปพบแพทย์เนื่องจากไม่มีเงิน ซึ่งสะท้อนถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพ ทั้งนี้ ผู้หญิงที่มีเพศวิถีตามชนบทมีสัดส่วนของผู้ที่ระบุเหตุผลของการไม่เข้ารับการรักษาดำเนินการด้านการเดินทางและข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายสูงกว่ากลุ่มอื่น (ร้อยละ 12.9 และร้อยละ 9.7 ตามลำดับ) ซึ่งอาจสะท้อนถึงความเปราะบางทางเศรษฐกิจของผู้หญิงกลุ่มนี้ ดังตาราง 5.7

ตาราง 5.7 การกระจายร้อยละประชากรตัวอย่างกับเหตุผลที่ไม่ไปพบแพทย์
จำแนกตามชนบทเพศวิถี

เหตุผลที่ไม่ไปหาหมอ	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ซื้อยากินเอง/รักษาด้วยวิธีอื่น	61.1	58.1	69.6	60.2
ไม่ต้องการหาหมอ	20.8	13.7	26.1	17.4
ไม่มีคนพาไป/ไม่มีรถไป/โรงพยาบาลอยู่ไกล	6.9	12.9	0.0	9.6
ไม่มีเงินไปหาหมอ	5.6	9.7	0.0	7.3
อื่นๆ ระบุ ไม่ว่าง/ทำงาน/ติดภารกิจ/ลืม	5.6	5.6	4.3	5.5
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวนคำตอบ*	72	124	23	219

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *ไม่รวมผู้ไม่ตอบคำถามนี้

พฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ: การบริโภคแอลกอฮอล์และสารเสพติด

ในการสำรวจครั้งนี้ได้ประเมินภาวะเสี่ยงต่อสุขภาพอันเนื่องมาจากการใช้หรือบริโภคเครื่องดื่มหรือสารกระตุ้น 4 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ บุหรี่ หรือบุหรี่ไฟฟ้า การดื่มเหล้า เบียร์ หรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ กระเทียม และกัญชา โดยมีตัวเลือกคำตอบเป็นความถี่บ่อยในการบริโภคเป็น 5 คำตอบ ได้แก่ ไม่เคยใช้เลย ใช้บ้างนานๆ ครั้ง ใช้ราว 1-2 วันต่อสัปดาห์ ใช้บ่อย 3-4 วันต่อสัปดาห์ และใช้เป็นประจำทุกวัน จากการวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะการใช้หรือบริโภคเครื่องดื่มและสารกระตุ้นเหล่านี้เป็นประจำด้วยความถี่ตั้งแต่ 1-2 วันต่อสัปดาห์เป็นต้นไป พบว่าบุหรี่ยาสูบหรือบุหรี่ไฟฟ้ายังคงเป็นสารเสพติดที่คนยังใช้เป็นประจำมากกว่าสารกระตุ้นชนิดอื่น โดยมีสัดส่วนร้อยละ 12.9 รองลงมาคือการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (เหล้า เบียร์ ฯลฯ) ที่ร้อยละ 10.6

เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้สารกระตุ้นระหว่างกลุ่มที่มีเพศวิถีตามชนบทและนอกชนบทเพศวิถีแล้วพบว่า ผู้ชายที่มีเพศวิถีในชนบทมีแนวโน้มใช้สารกระตุ้นเหล่านี้เป็นประจำมากกว่ากลุ่มอื่น โดยเฉพาะบุหรี่ยาสูบหรือบุหรี่ไฟฟ้าที่ผู้ชายในชนบทเพศวิถีสูงเป็นประจำสูงถึงร้อยละ 31.2 เทียบกับคนนอกชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 7.4 การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นประจำซึ่งพบในผู้ชายที่มีเพศวิถีตามชนบทสูงถึงร้อยละ 21.8 เทียบกับคนนอกชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 9.6 แม้กระทั่งการใช้กระเทียมและกัญชา

ก็มีสัดส่วนของผู้ชายที่มีเพศวิถีในชนบทที่ใช้เป็นประจำสูงกว่ากลุ่มอื่นเช่นกัน (ตาราง 5.8) ซึ่งสะท้อนว่ากลุ่มผู้ชายที่มีเพศวิถีในชนบทอาจได้รับอิทธิพลจากค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของความเป็นชาย และการยอมรับทางสังคมต่อการบริโภคสารเสพติดมากกว่าผู้หญิง

ตาราง 5.8 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่บริโภค/ใช้สารกระตุ้นเป็นประจำ จำแนกตามชนบทเพศวิถี

ประเภท*	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
บุหรี่/บุหรี่ไฟฟ้า	31.2	2.6	7.4	12.9
เหล้า เบียร์ หรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์	21.8	3.6	9.6	10.6
กระท่อม	3.4	0.0	0.6	1.2
กัญชา	1.7	0.0	0.3	0.3
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: *เฉพาะการบริโภค/ใช้เป็นประจำ

2. เมื่อใจปรารถนา: สุขภาพจิตกับความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า

การสำรวจครั้งนี้ได้ใช้แบบประเมินภาวะซึมเศร้า 9Q ซึ่งเป็นเครื่องมือคัดกรองพัฒนาและใช้โดยกรมสุขภาพจิต เพื่อประเมินระดับความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าในประชากรตัวอย่าง โดยพิจารณาความถี่ของอาการในช่วงสองสัปดาห์ที่ผ่านมาผ่านคำถาม 9 ข้อ ว่ามีอาการในแต่ละคำถามหรือไม่ บ่อยเพียงใด มีตัวเลือกคำตอบ 4 ระดับคือ ไม่มีอาการ มีเป็นบางวัน เป็นบ่อย และเป็นทุกวัน โดยมีระดับคะแนนแบ่งออกเป็น 4 ระดับของความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า คือ คะแนนรวมไม่ถึง 7 คะแนนหมายถึงไม่มีอาการซึมเศร้า คะแนนรวม 7-12 คะแนน มีความเสี่ยงภาวะซึมเศร้าเล็กน้อย อาจปรึกษาเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อประเมินเพิ่มเติม คะแนนรวม 13-18 คะแนน มีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าปานกลาง ควรปรึกษาจิตแพทย์เพื่อประเมินและวินิจฉัยเพิ่มเติม และคะแนนรวม 19-27 คะแนน มีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าอย่างมาก จำเป็นต้องปรึกษาจิตแพทย์ทันที เนื่องจากมีแนวโน้มที่จะคิดทำร้ายตัวเอง

ผลการสำรวจพบว่าประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 86.9) ไม่มีภาวะซึมเศร้า และร้อยละ 11.1 มีภาวะซึมเศร้าน้อย อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคนที่มีเพศวิถีตามชนบทและนอกชนบทแล้วพบว่า ผู้ที่อยู่ในกลุ่มเพศวิธีนอกชนบทนั้นมีอัตราความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าในระดับน้อย-ปานกลางสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 17 เทียบกับผู้ชายในชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 7.4 และ

ผู้หญิงในชนบทเพศวิถีที่ร้อยละ 15 (ตาราง 5.9) ซึ่งสะท้อนว่าบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างจากบรรทัดฐานของสังคมมักเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและวัฒนธรรมและส่งผลต่อภาวะสุขภาพจิต ทั้งในด้านการเผชิญกับอคติการเลือกปฏิบัติ ความกังวลด้านการยอมรับทางสังคม และอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพจิต

ตาราง 5.9 การกระจายร้อยละของความเสี่ยงภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถี

ภาวะซึมเศร้า	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
ไม่มีภาวะซึมเศร้า	92.2	84.5	82.7	86.9
มีภาวะซึมเศร้าน้อย	6.8	13.0	14.2	11.1
มีภาวะซึมเศร้าปานกลาง	0.6	2.0	2.8	1.6
มีภาวะซึมเศร้ารุนแรง	0.4	0.5	0.3	0.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หากพิจารณาในรายละเอียดของคำถามคัดกรองภาวะซึมเศร้า 9 ข้อข้างต้น ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) คำถามที่สะท้อนถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิด ประกอบด้วยคำถาม 5 ข้อ และ (2) คำถามสะท้อนอารมณ์และความคิดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและร่างกาย จำนวน 4 ข้อ แม้ในภาพรวมของการประเมินความเสี่ยงภาวะซึมเศร้าของประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่จะไม่มีอาการที่บ่งชี้ถึงภาวะซึมเศร้า แต่เพื่อให้เห็นภาพของผู้ที่อาจมีความเสี่ยงจึงได้วิเคราะห์เพิ่มเติมเฉพาะผู้ที่ตอบว่ามีอาการอย่างใดอย่างหนึ่งในคำถามทั้ง 9 ข้อ โดยไม่คำนึงถึงระดับความถี่ ไม่ว่าจะมีอาการเป็นบางวัน เป็นบ่อย หรือเป็นทุกวันก็ตาม เพื่อสะท้อนถึงกลุ่มประชากรที่อาจต้องได้รับความสนใจในเชิงการป้องกันและดูแลสุขภาพจิต รายละเอียดในแต่ละข้อมีดังต่อไปนี้

(1) คนที่มีเพศวิถีแตกต่างกันมีความเปราะบางทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากตาราง 5.8 ที่แสดงร้อยละของผู้ที่มีอาการมากน้อยในแต่ละข้อ ไม่ว่าจะมีอาการเหล่านั้นบ่อยครั้งเพียงใดก็ตาม ที่เห็นได้ชัดก็คือคนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีนั้นมีอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดที่อาจเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนที่อยู่ในชนบททุกข้อคำถาม โดยเฉพาะความเบื่อ ไม่มีอารมณ์ ไม่สนใจอยากทำอะไร (ร้อยละ 41.5) ความรู้สึกหม่นหมอง เหนื่อย ท้อแท้ ไม่รู้สึกรู้สากับอารมณ์เชิงบวก (ร้อยละ 35.0) และความรู้สึกผิด รู้สึกไร้ค่า คิดว่าล้มเหลว หรือทำให้คนอื่น

ผิดหวัง (ร้อยละ 27.9) ซึ่งสะท้อนถึงการไม่มีความสุขในชีวิต อาจนำไปสู่ภาวะสิ้นยินดี (anhedonia) ได้ ดังที่พบว่าร้อยละ 60 ของคนที่มีภาวะสิ้นยินดีนี้มีความเสี่ยงที่จะเป็นโรคซึมเศร้าได้มากขึ้น (กุลยา พิสิทธิ์สังฆการ อ้างถึงใน นิธิกานต์ ปภรภัฏ, 2566)

นอกจากนี้แล้ว น่าสังเกตว่าในกลุ่มที่มีเพศวิถีสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมนั้น ผู้หญิงมีอาการต่างๆ ข้างต้นนี้ในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ชายแทบทุกข้อเช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่า ผู้หญิงมีโอกาสเป็นโรคซึมเศร้ามากกว่าผู้ชายเฉลี่ยประมาณ 2 เท่า โดยสามารถเห็นความแตกต่างระหว่างเพศที่มีต่อภาวะซึมเศร้าได้ชัดเจนในช่วงวัยรุ่นและค่อยๆ ลดลงในวัยผู้ใหญ่ โดยเป็นผลจากหลายปัจจัย ทั้งบทบาททางเพศที่ผู้หญิงต้องแบกรับความคาดหวังของสังคม ความเท่าเทียมทางเพศ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงบริการสุขภาพ ไปจนถึงปัจจัยทางชีววิทยา การเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน เป็นต้น (Salk, Hyde, & Abramson, 2017)

ตาราง 5.10 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่มีภาวะอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถี

อารมณ์และความรู้สึกนึกคิด	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
เบื่อ ไม่สนใจทำอะไร	22.7	29.6	41.5	28.8
ไม่สบายใจ ซึมเศร้า รู้สึกท้อแท้	22.7	33.3	35.0	29.9
รู้สึกไม่ดีกับตัวเอง คิดว่าตัวเองล้มเหลว หรือทำให้ตัวเองหรือครอบครัวผิดหวัง	19.0	21.1	27.9	21.3
สมาธิไม่ดีเวลาทำอะไรที่ต้องใช้ความตั้งใจ	14.0	16.9	23.5	16.8
คิดทำร้ายตัวเอง	4.9	8.3	8.4	7.2
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลยา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: เฉพาะผู้ที่ตอบว่ามีอาการเป็นบางวัน เป็นบ่อย และเป็นทุกวัน

นั่นคือ เมื่อพิจารณาคำตอบที่วัดอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดที่เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าในแต่ละข้อ โดยคำนวณสัดส่วนจากผู้ที่มีอาการในแต่ละข้อไม่ว่าจะบ่อยครั้งเพียงใดก็ตาม ซึ่งเมื่อจำแนกตามรุ่นประชากรและชนบทเพศวิถีของสังคมด้วยแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่าคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่มีเพศวิถีไม่ตามชนบทมีสัดส่วนของคนที่มีอาการทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่ารุ่นวัยอื่นๆ ในกลุ่มผู้ที่มีเพศวิถีตามชนบททุกข้อคำถาม สอดคล้องกับผลการสำรวจในเยาวชน

ตัวอย่างที่พบว่าเยาวชนที่อยู่นอกชนบทเพศวิธินั้นมีอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดที่เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนที่อยู่ในชนบทเพศทุกข้อคำถามเช่นเดียวกัน (กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568) โดยเฉพาะคำถามข้อที่มีความรู้สึกไม่ดีกับตัวเอง คิดว่าตัวเองเป็นคนไร้ค่าหรือล้มเหลว หรือทำให้ตัวเองหรือครอบครัวผิดหวัง ไม่ว่าบ่อยครั้งแค่ไหนนั้น สัดส่วนของผู้ที่ตอบว่ามีความรู้สึกดังกล่าวเป็นคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่มีเพศวิถีไม่ตามชนบทสูงถึงร้อยละ 62.2 (ตาราง 5.11)

ตาราง 5.11 การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีอารมณ์และความคิดเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า จำแนกตามชนบทเพศวิถีและรุ่นประชากร

อารมณ์และความนึกคิด	เพศวิถีในชนบ		เพศวิถี นอกชนบ	รวม
	ชาย	หญิง		
รู้สึกเบื่อหน่าย ไม่สนใจอยากทำอะไร				
คนรุ่น generation Z	35.0	22.7	51.6	31.4
คนรุ่น generation Y	25.8	17.7	23.1	20.9
คนรุ่น generation X	17.2	29.5	13.4	23.2
คนรุ่นเบบี้บูม	18.8	28.0	11.9	22.5
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	3.2	2.1	0.0	2.0
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	186	379	134	699
รู้สึกไม่สบายใจ หดหู่ เศร้า หรือท้อแท้				
คนรุ่น generation Z	27.9	14.8	49.5	23.6
คนรุ่น generation Y	23.1	17.1	20.4	19.1
คนรุ่น generation X	25.8	34.0	15.0	28.9
คนรุ่นเบบี้บูม	19.4	31.1	14.2	25.5
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	3.8	3.0	0.9	2.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	186	427	113	726
รู้สึกไม่ดีกับตัวเอง คิดว่าตัวเองเป็นคนไร้ค่าหรือล้มเหลว หรือทำให้ตัวเองหรือครอบครัวผิดหวัง				
คนรุ่น generation Z	33.9	20.0	62.2	31.7
คนรุ่น generation Y	24.4	15.2	16.7	18.2
คนรุ่น generation X	23.1	28.1	12.2	23.8

อารมณ์และความนึกคิด	เพศวิถีในชนบ		เพศวิถี นอกชนบ	รวม
	ชาย	หญิง		
คนรุ่นเบบี้บูม	17.3	33.4	8.9	24.2
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	1.3	3.3	0.0	2.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	156	270	90	516
สมาธิไม่ดีเวลาทำอะไรที่ต้องใช้ความตั้งใจ หรือตัดสินใจไม่ได้				
คนรุ่น generation Z	34.8	14.7	57.8	28.3
คนรุ่น generation Y	23.5	17.5	21.1	19.9
คนรุ่น generation X	17.4	30.0	15.8	23.8
คนรุ่นเบบี้บูม	19.1	34.6	5.3	24.8
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	5.2	3.2	0.0	3.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	115	217	76	408
คิดทำร้ายตัวเอง หรือคิดว่าถ้าตายไปคงจะดี				
คนรุ่น generation Z	20.0	11.2	55.6	20.1
คนรุ่น generation Y	22.5	17.8	22.2	19.5
คนรุ่น generation X	30.0	28.0	14.8	26.4
คนรุ่นเบบี้บูม	22.5	39.3	7.4	30.6
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	5.0	3.7	0.0	3.4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	40	107	27	174

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: เฉพาะผู้ที่ตอบว่ามีอาการเป็นบางวัน เป็นบ่อย และเป็นทุกวัน

(2) คุณภาพการนอนและความอ่อนเพลียเป็นสองอาการทางกายที่เกิดจากอารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจและพบได้บ่อยในทุกกลุ่มวัย จากคำถาม 4 ข้อในแบบประเมินภาวะซึมเศร้าที่ใช้ในการสำรวจนี้เป็นคำถามที่ประเมินอาการทางร่างกายที่อาจเป็นผลจากอารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจที่เปราะบาง เช่น คุณภาพการนอนหลับ ความอ่อนเพลียหรือเหนื่อยล้า ไม่มีเรี่ยวแรง ความอยากอาหาร และพฤติกรรม การเคลื่อนไหว เช่น การพูด ความกระสับกระส่าย เป็นต้น การสำรวจครั้งนี้พบว่าอาการแสดงออก

ทางร่างกายที่เกิดขึ้นได้บ่อยคือการนอนไม่หลับ หรือหลับๆ ตื่นๆ หรือนอนมากเกินไป ดังที่มีผู้ตอบว่ามีอาการหลับยากคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 46.2 รองลงมาคืออาการอ่อนเพลีย ไม่ค่อยมีแรง เหนื่อยง่ายที่ร้อยละ 32.3 (ตาราง 5.12) เมื่อแยกความแตกต่างทางเพศวิถีจะเห็นว่าผู้หญิงที่อยู่ในชนบทเพศวิถีมีอาการดังกล่าวนี้สูงกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าอาการทางใจที่แสดงออกทางกายเหล่านี้อาจสัมพันธ์กับสาเหตุความเจ็บป่วยทางกายภาพอื่นๆ หรือโรคประจำตัวที่เป็นอยู่ ที่อาจส่งผลกระทบต่อความเครียดและอารมณ์ความรู้สึกจนแสดงออกทางร่างกาย

ตาราง 5.12 ร้อยละของประชากรตัวอย่างที่มีอาการทางกายเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า
จำแนกตามชนบทเพศวิถี

อาการทางร่างกาย	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
นอนไม่หลับ หลับๆ ตื่นๆ หรือนอนมากเกินไป	39.1	51.6	42.7	46.2
อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย ไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง	27.0	36.5	28.8	32.3
เบื่ออาหาร หรือกินมากเกินไป	15.7	27.0	30.7	23.7
ปวดหรือทำอะไรช้าลงจนคนอื่นสังเกตเห็น หรือกระสับกระส่ายจนอยู่นิ่งไม่ได้	14.3	15.6	14.6	15.0
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.
หมายเหตุ: เฉพาะผู้ที่ตอบว่ามีอาการเป็นบางวัน เป็นบ่อย และเป็นทุกวัน

นอกจากนี้ ผลการสำรวจยังชี้ให้เห็นว่าอาการทางกายที่สะท้อนถึงความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าเป็นอาการที่พบได้ในทุกช่วงวัย ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพจิตและการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย โดยเฉพาะในผู้ที่เผชิญกับความเครียดเรื้อรังหรือภาวะทางอารมณ์ที่ส่งผลต่อสุขภาพโดยรวม จากข้อมูลพบว่ากลุ่มประชากรเบบี้บูมมีอัตราการเผชิญกับอาการที่สัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าสูงสุด โดยเฉพาะอาการนอนไม่หลับ อ่อนเพลียไม่มีแรง เบื่ออาหาร และพฤติกรรมเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวันเปลี่ยนไป ทั้งนี้ อาจเป็นด้วยเหตุเรื่องวัยที่เพิ่มขึ้นและการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกายมีผลต่อระบบประสาทและฮอร์โมน ส่งผลให้บางคนมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากขึ้น และคนรุ่น Gen X มีแนวโน้มเผชิญอาการเหล่านี้ในระดับสูงเป็นอันดับรองลงมา (ตาราง 5.13) แต่เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยเรื่องเพศวิถีร่วมด้วยจะพบว่าในกลุ่มคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z ที่มีเพศวิถีไม่ตามชนบทมีแนวโน้มเผชิญอาการเหล่านี้ในระดับสูงเช่นกัน

ตาราง 5.13 การกระจายร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่แสดงอาการทางกายเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า
จำแนกตามชนบทเพศวิถีและรุ่นประชากร

อาการทางกาย	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถี นอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
นอนไม่หลับ หลับๆ ตื่นๆ หรือนอนมากเกินไป				
คนรุ่น generation Z	17.1	10.4	39.1	15.9
คนรุ่น generation Y	18.7	13.0	23.9	16.0
คนรุ่น generation X	30.9	32.7	19.6	30.5
คนรุ่นเบบี้บูม	29.3	39.2	16.7	33.6
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	4.0	4.7	0.7	4.0
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	321	661	138	1,120
อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย ไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง				
คนรุ่น generation Z	18.5	9.2	50.5	16.7
คนรุ่น generation Y	20.7	15.6	18.3	17.4
คนรุ่น generation X	24.3	34.2	14.0	29.0
คนรุ่นเบบี้บูม	31.5	36.5	17.2	32.8
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	5.0	4.5	0.0	4.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	222	468	93	783
เบื่ออาหาร หรือกินมากเกินไป				
คนรุ่น generation Z	31.7	16.8	50.5	26.0
คนรุ่น generation Y	19.4	20.8	19.2	20.2
คนรุ่น generation X	23.3	26.6	17.2	24.2
คนรุ่นเบบี้บูม	19.4	32.3	13.1	26.1
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	6.2	3.5	0.0	3.5
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	129	346	99	574

อาการทางกาย	เพศวิถีในแบบ		เพศวิถี นอกแบบ	รวม
	ชาย	หญิง		
พูดหรือทำอะไรซ้ำลงจนคนอื่นสังเกตเห็น หรือกระสับกระส่ายจนอยู่นิ่งไม่ได้				
คนรุ่น generation Z	26.5	6.5	61.8	20.1
คนรุ่น generation Y	15.4	9.5	17.0	12.4
คนรุ่น generation X	17.1	28.5	10.6	22.5
คนรุ่นเบบี้บูม	35.9	49.5	10.6	40.1
คนรุ่น silent เจเนอเรชั่น	5.1	6.0	0.0	4.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
จำนวน	117	200	47	364

ที่มา: กลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

หมายเหตุ: เฉพาะผู้ที่ตอบว่ามีอาการเป็นบางวัน เป็นบ่อย และเป็นทุกวัน

ความรอบรู้ด้านสุขภาพ

ความรอบรู้ด้านสุขภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ความสามารถในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ และนำข้อมูลด้านสุขภาพไปใช้มีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพของบุคคล ทั้งในระดับส่วนตัวและสังคม ความรอบรู้ด้านสุขภาพไม่ได้หมายถึงเพียงการเข้าใจข้อมูลทางการแพทย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การตัดสินใจเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพ และการเข้าถึงบริการทางการแพทย์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยบริบททางสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ความรอบรู้ด้านสุขภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ประชากรสามารถป้องกันโรค ส่งเสริมสุขภาพ และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ

การสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพ (health literacy) ในการศึกษาชิ้นนี้ ประกอบด้วยชุดคำถาม 2 ชุด ชุดแรกเป็นชุดคำถามเพื่อสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับประชากรทั่วไป และชุดที่สองเป็นคำถามเพื่อสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่มคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ซึ่งหากผู้ตอบแบบสำรวจไม่ได้ระบุว่าตัวเองเป็นคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ก็จะไม่เข้าข่ายตอบแบบสำรวจชุดที่สองนี้

1. ความรอบรู้ด้านสุขภาพโดยทั่วไป

การวัดความรอบรู้ด้านสุขภาพโดยทั่วไปในการสำรวจนี้ประกอบด้วยคำถาม 10 ข้อ ซึ่งแบ่งได้เป็นชุดของความสามารถหรือทักษะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ (1) ความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพ ทั้งการพูดอธิบาย ฟังและซักถามข้อสงสัย และการต่อรอง (2) ความสามารถในการทำความเข้าใจ การอ่าน การคิด และการใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพ และ (3) ความรู้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลเพื่อตัดสินใจและเข้าถึงบริการด้านสุขภาพจากแหล่งต่างๆ คำถามแต่ละข้อมีตัวเลือกคำตอบ 5 ระดับ การสำรวจนี้ประมวลผลคำตอบจาก 5 ตัวเลือก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ มีความรอบรู้ด้านสุขภาพที่เพียงพอ และมีความรอบรู้ด้านสุขภาพน้อยหรือไม่เพียงพอ

ผลการสำรวจพบว่าระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพโดยทั่วไปนั้นไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มที่มีเพศวิถีตามชนบทและนอกชนบทเพศวิถี อย่างไรก็ตาม มีข้อแตกต่างบางประเด็นที่สะท้อนถึงระดับของความรอบรู้ด้านสุขภาพในแต่ละกลุ่มประชากร โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงข้อมูลและพฤติกรรมดูแลสุขภาพ นั่นคือ ผู้ชายที่มีเพศวิถีตามชนบทมีความรู้ในเรื่องการตรวจสุขภาพเป็นประจำน้อยกว่าผู้หญิงในชนบทและผู้ที่อยู่นอกชนบทเพศ โดยคิดเป็นร้อยละ 65.3 เทียบกับร้อยละ 78.2 และ 75.9 ตามลำดับ ขณะที่ผู้หญิงที่มีเพศวิถีในชนบทมีระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพสูงกว่าอีกสองกลุ่มในหลายด้าน โดยเฉพาะทักษะการสื่อสารเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพ ความเข้าใจข้อมูลเรื่องยา และการตรวจสุขภาพที่จำเป็น แต่มีความรอบรู้ในแง่ของทักษะในการเข้าถึงข้อมูลสุขภาพจากอินเทอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์อื่นๆ ได้ต่ำกว่า (ร้อยละ 57.9 เทียบกับผู้ชายในชนบทเพศที่ร้อยละ 64.6 และกลุ่มเพศวิถีนอกชนบท ที่ร้อยละ 77.4) ดังตาราง 5.14

ตาราง 5.14 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไป จำแนกตามชนบทเพศวิถี

ความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไป	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
สามารถอธิบายปัญหาสุขภาพ หรือความต้องการด้านสุขภาพของตนเองให้แก่แพทย์/พยาบาลเข้าใจได้	91.2	94.8	93.2	93.4
การพูดคุยกับแพทย์หรือพยาบาลเป็นการพูดคุยที่เสมอกัน ไม่รู้สึกว่ามีใครเหนือกว่าใคร	74.7	77.2	77.4	76.4
รู้ว่าจะไปปรึกษาใคร หากต้องการข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ	80.6	85.3	83.9	83.5
สามารถหาข้อมูลที่รอบด้านเพียงพอต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับทางเลือกในการรักษาได้	74.7	74.3	78.9	75.1

ความรู้รอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไป	เพศวิถีในชนบท		เพศวิถีนอกชนบท	รวม
	ชาย	หญิง		
เข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับยาที่ได้รับ วิธีการกิน ผลข้างเคียงเป็นอย่างดี	88.3	92.5	89.8	90.7
เข้าใจคำอธิบาย และข้อดีข้อเสียของการรักษาได้ เมื่อต้องรับการรักษาด้วยวิธีอะไรก็ตาม	84.2	87.6	87.0	86.4
รู้และแยกแยะได้ว่าข้อมูลจากสื่อหรือช่องทางใดน่าเชื่อถือ	76.4	71.5	81.1	74.4
เข้าใจคำศัพท์/ภาษาที่ใช้อธิบายเรื่องสุขภาพด้านต่างๆ ได้	69.9	72.2	71.5	71.4
รู้ว่าจำเป็นต้องรับการตรวจสุขภาพอะไรบ้างเป็นประจำ	65.3	78.2	75.9	73.5
สามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากอินเทอร์เน็ต หรือสื่อออนไลน์ต่างๆ	64.6	57.9	77.4	62.7
จำนวน	821	1,282	323	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

การสำรวจความรู้ด้านสุขภาพทั่วไปในแต่ละทักษะ มีรายละเอียดดังนี้

(1) **ความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพ** ทั้งการพูดอธิบาย ฟัง ชักถาม หรือต่อรองกับผู้ให้บริการด้านสุขภาพ ประกอบด้วยทักษะหรือความรู้ใน 3 เรื่อง ได้แก่ ความสามารถอธิบายปัญหาสุขภาพ หรือบอกความต้องการด้านสุขภาพของตนเองให้แก่แพทย์หรือพยาบาลเข้าใจได้ ความรู้ว่าจะปรึกษาใครได้บ้างหากต้องการข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ และเมื่อพูดคุยกับแพทย์หรือพยาบาล เป็นการพูดคุยอย่างเสมอหรือเท่าเทียมกัน ไม่รู้สึกว่ามีใครเหนือกว่าใคร หรือไม่รู้สึกว่าแพทย์หรือพยาบาลมีอำนาจเหนือกว่า ใน 3 ข้อนี้พบว่าคนส่วนใหญ่มีความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพค่อนข้างดี โดยเฉพาะสามารถอธิบายปัญหาหรือความต้องการด้านสุขภาพของตนเองให้แพทย์หรือพยาบาลเข้าใจได้ที่ร้อยละ 93.4 รองลงมาคือเมื่อต้องการข้อมูลด้านสุขภาพก็มีความรู้ว่าจะปรึกษาใครได้ที่ร้อยละ 83.5 แต่ในประเด็นการพูดคุยกับแพทย์หรือพยาบาลว่าเป็นไปอย่างเท่าเทียมเสมอกันหรือไม่นั้น เกือบหนึ่งในสี่คิดว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคลากรทางการแพทย์ในการสื่อสารด้านสุขภาพ ซึ่งสะท้อนว่าในระบบบริการสุขภาพที่มีลำดับชั้นของความเชี่ยวชาญนั้น บุคลากรทางการแพทย์ยังคงถูกมองว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือผู้ป่วย ส่งผลต่อระดับความมั่นใจของผู้ใช้บริการในการแสดงความคิดเห็นและซักถามข้อมูลสุขภาพ

หากพิจารณาทักษะความสามารถในแต่ละข้อตามรุ่นประชากรแล้วพบว่ามีความแตกต่างกันในแต่ละทักษะ เช่น คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z มีความสามารถในการอธิบายปัญหาหรือความต้องการด้านสุขภาพของตนเองได้น้อยกว่าคนอื่น ๆ หรือคนรุ่นเบบี้บูมและคนรุ่นสงครามโลกที่มีอายุกว่า 79 ปี มีความรู้ว่าจะปรึกษาใครเมื่อต้องการข้อมูลด้านสุขภาพน้อยกว่าคนอื่น ขณะที่คน Gen X และ Gen Y มีความรอบรู้ด้านนี้มากกว่า นอกจากนี้ คนรุ่นสงครามโลก หรือ Silent generation สามารถสื่อสารกับแพทย์หรือพยาบาลอย่างเสมอกัน โดยรู้สึกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจน้อยกว่ารุ่นวัยอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นรุ่นวัยที่ได้รับการปฏิบัติที่ดีจากบุคลากรทางการแพทย์ หรืออาจไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้เนื่องจากเคยชินก็เป็นได้ (ตาราง 5.15)

ตาราง 5.15 ร้อยละของการมีความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพ จำแนกตามรุ่นประชากร

ความรู้/ทักษะในการสื่อสารด้านสุขภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	Silent (>79 ปี)	รวม
อธิบายปัญหาหรือความต้องการด้านสุขภาพได้	85.9	95.3	96.3	94.5	91.0	93.4
รู้ว่าจะปรึกษาใครหากต้องการข้อมูลด้านสุขภาพ	82.0	85.7	85.9	80.7	80.6	83.5
พูดคุยกับแพทย์/พยาบาลได้อย่างเท่าเทียม ไม่รู้สึกว่าใครเหนือกว่า	76.9	76.7	74.7	76.9	82.1	76.4
จำนวน	490	537	675	657	67	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

(2) ความสามารถในการทำความเข้าใจและตัดสินใจด้านสุขภาพ ซึ่งรวมถึงการอ่าน การคิดไตร่ตรอง ประมวลผล และการใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจด้านสุขภาพ ประกอบด้วยคำถาม 5 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ ความสามารถในการหาข้อมูลที่รอบด้านเพียงพอต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับทางเลือกในการรักษาต่างๆ การทำความเข้าใจคำอธิบายของวิธีการรักษา และข้อดีข้อเสียของการรักษาต่างๆ ได้ การทำความเข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับยา วิธีการกิน ผลข้างเคียง ฯลฯ เป็นอย่างดี ความรู้และความสามารถแยกแยะได้ว่าข้อมูลจากสื่อหรือช่องทางใดมีความน่าเชื่อถือ และความสามารถเข้าใจคำศัพท์/ภาษาที่ใช้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพด้านต่างๆ ได้ ความรอบรู้ด้านสุขภาพในทักษะของการทำความเข้าใจและตัดสินใจด้านสุขภาพทั้ง 5 ข้อนี้ ในภาพรวมพบว่าส่วนใหญ่เข้าใจเรื่องการกินยามากที่สุด (ร้อยละ 90.7) แต่เมื่อต้องทำความเข้าใจในรายละเอียดของการรักษา การหาข้อมูลทางเลือกการรักษา

เพื่อการตัดสินใจ การแยกแยะความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ และการเข้าใจศัพท์เฉพาะหรือภาษาแพทย์ที่อธิบายเรื่องสุขภาพต่างๆ สัดส่วนของระดับความรู้ด้านสุขภาพก็ค่อยๆ ลดลง ดังตาราง 5.16

ตาราง 5.16 ร้อยละของการมีความสามารถในการทำความเข้าใจด้านสุขภาพ
จำแนกตามรุ่นประชากร

ความรู้/ทักษะในการทำความเข้าใจและตัดสินใจด้านสุขภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	Silent (>79 ปี)	รวม
เข้าใจข้อมูลยา วิธีการกิน ผลข้างเคียงของยาที่ได้รับอย่างดี	82.9	90.5	94.2	93.8	85.1	90.7
เข้าใจคำอธิบายและข้อดีข้อเสียของการรักษา เมื่อต้องรับบริการ	79.6	90.1	90.1	85.1	80.6	86.4
สามารถหาข้อมูลที่รอบด้านเพียงพอต่อการตัดสินใจทางเลือกในการรักษาได้	78.0	84.2	77.2	66.2	46.3	75.1
รู้และแยกแยะได้ว่าข้อมูลจากสื่อหรือช่องทางใดมีความน่าเชื่อถือ	83.5	87.3	75.4	59.4	43.3	74.4
เข้าใจคำศัพท์/ภาษาที่ใช้อธิบายสุขภาพด้านต่างๆ ได้	66.1	76.7	72.3	70.6	64.2	71.4
จำนวน	490	537	675	657	67	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

นอกจากนี้ ตารางข้างต้นยังแสดงให้เห็นว่าทักษะการทำความเข้าใจข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในความรู้ด้านสุขภาพนี้มีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากร กล่าวคือ คน Gen Z มีความเข้าใจในเรื่องยาและการรับบริการรักษาสุขภาพต่ำกว่าคน Gen X และคนรุ่นเบบี้บูม (ความเข้าใจข้อมูลเรื่องการกินยาในคน Gen Z คิดเป็นร้อยละ 82.9 เทียบกับคน Gen X ที่ร้อยละ 94.2 และคนรุ่นเบบี้บูม ที่ร้อยละ 93.8) แต่ในทางกลับกัน คน Gen Z ที่มีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีก็มีทักษะในเรื่องการหาข้อมูลที่รอบด้านและเพียงพอเพื่อตัดสินใจในทางเลือกการรักษา รวมทั้งสามารถแยกแยะความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ สูงกว่าคน Gen X และคนรุ่นเบบี้บูม (ความสามารถหาข้อมูลเพื่อตัดสินใจที่ร้อยละ 78.0 เทียบกับร้อยละ 77.2 และ 66.2 ตามลำดับ) ซึ่งทักษะเรื่องนี้

ยิ่งน้อยในคนรุ่นสงครามโลกที่อายุมากกว่า 79 ปีแล้ว (ร้อยละ 46.3 เท่านั้น) ที่น่าสนใจก็คือ การทำความเข้าใจคำศัพท์หรือภาษาทางการแพทย์นั้น แม้ภาพรวมจะมีสัดส่วนคนที่มีความรอบรู้เรื่องนี้ที่ร้อยละ 71.4 แต่คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z และคนสูงอายุนั้นกลับมีทักษะเรื่องนี้เพียงร้อยละ 66.1 และ 64.2 ตามลำดับเท่านั้นเอง (ตาราง 5.16)

(3) ความรู้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและบริการด้านสุขภาพจากแหล่งต่างๆ ซึ่งหมายถึงการค้นหาข้อมูล การเข้าถึงผู้ให้บริการสุขภาพ และการทำความเข้าใจสิทธิสุขภาพของตนเอง ทักษะด้านนี้ประกอบด้วยคำถาม 2 ข้อ คือ ความรู้ในเรื่องการรับบริการตรวจสุขภาพของตนเอง และความสามารถค้นหาข้อมูลด้านสุขภาพที่ต้องการได้จากอินเทอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์ต่างๆ ในภาพรวมของทักษะด้านนี้ของความรอบรู้ด้านสุขภาพพบว่า สัดส่วนของคนที่มีความรู้จำเป็นอย่างยิ่งต้องตรวจสุขภาพอะไรบ้างเป็นประจำมีร้อยละ 73.5 และคนที่สามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากการค้นหาค้นหาออนไลน์นั้นมีเพียงร้อยละ 62.7 เท่านั้น (ตาราง 5.17)

ตาราง 5.17 ร้อยละของความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพ
จำแนกตามรุ่นประชากร

ทักษะในการเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพ	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	Silent (>79 ปี)	รวม
รู้ว่าจำเป็นต้องตรวจสุขภาพอะไรเป็นประจำ	59.2	70.9	76.1	83.0	79.1	73.5
สามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากการค้นออนไลน์	86.5	87.7	63.1	29.7	9.0	62.7
จำนวน	490	537	675	657	67	2,426

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ทักษะด้านนี้ในการวัดระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพมีความแตกต่างกันค่อนข้างมากในแต่ละรุ่นประชากร กล่าวคือ ความรู้จำเป็นอย่างยิ่งต้องตรวจสุขภาพอะไรบ้างเป็นประจำนั้นเป็นสิ่งที่คนรุ่นเบบี้บูมมีความรู้มากกว่ารุ่นวัยอื่น (ร้อยละ 83) อาจเป็นเพราะเป็นประสบการณ์ที่พบได้ทั่วไปเป็นปกติของคนรุ่นนี้ที่จะต้องพบหมอตามนัดและตรวจสุขภาพต่างๆ เป็นประจำ ขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวอย่างคน Gen Z และคน Gen Y นั้นมีสัดส่วนของคนที่มีความรอบรู้เรื่องนี้น้อยกว่ารุ่นวัยอื่น (ร้อยละ 59.2 และ 70.9 ตามลำดับ) ในทางตรงข้าม คนรุ่น Gen Z และ Gen Y มีสัดส่วนความรอบรู้ในเรื่องทักษะการหาข้อมูลสุขภาพจากอินเทอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์ต่างๆ สูงกว่าคนรุ่นอื่นที่ยังน้อยลงเมื่ออายุสูงขึ้น เนื่องจากเป็นข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูลดิจิทัลหรือเทคโนโลยีสารสนเทศ

สมัยใหม่ของคนสูงอายุ ดังตาราง 5.17 ที่คน Gen Y มีสัดส่วนเรื่องนี้ที่ร้อยละ 87.7 คน Gen Z ร้อยละ 63.1 คนรุ่นเบบี้บูมร้อยละ 29.7 และคนรุ่นสงครามโลก มีความรอบรู้เรื่องนี้น้อยมาก เพียงร้อยละ 9 เท่านั้น

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบความรอบรู้ด้านสุขภาพระหว่างคนทั่วไปที่ระบุตัวเองว่าไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศกับคนที่ตอบว่าตัวเองเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) แล้ว พบว่าคนหลากหลายทางเพศมีสัดส่วนของคนที่มีทักษะความรู้ว่าหากต้องการข้อมูลด้านสุขภาพแล้วต้องปรึกษาใครบ้าง สูงกว่ากลุ่มคนที่ไม่ใช่ LGBTQ+ (ร้อยละ 87.1 เทียบกับ 74.0 ตามลำดับ) รวมถึงมีทักษะที่เกี่ยวข้องกับการหาข้อมูลที่รอบด้านสำหรับการตัดสินใจด้านสุขภาพที่สูงกว่าเช่นกัน โดยเฉพาะความสามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากอินเทอร์เน็ต ที่ LGBTQ+ มีสัดส่วนความรอบรู้คิดเป็นร้อยละ 87.5 เทียบกับคนที่ไม่ใช่ LGBTQ+ ที่ร้อยละ 60.2 รวมทั้งสามารถแยกแยะข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ในสัดส่วนที่สูงกว่าเช่นเดียวกัน (ตาราง 5.18)

ตาราง 5.18 ร้อยละของความรอบรู้ด้านการเข้าถึงข้อมูลสุขภาพ
จำแนกตามความเป็นเพศหลากหลาย

ทักษะในการเข้าถึงข้อมูลสุขภาพ	LGBTQ+	ไม่ใช่ LGBTQ+
รู้ว่าจะปรึกษาใคร หากต้องการข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ	87.1	74.0
สามารถหาข้อมูลที่รอบด้านต่อการตัดสินใจในทางเลือกด้านสุขภาพและการรักษาได้	88.8	83.1
สามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากอินเทอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์ต่างๆ	87.5	60.2
รู้และแยกแยะความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากสื่อหรือช่องทางต่างๆ ได้	88.8	73.1
จำนวน	232	2,172

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

แม้ข้อค้นพบจากการสำรวจจะชี้ให้เห็นว่าประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพที่เพียงพอในการดูแลและจัดการสุขภาพของตนเอง แต่ยังมีข้อท้าทายหลายประการที่อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพและผลลัพธ์ทางสุขภาพในระยะยาว โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลและบริการทางสุขภาพ และโครงสร้างระบบบริการสุขภาพที่ยังมีข้อจำกัดในการรองรับความต้องการของประชาชน ซึ่งกลายเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพ นั่นคือ (1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคลากรทางการแพทย์กับผู้ใช้บริการ ที่ประชากรบางส่วนรู้สึกถึงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมในการสื่อสารกับแพทย์หรือพยาบาล ซึ่งอาจส่งผลให้บางคนลังเลที่จะซักถาม

ข้อมูลสุขภาพ หรือรู้สึกว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษา (2) การเข้าถึงข้อมูลสุขภาพที่น่าเชื่อถือและเพียงพอต่อการตัดสินใจ ที่ประชากรบางกลุ่มอาจมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลที่มีคุณภาพ เช่น กลุ่มที่ไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีดิจิทัล หรือประชากรที่มีข้อจำกัดทางภาษา และ (3) การเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็น เนื่องจากข้อจำกัดต่างๆ เช่น ข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การเดินทาง หรือการรับรู้สิทธิสุขภาพของตนเอง

2. ความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ

สำหรับการประเมินความรอบรู้ด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในที่นี่เป็นชุดคำถามถึงทักษะที่จำเป็นและความท้าทายในการจัดการด้านสุขภาพของ LGBTQ+ จำนวน 10 ข้อ (Eliason, Robinson, & Balsam, 2018) เช่นเดียวกับการประเมินความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไปข้างต้น เนื่องจากชุดคำถามนี้เป็นการสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ ผู้ที่ระบุตัวเองว่าไม่ใช่คนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) จึงไม่ได้ตอบคำถามชุดนี้ คำถามแต่ละข้อมีตัวเลือกคำตอบ 5 ระดับ การสำรวจนี้ประมวลผลคำตอบจาก 5 ตัวเลือก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ มีความรอบรู้ด้านสุขภาพที่เพียงพอ และมีความรอบรู้ด้านสุขภาพน้อยหรือไม่เพียงพอ

การวัดระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศนี้ ประกอบด้วยคำถาม 10 ข้อ แบ่งออกได้เป็นชุดของความสามารถหรือทักษะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของ LGBTQ+ 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ (1) ความสามารถในการสื่อสารกับผู้ให้บริการสุขภาพในเรื่องอัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศ ความกังวลด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่มเพศหลากหลาย (2) ความสามารถในการทำความเข้าใจข้อมูลเรื่องปัญหาสุขภาพของกลุ่มเพศหลากหลาย และ (3) ความรู้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นจำเป็นสำหรับ LGBTQ+ และเข้าถึงบริการด้านสุขภาพที่เป็นมิตรกับ LGBTQ+ ผลของการสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพเฉพาะผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ในแต่ละทักษะมีรายละเอียดดังนี้

(1) ความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ ทั้งการพูดอธิบาย ฟัง ชักถาม หรือสื่อสารกับผู้ให้บริการด้านสุขภาพ ประกอบด้วยทักษะหรือความรู้ใน 3 เรื่อง ได้แก่ ความสามารถสื่อสารความต้องการด้านสุขภาพของตนเองให้แก่แพทย์หรือพยาบาลเข้าใจ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศหรือความสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน การให้ข้อมูลแก่แพทย์/พยาบาลเพื่อให้เข้าใจความต้องการเฉพาะของ LGBTQ+ และการแนะนำคู่หรือครอบครัว LGBTQ+ ให้รู้จักกับแพทย์/พยาบาลด้วย

ผลที่ได้จากการสำรวจทักษะการพูดคุยและสื่อสารด้านสุขภาพทั้ง 3 ข้อนี้พบว่า คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าการเปิดเผยอัตลักษณ์และรสนิยมทางเพศกับบุคลากรทางการแพทย์เป็นข้อมูลสำคัญในการดูแลสุขภาพ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 83.6 โดยการบอกเล่าอัตลักษณ์ทางเพศวิถีกับแพทย์หรือพยาบาลนี้เป็นทักษะที่พบในคนรุ่นหนุ่มสาวมากกว่ากลุ่มวัยอื่น รองลงมาคือการบอกความต้องการเฉพาะในฐานะที่เป็นคนหลากหลายทางเพศกับแพทย์หรือพยาบาล มีสัดส่วนความรู้ด้านนี้อยู่ที่ร้อยละ 76.3 โดยเฉพาะในกลุ่มคน Gen Y ที่มีความสามารถในการสื่อสารความต้องการเฉพาะของ LGBTQ+ มากกว่าคนรุ่นอื่น แต่เมื่อเป็นเรื่องเปิดเผยความสัมพันธ์ให้แพทย์/พยาบาลรู้จัก พบว่าสัดส่วนของการสื่อสารเรื่องนี้มีร้อยละ 73.3 และคนรุ่น Gen Y มีแนวโน้มเปิดเผยข้อมูลเรื่องนี้สูงกว่าคนรุ่นอื่น โดยคนรุ่นเบบี้บูมที่มีสัดส่วนของความรู้เรื่องนี้เพียงร้อยละ 50 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะไม่ต้องการเปิดเผย อีกทั้งในยุคของคนรุ่นเบบี้บูมนั้น การเปิดเผยตัวตนทางเพศและคู่ความสัมพันธ์ที่เป็นเพศเดียวกันยังเผชิญกับอคติและการเลือกปฏิบัติมากกว่าปัจจุบัน

ตาราง 5.19 ร้อยละของการมีความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพสำหรับ
คนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร

ความรู้/ทักษะในการสื่อสารด้านสุขภาพสำหรับ LGBTQ+	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	รวม
รู้ว่าการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศให้แพทย์/ผู้ดูแลทราบจะเป็นประโยชน์ในการรักษาสุขภาพ ทั้งปัจจุบันและอนาคต	86.2	84.2	75.7	75.0	83.6
สามารถให้ข้อมูลแก่แพทย์/พยาบาล เพื่อให้เข้าใจความต้องการเฉพาะของ LGBTQ+ ได้	74.6	80.7	75.7	75.0	76.3
ถ้ามีคู่เป็น LGBTQ+ จะแนะนำให้รู้จักกับแพทย์/พยาบาลด้วย	71.5	78.9	75.7	50.0	73.3
จำนวน	57	37	130	8	232

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

(2) ความสามารถในการทำความเข้าใจเรื่องสุขภาพสำหรับ LGBTQ+ ซึ่งเป็นการสำรวจทักษะและความสามารถในการทำความเข้าใจและจัดการกับสถานการณ์ความเสี่ยงหรือความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพที่กลุ่มหลากหลายทางเพศ LGBTQ+ เผชิญ เช่น ความกังวลเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศ สุขภาพจิตและความเปราะบางทางใจ ความต้องการข้อมูลเฉพาะด้าน รวมทั้งผลกระทบของอคติและ

การเลือกปฏิบัติต่างๆ ในระบบสุขภาพ เป็นต้น การวัดความรู้ในเรื่องนี้ประกอบด้วยคำถาม 4 ข้อ ได้แก่ การรู้ว่าจะต้องทำอะไรหากสถานพยาบาลไม่มีนโยบายหรือช่องให้กรอกข้อมูลเกี่ยวกับคู่หรือครอบครัว รู้ว่าจะต้องทำอะไรหากแพทย์/พยาบาลเลือกปฏิบัติ เพราะเป็นคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) การรู้ว่าจะต้องทำอะไรถ้าแพทย์/พยาบาลพูดหรือแสดงท่าทีรังเกียจคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) และรู้ว่าจะต้องทำอะไรถ้าแพทย์/พยาบาลดูเลและไม่มีความตั้งใจดี แต่ไม่มีหรือไม่ทราบข้อมูลด้านสุขภาพสำหรับ LGBTQ+

ผลการสำรวจทักษะที่แสดงถึงความรู้ด้านสุขภาพของคนเพศหลากหลายทั้ง 4 ข้อนี้ ในภาพรวมพบว่า ประมาณสองในสามของคนเพศหลากหลายทางเพศมีความรอบรู้ว่าจะต้องทำอะไรหากเผชิญกับสถานการณ์ที่ถูกเลือกปฏิบัติจากบุคลากรทางการแพทย์ แต่เมื่อเป็นสถานการณ์ที่บุคลากรทางการแพทย์ที่ไม่มีข้อมูลและไม่ละเอียดอ่อนต่อความหลากหลายทางเพศแล้ว สัดส่วนของคนที่ตอบว่ารู้ว่าจะต้องทำอะไรในสถานการณ์ดังกล่าวมีเพียงร้อยละ 60 และ 55.2 เท่านั้น (ตาราง 5.20)

ตาราง 5.20 ร้อยละของทักษะในการทำความเข้าใจด้านสุขภาพสำหรับคนเพศหลากหลายทางเพศ
จำแนกตามรุ่นประชากร

ความรู้/ทักษะในการทำความเข้าใจเรื่องสุขภาพสำหรับ LGBTQ+	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	รวม
รู้ว่าจะต้องทำอะไร ถ้าแพทย์/พยาบาลพูดหรือแสดงท่าทีรังเกียจคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)	66.9	70.2	64.9	75.0	67.7
รู้ว่าจะต้องทำอะไร ถ้าถูกแพทย์/พยาบาลเลือกปฏิบัติ เพราะเป็นคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)	65.4	70.2	64.9	75.0	66.8
รู้ว่าจะต้องทำอะไร ถ้าแพทย์/พยาบาลดูเลอย่างดี แต่ไม่ให้ข้อมูลด้านสุขภาพของ LGBTQ+ ที่จะเป็นประโยชน์	57.7	63.2	64.9	50.0	59.9
รู้ว่าจะต้องทำอะไร ถ้าแพทย์/พยาบาลไม่มีนโยบายหรือช่องให้กรอกข้อมูลเกี่ยวกับคู่หรือครอบครัว	50.0	70.2	54.1	37.5	55.2
จำนวน	57	37	130	8	232

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

(3) ทักษะในการเข้าถึงข้อมูลและบริการด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับคนหลากหลายทางเพศ ซึ่งหมายถึงการค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของคนหลากหลายทางเพศ การเข้าถึงบริการสุขภาพสำหรับ LGBTQ+ และการทำความเข้าใจสิทธิสุขภาพของตนเอง ทักษะด้านนี้ประกอบด้วยคำถาม 3 ข้อ คือ สามารถหาข้อมูลที่เป็นสำหรับคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ได้ รู้เรื่องสิทธิสุขภาพเป็นอย่างดีถ้าได้รับการปฏิบัติที่ไม่สมควรจากเจ้าหน้าที่ และสามารถเข้ารับบริการสุขภาพที่เป็นสำหรับคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ได้ จากการสำรวจภาพรวมของทักษะด้านนี้พบว่าคนหลากหลายทางเพศกว่าร้อยละ 70 สามารถค้นหาข้อมูลที่มีประโยชน์และจำเป็นสำหรับสุขภาพได้ โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวและวัยทำงานอย่าง Gen Y และ Gen Z สำหรับการเข้าถึงบริการสุขภาพ คนหลากหลายทางเพศกว่าสองในสาม (ร้อยละ 68) ก็รู้เรื่องสิทธิสุขภาพของตนเอง หากไม่ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมจากบุคลากรทางการแพทย์ แต่เมื่อเป็นเรื่องบริการสุขภาพที่จำเป็นสำหรับคนหลากหลายทางเพศแล้ว มีผู้ที่ตอบว่าสามารถเข้าถึงบริการเฉพาะกลุ่มนี้ได้เพียงร้อยละ 54 เท่านั้น (ตาราง 5.21)

ตาราง 5.21 ร้อยละของความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพสำหรับ
คนหลากหลายทางเพศ จำแนกตามรุ่นประชากร

ความรู้/ทักษะในการเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพสำหรับ LGBTQ+	Gen Z (12 - 27 ปี)	Gen Y (28 - 43 ปี)	Gen X (44 - 59 ปี)	เบบี้บูม (60 - 78 ปี)	รวม
สามารถหาข้อมูลที่เป็นสำหรับคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ได้	72.3	78.9	62.2	37.5	71.1
รู้เรื่องสิทธิของผู้ป่วย/สิทธิสุขภาพเป็นอย่างดี ถ้าได้รับการปฏิบัติที่ไม่สมควรจากเจ้าหน้าที่	62.3	75.4	70.3	100.0	68.1
สามารถเข้ารับบริการสุขภาพที่เป็นสำหรับคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ได้	57.7	66.7	29.7	25.0	54.3
จำนวน	57	37	130	8	232

ที่มา: กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล, 2568.

ขณะที่การสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพข้างต้นเป็นภาพสะท้อนถึงระดับทักษะและความสามารถของคนทั่วไปในการสื่อสาร ทำความเข้าใจ และเข้าถึงบริการสุขภาพตามความต้องการ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าความรอบรู้ด้านสุขภาพสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ และผลลัพธ์ด้านสุขภาพของคนในสังคม ยังเป็นความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับกลุ่มหลากหลายทางเพศที่ยังมีระดับความรอบรู้ที่จำกัดกว่าสุขภาพโดยทั่วไป นั้นแสดงว่าความสามารถในการดูแลสุขภาพของ LGBTQ+ ยังเป็นประเด็นที่ท้าทายการพัฒนาระบบสนับสนุนสุขภาพที่รองรับปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของกลุ่มหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะการมีผู้ให้บริการสุขภาพที่มีความเข้าใจและละเอียดอ่อนต่อความท้าทายเฉพาะที่กลุ่ม LGBTQ+ เผชิญ ทั้งนี้ทั้งนั้น การเข้าถึงข้อมูลและบริการสุขภาพต้องเป็นสิทธิพื้นฐานที่ทุกคน ทุกเพศวิถี/เพศสภาพ ทุกวัยได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ใช่สิทธิพิเศษ

สรุปและข้อสังเกต

ในบทนี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์สถานะทางสุขภาพทั้งทางกายและทางจิตของประชากรตัวอย่าง โดยพิจารณาปัจจัยด้านเพศวิถีและรุ่นประชากร พบว่า

(1) ในด้านสถานะสุขภาพทางกายและการมีโรคประจำตัวนั้น สรุปได้ว่าเพศกำเนิดหญิงที่มีเพศวิถีตามชนบมีสถานะทางสุขภาพไม่ดีสูงกว่ากลุ่มอื่น ทั้งในการประเมินสุขภาพตนเองและอัตราการมีโรคประจำตัว เพศกำเนิดชายที่มีเพศวิถีตามชนบมีส่วนของผู้ที่ใช้สารกระตุ้นสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะการสูบบุหรี่หรือบุหรี่ไฟฟ้าที่เกือบหนึ่งในสามของกลุ่มนี้มีพฤติกรรมดังกล่าว คนรุ่นอายุน้อยมีสุขภาพดีกว่าและอัตราการมีโรคประจำตัวต่ำกว่าคนสูงวัย โดยพบว่าราวสามในสี่ของประชากรตัวอย่างที่มีอายุมากเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) เช่น ความดัน เบาหวาน หัวใจ ไขมัน และปวดเข่าเรื้อรัง ขณะที่คน Gen Z เผชิญกับโรคภูมิแพ้ หอบหืด ภาวะอาหารหรือลำไส้อักเสบ กรดไหลย้อน และปัญหาสุขภาพจิตในสัดส่วนที่สูงกว่ารุ่นอื่น ซึ่งสะท้อนผลกระทบจากความเครียดและสิ่งแวดล้อมทางอากาศ

(2) ในด้านสถานะสุขภาพจิตและความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า พบว่าบุคคลที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามชนบมีแนวโน้มเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าผู้ที่อยู่ในชนบเพศ น่าสังเกตว่าในกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในชนบเพศวิถีมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ชายในชนบเพศวิถี นอกจากนี้ คน Gen Z ที่มีเพศวิตินอกชนบมีอัตราความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะซึมเศร้าสูงกว่าทุกรุ่นประชากร สะท้อนถึงแรงกดดันทางสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของเยาวชนกลุ่มนี้

(3) ระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพและความแตกต่างตามรุ่นประชากร พบว่า คนรุ่นเบบี้บูมและสังคมโลกมีทักษะในการสื่อสารกับแพทย์อย่างเท่าเทียม และรู้ว่าควรตรวจสุขภาพอะไรบ้างมากกว่าคนรุ่นอายุน้อย แต่คน Gen Z และ Gen Y มีทักษะในการค้นหาข้อมูลสุขภาพที่รอบด้านและเพียงพอเพื่อตัดสินใจในทางเลือกการรักษา แยกแยะความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ ทางออนไลน์สูงกว่าคนรุ่นอื่น โดยเฉพาะคนรุ่นสังคมโลก ซึ่งมีระดับความรอบรู้เรื่องออนไลน์เพียงร้อยละ 9 เท่านั้น

(4) ระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ พบว่ามากกว่าสามในสี่ของบุคคลที่ระบุตัวเองว่าเป็น LGBTQ+ มีความรอบรู้ในการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศและบอกความต้องการเฉพาะในฐานะที่เป็นคนหลากหลายทางเพศกับแพทย์/พยาบาล แต่เพียงครึ่งหนึ่งของคนรุ่นเบบี้บูมเท่านั้นที่กล้าเปิดเผยความสัมพันธ์ให้บุคลากรทางการแพทย์รับรู้ ประมาณสองในสามรู้ว่าควรทำอะไรเมื่อถูกเลือกปฏิบัติจากแพทย์ แต่มีเพียงร้อยละ 60 และ 55 ที่รู้จักจัดการในกรณีที่ระบบสุขภาพไม่มีนโยบายเกี่ยวกับคนหลากหลายทางเพศ และสัดส่วนของผู้ที่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพเฉพาะสำหรับบุคคลหลากหลายทางเพศนั้นต่ำสุดในแบบสำรวจ คือร้อยละ 54

6

ว่าด้วยความหลากหลายในชีวิตทางเพศและสุขภาพ สู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย

การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “คาดประมาณขนาดประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+” ที่มีผลผลิตเป็นหนังสือ 3 เล่ม โดยในรายงานนี้เป็นฉบับที่ 2 มุ่งตอบเฉพาะวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของประชากรหลากหลายทางเพศในกลุ่มประชากรตัวอย่างที่สำรวจในจังหวัดราชบุรี และวางแนวทางการวิเคราะห์ “ความหลากหลายทางเพศภายใต้ชนบทวิถี” เพื่อใช้เป็นตัวแปรสำคัญในการศึกษา ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลเพศหลากหลายที่เคยทำกันมาก่อนในประเทศไทย นั่นคือ ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับวิถีและชีวิตทางเพศหลายประการด้วยกัน ได้แก่ เพศกำเนิดหรือเพศที่ระบุในใบเกิด เพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) วิถีทางเพศหรือความรู้สึกดึงดูดใจในทางเพศ (sexual orientation) ตลอดจนการสำรวจความเป็นไปของชีวิตด้านเพศที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์และรสนิยมทางเพศของแต่ละบุคคลทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้ได้จากการสุ่มเลือกบุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปในครัวเรือนตัวอย่างที่สุ่มเลือกจากการนับจดครัวเรือนมาสัมภาษณ์ระดับบุคคล (กุลภา วจนสาระ, กฤตยา อาชวนิจกุล และปัทมา วาพัฒน์, 2568) จากครัวเรือนตัวอย่างรวม 2,466 ครัวเรือนสุ่มได้เป็นประชากรตัวอย่างที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 2,426 คน เป็นเพศกำเนิดชาย 909 คน เพศกำเนิดหญิง 1,516 คน และอินเตอร์เซ็กส์ 1 คน โดยได้แบ่งประชากรตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับบุคคลนี้ออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. **คนที่มีเพศวิถีตามชนบท (cis-hetero individuals)** ซึ่งหมายถึงคนที่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศสอดคล้องหรือตรงกับเพศกำเนิด และมีความรู้สึกดึงดูดใจกับเพศตรงข้ามตามบรรทัดฐานของสังคม ผลการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีตามชนบทมีจำนวน 2,103 คน แบ่งเป็นเพศกำเนิดชาย 826 คน อายุเฉลี่ย 44.2 ปี และเพศกำเนิดหญิง 1,286 คน อายุเฉลี่ย 50.9 ปี

2. **คนที่มีเพศวิถีนอกชนบท (non-cis-hetero individuals)** ซึ่งหมายถึงผู้ที่ระบุอัตลักษณ์ทางเพศไม่สอดคล้องกับเพศกำเนิดของตนเอง ไม่อยู่ในกรอบเพศวิถีชาย-หญิงและรักต่างเพศตามแบบแผนที่สังคมกำหนด ซึ่งอาจไม่คิดว่าตัวเองเป็นคนหลากหลายทางเพศ หรือยังไม่แน่ใจ หรือคิดว่าเป็น LGBTQ+ ก็ได้ ผลการสำรวจพบว่ามีคนนอกชนบทเพศวิถี จำนวน 323 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีอายุเฉลี่ย 37 ปี ประกอบด้วยเพศกำเนิดชาย 88 คน อายุเฉลี่ย 32.6 ปี เพศกำเนิดหญิง 234 คน อายุเฉลี่ย 38.8 ปี และอินเตอร์เซ็กส์ 1 คน โดยเฉลี่ยแล้วกลุ่มนอกชนบทเพศวิถีมีอายุน้อยกว่าคนในชนบทเพศชัดเจน

นอกจากการแบ่งประชากรที่สำรวจออกตามชนบทเพศวิถีแล้ว การศึกษานี้ยังได้จำแนกประชากรตัวอย่างออกตาม**รุ่นประชากร (generation)** แทนการแบ่งเป็นกลุ่มอายุ ด้วยเห็นว่าการเติบโตในช่วงเวลาใกล้เคียงกันภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่คล้ายคลึงกัน และอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีร่วมสมัยกันของคนในแต่ละรุ่นประชากร ส่งผลให้สมาชิกของแต่ละรุ่นประชากรมีลักษณะทางวัฒนธรรม ค่านิยม และทัศนคติทางสังคมในเรื่องต่างๆ คล้ายคลึงกัน จึงได้แบ่งประชากรตัวอย่างออกเป็น 5 รุ่น คือ 1. Gen Z มีอายุระหว่าง 12-27 ปี 2. Gen Y มีอายุระหว่าง 28-43 ปี 3. Gen X มีอายุระหว่าง 44-59 ปี 4. คนรุ่นเบบี้บูม (Baby Boomers) มีอายุระหว่าง 60-78 ปี และ 5. คนรุ่นสงครามโลก มีอายุระหว่าง 79-96 ปี ณ ปีที่สำรวจ คือ พ.ศ. 2567

ผลการสำรวจพบว่าสองในห้าของกลุ่มนอกชนบทเพศวิถีเป็นคนรุ่น Gen Z อยู่ในครัวเรือนในฐานะบุตรยังไม่แต่งงาน เกือบครึ่งหนึ่งมีสถานภาพโสด ไม่มีแฟน ประมาณหนึ่งในสี่กำลังเรียนหนังสืออยู่ และไม่ได้ทำงานที่มีรายได้ของตนเอง ในด้านคุณภาพชีวิตของครัวเรือนนั้นพบว่ากลุ่มเพศวิถีนอกชนบทนั้นมีคุณภาพชีวิตดีน้อยกว่าคนในชนบทเพศวิถี

เพศวิถีและชีวิตด้านเพศนอกขนบ: ข้อสังเกตและอภิปราย

(1) “เพศ” ในการนิยามตัวเอง

จากจำนวนประชากรตัวอย่าง 2,426 คน มีผู้ที่นิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 7.4 สูงที่สุดในคน Gen Z ที่ร้อยละ 19 สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่คนรุ่นใหม่รับรู้ตัวเองและสามารถนิยามได้มากขึ้นกว่าคนในรุ่นก่อน และท้าทายระบบเพศคู่ตรงข้ามชาย-หญิง (gender binary system) ที่สังคมกำหนดอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ผลการสำรวจพบว่าการนิยามตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) หรือไม่นั้น ไม่อาจใช้เป็นตัวกำหนดเดียวในการระบุเพศหลากหลายของคนได้ เนื่องจากว่าแม้คนที่อยู่ในกลุ่มนอกขนบเพศวิถีครึ่งหนึ่งจะระบุตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ แต่ประมาณสองในห้าของคนนอกขนบเพศวิถีกลับไม่ได้นับรวมตัวเองว่าอยู่ในกลุ่ม LGBTQ+ ทั้งที่มีวิถีทางเพศเข้าข่ายนิยามหลากหลายทางเพศ แสดงให้เห็นว่า สำหรับคนที่ไม่อยู่ในขนบเพศแบบที่สังคมกำหนดแบบแผนให้นั้น มีอิสระในการนิยาม “เพศ” ของตัวเองโดยไม่ได้อิงอยู่กับกรอบทางเพศแบบใดแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว

เมื่อให้นิยามอัตลักษณ์ทางเพศโดยสามารถตอบได้หลายข้อ พบว่าผู้หญิงสามารถรับรู้และแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศได้อย่างยืดหยุ่นและหลากหลายมากกว่าผู้ชาย และทำให้เห็นอัตลักษณ์ต่างๆ หลากหลายที่ซ่อนและซ่อนอยู่ในตัวบุคคล โดยเฉพาะคนในกลุ่มนอกขนบเพศวิถีที่นอกจากจะสามารถระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองได้มากกว่าชายหญิงแล้ว ยังสามารถระบุว่ามีอัตลักษณ์ทางเพศตรงข้ามกับเพศกำเนิดตนเองด้วย ที่น่าสนใจก็คือผู้หญิงระบุอัตลักษณ์ทางเพศเป็นไบเซ็กชวลสูงกว่าผู้ชายมาก ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลของบรรทัดฐานความเป็นชาย (hegemonic masculinity) ที่ยังคงกดทับให้ผู้ชายต้องแสดงออกทางเพศแบบตายตัวมากกว่าผู้หญิง นอกจากนี้ยังพบการนิยามตัวตนทางเพศด้วยศัพท์ใหม่ๆ ได้แก่ เควียร์ นอนไบนารี ไบเซ็กชวล แพนเซ็กชวล แซฟฟีก และอเซ็กชวล มากขึ้นกว่าศัพท์เรียกที่คุ้นเคยในสังคมไทย คือ เกย์ กะเทย ทอม และอัตลักษณ์ชายและหญิง แสดงถึงการขยายพรมแดนของภาษาเพศวิถีในสังคมไทย

ข้อค้นพบนี้สะท้อนภาพความเลื่อนไหลในการนิยามอัตลักษณ์หรือตัวตนทางเพศของผู้คน ที่แม้จะเป็นหนึ่งในการจัดประเภทบุคคลว่ามีความหลากหลายทางเพศหรือไม่ แต่เมื่ออัตลักษณ์ทางเพศไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวและเปลี่ยนแปลงได้ ก็เป็นข้อควรระวังของการใช้คำถามเรื่องอัตลักษณ์ในการจับความซับซ้อนและเลื่อนไหลของตัวตนทางเพศของผู้คน

(2) การเปิดเผยตัวตนทางเพศ (sexual self-disclosure/coming out)

ข้อมูลจากการสำรวจพบว่าคนที่มีเพศวิถีตามชนบทและคนนอกชนบทเพศมีการแสดงออกหรือเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศของตัวเองแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คนที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามชนบทนอกจากจะแสดงอัตลักษณ์ทางเพศอย่างเปิดเผยตลอดเวลาต่ำกว่าคนที่อยู่ในชนบทแล้ว ยังแสดงออกถึงตัวตนทางเพศของตัวเองเฉพาะกับบางคนหรือในบางพื้นที่สูงกว่า และไม่เคยแสดงออกถึงเพศสภาพที่แท้จริงของตัวเองอย่างเปิดเผยสูงกว่าอีกด้วย สะท้อนถึงการขาดพื้นที่ปลอดภัยและความกังวลในการได้รับผลกระทบจากการเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศของคนนอกชนบทเพศวิถี

สำหรับคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ที่ระบุว่าแสดงออกหรือเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศนั้น มักแสดงออกอย่างเปิดเผยมากกว่า 1 ช่องทาง โดยเฉลี่ย 5.7 ช่องทาง ส่วนใหญ่เปิดเผยกับคนในครอบครัวและเพื่อน โดยครอบครัวแสดงปฏิกิริยากับคนที่มีวิถีทางเพศนอกชนบทในลักษณะต่างๆ กัน นอกจากจะยอมรับและสนับสนุนน้อยกว่าคนที่มีเพศวิถีตามชนบทแล้ว ยังเป็นการยอมรับแบบมีเงื่อนไข คือ ถูกบอกให้แสดงพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม ไม่สนับสนุนเพราะกังวลเรื่องการใช้ชีวิตในอนาคต และพยายามกดดันไม่ให้เปิดเผยหลากหลายมากกว่าคนที่มีเพศวิถีตามชนบท

ในแง่นี้ การเปิดเผยหรือแสดงอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชนบทเพศวิถีในครอบครัวจึงเป็นพื้นที่แรกที่คนนอกชนบทเพศวิถีหรือคนหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและโครงสร้างอำนาจที่สนับสนุนเพศวิถีตามชนบท นั่นคือ ครอบครัวใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการกำกับให้บุคคลต้องดำเนินชีวิตตามบรรทัดฐานรักต่างเพศ การยอมรับแบบมีเงื่อนไขต่างๆ นานาของคนในครอบครัว สะท้อนให้เห็นถึงกลไกเชิงโครงสร้างของสังคมที่สนับสนุนให้คนมีอัตลักษณ์ทางเพศที่สอดคล้องตามชนบทเพศวิถี (cis-hetero identity) และจำกัดความเป็นไปได้ของคนหลากหลายทางเพศที่จะมีชีวิตทางเพศนอกชนบท

(3) สนียทางเพศ (sexual orientation)

คนที่มีเพศกำเนิดเป็นหญิงแสดงความหลากหลายในรสนิยมทางเพศสูงกว่าเพศกำเนิดชายอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ ผู้หญิงมีความสนใจทางเพศที่เปิดกว้างหลากหลายกว่าผู้ชาย ชอบหรือสนใจในคนเพศเดียวกันสูงกว่าผู้ชาย และสนใจทั้งสองเพศสูงกว่าผู้ชายสามเท่า ตลอดจนเปิดกว้างรับอัตลักษณ์ทางเพศอื่นๆ สูงกว่าผู้ชาย โดยมีอัตราความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศเฉลี่ยที่ 1.16 อัตลักษณ์ ขณะที่อัตราเฉลี่ยของผู้ชายอยู่ที่ 1.06 อัตลักษณ์ คนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีสำรวจความชอบและสนใจคนในอัตลักษณ์ทางเพศต่างๆ อย่างหลากหลาย ไม่ได้เคร่งครัดตามแบบแผนรักต่างเพศได้เท่ากับของสังคม มีอัตราเฉลี่ยของความรู้สึกสนใจทางเพศที่ 2.01 อัตลักษณ์ ขณะที่คนมีเพศวิถีตามชนบทมีอัตราเฉลี่ยของความสนใจทางเพศกับคนเพียง 1 เพศสภาพเท่านั้น นอกจากนี้ ภายในกลุ่มคนที่มีเพศวิถี

นอกชนบทพบว่า ผู้หญิงมีอัตราเฉลี่ยของความพึงพอใจหรือรสนิยมทางเพศสูงกว่าผู้ชาย คือ 2.14 เทียบกับ 1.7 เพศสภาพตามลำดับ

ข้อมูลจากการสำรวจยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศวิถีไม่ตามชนบั้งคมีความสามารถที่จะรักชอบคนเพศสภาพต่างๆ ได้นอกเหนือจากแบบแผนที่สังคมกำหนด ขณะที่คนที่มีเพศวิถีตามชนบั้งคสามารถรักชอบได้เพศเดียว (monosexual) ตามบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับ คนที่อยู่นอกชนบั้งคมีความสามารถในการรักชอบคนเพศสภาพต่างๆ ได้หลากหลายกว่ามาก โดยเฉพาะการมีความรู้สึกดึงดูดใจได้หลายเพศสภาพ (polysexual) ที่มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 40.8

กล่าวได้ว่า ความสามารถในการรักได้หลายเพศสภาพนี้เป็นหนึ่งในการทำหายชนบั้งคเพศวิถีด้วยการแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ที่เป็ดกว้างในการพัฒนาความสัมพันธ์และความรู้สึกดึงดูดใจกับคนเพศสภาพต่างๆ ไม่ถูกจำกัดโดยชนบั้งคที่กำหนดให้อัฒลักษณ์และรสนิยมทางเพศเป็นลั้งคที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้และต้องรักเพศเดียวเท่านั้น

(4) ประสบการณ์และความสัมพันธ์

ประสบการณ์และสถานะความสัมพันธ์ระหว่างคู่เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการกำกับชีวิตด้านเพศของคนในสังคมผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ที่ถูกกำหนดเป็นบรรทัดฐาน นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างคู่มีลักษณะเป็นลำดับขั้น จากการทำความรู้จัก พัฒนาสู่การพูดคุยคบหาเรียนรู้ และอยู่ร่วมกันเป็นคู่สมรสตามชนบั้งคชาย-หญิง สังคมคาดหวังให้คนมีชีวิตคู่และแต่งงาน ผลการสำรวจพบว่าในภาพรวมเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรตัวอย่างอยู่ในความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกันกับคู่ และกว่าหนึ่งในสามมีความสัมพันธ์แบบคนโสด กลุ่มเพศวิถีนอกชนบั้งคอยู่ในความสัมพันธ์ที่เป็ดกว้างมากกว่าคนในชนบั้งค นั่นคือเป็นโสดมากกว่า อยู่ในสถานะมีคณค แต่ไม่ใช่แฟนมากกว่า และอยู่กัแฟนน้อยกว่าคนในชนบั้งคเกือบเท่าตัว นอกจากนี้ยังพบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของคน Gen Z อยู่ในสถานะเป็นโสด ขณะที่คนในวัยอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีสัดส่วนไม่มีความสัมพันธ์กับใครสูงกว่าสี่ในสิบนั้น แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางทางความสัมพันธ์ในวัยสูงอายุ เนื่องจากการไม่มีใครในวัยนี้ ส่วนใหญ่เพราะเป็นหม้าย หย่า หรือแยกกับคู่ของตนเองมากกว่า ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของคนในชนบั้งคเพศวิถีมีลักษณะสอดคล้องตามบรรทัดฐานของสังคม นั่นคือเป็นรักต่างเพศหรือคู่เป็นเพศตรงข้ามตามชนบั้งคชาย-หญิง

สถานะความสัมพันธ์ของคนนอกชนบั้งคเพศวิถีข้างต้นนี้สะท้อนทัศนะและมุมมองต่อความเป็นโสดที่เปลี่ยนแปลงไป จากที่คาดหวังให้ผู้หญิงโสดควรมีชีวิตคู่และแต่งงานตามชนบั้งคชาย-หญิง ไปสู่ทัศนะที่มองว่าความโสดเป็นทางเลือกที่จะมีเสรีภาพทั้งทางอารมณ์และเศรษฐกิจ มีอิสระในการใช้ชีวิต และมีความสัมพันธ์โดยไม่ต้องเป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมกำกับ และการแต่งงานไม่ได้เป็นเงื่อนไข

ที่กำหนดความมั่นคงในชีวิต นอกจากนี้ยังสะท้อนว่าความสัมพันธ์ระหว่างคู่ในปัจจุบันมีลักษณะยืดหยุ่นมากขึ้น ทั้งยังเป็นรูปแบบที่เปิดรับความสัมพันธ์ที่หลากหลาย เป็นอิสระมากกว่าการผูกมัดตามชนบัสังคมที่กำหนดให้คนต้องมีคู่และแต่งงานเพื่อความสำเร็จในชีวิต แต่ในอีกทางหนึ่ง สถานะความสัมพันธ์ของคนนอกชนบศวิธีกีสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแรงกดดันทางสังคมที่ส่งผลให้คนนอกชนบศเลือกที่จะมีความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกับคู่น้อยกว่าได้เช่นกัน

(5) ความเลื่อนไหลทางเพศ (sexual fluidity)

การเปรียบเทียบประสบการณ์ความสัมพันธ์ในอดีตกับรสนิยมทางเพศปัจจุบันสะท้อนภาพความเลื่อนไหลทางเพศในชีวิตของคน ทั้งไม่ได้เป็นความรักได้เพศเดียว (monosexual) ตามที่สังคมกำหนด และไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และจังหวะของชีวิตในแต่ละช่วง นั่นคือ ในกลุ่มเพศวิถีตามชนบ ทั้งเพศกำเนิดหญิงและเพศกำเนิดชายจำนวนหนึ่งแม้ไม่มากนัก (ร้อยละ 1.8) ต่างเคยมีประสบการณ์พัฒนาความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามชนบ คือ คบหากับคนเพศเดียวกัน และเคยคบมากกว่า 1 เพศสภาพ สำหรับคนนอกชนบศวิธีกีที่มีรสนิยมแบบรักได้เพศเดียวประมาณหนึ่งในสี่เคยมีประสบการณ์คบคนหลากหลายทางเพศ และอีกร้อยละ 14.7 เคยคบคนมากกว่าหนึ่งเพศสภาพ ขณะที่คนนอกชนบศที่มีรสนิยมแบบรักได้หลายเพศสภาพ (polysexual) นั้น มีประสบการณ์ทางความสัมพันธ์ที่เปิดกว้างทั้งกับคนหลากหลายอัตลักษณ์และเคยคบมากกว่าหนึ่งเพศสภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเลื่อนไหลทางเพศอย่างชัดเจน

ในภาพรวมแล้วพบว่าสัดส่วนของคนที่ไม่แสดงถึงความเลื่อนไหลทางเพศมีอยู่ร้อยละ 8.5 ประกอบด้วยคนที่เคยมีประสบการณ์คบหาคนที่มีความหลากหลายทางเพศร้อยละ 5.5 และคนที่เคยมีประสบการณ์คบหาคนที่มียัฒลักษณ์ทางเพศต่างๆ มากกว่าหนึ่งอัตลักษณ์ร้อยละ 3.0

คนนอกชนบศวิธีกีและคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ได้แสดงให้เห็นสัณขของความสนใจ และสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่หลากหลายมากกว่าคนในชนบศและคนที่ไม่ใช่ LGBTQ+ อย่างเห็นได้ชัด เช่น ผู้ชายนอกชนบศ หรือผู้ชายที่เป็น LGBTQ+ เคยคบหาทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เกย์ กะเทยหรือสาวประเภทสอง ทอม โบเช็กชวล และแพนเช็กชวล ขณะที่ผู้หญิงนอกชนบศ หรือผู้หญิงที่เป็น LGBTQ+ ก็เคยคบหาทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เกย์ หญิงรักหญิง (เลสเบี่ยน หรือดี) ทอม โบเช็กชวล และแพนเช็กชวลเช่นเดียวกัน

การฉายภาพประสบการณ์ความสัมพันธ์ในอดีตนี้สะท้อนให้เห็นความหลากหลายของอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ รูปแบบความสัมพันธ์ ความรักและความรู้สึกลงถึงดูจิตใจทางเพศ และภาพความเลื่อนไหลทางเพศที่สามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับกรอบเพศวิถีที่สังคมกำหนด

(6) ประสบการณ์ด้านเพศสัมพันธ์

ประชากรตัวอย่างในการศึกษานี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ผ่านพบกิจกรรมทางเพศ (sexually active) กล่าวคือร้อยละ 83.7 ของประชากรตัวอย่างในการสำรวจเคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว คนนอกชนบทเพศวิถีมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในอายุเฉลี่ยที่ 17-18 ปี ขณะที่สำหรับคนในชนบทเพศวิถีนั้น ผู้ชายมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในอายุเฉลี่ยที่ 18 ปี ขณะที่เพศสัมพันธ์ครั้งแรกของผู้หญิงมีอายุเฉลี่ยที่ 21 ปี คนนอกชนบทเพศวิถีเปิดรับประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกเร็วกว่าคนในชนบทเพศ โดยผู้ชายนอกชนบทเพศวิถีหนึ่งในการทำมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกขณะอายุไม่ถึง 15 ปี ผู้หญิงนอกชนบทเพศวิถีหกในสิบมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกในช่วงอายุระหว่าง 15-19 ปี

6.1 เพศสัมพันธ์ครั้งแรก พบว่าอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมีแนวโน้มลดลงตามรุ่นประชากร คนรุ่นเบบี้บูมที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่อายุเฉลี่ย 21 ปี ขณะที่คน Gen Z มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่อายุเฉลี่ย 17 ปี คนนอกชนบทเพศวิถีมีแนวโน้มจะเปิดรับประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกในอายุที่น้อยกว่าคนในชนบทเพศ โดยเฉลี่ยที่ 17-18 ปี ขณะที่อายุเฉลี่ยการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของคนในชนบทเพศนั้น ผู้ชายที่อายุ 18 และผู้หญิงที่ 21 ปี

ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกขณะที่มีอายุไม่ถึง 15 ปี ซึ่งเป็นอายุขั้นต่ำที่ให้ความยินยอมทางเพศได้ (age of consent) นั่นคือการมีเพศสัมพันธ์กับคนที่อายุไม่ถึง 15 ปี ทุกกรณีเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาของไทย ไม่ว่าจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ในภาพรวมมีสัดส่วนของผู้ที่มีเพศสัมพันธ์ในอายุที่ไม่ถึง 15 ปีร้อยละ 4.3 โดยคนรุ่น Gen Z ระบุว่ามีการมีเพศสัมพันธ์ในช่วงอายุนี้อัตราเฉลี่ย 13.4 และผู้ชายที่มีเพศวิถีนอกชนบทกว่าหนึ่งในห้าระบุว่ามีการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกขณะที่มีอายุน้อยกว่า 15 ปี แม้การสำรวจนี้จะไม่ได้ถามว่าเพศสัมพันธ์ครั้งแรกนี้เกิดขึ้นโดยปราศจากความยินยอมหรือไม่ แต่จากข้อมูลการสำรวจพฤติกรรมทางเพศระดับประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2549 พบว่าเพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่เกิดขึ้นขณะอายุน้อยมีแนวโน้มจะเป็นเพศสัมพันธ์ที่ถูกบังคับหรือปราศจากความยินยอมมากกว่าอายุที่มากขึ้น โดยในกลุ่มอายุ 10-14 ปี เกือบครึ่งหนึ่งของเด็กหญิงและหนึ่งในสิบของเด็กชายมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่พร้อม ไม่ต้องการ ไม่ตั้งใจ หรือถูกบังคับ นอกจากนี้ เพศสัมพันธ์ครั้งแรกที่เกิดขึ้นระหว่างคนรัก/คนรู้จัก/คนคุ้นเคย มักเป็นเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย ไม่มีการใช้ถุงยางอนามัย (กฤตยา อาชวนิจกุล, ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเอม, 2551)

6.2 การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอม แม้ว่าการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ยินยอมจะเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศทุกวัย แต่ข้อมูลในการสำรวจนี้พบว่าประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ยินยอมมีความแตกต่างระหว่างเพศกำเนิดและชนบทเพศวิถี กล่าวคือ ผู้หญิงมีสัดส่วนของการมีความสัมพันธ์ทางเพศที่ปราศจากความยินยอมหรือไม่ต้องการสูงกว่าผู้ชายเท่าตัว คนที่มีวิถีทางเพศ

อยู่นอกชนบทสังคมมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์โดยปราศจากความยินยอมในสัดส่วนที่สูงกว่าคนที่วิถีทางเพศตามชนบท ผู้ชายนอกชนบทเพศมีสัดส่วนของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ยินยอมสูงกว่าผู้ชายในชนบทเพศวิถีเกือบสามเท่า ผู้หญิงนอกชนบทเพศวิถีก็มีสัดส่วนของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ยินยอมสูงกว่าผู้หญิงในชนบทเพศ แสดงให้เห็นว่าบรรทัดฐานทางสังคมและอำนาจของชนบทเพศวิถีทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในเรื่องเพศและอัตลักษณ์ โดยเฉพาะกับคนที่วิถีทางเพศต่างไปจากชนบทของสังคมที่ต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคม และอาจกลายเป็นเป้าของความรุนแรง

ข้อค้นพบจากการศึกษานี้ได้เสริมภาพความรุนแรงทางเพศต่อเพศกำเนิตชายที่เป็นคนนอกชนบทเพศวิถีว่ามีความเปราะบางที่จะถูกละเมิดทางเพศสูงกว่าเพศกำเนิตหญิงทั้งในและนอกชนบทเพศ แม้ว่าในรายงานทางอาชญากรรมของไทยยังพบว่าความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงสูงกว่าผู้ชาย จนเกิดเป็นข้อสรุปว่าความรุนแรงทางเพศเป็นปัญหาใหญ่อันดับหนึ่งของผู้หญิงไทย (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2565) อาจมีความเป็นไปได้ว่าผู้ชายนอกชนบทเพศวิถีที่เผชิญความรุนแรงทางเพศจำนวนไม่น้อยไม่ต้องการรายงาน ซึ่งควรมีการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกต่อไปในอนาคต

(7) เพศสัมพันธ์ปลอดภัย

จากการสำรวจพฤติกรรมการใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์กับคู่นอนปีที่ผ่านมาพบว่าในภาพรวมแล้วประชากรตัวอย่างเกือบสองในสามตอบว่าไม่เคยใช้เลย โดยสัดส่วนที่ใช้อุปกรณ์ป้องกันทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์มีประมาณสูงกว่าหนึ่งในห้าเล็กน้อย น่าสนใจว่าผู้หญิงมีสัดส่วนของการไม่ใช้อุปกรณ์ป้องกันทางเพศสูงกว่าผู้ชายไม่ว่าจะอยู่ในชนบทเพศวิถีแบบใดก็ตาม ขณะที่คนที่มีสถานะเป็นโสด ไม่มีแฟน มีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยด้วยการใช้อุปกรณ์ป้องกันสูงกว่าคนที่อยู่ในสถานะแต่งงานมีครอบครัว ทั้งนี้ การไม่ใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์เป็นสัญญาณที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างคู่ความสัมพันธ์ที่อยู่ในสถาบันการแต่งงานหรือมีครอบครัวแล้ว สอดคล้องกับผลการวิจัยจำนวนมากที่ยืนยันซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่าเพศสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส แฟน หรือคู่นอนประจํานั้นมีแนวโน้มใช้อุปกรณ์ป้องกันต่ำกว่าการมีเพศสัมพันธ์กับคู่นอนชั่วคราว (Chamratrithirong & Kaiser, 2012; Godinho et al., 2024) นอกจากนี้ยังพบว่าคนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีไม่ว่าจะมีสถานะความสัมพันธ์เป็นโสด หรือมีแฟนมีครอบครัว/เคยแต่งงานก็ตาม มีสัดส่วนของคนที่ใช้อุปกรณ์ป้องกันขณะที่มีเพศสัมพันธ์กับคู่นอนสูงกว่าคนในชนบทเพศ

(8) ความสุขทางเพศ

ความสุขทางเพศหรือความรู้สึกพึงพอใจจากการมีประสบการณ์ทางเพศไม่เพียงเป็นเรื่องส่วนตัว หากแต่สะท้อนบรรทัดฐานทางสังคม/วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ใช้กำหนดและกำกับบทบาททางเพศ (sexual script) ของคนแต่ละอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ความสัมพันธ์ และชุดความเชื่อเรื่องความสุขทางเพศที่อยู่ภายใต้บรรทัดฐานรักต่างเพศ (heteronormativity) ภาพรวมของการสำรวจประชากรตัวอย่างกว่าหกในสิบระบุว่ามีความสุขทางเพศ ความรู้สึกพึงพอใจในการมีเพศสัมพันธ์แตกต่างกันระหว่างชนบทและเมือง คนที่มีเพศวิถีนอกชนบทมีสัดส่วนของคนที่มีความสุขในเพศสัมพันธ์สูงกว่าคนในชนบทเพศ ทั้งเพศกำเนิดชายและหญิง และคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z มีสัดส่วนของผู้ที่ระบุว่ามีความสุขทางเพศมากกว่ารุ่นวัยอื่นๆ และสัดส่วนของคนระบุว่ามีความสุขทางเพศยิ่งน้อยลงในรุ่นประชากรที่วัยสูงขึ้น

เหตุผลสำคัญที่สุดในการมีความพึงพอใจในเพศสัมพันธ์คือความรู้สึกไว้วางใจและใกล้ชิดทางอารมณ์กับคู่ โดยคน Gen Z ระบุเหตุผลของความสุขทางเพศว่าอยู่ที่ความสอดคล้องตรงกันของรสนิยมทางเพศกับคู่ความสัมพันธ์ และวิธี หรือท่า หรือกิจกรรมทางเพศที่ชื่นชอบ ในสัดส่วนที่สูงกว่าคนรุ่นก่อน นอกจากนี้ คน Gen Z ยังระบุว่าสื่อและอุปกรณ์ช่วยต่างๆ ทำให้มีความสุขทางเพศมากกว่าคนรุ่นก่อนเช่นกัน

นอกจากนี้ เงื่อนไขปัจจัยทางกายภาพเป็นเหตุผลที่ทำให้ไม่มีความรู้สึกพึงพอใจทางเพศ เช่น สภาพร่างกายไม่พร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์ อาจเจ็บป่วย หรือมีโรคประจำตัว หรืออาจทำงานหนัก ร่างกายเหนื่อยล้า ฯลฯ รองลงมาคือแรงกดดันระหว่างคู่ที่อยู่ภายใต้ “ตัวบท” หรือบทบาททางเพศผ่านคำอธิบายว่าไม่มีอารมณ์ ไม่ได้อยากมี แต่คู่ต้องการ ทำให้ไม่มีความสุขทางเพศ เป็นการให้เหตุผลที่สะท้อนชัดเจนถึงการไม่สามารถทำตามบทบาททางเพศที่สังคมกำกับให้กับคู่ความสัมพันธ์ที่ต้องตอบสนองความต้องการทางเพศของอีกฝ่ายได้ ซึ่งพบว่าคนที่ตอบข้อนี้ส่วนใหญ่คือผู้หญิงที่อยู่ในชนบทเพศวิถี

ความหลากหลายใต้ขอบเพศ

ภาพความเป็นไปในประสบการณ์และชีวิตด้านเพศของผู้คนในการสำรวจข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางเพศภายใต้เส้นแบ่งของชนบทเพศวิถี ที่สำคัญมีดังนี้

1. ความหลากหลายของวิถีทางเพศเป็นการท้าทายขนบเพศวิถีของสังคม

แบบแผนทางเพศที่เป็นบรรทัดฐานหรือขนบของสังคมนั้นอิงอยู่กับระบบสองเพศที่เป็นคู่ตรงข้ามชาย-หญิง (gender binary system) และคาดหวังให้บุคคลแสดงบทบาททางสังคมที่สอดคล้องกับเพศที่กำหนดไว้นั้นอย่างตายตัว ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ความหลากหลายทางเพศในชีวิตผู้คนไม่ว่าจะเป็นเพศกำเนิดที่นอกเหนือจากชาย-หญิง อัตลักษณ์ทางเพศที่นอกเหนือชายและหญิง ความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศที่มากกว่ารักต่างเพศและรักได้เพศเดียว ต่างเป็นรูปแบบที่หลากหลายของวิถีทางเพศที่ไม่สอดคล้องหรือไม่เป็นไปตามขนบเพศวิถีของสังคม และลดทอนมาตรฐานความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามชาย-หญิง ซึ่งไม่มากนักน้อย ความหลากหลายของวิถีทางเพศเหล่านี้เป็นการท้าทายขนบเพศดั้งเดิมของสังคม นำสังเกตว่าสังคมมีระดับของการเปิดกว้างยอมรับความหลากหลายของเพศวิถีเหล่านี้แตกต่างกันไปตามบริบท ที่บางครั้งยังใช้ความสัมพันธ์แบบชาย-หญิงเป็นมาตรฐานและลดทอนความหลากหลายทางเพศ

แต่ในอีกด้านหนึ่ง ความหลากหลายในเพศวิถีเหล่านี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของขนบสังคมในการเปิดรับอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่นอกขนบเพศวิถีด้วยเช่นเดียวกัน ที่เห็นชัดเจนก็คือการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและนโยบายสาธารณะที่ยอมรับความหลากหลายทางเพศมากขึ้น เช่น การออกกฎหมายให้คู่ที่มีอัตลักษณ์ทางเพศต่างๆ สามารถสมรสกันได้เท่าเทียมกับคู่ชายหญิงใน 38 ประเทศรวมประเทศไทย¹ การเพิ่มความยืดหยุ่นการมีตัวเลือกนอกระบบคู่ชายหญิง เช่น การเพิ่มห้องน้ำรวม (gender-neutral) ในสถานศึกษาหลายแห่งของประเทศไทย ขณะที่หลายประเทศทั่วโลกมีการรับรองเพศที่สามหรือไม่ระบุเพศ (X) ในเอกสารราชการ (legal recognition of non-binary gender) เป็นต้น (EqualDex, 2025) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสัญญาณความก้าวหน้าของสังคมไทยที่เปิดกว้างให้คนทุกเพศสภาพสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์และรสนิยมทางเพศได้อย่างอิสระมากขึ้น และในที่สุดระบบคู่ตรงข้ามทางเพศอาจจะไม่เป็นมาตรฐานหลักมาตรฐานเดียวในสังคมไทยอีกต่อไป

¹ สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง รายงานการจดทะเบียนสมรส ณ วันที่ 30 เมษายน 2568 ว่ามีคู่ที่จดทะเบียนสมรสระหว่างวันที่ 23 มกราคม-29 เมษายน 2568 ทั่วประเทศจำนวน 102,283 คู่ แยกเป็นชาย-ชาย 3,753 คู่ (คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 3.7) หญิง-หญิง 11,478 คู่ (ร้อยละ 11.2) และชาย-หญิง 87,052 คู่ (คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 85.1)

2. ความเลื่อนไหลทางเพศวิถี (sexual fluidity)

ประสบการณ์การพัฒนาความสัมพันธ์ในอดีตเมื่อเทียบกับความสนใจหรือรสนิยมทางเพศปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าความรู้สึกดึงดูดในทางเพศนั้น ทั้งไม่ได้เป็นความรักได้เพศเดียวและไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวตามที่สังคมกำหนด หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และจังหวะของชีวิตในแต่ละช่วง รวมทั้งอัตลักษณ์ทางเพศของคู่ความสัมพันธ์ไม่ได้เป็นตัวกำหนดรสนิยมทางเพศเสมอไป และนี่คือความเลื่อนไหลทางเพศของคน ที่อาจไม่มีอัตลักษณ์ทางเพศ รสนิยมทางเพศ และพฤติกรรมทางเพศสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกับที่สังคมกำหนด คนที่มีเพศวิถีตามขนบบางส่วนเคยมีความสัมพันธ์กับคนเพศสภาพอื่นๆ บางคนระบุเพศสภาพที่ไม่ใช่ชายหญิง และระบุว่าเป็นคนรักต่างเพศ ขณะที่คนที่มีเพศวิถีนอกขนบบางส่วนยึดถือขนบเพศเป็นมาตรฐาน แม้จะระบุอัตลักษณ์ทางเพศของตนเองมากกว่า 1 เพศสภาพ แต่รักต่างเพศได้เพศเดียว และไม่นับรวมตัวเองว่าเป็นคนหลากหลายทางเพศ ปรากฏการณ์เช่นนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องตึงกันของอัตลักษณ์ทางเพศกับพฤติกรรมและความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศของผู้คนแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าความรักและความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศสามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับกรอบเพศวิถีที่สังคมกำหนด

การทำความเข้าใจความหลากหลายทางเพศในแง่นี้จึงไม่ได้อาศัยเพียงอัตลักษณ์ทางเพศของคู่และความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงภาพรวมของการใช้ชีวิตในทางเพศของผู้คนที่รวมเอาความปรารถนาในทางเพศ (desire) พฤติกรรม (behavior) อัตลักษณ์ (identity) และรูปแบบความสัมพันธ์ (relationship) ในการนิยามความหลากหลายและเลื่อนไหลทางเพศของคน ดังที่ Van Anders (2015) กล่าวถึงองค์ประกอบต่างๆ ทางเพศ (Sexual Configurations Theory: SCT) ที่ทำให้สามารถนิยามตัวตนทางเพศของตนเองได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องยึดติดกับกรอบที่สังคมกำหนด และช่วยขยายอาณาบริเวณการศึกษาเรื่องเพศวิถีครอบคลุมมิติต่างๆ มากขึ้น

3. ความยืดหยุ่นทางเพศของผู้หญิงที่มากกว่าผู้ชาย

ผลการสำรวจแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเพศกำเนิดหญิงมีวิถีทางเพศไม่ตามขนบสูงกว่าผู้ชาย ทั้งระบุว่าตัวเองมีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายสูงกว่า มีความสนใจทางเพศที่เปิดกว้างหลากหลายกว่าผู้ชาย มีความสามารถที่จะรักได้มากกว่าเพศเดียวสูงกว่าผู้ชาย และมีประสบการณ์พัฒนาความสัมพันธ์กับเพศสภาพที่หลากหลายมากกว่าเพศกำเนิดชาย ความสามารถในการเปิดกว้างรับความหลากหลายในชีวิตทางเพศของผู้หญิงดังกล่าวนี้อาจเป็นเพราะบรรทัดฐานทางสังคมและวาทกรรมเกี่ยวกับเพศที่ยึดหยุ่นกับความหลากหลายทางเพศของผู้หญิงมากกว่า ความสัมพันธ์ทางอารมณ์และร่างกายกับผู้หญิงด้วยกันมีแนวโน้มที่จะถูกยอมรับ ไม่ต่อต้านหรือถูกตีตรา มองว่าผิดปกติ และสร้างความเสียหายมากเท่ากับผู้ชาย

ความสัมพันธ์หรือการสัมผัสกันระหว่างผู้หญิงในหลายวัฒนธรรมมักไม่ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ขัดต่อขนบเพศวิถีที่เป็นมาตรฐานดั้งเดิม ทำให้ผู้หญิงมีพื้นที่ในการสำรวจความต้องการทางเพศได้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น ความเป็นหญิงแบบไทยสามารถแสดงความอ่อนโยนและใกล้ชิดกับเพศเดียวกันได้โดยไม่ถูกตีตราหรือต่อต้าน เช่น การเดินจูงมือ การกอดหรือใกล้ชิดเนื้อตัวระหว่างผู้หญิงด้วยกัน ขณะที่ผู้ชายถูกจำกัดด้วยความเป็นชายในแบบที่ “ไม่แสดงอารมณ์อ่อนไหว” ที่สำคัญคือสังคมมีลักษณะกดขี่และกำกับให้ผู้ชายต้องมีความเป็นชายตามชนบ (hegemonic masculinity) ผู้ชายที่มีความสนใจในเพศเดียวกันมักถูกกดดันจากโครงสร้างอำนาจทางเพศที่เน้นให้เพศชายต้องเป็นผู้นำ แข็งแกร่ง และรักษาภาพลักษณ์ของความเป็นชาย ซึ่งอาจทำให้การแสดงออกถึงความหลากหลายทางเพศของผู้ชายถูกจำกัดด้วยบรรทัดฐานทางเพศเช่นนี้มากกว่า สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความเลื่อนไหลทางเพศที่ชี้ว่าผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะมีความรู้สึกดึงดูดใจทางเพศในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท (context-dependent) มากกว่าผู้ชาย และผู้หญิงมีความสามารถที่จะรักได้ทั้งสองเพศสูงกว่าผู้ชายเช่นเดียวกัน (Diamond, 2008; Lippa, 2006)

อคติและความรุนแรงต่อคนเพศหลากหลาย: ข้อสังเกตและอภิปราย

LGBTQ+ ผิดปกติไหม? คำถามว่า “คุณรู้สึก/คิดอย่างไรกับคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)” ที่ใช้ในการสำรวจนี้ตั้งใจประเมินความยอมรับบุคคลหลากหลายทางเพศของสังคมไทยโดยตรงไปตรงมา โดยให้เลือกตอบข้อเดียวจาก 3 คำตอบที่ว่า รู้สึกว่าเป็นคนปกติทั่วไป/แตกต่างจากปกติ/ผิดปกติ แม้สังคมไทยจะได้ชื่อว่ามีทัศนคติที่ให้การยอมรับและสนับสนุนสิทธิของคนหลากหลายทางเพศค่อนข้างกว้างขวาง แต่ผลจากการสำรวจพบว่าในภาพรวมของประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 88 มีแนวโน้มที่จะมองคนหลากหลายทางเพศในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมเช่นเดียวกับคนทั่วไป แต่คนในชนบทเพศวิถีมีทัศนคติที่มองคนหลากหลายทางเพศด้วยสายตาที่ไม่เท่าเทียมกันสูงกว่าคนนอกชนบทเพศวิถี ทัศนคติของคนที่มีเพศวิถีตามชนบนั้น ทั้งมองว่าคนหลากหลายทางเพศเป็นคนปกติเหมือนคนทั่วไปน้อยกว่า มองว่าเป็นคนแตกต่างจากปกติและเป็นคนผิดปกติมากกว่าคนที่อยู่นอกชนบท

นอกจากนี้ ทัศนคติของประชากรตัวอย่างที่มีต่อคนหลากหลายทางเพศนี้มีความแตกต่างระหว่างรุ่นประชากร คนรุ่นใหม่วัยหนุ่มสาว Gen Z และ Gen Y ส่วนใหญ่มอง LGBTQ+ ด้วยสายตาที่เท่าเทียมกันว่าเป็นเรื่องปกติสูงกว่ารุ่นวัยประชากรที่เกิดก่อนหน้ามาก สะท้อนให้เห็นว่าค่านิยมทางสังคมของคนในแต่ละรุ่นประชากรนั้นได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและโครงสร้าง

ทางสังคมที่เติบโตขึ้นมา คนรุ่นใหม่ได้รับอิทธิพลจากสื่อและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ส่งเสริมความหลากหลายทางเพศมากกว่าคนรุ่นก่อน ซึ่งเติบโตภายใต้กรอบคิดรักต่างเพศที่เข้มงวดกว่า จึงมองความหลากหลายทางเพศเป็นเรื่องที่ผิดแผกและแตกต่างจากชนบสูงกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้ระดับการยอมรับคนหลากหลายทางเพศในภาพรวมจะอยู่ในระดับสูง แต่ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่าการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหลากหลายทางเพศยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยจนผู้คนรับรู้ สังเกตเห็นได้ และบางคนอาจมีประสบการณ์เผชิญความรุนแรงเหล่านั้นโดยตรง ดังที่พบว่า **คนนอกชนบเพศวิถีเคยรับรู้หรือเคยเห็นว่าคนหลากหลายทางเพศถูกเลือกปฏิบัติหรือได้รับความรุนแรงด้านต่างๆ สูงกว่าคนในชนบเพศวิถี** ทั้งทางกายภาพ ได้แก่ การทำร้ายร่างกาย ถูกกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัว ถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ และถูกบังคับให้รับการบำบัด ความรุนแรงทางจิตใจ ได้แก่ ถูกหัวเราะเยาะ แชว หรือล้อเลียน ถูกบังคับให้ปฏิบัติตัวหรือแต่งกายตามเพศกำเนิด และถูกดูถูก เหมารวม ข่มขู่ คุกคาม ไม่ว่าต่อหน้าหรือออนไลน์ ความรุนแรงทางสังคม ได้แก่ ถูกกีดกันออกจากกลุ่มหรือไม่ถูกยอมรับเข้ากลุ่ม ถูกปฏิเสธไม่รับเข้าทำงานหรือถูกให้ออกจากงาน และถูกขอให้ออกจากบ้านหรือถูกไล่ออกจากที่พักของตัวเอง และความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม ได้แก่ ถูกเลือกปฏิบัติจากผู้ให้บริการด้านสุขภาพ ถูกปฏิเสธการรักษาทางการแพทย์ และไม่ได้รับความเป็นธรรมด้านกฎหมาย

การหัวเราะเยาะ แชว หรือล้อเลียนคนหลากหลายทางเพศเป็นสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นที่มีการรับรู้หรือเคยเห็นมากที่สุด ซึ่งสะท้อนว่าการแสดงออกทางคำพูด ท่าทาง หรือพฤติกรรมที่ดูเหมือนเล็กน้อย หรือล้อเล่น ไม่ได้แสดงอคติต่อคนหลากหลายทางเพศอย่างโจ่งแจ้ง (micro-aggression) เหล่านี้ยังคงมีให้เห็นทั่วไปและมักเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ โดยอาจไม่รู้ว่าการปฏิบัติที่แยบยลนั้นนอกจากจะสามารถสร้างความเจ็บปวดสะสมต่อกลุ่มที่ถูกกระทำ ดังเช่นคนหลากหลายทางเพศได้อย่างมากมายแล้ว (Sue et al., 2007; Nadal, 2013) ยังเป็นการด้อยค่า ตอกย้ำความไม่เท่าเทียมทางสังคม และสร้างบรรยากาศที่รู้สึกไม่ปลอดภัยให้กับคนหลากหลายทางเพศอีกด้วย

ทั้งนี้ สำหรับทัศนะที่มองว่าคนหลากหลายทางเพศเป็นคนผิดปกตินั้น เป็นอิทธิพลของชนบทางเพศวิถีที่กำหนดให้ความสอดคล้องของเพศกำเนิดและอัตลักษณ์ และความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศเป็นมาตรฐานหลักของสังคม พฤติกรรมและความรู้สึกที่นอกเหนือจากนี้จึงเป็นความแปลกแยก เบี่ยงเบน ไม่เป็นตามชนบของสังคม และอาจเกิดผลในลักษณะที่เป็นการลงโทษทางสังคมลักษณะต่างๆ ได้

สุขภาพและความรอบรู้ด้านสุขภาพ: ข้อสังเกตและอภิปราย

(1) สถานะสุขภาพทางกาย

เนื่องจากอายุเฉลี่ยของประชากรที่สำรวจมีความแตกต่างกันระหว่างคนที่มีความหลากหลายทางเพศตามชนบทและชนบทนอกชนบทเพศวิถี โดยผู้หญิงในชนบทเพศวิถีนี้อายุเฉลี่ยสูงสุดคือ 50.9 ปี ผู้ชายในชนบทเพศนี้มีอายุเฉลี่ยที่ 44.2 ปี ขณะที่ผู้หญิงนอกชนบทเพศวิถีนี้อายุเฉลี่ยที่ 38.8 ปี และผู้ชายนอกชนบทเพศนี้มีอายุเฉลี่ยต่ำสุดที่ 32.6 ปี ผลการสำรวจสถานะทางสุขภาพกายจึงพบว่าผู้หญิงในกลุ่มเพศวิถีตามชนบทประเมินตัวเองว่าสุขภาพไม่ดีสูงที่สุด กว่าครึ่งหนึ่งมีโรคประจำตัวอย่างน้อย 1 โรค และเป็นกลุ่มที่เข้ารับบริการสุขภาพเป็นประจำสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ

สถานะสุขภาพมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มวัยต่างๆ คนสูงวัยในรุ่นเบบี้บูมและรุ่นสงครามโลกมีสถานะสุขภาพดีน้อยกว่าคนรุ่นอื่น และเจ็บป่วยด้วยโรคตามวัย โดยเฉพาะโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) ทั้งความดัน เบาหวาน หัวใจ ไต ไชมัน หลอดเลือดสมอง และปวดเข่าเรื้อรัง ขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z นั้นมีสถานะสุขภาพดีกว่ารุ่นวัยอื่นๆ โดยมีผู้ที่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำตัวที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมและความเครียด ได้แก่ ภูมิแพ้ หอบหืด ภาวะอาหาร หรือลำไส้อักเสบ กรดไหลย้อน และปัญหาสุขภาพจิต

ในด้านการบริโภคแอลกอฮอล์และสารเสพติด ไม่น่าแปลกใจที่พบว่าผู้ชายในกลุ่มเพศวิถีในชนบทเป็นกลุ่มที่ใช้สารกระตุ้นต่างๆ คือ บุหรี่/บุหรี่ไฟฟ้า การดื่มเหล้า/เบียร์/เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ กระเทียม และกัญชา มากกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะบุหรี่หรือบุหรี่ไฟฟ้าที่มีสัดส่วนการใช้เป็นประจำสูงที่สุด ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของความเป็นชายและการยอมรับทางสังคมต่อการบริโภคสารเสพติดมากกว่าผู้หญิง

(2) สุขภาพจิตกับความเครียดภาวะซึมเศร้า

จากการประเมินระดับความเครียดภาวะซึมเศร้าในประชากรตัวอย่าง ในภาพรวมพบว่าส่วนใหญ่ไม่มีความเครียดภาวะซึมเศร้า และประมาณร้อยละ 11 มีความเครียดภาวะซึมเศร้าในระดับน้อย แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละคำถามแล้วพบว่าคนที่อยู่นอกชนบทเพศวิถีมีอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดที่อาจเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนที่อยู่ในชนบทเพศทุกข้อคำถาม สะท้อนว่าบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างจากบรรทัดฐานของสังคมมักเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและวัฒนธรรมและส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ทั้งในด้านการเผชิญกับอคติการเลือกปฏิบัติ ความกังวลด้านการยอมรับทางสังคม และอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพจิต

นอกจากนี้ ในกลุ่มที่มีเพศวิถีสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมนั้น ผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูงกว่าผู้ชายเช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่าผู้หญิงมีโอกาสเป็นโรคซึมเศร้ามากกว่าผู้ชายเฉลี่ยประมาณ 2 เท่า และสามารถเห็นความแตกต่างระหว่างเพศที่มีต่อภาวะซึมเศร้าได้ชัดเจนในช่วงวัยรุ่นและค่อยๆ ลดลงในวัยผู้ใหญ่ ดังที่พบว่าคนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z โดยเฉพาะกลุ่มที่มีเพศวิถีนอกขนบ มีสัดส่วนของคนที่มีอาการทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่ารุ่นวัยอื่นๆ ทุกข้อคำถาม

(3) ความรอบรู้ด้านสุขภาพ

ความรอบรู้ด้านสุขภาพโดยทั่วไป ที่หมายถึงความสามารถหรือทักษะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ (1) ความสามารถในการสื่อสารด้านสุขภาพ ทั้งการพูดอธิบาย ฟังและซักถาม ข้อสงสัย และการต่อรอง (2) ความสามารถในการทำความเข้าใจ การอ่าน การคิด และการใช้ข้อมูล เพื่อตัดสินใจที่เกี่ยวกับสุขภาพ และ (3) ความรู้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลเพื่อตัดสินใจ และเข้าถึงบริการด้านสุขภาพจากแหล่งต่างๆ พบว่าระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพโดยทั่วไปไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มที่มีเพศวิถีตามขนบและนอกขนบเพศวิถี มีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยในบางประเด็น เช่น ผู้ชายที่มีเพศวิถีตามขนบมีความรู้ในเรื่องการตรวจสุขภาพเป็นประจำน้อยกว่ากลุ่มอื่น

ระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไบนั้นมีความสัมพันธ์กับรุ่นวัยประชากร ดังจะเห็นได้ว่าคนในแต่ละรุ่นวัยประชากรมีทักษะความสามารถในแต่ละข้อแตกต่างกัน เช่น คนรุ่นหนุ่มสาว Gen Z มีความสามารถในการอธิบายปัญหาหรือความต้องการด้านสุขภาพของตนเองได้น้อยกว่าคนรุ่นอื่น ทั้งยังความเข้าใจในเรื่องยาและการรับบริการรักษาสุขภาพต่ำกว่าคนรุ่นอื่น แต่ในทางกลับกัน คน Gen Z มีทักษะในเรื่องการหาข้อมูลที่รอบด้านและเพียงพอเพื่อตัดสินใจในทางเลือกการรักษา รวมทั้งสามารถแยกแยะความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ และสามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากการค้นหาออนไลน์สูงกว่าคนรุ่นวัยอื่นๆ

ขณะที่คนรุ่นเบบี้บูม และคนรุ่นสงครามโลก หรือ Silent generation สามารถสื่อสารกับแพทย์หรือพยาบาลอย่างเสมอกัน โดยรู้สึกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจน้อยกว่ารุ่นวัยอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะคนสูงอายุเป็นรุ่นวัยที่ได้รับการปฏิบัติที่ดีจากบุคลากรทางการแพทย์เป็นส่วนใหญ่ คนสูงอายุทั้งเบบี้บูมและรุ่นสงครามโลกมีความรอบรู้ว่าจำเป็นต้องตรวจสุขภาพอะไรบ้างเป็นประจำมากกว่าคนรุ่นอื่น อาจเป็นเพราะเป็นประสบการณ์ที่พบได้ทั่วไปเป็นปกติของคนรุ่นนี้ที่จะต้องพบหมอตามนัด และตรวจสุขภาพต่างๆ เป็นประจำ ขณะเดียวกัน คนในรุ่นประชากรที่สูงวัยมีทักษะในเรื่องการหา

ข้อมูลที่รอบด้านและเพียงพอเพื่อตัดสินใจในทางเลือกการรักษา รวมทั้งสามารถแยกแยะความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ และสามารถหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้จากการค้นหาออนไลน์ได้น้อยกว่าคนรุ่นอ่อนวัยกว่า

ความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ หมายถึง ความสามารถหรือทักษะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของ LGBTQ+ 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความสามารถในการสื่อสารกับผู้ให้บริการสุขภาพในเรื่องอัตลักษณ์หรือรสนิยมทางเพศ ความกังวลด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่มเพศหลากหลาย (2) ความสามารถในการทำความเข้าใจข้อมูลเรื่องปัญหาสุขภาพของกลุ่มเพศหลากหลาย และ (3) ความรู้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นสำหรับ LGBTQ+ และเข้าถึงบริการด้านสุขภาพที่เป็นมิตรกับ LGBTQ+

ผลการสำรวจพบว่าประชากรตัวอย่างในภาพรวมมีระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพสำหรับผู้มีความหลากหลายทางเพศน้อยกว่าความรอบรู้ด้านสุขภาพทั่วไป และมีความสัมพันธ์กับอายุหรือรุ่นวัยประชากรในบางทักษะ เช่น คนรุ่น Gen Z มีทักษะด้านการสื่อสารด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศสูงกว่าคนรุ่นอื่น แต่ Gen Y สามารถให้ข้อมูลแก่บุคลากรทางการแพทย์เพื่อให้เข้าใจความต้องการเฉพาะ และกล้าเปิดตัวคู่ของตนให้แพทย์พยาบาลรู้จักมากกว่าคนรุ่นอื่น

สำหรับความสามารถในการทำความเข้าใจและจัดการกับสถานการณ์ความเสี่ยงหรือความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพที่กลุ่มหลากหลายทางเพศ LGBTQ+ เผชิญนั้นพบว่าประมาณสองในสามมีทักษะในการจัดการกับการแสดงความจริงใจหรือเลือกปฏิบัติจากแพทย์/พยาบาล แต่ทักษะในการจัดการกับความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพในแง่ที่บุคลากรทางการแพทย์ไม่มีข้อมูลและไม่ละเอียดอ่อนต่อความหลากหลายทางเพศนั้นมีระดับความรอบรู้ในเรื่องนี้ลดลงทุกรุ่นประชากร

จากการสำรวจภาพรวมของทักษะการค้นหาข้อมูลสุขภาพของคนหลากหลายทางเพศ การเข้าถึงบริการสุขภาพสำหรับ LGBTQ+ และการทำความเข้าใจสิทธิสุขภาพของตนเอง พบว่าคนรุ่นหนุ่มสาวและวัยทำงานอย่าง Gen Y และ Gen Z มีทักษะสามารถค้นหาข้อมูลที่มีประโยชน์และจำเป็นสำหรับสุขภาพได้สูงกว่าคนรุ่นอื่น และสามารถเข้ารับบริการสุขภาพที่จำเป็นสำหรับคนหลากหลายทางเพศได้สูงกว่าคนรุ่นอื่นเช่นกัน ขณะที่คนสูงวัยรุ่นเบบี้บูมมีทักษะในเรื่องสิทธิสุขภาพและการจัดการกับการถูกเลือกปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่สูงกว่าคนรุ่นอื่น

ข้ออภิปราย

โดยสรุปแล้วกล่าวได้ว่าภาพสะท้อนของสุขภาพนั้นไม่ได้เป็นเพียงเรื่องร่างกาย แต่คือผลผลิตจากอำนาจทางสังคมที่ซับซ้อน เนื่องจากความแตกต่างด้านสุขภาพ ทั้งสถานะสุขภาพกาย สุขภาพจิต การมีพฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคสิ่งเสพติด และความรอบรู้เรื่องสุขภาพ ล้วนได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม ความคาดหวังทางเพศ และอิทธิพลของระบบสุขภาพที่ไม่ได้รองรับคนทุกเพศสภาพอย่างเท่าเทียมกันทั้งหมด ดังนี้

1. **บรรทัดฐานทางเพศกับสุขภาพหญิง-ชาย** ผลการสำรวจที่แสดงความแตกต่างด้านสุขภาพทางกาย โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในชนบทที่มีสุขภาพไม่ดี มีโรคประจำตัวและไปหาหมอเป็นประจำสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ แม้ว่าส่วนหนึ่งด้วยเหตุแห่งวัยที่อายุเฉลี่ยของผู้หญิงกลุ่มนี้สูงกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่ก็สะท้อนถึงอิทธิพลของบทบาททางเพศตามบรรทัดฐานสังคมและโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะรับภาระด้านสุขภาพมากกว่าผู้ชาย ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยทั้งทางชีวภาพและสังคม เช่น ความคาดหวังด้านการดูแลสุขภาพและพฤติกรรมการแสวงหาการรักษา ขณะที่กำหนดแบบแผนของความเป็นชายและการดูแลสุขภาพ เช่น การรับรู้ว่าการตรวจสุขภาพหรือการดูแลตนเองเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับผู้ชาย ส่งผลให้พฤติกรรมการดูแลสุขภาพแตกต่างกันตามแบบแผนทางเพศที่สังคมสร้างขึ้น ที่เห็นชัดคือในเรื่องที่ผู้ชายในชนบทวิถีมีแนวโน้มใช้สารเสพติดสูงกว่ากลุ่มอื่นตามบรรทัดฐานทางเพศที่เชื่อมโยงการดื่มเหล้า/สูบบุหรี่กับการแสดงออกถึง “ความเป็นชาย”

2. **กลุ่มที่อยู่นอกชนบทมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับความเครียดต่อภาวะซึมเศร้ามากกว่าคนในชนบท** สอดคล้องกับที่มีผู้อธิบายด้วยทฤษฎีความเครียดของกลุ่มชายขอบ (Minority Stress Theory) ว่ากลุ่มคนที่เป็นประชากรชายขอบของสังคม ซึ่งรวมถึงคนหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ในฐานะชนกลุ่มน้อยทางเพศและเพศสภาพ (sexual and gender minority) ด้วยนั้น มีแนวโน้มที่จะเผชิญกับแรงกดดัน ความเครียด และการเลือกปฏิบัติที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง 3 ด้านคือ ความเครียดจากโครงสร้างทางสังคม เกิดจากการเลือกปฏิบัติทางกฎหมาย นโยบาย หรือระบบที่ไม่รองรับความหลากหลาย ความเครียดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ การถูกกีดกัน ถูกล้อเลียน หรือเผชิญกับอคติในชีวิตประจำวัน และความเครียดภายในตัวบุคคล ได้แก่ การพยายามปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานสังคม หรือการรู้สึกที่ต้องปกปิดตัวตน จนสิ่งเหล่านี้สะสมและส่งผลต่อสุขภาพจิต (Khanolkar, 2024) นอกจากนี้ การที่กลุ่มคน Gen Z นอกชนบทวิถีมีความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูงสุดยังแสดงให้เห็นว่ารุ่นวัยและเพศวิถีที่ไม่เป็นตามชนบทเป็นปัจจัยที่ซ้อนทับกันและส่งผลกระทบต่อความเปราะบางทางจิตใจมากกว่าคนที่มิเพศวิถีตามชนบท

3. ความสามารถในการสื่อสารกับบุคลากรทางการแพทย์ พบความแตกต่างชัดเจนระหว่างรุ่นประชากร โดยรุ่นผู้สูงอายุมีความมั่นใจมากกว่าในการพูดคุยกับแพทย์ ส่วน Gen Z มีความเชี่ยวชาญในการค้นหาข้อมูลออนไลน์ แต่มีความมั่นใจในการใช้บริการทางการแพทย์น้อยกว่า สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของอำนาจในระบบสุขภาพ ซึ่งคนรุ่นใหม่อาจคุ้นเคยและเข้าถึงแหล่งข้อมูลดิจิทัลมากขึ้น แต่ยังไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับระบบสุขภาพแบบดั้งเดิมได้ ดังผลการศึกษาที่พบว่า กลุ่ม LGBTQ+ รุ่น Gen Z แม้มีความสามารถในการค้นหาข้อมูลสุขภาพออนไลน์ดีที่สุด แต่กลับเข้าถึงบริการเฉพาะกลุ่มสูงกว่าครึ่งเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างในระบบสุขภาพยังคงมีอิทธิพลอยู่ในสังคม

4. LGBTQ+ เผชิญกับอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็นเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากต้องเผชิญความท้าทาย ทั้งการเข้าถึงข้อมูลและการต่อสู้กับอคติในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคลากรทางแพทย์และระบบสุขภาพที่ไม่ได้ออกแบบมาให้รองรับผู้ใช้บริการที่มีความหลากหลายทางเพศ ทำให้เกิดช่องว่างในการดูแลสุขภาพของ LGBTQ+ ดังผลที่พบว่าคนหลากหลายทางเพศมีทักษะในการค้นหาข้อมูลสุขภาพที่ต้องการได้แต่มีทักษะลดลงเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่บุคลากรทางการแพทย์เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศสภาพ เหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่ท้าทายการพัฒนากระบวนการสนับสนุนสุขภาพที่รองรับปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของกลุ่มหลากหลายทางเพศ

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนี้พัฒนาจากหลักฐานเชิงประจักษ์ (evidence-based policy) เพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเชิงนโยบายที่ครอบคลุมและเป็นธรรมต่อกลุ่มประชากรหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) และคนที่มีความหลากหลายทางเพศที่ไม่เป็นไปตามขนบ โดยมุ่งเน้นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ เพื่อเป็นฐานในการขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนากฎหมายและสิทธิขั้นพื้นฐาน และพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหการเลือกปฏิบัติในระบบสุขภาพและสังคมเป็นสำคัญ ดังนี้

1. การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อความเข้าใจที่ครอบคลุม

จากการสำรวจองค์ความรู้ในช่วงกว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา (ก่อน พ.ศ. 2540-2567) ในบทที่ 2 พบว่าการสร้างองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยนั้น “ขาด” ยังคงเป็นใหญ่ แม้ในความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากกว่าหนึ่งในสามขององค์ความรู้ทางวิชาการเป็นเรื่องของเกย์/ชายรักชาย กะเทย/สาวประเภทสอง ขณะที่เรื่องของหญิงรักหญิง ทอม ดี และเพศสภาพอื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต ไบเช็กวอล มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อีกทั้งส่วนใหญ่มีลักษณะเน้นอัตลักษณ์เดียว

โดยเฉพาะเกย์ กะเทย สาวประเภทสอง ฯลฯ ที่เป็นกลุ่มย่อยๆ พื้นที่ต่างๆ เช่น เกย์ในโรงเรียน กะเทยวัยรุ่น ฯลฯ การศึกษาประเด็นเดียวกันซ้ำๆ เพียงแต่เปลี่ยนกลุ่ม เปลี่ยนสถานที่เช่นนี้เป็นช่องว่างขององค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางเพศหรือเพศวิถีนอกขนบ และขาดงานศึกษาภาพรวมในระดับประเทศ จึงควรส่งเสริมให้มีการสร้างองค์ความรู้เชิงวิพากษ์และบูรณาการ ดังนี้

(1) การศึกษาวิจัยเชิงลึกถึงกลไกเชิงอำนาจและโครงสร้างที่กีดกันคนที่มีเพศวิถีไม่เป็นตามขนบ ดังผลการศึกษาประชากรตัวอย่างในงานวิจัยนี้ที่ชี้ชัดถึงปรากฏการณ์ที่คนจำนวนหนึ่งไม่ต้องการมีเพศวิถีตามขนบ การทำลายระบบเพศคู่ตรงข้ามชาย-หญิงและแบบแผนทางเพศต่างๆ ส่งผลให้คนนอกขนบเพศหรือคนเพศหลากหลายเผชิญแรงกดดันในรูปแบบต่างๆ และถูกเลือกปฏิบัติในระดับต่างๆ จึงควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์และถอดรหัสกลไกอำนาจที่กีดกัน LGBTQ+ ในระบบโครงสร้างต่างๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ทั้งเชิงทฤษฎีและภาคสนาม โดยเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจในสถาบันหลักของสังคม เช่น กฎหมาย การศึกษา ตลาดแรงงาน และสื่อ ที่มีอิทธิพลต่อประสบการณ์และสุขภาวะของคนที่มีเพศวิถีนอกขนบและคนหลากหลายทางเพศ เพื่อให้สามารถถอดรหัสและเข้าใจโครงสร้างอำนาจอย่างรอบด้าน
- สร้างเครือข่ายวิชาการข้ามสาขา (Interdisciplinary Collaboration) ในศาสตร์ต่างๆ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา นิติศาสตร์ พยาบาล สาธารณสุขศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ รัฐศาสตร์ และสื่อสารมวลชน เพื่อพัฒนาเป็นทฤษฎีความหลากหลายทางเพศในบริบทไทย
- ศึกษาปรากฏการณ์การทำลายระบบเพศคู่ชาย-หญิง (Heteronormativity) ในบริบทไทย เพื่อพัฒนาทฤษฎีความหลากหลายทางเพศเฉพาะท้องถิ่น

(2) การศึกษาวิจัยความทับซ้อนของปัจจัยที่กดทับคนเพศหลากหลาย (Intersectionality) เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยต่างๆ ที่ทับซ้อนกันและส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนหลากหลายทางเพศหรือคนที่มีเพศวิถีไม่เป็นไปตามขนบ ดังตัวอย่าง

- ศึกษาปัจจัยต่างๆ เช่น เพศกำเนิด เพศสภาพ ชาติพันธุ์ การศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ ความยากจน และความพิการ เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงการการกดทับหรือเลือกปฏิบัติหลายชั้น (multiple discriminations) ที่คนเพศหลากหลายเผชิญในสถานการณ์ต่างๆ

- เน้นศึกษาคนเพศหลากหลายที่ถูกกลั่นแกล้งหรือมองไม่เห็น เช่น เลสเบี้ยนและผู้หญิงที่รักได้สองเพศหรือหลายเพศ ถูกมองข้าม หรือมองไม่เห็นในการสร้างองค์ความรู้ด้านสุขภาพ เพราะคิดว่าเหมือนกับผู้หญิงรักต่างเพศทั่วไป LGBTQ+ ที่เป็นคนพิการ LGBTQ+ ที่เป็นคนไร้บ้าน LGBTQ+ สูงอายุ ผู้มีความหลากหลายทางเพศในชนบท เป็นต้น
- วิเคราะห์อคติภายในชุมชน LGBTQ+ เอง เช่น การกดขี่ทางรูปลักษณ์ (Lookism)

(3) การศึกษาวิจัยเพื่อปฏิรูปด้านกฎหมายและสิทธิพลเมือง ด้วยแนวทางดังนี้

- พัฒนาดัชนีความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality Index) เพื่อสร้างตัววัดความก้าวหน้าด้านสิทธิของคนหลากหลายทางเพศในบริบทไทย ด้วยการวิจัยประเมินผลเชิงระบบ (systemic evaluation) เพื่อแก้ไขช่องว่างทางกฎหมายที่เลือกปฏิบัติกับคนเพศหลากหลาย เช่น การไม่รับรองอัตลักษณ์ทางเพศตามกฎหมาย (legal gender recognition) และการจัดทำรายงานคู่ขนานประจำปี (shadow report) เพื่อตรวจสอบการทำงานและบังคับใช้กฎหมายของรัฐ
- ขับเคลื่อนกฎหมายที่ครอบคลุมความหลากหลายทางเพศ เพื่อรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของคนหลากหลายทางเพศ เช่น สนับสนุนการแก้ไขกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิการเปลี่ยนเพศสภาพในเอกสารราชการ

(4) การศึกษาการเลือกปฏิบัติในระบบสุขภาพ ดังนี้

- การวิจัยระบบสุขภาพที่เป็นมิตรกับ LGBTQ+ ศึกษาอคติทางการแพทย์และอุปสรรคในการเข้าถึงบริการ เช่น บริการสุขภาพจิตเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศ หรือพัฒนาคู่มือการให้บริการสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อจัดบริการสุขภาพและสุขภาพจิตให้เหมาะสมกับความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะในกลุ่มย่อยต่างๆ ที่เผชิญปัญหาและมีความต้องการด้านสุขภาพแตกต่างกัน
- การขยายบริการสุขภาพเฉพาะทางให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเพศหลากหลาย เช่น คลินิกให้คำปรึกษาและข้อมูลด้านสุขภาพเฉพาะกลุ่ม คลินิกเฉพาะทาง ศูนย์สุขภาพจิตที่เข้าใจประเด็นความหลากหลายทางเพศ หรือการขยายบริการฮอร์โมนสำหรับคนข้ามเพศในพื้นที่ห่างไกล เป็นต้น

2. พัฒนาระบบนโยบายแบบนับรวมทุกคนที่คำนึงถึงทุกเพศสภาพ

(1) การปรับระบบข้อมูลประชากรของภาครัฐ ด้วยการเพิ่มตัวเลือกเพศสภาพในรูปแบบฟอร์มราชการ ที่นอกเหนือจากชาย-หญิง หรือแยกเพศกำเนิดออกจากอัตลักษณ์ทางเพศ ใช้ภาษาที่เป็นกลางทางเพศ ไม่เหมารวมว่าชุมชนหลากหลายทางเพศเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยไม่เห็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างและความต้องการที่แตกต่างกันในชุมชนเพศหลากหลาย

(2) การปรับหลักสูตรเพศศึกษาพื้นฐาน ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ และอัตลักษณ์นอกระบบเพศคู่ตรงข้ามชาย-หญิง (non-binary) การยินยอมทางเพศ (consent) และทักษะการเจรจาในความสัมพันธ์ ตลอดจนการฝึกอบรมครูด้วยแนวทาง critical gender literacy พัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่รวมครอบครัวหลากหลายทางเพศ และกรณีศึกษา LGBTQ+ ในวิชาประวัติศาสตร์และสังคมศึกษา ดังตัวอย่างจากต่างประเทศ เช่น โครงการ “No Outsiders” ในโรงเรียนอังกฤษที่สอนเด็กเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศผ่านนิทาน (Moffat, 2024)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรวิชัย ไทยฉาย. (2562). การเล่าเรื่อง ความหมาย และแก่นจินตนาการด้านเพศวิถีชายรักชาย ผ่านวรรณกรรมออนไลน์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยรังสิต, คณะนิเทศศาสตร์.
- กรัณท์รัตน์ นาน่วม. (2562). การพัฒนาสิทธิในการรับรองความมีเพศสัมพันธ์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยพายัพ, คณะนิติศาสตร์.
- กฤตพล สุทธิภัทรกุล. (2563). การประกอบสร้างตัวละครชายรักชายในซีรีส์วาย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2565, 25 พฤษภาคม). การคุกคามทางเพศและการล่วงละเมิดทางเพศ: สถานการณ์ แนวคิด และข้อเสนอสำหรับสังคมไทย (สไลด์นำเสนอ). การเสวนาเรื่อง การคุกคามทางเพศและการล่วงละเมิดทางเพศ, โรงแรมเดอะสุโกศล กรุงเทพฯ.
- กฤตยา อาชวนิจกุล, ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเมม. (2551). เช็กส์ครั้งแรกของคนไทย... ต้องการหรือถูกบังคับ? คุณนอนใคร และใช้ถุงยางหรือไม่? ใน มิติ 'เพศ' ในประชากรและสังคม. กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์ (บรรณาธิการ) นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- กฤษฎาชนม์ สุขยะฤกษ์. (2552). นักศึกษาเพศที่สามในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: การดำเนินชีวิตและสวัสดิการ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
- กั้ววพ ฟองแก้ว. (2550). การรับรู้อัตลักษณ์ทางเพศจากการบริโภคสื่อมวลชนของกลุ่มเกย์และเลสเบี้ยนในจังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, คณะศิลปศาสตร์.
- กัญยานี หิมเกตุ. (2564). การยอมรับการแต่งกายของเพศหลากหลายในสังคมมุสลิม จังหวัดนราธิวาส. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์.
- กาญจรัตน์ อินทร์รัตน์. (2554). การเปิดเผยตนเองต่อครอบครัวของบุคคลที่รักเพศเดียวกัน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะจิตวิทยา.
- กิ่งแก้ว ทิศตั้ง. (2559). ร่างทรง และพื้นที่ทางสังคมของคนข้ามเพศ. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 28(1): 87-108.
- กิตติกร สันติประภา. (2550). การลวนลามทางเพศกะเทย: นัยสำคัญภายใต้วาทกรรมรักต่างเพศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะศึกษาศาสตร์.
- กิตติคุณ อางคาลัย. (2540). โสเภณีเด็กชาย: ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กชายเร่ร่อนขายบริการทางเพศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
- กิตติวิทย์ เดชชวนการ. (2563). สถานการณ์การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในเชียงใหม่. วารสารสหวิทยาการ, 17(2): 12-39.
- กุลภา วจนสาระ และกฤตยา อาชวนิจกุล. (2568). ข้ามกรอบเพศ: ความหลากหลายในเพศวิถีและสุขภาพของเยาวชน. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

- กุลภา วจนสาระ, กฤตยา อาชวนิจกุล และปัทมา วาพัฒน์วงศ์. (2568). *หลากหลายได้ตัวเลข: การคาดประมาณประชากร LGBTQ+ ไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2562). *ทนรับ แต่ไม่ยอมรับ: รายงานผลสำรวจเรื่องการเลือกปฏิบัติและทัศนคติทางสังคมต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP).
- จตุพร บุญ-หลง. (2548). *ชีวิตติดเบอร์: ตัวตนและเพศวิถีของเกย์ “คิง” ในเซานา M*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, สตรีศึกษา.
- จตุรวิทย์ ทองเมือง. (2551). *ชีวิตของคนที่มีความหลากหลายทางเพศในชุมชนเสมือนจริง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์.
- จรัญ ศรีสุข. (2561). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิบุคคลที่ผ่าตัดแปลงเพศจากชายเป็นหญิง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, คณะนิติศาสตร์.
- จักรกริช โพธิ์ศรี. (2557). *การนำเสนอภาพแทนของกลุ่มรักร่วมเพศชายในเพลงลูกทุ่งและหมอลำ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- จิรภัทร วงศ์อ้าย. (2550). *กระบวนการพัฒนาเอกลักษณ์ของหญิงรักร่วมเพศ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะศึกษาศาสตร์.
- เจริญวิทย์ จิตวราภักษ์. (2544). *การสร้างสารสนเทศและภาพตัวแทนของชายรักร่วมเพศในเว็บไซต์ไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์.
- ชนทยา สร้อยโมรา. (2556). *วิถีชีวิตของกลุ่มชายรักร่วมเพศในเขตบางแค*. (สารนิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะวิทยาการจัดการ.
- ชนาธิป สุวรรณานนท์. (2563). *กะเทยบันทึก: รื้อ ความหมายและตัวตนจากจดหมายเหตุด่วนบุคคลและเรื่องเล่า*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์.
- ชลธิชา ศาลิคุปต์. (2532). *กระบวนการพัฒนาและดำรงเอกลักษณ์ของหญิงรักร่วมเพศ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2551). *ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี: ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศใน ประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างเสริมสุขภาพผู้หญิง (สคส.).
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการ สถานภาพ และนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ไชยศิริ บุญกุลศรีรุ่ง. (2553). *เพศสภาพและเพศวิถีชายรักร่วมเพศในภาพยนตร์ไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์.
- ญาณาร จิยรัตน์กุล. (2550). *YAOI: การ์ตูนเกย์โดยผู้หญิงเพื่อผู้หญิง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาเพศศาสตร์.
- ณาดา ศิริสม. (2559). *วิเคราะห์ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนคู่ชีวิต: ศึกษากรณีการรับบุตรบุญธรรม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิติศาสตร์.

- ณัฐ นารินทร์, จรินทร์ทิพย์ ตริยตริ่งศิริคุณ, และสออน สมทุวนิช เจริญพรานนท์. (2562). วิเคราะห์สิทธิการจดทะเบียนคู่ชีวิต: ร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 1(1): 71-98.
- ณรงค์ศักดิ์ กล้าปราบโจร. (2563). เพศต้องห้าม: การวิเคราะห์ในเชิงอาญาวิทยาและวิพากษ์โดยใช้ทฤษฎีควีเยร์ถึงความรุนแรงในครอบครัวต่อทายาทชายที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ) ในสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์.
- ณัษชา จิรกันตวุฒิ. (2563). ภาพตัวแทนของหญิงรักหญิงในละครคลับฟรายเดย์ เดอะ ซีรีส์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะการสื่อสารมวลชน.
- ณัฐพล แก้วเกิด. (2556). นักศึกษาเกี่ยวกับอาชีพพนักงานนวดในสปาเกย์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์.
- ณัฐพล บรรพกาญจน์. (2554). กระบวนการเข้าสู่การขายบริการทางเพศของผู้ชายกับผู้ชาย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- ณัฐวุฒิ ชื่นโพธิ์กลาง. (2557). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีเพศเดียวกัน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยรังสิต, คณะนิติศาสตร์.
- โตมร ศุขปรีชา. (2545). เรื่องรักของบางเรา: สำรวจเรื่องเพศในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ กษ.
- เทอดศักดิ์ ร่มจำปา. (2546). จาก “กะเทย” ถึง “เกย์” ประวัติศาสตร์ชายรักร่วมเพศในสังคมไทย. *วารสารอักษรศาสตร์*, 32(1): 303-335.
- เทิดเกียรติคุณ แสงมณีจรรย์นเดชา และรัตพงษ์ และสอนสุภาพ. (2563). ความเสมอภาคของกลุ่มหลากหลายทางเพศต่อการสมรสและรับรองบุตร: โอกาสและความท้าทายของสังคมไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 14(1): 61-70.
- ธนพล จิมพาลี. (2566). กลุ่มเพศทรานส์เซ็กชวลกับการบวชในมุมมองของพุทธศาสนาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์.
- ธนพล เดชอุปการ. (2566). กฎีสัมพู: อัตลักษณ์พระกะเทยได้ร่วมงามหาเถรสมาคม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์.
- ธนวรรณ อิมละอ. (2564). มาตรการทางกฎหมายในการจดทะเบียนคู่ชีวิตของบุคคลเพศเดียวกัน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์.
- ธมน อนุตรานุสรณ์. (2552). พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศของวัยรุ่น. (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์.
- ธันว์ทิพย์ ศรีสุตา. (2548). การวิเคราะห์เนื้อหาและผู้อ่านการ์ตูนแนวยาโอ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์.
- นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์. (2530). สาเหตุและผลกระทบทางสุขภาพของการเป็นกระเทยลักเพศ. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 2(2): 78-85.
- นฤพนธ์ ดำรงวิเศษ. (2547). เกย์ลอกคราบ: ชีวิต สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- _____. (2547). เปลี่ยนนายแบบ: หนังสือโป๊และกามารมณ์ในชีวิตเกย์ไทย. *รัฐศาสตร์สาร*, 25(2): 164-203.
- _____. (2555). การศึกษาเกย์ในสังคมไทย: 5 ทศวรรษของการสร้างความรู้. *วารสารเพศวิถีศึกษา*, 2(1): 141-180.

- นภาพร เทพวัตติ. (2565). แอนิเมชัน 3 มิติ ขยายข้ามเพศเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคเพศทางเลือก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยรังสิต, คณะดิจิทัลอาร์ต.
- นัทธมน ดวงแก้ว. (2564). การกำหนดความผิดอาญาฐานอาชญากรรมจากความเกลียดชังต่อกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ. (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์.
- นัยน์พร จงสมจิตต์. (2550). ตัวละครร่วมเพศหญิงในนวนิยายไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะมนุษยศาสตร์.
- นัตยา พลพาหะ. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศของนักศึกษาปริญญาตรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, คณะครุศาสตร์.
- นิติกานต์ ปภรภัฏ. (2566, 5 กันยายน). คุณรู้สึก “สุข” ครั้งล่าสุดเมื่อไร อาจารย์จิตวิทยา จุฬาฯ ขวนสํารวจ “ภาวะสิ้นยินดี” เร่งฟื้นฟูให้ฟู ก่อนหมดไฟ. ค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2568, จาก <https://www.chula.ac.th/highlight/131904/>
- เนติ สุนทรวารวิทย์. (2553). การสร้างความหมายและตัวตน “เกย์” ในพื้นที่แห่งความเป็นจริงและพื้นที่ไซเบอร์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, คณะศิลปศาสตร์.
- บุญญารณ วาณิชขชาติ. (2544). บทบาทของ “เว็บไซต์อาจารย์ดอทคอม” ในการเป็นมณฑลสาธารณะของกลุ่มหญิงรักหญิง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์.
- บุษกร สุริยสาร. (2557). อัตลักษณ์และวิถีทางเพศในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: องค์การแรงงานระหว่างประเทศ.
- เบญจรงค์ ธีระผลิกะ. (2559). รักแห่งสยาม: สัญญา มายาคติ และเพศนอกกรอบในสังคมไทย. วารสารนิเทศสยามปริทัศน์, 15(19): 157-164.
- _____. (2564). การเปิดเผยตัวตนผ่านการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดของกลุ่มชายรักชายในพื้นที่ทวิตเตอร์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยนเรศวร, คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร.
- ประภาพรณ วงศาโรจน์. (2532). การพัฒนาเอกลักษณ์ร่วมเพศในหมู่วัยรุ่น. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- ปริญญ์ แก้วสำราญ. (2565). ภาพตัวแทน “ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)” ในมิวสิควิดีโอเพลงไทยสมัยนิยม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
- ปิยพร โกมุที. (2563). สิทธิและเสรีภาพในการสมรสของบุคคลเพศทางเลือก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์.
- ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. (2554ก). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนข้ามเพศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- _____. (2554ข). คนข้ามเพศ: ตัวตน วัฒนธรรมย่อย และพื้นที่ทางสังคม. ดำรงวิชาการ, 10(1): 100-125.
- ปริญทร์ นาคสิงห์. (2547). เกย์: กระบวนการพัฒนาเอกลักษณ์และวิถีชีวิตทางเพศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- เปิดผลสำรวจ สวนดุสิตโพล “คนไทยกับความหลากหลายทางเพศ.” (2566, 18 มิถุนายน). Spring. ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.springnews.co.th/news/hot-issue/840094>
- พรชัย ปานอ่อน. (2558). การกำหนดนโยบายการจดทะเบียนคู่ชีวิตในประเทศไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, คณะรัฐศาสตร์.

- พรทิพย์ นิพนพานนท์. (2559). การสร้างภาพตัวแทนทอมของนิตยสาร @tom actz ระหว่าง พ.ศ. 2550-2559. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
- พรุ่ง วงศ์จรัสกุล. (2533). การศึกษาปัญหาของนักศึกษาชายที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์.
- พลสิทธิ์ แวด้ศักดิ์. (2550). “กะเทยบ้านนอก” การสร้างตัวตนของกะเทยบนพื้นที่ทางสังคมไทย: กรณีศึกษากะเทยที่ปรากฏตัวในเขตตัวเมืองนครศรีธรรมราช. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, สำนักวิชาศิลปศาสตร์.
- พวงเพ็ญ นิกระโทก และเกษราวัลณ์ นิลรวงกูร. (2556). การทารุณกรรมในวัยรุ่นกะเทย. วารสารสมาคมพยาบาลฯ สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 31(4): 61-69.
- พิมพ์ดี รุ่งเรืองยิ่ง. (2560). วาทกรรมและอุดมการณ์หญิงรักหญิงในนิตยสารแอตทอมแอ็ค. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- พิมพ์สิริอร ศิริทินพงษ์. (2554). ประสบการณ์ด้านจิตใจของหญิงรักเพศเดียวกันที่มีความสัมพันธ์แบบคู่รัก. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะจิตวิทยา.
- ภูริณัฐร์ โชติวรรณ. (2557). กระเทยโรงงาน: ชีวิตและตัวตนข้ามเพศของแรงงานอพยพจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมศาสตร์.
- รณภูมิ สามัคคีคารมย์ และเจษฎา แต่สมบัติ. (2559). ความรุนแรงจากครอบครัวที่กระทำต่อหญิงรักหญิงเกย์ บุคคลที่รักได้หลายเพศและสาวประเภทสอง (LGBT) ในประเทศไทย. วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย, 12(1): 142-157.
- รภัทกร ธุดอมลวัฒน์. (2550). การศึกษาวิถีชีวิตของหญิงรักเพศเดียวกัน. (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์.
- รวมพล สายอรุณ. (2541). ภาพลักษณ์เกย์ในสายตานักศึกษา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- รัชนิกร ลาภวนิชชา พรหมศักดิ์. (2563). ปฏิรูปการรับบุตรบุญธรรมในกฎหมายไทย: การรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมโดยคู่ชีวิต. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 49(4): 805-825.
- รัฐธัญญา เรืองโรจน์. (2564). Lesbian พื้นที่และตัวตนที่ขาดหายไปจากกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์.
- ริญญาภัทร์ ณ สงขลา. (2558). การรับรองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในการใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะนิติศาสตร์.
- เรืองฟ้า บุราคร. (2550). การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ “กะเทย” ในพื้นที่คาบารัดโซว์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
- วลสิทธิ์ เล้งเลี่ยม. (2555). สิทธิในการแต่งงานของคนรักเพศเดียวกันในประเทศไทย. (ภาคินิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์.
- วัลภา ชนะผล. (2559). อุบัติเหตุรัก: กรณีศึกษาการผันเปลี่ยนรสนิยมทางเพศของผู้หญิง. (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี.
- วารุณี แสงกาญจนวนิช. (2546). ชีวิตหลังการผ่าตัดเปลี่ยนเพศจากชายเป็นหญิง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาเพศศาสตร์.

- วาสนา ห่วงรักษ์. (2547). *วิถีชีวิตคู่ของเกย์ในกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- วิจิต มั่นตาภรณ์. (2561). คู่ความหลากหลายทางเพศบนสิทธิแห่งการกำหนดเจตจำนง. *วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง*, 1(2): 127-135.
- วิสุตา จันทรสม. (2557). *วิถีชีวิตคู่หญิง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์.
- ศศิธร บรรณเสถียรศรี (2552). *ความกังวลใจของแม่ต่อการเลี้ยงดูบุตรชายวัยประถมเพื่อมิให้เสี่ยงต่อภาวะรักเพศเดียวกัน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยาลัยสหวิทยาการ.
- ศุภฤกษ์ สือรุ่งเรือง และคณะ. (2567). *การสำรวจความรอบรู้ด้านสุขภาพของประชาชนไทย อายุ 15 ปีขึ้นไป พ.ศ. 2566 (ครั้งที่ 2) "การส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในประเทศไทย: การประเมินสถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยกำหนด และข้อเสนอเชิงนโยบาย"*. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2556). จากระบบกฎหมายแบบทวีเพศสู่ระบบกฎหมายแบบพหุเพศ. *วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 6(1): 4-25.
- สมถวิล เขียมโก้ และวิกรม บุญนุ่น. (2564) การตีตราและการกดทับ LGBTQ ในสังคมไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 12(1): 384-398.
- สมฤดี สงวนแก้ว. (2546). *กระบวนการพัฒนาและร่างรณรงค์ "กะเทย" ในสังคมมุสลิม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- สมศรี เปี่ยมสมบูรณ์. (2529). *ปัญหาการร่วมเพศชาย: การศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มเกย์นักแสดงในเมืองพัทยา*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *การสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2566*. กรุงเทพฯ: กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สิทธิพันธุ์ บุญญาภิสมภาร, รณภูมิ สามัคคีคารมย์ และพิมพ์พลย์ บุญมงคล. (2551) *ชีวิต ตัวตน และเรื่องเพศของสาวประเภทสอง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง.
- สิรภพ แก้วมาก. (2558). *การสร้างตัวละครหลักและวิธีการเล่าเรื่องชายรักชายในสื่อบันเทิงไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์.
- สุชาดา น้อยเย็นง. (2559). *ปัจจัยอิทธิพลที่มีผลต่อการตัดสินใจของสาวประเภทสองในการเข้ารับการศัลยกรรมแปลงเพศ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์.
- สุพัชรี จินนรัตน์. (2563). *เพศวิถีในนวนิยายผู้ชายท้องได้ (Mpreg) ของไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยาลัยนวัตกรรมการเรียนรู้.
- สุรสิทธิ์ บัวจันทร์. (2561). *ความเป็นหญิงกับการสร้างเรือนร่างของหญิงในร่างชาย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์.
- สุไลพร ชลวิไล. (2545). *ตัวตนในเรื่องเล่า: การต่อรองทางอัตลักษณ์ของหญิงรักหญิง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- _____. (2562). *เพศแห่งสยาม: ประวัติศาสตร์ความหลากหลายทางเพศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.
- อนันต์ นววิไล. (2537). *กระบวนการกลายมาเป็นผู้ชายชายตัว: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ชายชายตัวให้เกย์ในเขตกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะโบราณคดี.

- อาทิตยา คงเมือง, ญาติกา เสนะกุล, พิชักษณ์ วรธนประดิษฐ์, และจอมขวัญ สุทธินนท์. (2561). การเหยียดกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ที่สะท้อนผ่านสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารวิชาการศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ*, 5(2): 100-115.
- อารยา สุขสม. (2559). *สิทธิมนุษยชนในเรื่องวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศในระบบกฎหมายไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์.
- อำนาจ มงคลสืบสกุล. (2562). *การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, คณะรัฐศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Altman, Dennis. (1996). Rupture or continuity? The internationalization of gay identities. *Social Text*, 14: 77-94.
- Baker, D. W. (2006). The meaning and measure of health literacy. *Journal of General Internal Medicine*, 21(2006): 878-883. Doi: 10.1111/j.1525-1497.2006.00540.x
- Berkman, Nancy D., Davis, Terry. C., & McCormack, Lauren. (2010). Health Literacy: What Is It? *Journal of Health Communication*, 15(sup 2): 9-19. Doi: 10.1080/10810730.2010.499985
- Bernstein, Mary, (2002). Identities and Politics: Toward a Historical Understanding of the Lesbian and Gay Movement. *Social Science History*, 26(3): 531-581.
- Bourdieu, Pierre. (1998). *Practical Reason: On the theory of action*. California: Stanford University Press.
- Butler, Judith. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Chamratrithong, Aphichat & Kaiser, Paulina. (2012). The Dynamics of Condom Use with Regular and Casual Partners: Analysis of the 2006 National Sexual Behavior Survey of Thailand. *PLoS ONE*, 7(7): e42009. Doi: 10.1371/journal.pone.0042009
- Crenshaw, Kimberly. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6): 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Diamond, Lisa M. (2008). *Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Eliason, Michele J., Robinson, Predair, & Balsam, Kimberly. (2018). Development of an LGB-specific health literacy scale. *Health Communication*, 33(12): 1531-1538. Doi: 10.1080/10410236.2017.1372052
- Equaldex. (2025). *Legal recognition of non-binary gender*. Retrieved May 8, 2025, from <https://www.equaldex.com/issue/non-binary-gender-recognition>
- Flores, Andrew R. (2021). *Social Acceptance of LGBTI People in 175 Countries and Locations 1981-2020*. California: Williams Institute, School of Law, UCLA.
- Foucault, Michel. (1980). *The History of Sexuality*. Robert Hurley (Translator). New York: Vintage Books.

- Godinho, Cristina A., Pereira, Cícero Roberto, Pegado, Ana, Luz, Rita, & Alvarez, Maria-João. (2024, July 18). *Condom use across casual and committed relationships: The role of relationship characteristics*. Doi: 10.1371/journal.pone.0304952
- Halperin, David M. (1990). *One Hundred Years of Homosexuality: and other essays on Greek love*. New York: Routledge.
- Herre, Bastian & Arriagada, Pablo. (2023). *Data Page: LGBT+ rights index*. Retrieved May 25, 2025, from <https://ourworldindata.org/grapher/lgbt-rights-index>
- Human Rights Watch. (2007). 'Yogyakarta Principles' a milestone for Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Rights. Retrieved February 1, 2021, from <https://www.hrw.org/news/2007/03/26/yogyakarta-principles-milestone-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-rights>
- Jackson, Peter A. (1997). Thai research on male homosexuality and transgenderism and the cultural limits of Foucaultian analysis. *Journal of the History of Sexuality*, 8(1): 52-85.
- _____. (2000). An explosion of Thai identities: Global queering and re-imagining queer theory. *Culture, Health & Sexuality*, 2(4): 405-424.
- _____. (2009). Global queering and global queer theory: Thai (trans)genders and (homo)sexualities in world history. *Autrepart*, 49(1): 15-30.
- Khanolkar, Amal. R. (2024). Sexual minority health inequalities-why are we unable to do more? *BMC Global Public Health*, 2: 34. Doi: 10.1186/s44263-024-00066-1
- Lippa, Richard A. (2006). Is High Sex Drive Associated with Increased Sexual Attraction to Both Sexes? It Depends on Whether You Are Male or Female. *Psychological Science*, 17(1): 46-52.
- Manganello, Jennifer A., DeVellis, Robert F., Davis, Terry C., & Schottler-Thal, Carrin. (2015). Development of the Health Literacy Assessment Scale for Adolescents (HAS-A) *Journal of Communication in Healthcare*, 8(3): 172-184. Doi: 10.1179/1753807615Y.0000000016
- Moffat, Andrew. (2024). *No Outsiders: We Belong Here-Lesson Plans to Teach Diversity and Equality in Schools*. London: Routledge. Doi: 10.4324/9781003463474
- Morris, Rosalind C. (1994). Three sexes and four sexualities. Redressing the discourse on gender and sexuality in contemporary Thailand. *Positions*, 2(1): 15-43.
- Nadal, Kevin L. (2013). *That's So Gay! Microaggressions and the Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Community*. Washington DC: American Psychological Association.
- Nutbeam, Don. (2008). The evolving concept of health literacy. *Social Science & Medicine*, 67(2008): 2072-2078. Doi: 10.1016/j.socscimed.2008.09.050
- Nutbeam, Don, & Lloyd, Jane E. (2021). Understanding and responding to health literacy as a social determinant of health. *Annual Review of Public Health*, 42(April): 159-173. Doi: 10.1146/annurev-publhealth-090419-102529
- Nutbeam, Don, McGill, Bronwyn, & Premkumar, Pav. (2018). Improving health literacy in community populations: a review of progress. *Health Promotion International*, 33: 901-911. Doi: 10.1093/heapro/dax015

- Poushter, Jacob & Kent, Nicholas. (2020). *The Global Divide on Homosexuality Persists*. Retrieved February 1, 2021, from https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/PG_2020.06.25_Global-Views-Homosexuality_FINAL.pdf
- Salk, Rachel H., Hyde, Janet S., & Abramson, Lyn Y. (2017). Gender differences in depression in representative national samples: Meta-analyses of diagnoses and symptoms. *Psychological Bulletin*, 143(8): 783-822. Doi: 10.1037/bul0000102
- Sedgwick, Eve Kosofsky. (1990). *Epistemology of the Closet*. California: University of California Press.
- Seidman, Steven (editor). (1996). *Queer Theory/Sociology*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Sørensen, Kristine et al. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12(80). Doi: 10.1186/1471-2458-12-80
- Squiers, Linda et al. (2012). The Health Literacy Skills Framework. *Journal of Health Communication*, 17(sup 3): 30-54. Doi: 10.1080/10810730.2012.713442
- Sue, Derald Wing, et al. (2007). Racial microaggressions in everyday life: implications for clinical practice. *American Psychologist*, 62(4): 271-86. Doi: 10.1037/0003-066X.62.4.271
- Twenge, Jean M. (2023). *Generations: The Real Differences Between Gen Z, Millennials, Gen X, Boomers, and Silents—and What They Mean for America's Future*. New York: Atria Books.
- UNDP, USAID. (2014). *Being LGBT in Asia: Thailand Country Report*. Retrived February 21, 2020, from https://www.th.undp.org/content/thailand/en/home/library/other-publications/united_nations_partnership_framework_agreement.html
- United Nations Human Rights Council. (2011). *Human rights, sexual orientation and gender identity (Resolution A/HRC/RES/17/19)*. Retrieved December 12, 2024, from <https://undocs.org/A/HRC/RES/17/19>
- United Nations. (2019). *Born Free and Equal: Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics in International Human Rights Law*. Second Edition. Geneva: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR).
- Van Anders, Sari M. (2015). Beyond Sexual Orientation: Integrating gender/sex and diverse sexualities via Sexual Configurations Theory. *Archives of Sexual Behavior*, 44: 1177-1213. Doi: 10.1007/s10508-015-0490-8
- Velasco, Kristopher. (2020, July 25). *Transnational Backlash and the Deinstitutionalization of Liberal Norms: LGBT+ Rights in a Contested World*. Retrieved May 25, 2025, from <https://doi.org/10.31235/osf.io/3rtje>
- World Health Organization. (2024). *WHO implementation tool for pre-exposure prophylaxis (PrEP) of HIV infection, Provider module for oral and long-acting PrEP*. Geneva: WHO.

ดัชนี

A

age of consent	73, 141
anhedonia	116
asexual	ดู อเช็กซวล
assigned female at birth	ดู เพศกำเนิดหญิง
assigned male at birth	ดู เพศกำเนิดชาย

B

baby boomers	ดู เบบี้บูม
bisexual	ดู ไบเซ็กซวล

C

cisgender	ดู คนเพศตรง
cisgender female	ดู ผู้หญิงเพศตรง
cisgender heterosexual individuals	ดู เพศวิถีตามชนบ
cisgender male	ดู ผู้ชายเพศตรง
cishet female	ดู ผู้หญิงในชนบเพศ
cishet male	ดู ผู้ชายในชนบเพศ
cis-hetero female	ดู ผู้หญิงในชนบเพศ
cis-hetero identity	ดู ชนบเพศวิถี
cis-hetero individuals	ดู เพศวิถีตามชนบ
cis-hetero male	ดู ผู้ชายในชนบเพศ
coming out	ดู การเปิดเผยตัวตนทางเพศ
consent	(22), 155
critical gender literacy	(22), 155

D

diverse gender identities	2, 39-40, 144
---------------------------	---------------

F

Fa'afafine	1
female homosexual identities	43
femininity	ดู ความเป็นหญิง

G

gay	ดู ชายรักชาย
Gen X	(18), 31-32, 40-42, 45, 48, 51-53, 55-56, 66, 72-74, 79, 81, 84, 86-87, 105-108, 110-112, 117-121, 124-126, 129-131, 136
Gen Y	(18), (20), 31-32, 40-42, 45, 48, 51-53, 56, 66, 72-74, 79, 81, 84, 86-87, 105-108, 110, 112, 117-118, 120-121, 124-127, 129-131, 133, 136, 146, 150
Gen Z	(18)-(21), 31-32, 38, 40-42, 45, 48, 50-53, 55-56, 61, 66, 68, 72-74, 79, 81, 84, 86-87, 94, 105-112, 116-121, 124-127, 129-133, 136-137, 139-141, 143, 146, 148-152
gender binary system	ดู ระบบเพศคู่ตรงข้ามชาย-หญิง
Gender Equality Index	(22), 154
gender expression	ดู การแสดงออกทางเพศ
Gender Recognition Law	5
gender studies	ดู เพศภาวะศึกษา
gender-neutral	144
generation	ดู รุ่นประชากร
generational cohorts	(8), 32
Global Acceptance Index (GAI)	4

H

health literacy	ดู ความรอบรู้ด้านสุขภาพ
hegemonic masculinity	ดู บรรทัดฐานความเป็นชาย
heteronormativity	(21), 153
heterosexual	ดู รักต่างเพศ
Hijra	1
homophobia	2-3
homosexual	ดู รักเพศเดียวกัน

I

identity politics	3
in-depth interview	8

Intersectionality	(21), 3, 153	PrEP (Pre-Exposure Prophylaxis)	82
intersex	ดู อินเตอร์เซ็กส์	proxy response	11
L			
lady	ดู คั๊	queer	ดู เควียร์
legal gender recognition	154		
legal recognition of non-binary gender	144		
lesbian	ดู หญิงรักหญิง		
Lookism	154		
M			
male homosexual identity	ดู ชายรักชาย		
masculinity	ดู ความเป็นชาย		
microaggression	90, 147		
Millennials generation	ดู Gen Y		
Minority Stress Theory	151		
monosexual	ดู รักเพศเดียว		
multiple discriminations	153		
multi-stage sampling	7		
Muxe	1		
N			
No Outsiders	155		
non-binary	ดู นอนไบนารี		
non-cisgender	(18)		
non-cisgender heterosexual Individuals	(18)		
non-cisgender individuals	ดู เพศวิถีนอกขนบ		
non-cis-hetero individuals	ดู เพศวิถีนอกขนบ		
non-heterosexual	ดู เพศวิถีนอกขนบ		
P			
pansexual	ดู แพนเซ็กชวล		
Pew Research Center	4		
polysexual	ดู รักหลายเพศ		
population-based survey	5-7		
Q			
S			
self-identification	49		
setting-based survey	6		
sex assigned at birth	ดู เพศกำเนิด		
sex characteristics	(17)		
Sexual Configurations Theory (SCT)	145		
sexual consent	ดู เพศสัมพันธ์ที่ยินยอมพร้อมใจ		
sexual diversity dynamics	ดู ความหลากหลายของวิถีทางเพศ		
sexual fluidity	ดู ความเลื่อนไหลทางเพศ		
sexual minorities	ดู ชนกลุ่มน้อยทางเพศ		
sexual orientation	ดู รสนิยมทางเพศ		
sexual orientation and gender identity (SOGI)	1		
sexual pleasure	ดู ความสุขทางเพศ		
sexual script	ดู บทบาททางเพศ		
Sexual Self-Disclosure	ดู การเปิดเผยตัวตนทางเพศ		
sexuality studies	39		
sexually active	ดู กิจกรรมทางเพศ		
silent generation	ดู รุ่นสงครามโลก		
simple random sampling	6-7		
T			
Thai Digital Collection (TDC)	13		
Thai Journal Online (ThaiJO)	13		
tomboy	ดู ทอม		
transfeminine identity	ดู หญิงข้ามเพศ		
transgender	ดู คนข้ามเพศ		
transmasculine identities	ดู ชายข้ามเพศ		
two-spirit	1		

U

United Nations Human Rights Council, 2011	2
Universal Declaration of Human Rights (UNDR)	1

Y

YAOI	17
Yogyakarta Principles	2

n

กฎหมายแบบทวีเพศ	24
กฎหมายแบบพหุเพศ	24
กะเทย (16), 1, 11, 16-27, 42-47, 49, 53-54, 58, 64, 67-70, 78, 85, 88, 90, 137, 140, 152-153	
การเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพ	103-106, 109-111, 122-128, 131-132
การเข้าถึงบริการสุขภาพ (21), 9, 91-92, 103-104, 110-112, 116, 121-122, 128, 131-133, 148-150	
การกดขี่ทางรูปลักษณ์	154
การการกดขี่หรือเลือกปฏิบัติหลายชั้น	153
การคาดประมาณประชากรหลากหลาย (3)-(5), (7), ทางเพศ	5-6, 27
การคุ้มครองอัตลักษณ์ทางเพศ	24
การจดทะเบียนสมรส/การจดทะเบียนคู่ชีวิต	18-19, 24
การตีตราทางเพศ	ดู อคติ ความรุนแรง และการเลือกปฏิบัติ
การตีตราเกย์	17
การตีตราแนวยาโอย	16
การเปิดเผยตัวตนทางเพศ	10-11, 17-18, 20-21, 52-58, 93, 129, 138
การเมืองเรื่องอัตลักษณ์	3
การรับบุตรบุญธรรม	24-25
การรับรองบุตร	19, 24
การรับรองสิทธิ, เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์	18
การลวนลามทางเพศ	17
การสัมภาษณ์ระดับลึก	8
การสำรวจเชิงปริมาณ	6, 8
การสำรวจเชิงพื้นที่ที่น่ารื่อง	6

การสำรวจประชากร	5-7
การแสดงออกทางเพศ (17), 8, 15-16, 20, 23, 26-27, 29, 39, 47-49, 52-57, 64	
การให้ข้อมูลโดยผู้ตอบแทน	11
กิจกรรมทางเพศ	81, 141, 143
เกย์	ดู ขายรักขาย
เกย์ควีน	26-27
เกย์คิง	26-27

u

ชนบทเพศวิถี (5), (16)-(18), (21), 9, 15, 27, 30, 32-38, 40-41, 47-48, 50, 55-56, 60-61, 66-67, 69, 72, 74-75, 78-79, 82-86, 89-90, 103, 107, 109-120, 122, 132, 135-136, 138-139, 142-146	
ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม	2, 18, 26
ขายไม่ออก	65
ชั้นคาน	65
เซตแฉงนับ	7, 34

a

คนเพศตรง	(17)-(18), 64, 89, 91
คนข้ามเพศ	(16)-(17), (22), 2, 17-26, 42-43, 45, 67-70, 154
คนนอกชนบทเพศ	ดู เพศวิถีนอกชนบท
คนในชนบทเพศ	ดู เพศวิถีตามชนบท
ความเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน	2-3
ความเท่าเทียมทางเพศ	(5), 3, 116
ความเป็นชาย	(19), 3, 27, 114, 151
ความเป็นหญิง	(16), 3, 22, 27
ความไม่เท่าเทียมทางเพศ	8, 9
ความยินยอมทางเพศ	(22), 73, 141, 155
ความรอบรู้ด้านสุขภาพ	(7)-(8), (20)-(21), 103, 121-133, 149-151
ความรุนแรงทางเพศ	ดู อคติ ความรุนแรง และการเลือกปฏิบัติ
ความเคลื่อนไหวทางเพศ (7), (8), (18)-(19), 3, 9, 22, 50, 68, 70-71, 137, 140, 145-146	

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (21), 75, 94, 103, 106, 123-124, 127, 143, 149, 152

ความสุขทางเพศ (20), 9, 39, 64, 78-82, 93-94, 142-143

ความหลากหลายของวิถีทางเพศ 2, 39-40, 144

ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสุขภาพ 103, 112, 121, 127, 129, 132, 150, 152

ความเหลื่อมล้ำในเรื่องเพศและอัตลักษณ์ 76, 142

เควียร์ (16), 21, 23, 26-27, 42-45, 58-59, 61-62, 137

แคนาดา, ความหลากหลายทางเพศ 4

จ

เจนเนอเรชั่น X ดู Gen X

เจนเนอเรชั่น Y ดู Gen Y

เจนเนอเรชั่น Z ดู Gen Z

ข

ชนกลุ่มน้อยทางเพศ 2, 151

ชายข้ามเพศ 18, 26, 42-45

ชายรักชาย (16), 2, 15-27, 42-45, 46-47, 58, 64, 67-70, 137, 140, 152-153

ชีวิตด้านเพศ/ชีวิตทางเพศ (4)-(5), (18), 8-9, 39-40, 56, 64, 93, 135-136, 139, 143

ชุมชน Zapotec, ความหลากหลายทางเพศ 1

ช

ชามัว, ความหลากหลายทางเพศ 1

ชีรีสวาย 18

แซฟฟีก 47, 137

ค

ดัชนีการยอมรับสากล 4

ดัชนีความเท่าเทียมทางเพศ (22), 154

คั (16), 17, 21, 23-24, 26-27, 42-45, 59, 64, 67-70, 140, 152

ค

คัดู (16), 46, 88

ก

ทรานส์เจนเดอร์ ดู คนข้ามเพศ

ทรานส์เซ็กชวล 18

ทฤษฎีความเครียดของกลุ่มชายขอบ 151

ทวีปอเมริกา, ความหลากหลายทางเพศ 1

ทวีปอินเดีย, ความหลากหลายทางเพศ 1

ทอม (16), 11, 17, 20-21, 23-27, 42-47, 53, 57, 59, 64, 67-70, 88, 95, 97, 101, 137, 140, 152

อ

นอกชนบทเพศวิถี ดู เพศวิถีนอกชนบท

นอนโบนารี (16), (22), 42-45, 58-59, 61-62, 137, 155

นอร์เวย์, ความหลากหลายทางเพศ 4

นักเรียนข้ามเพศ 19, 25

เนเธอร์แลนด์, ความหลากหลายทางเพศ 4

แนวคิดทฤษฎีเควียร์ 3

แนวคิดแบบสองเพศชายหญิง 1

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ 3

ไนจีเรีย, ความหลากหลายทางเพศ 4

อ

บทบาททางเพศ (18), (21), 20, 27, 29, 75-76, 78, 80, 116, 142-143

บรรทัดฐานความเป็นชาย (19), 137, 146

บรรทัดฐานทางเพศ (18), (20), 1-3, 29, 32, 114-115, 119, 146

บัณฑิตเกะ 1

เบเป้บูม (18), 31-32, 40-42, 48, 51, 66, 73, 79, 81, 84, 86-87, 105-106, 110, 112, 117-121, 124-127, 129-133, 136, 140, 149-150

เบียงเบนทางเพศ 2, 15-19, 21, 25

ไบเซ็กชวล (16), 2, 9, 17, 21, 23-24, 42-46, 58-62, 67-70, 78, 137, 140, 152

U

ปฏิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน	2
ประกันสังคม	104-106
ประสบการณ์ทางเพศ	(20), 71-72, 78

ผ

ผ่าตัดแปลงเพศ	17, 22, 25
ผู้ขายขายตัว	19
ผู้ขายนอกขนบเพศ	61, 67, 70-72, 74, 76, 78, 80-84, 89, 94, 140-142, 148-149
ผู้ขายในขนบเพศ	29-34, 40, 43-44, 50, 68, 74, 76, 78, 80-84, 86, 89-92, 103-116, 119-120, 122-123, 132, 142, 148-149, 151
ผู้ขายเพศตรง	(17), 43-44, 91
ผู้หญิงนอกขนบเพศ	61, 67, 70-72, 74, 76, 78, 80-84, 89, 94, 140-142
ผู้หญิงในขนบเพศ	29-34, 40, 50, 68, 74, 76, 78, 80-86, 89-92, 103-116, 119-120, 122-123, 132, 142-143, 148
ผู้หญิงเพศตรง	(17), 43-44, 64, 91

ว

พ.ร.บ. ความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558	5
พฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ	(20), 103, 113-114, 151
เพศกำกวม	ดู อินเทอร์เน็ต
เพศกำเนิด	(17), (18), (22), 1, 5, 11, 20, 29, 33, 35, 39, 41-45, 50, 59, 62, 67, 71-72, 74, 77, 79-80, 82-84, 87, 135-137
เพศกำเนิดชาย	(16), (18)-(20), 1, 17, 21, 24, 29-30, 32, 34-35, 41-43, 59, 62, 68, 71, 76-77, 91, 132, 135-136, 138, 143
เพศกำเนิดหญิง	(7), (8), (17)-(20), 1, 23, 29-30, 32, 34-35, 41-43, 59, 62, 67-68, 71, 76, 91, 132, 135-136, 138, 143
เพศทางเลือก	21, 23
เพศที่สาม	21, 23, 26, 144
เพศภาวะศึกษา	39
เพศวิถีตามขนบ	(7)-(8), (16)-(20), 9, 30, 32-38, 48, 50, 56-57, 60, 65-68, 70-71, 74-83, 85-86, 89-92, 103-120, 122-123, 132, 136-143, 145-146, 151, 153

เพศวิถีนอกขนบ	(7)-(8), (18)-(21), 9, 15, 19, 29-38, 40-41, 43, 47-48, 50, 57, 60-61, 65-68, 70-71, 74-83, 85-86, 89-92, 103-120, 122-123, 132, 136-143, 145-147, 149, 151, 153
---------------	--

เพศวิถีศึกษา	39
เพศสรีระ	ดู เพศกำเนิด
เพศสัมพันธ์	(7), (20), 72-84, 93, 141-143
เพศสัมพันธ์ที่ยินยอมพร้อมใจ	75
เพศสัมพันธ์โดยไม่ยินยอม	(20), 76-77, 93-94, 141-142
แพนเซ็กชวล	9, 42-45, 59-62, 69-71, 137, 140

ภ

ภาวะซึมเศร้า	(7), (20), 87, 114-120, 132, 148-149, 151
ภาวะสิ้นยินดี	116
ภาษาเพศวิถี	(16), 137

อ

เม็กซิโก, ความหลากหลายทางเพศ	1
ไม่สนใจทางเพศ	ดู อเซ็กชวล

ย

ยาเพิร์พ	82
----------	----

ร

รสนิยมทางเพศ	(16)-(17), 4, 9-11, 15, 17, 19, 27, 29, 32, 39, 42, 58-64, 71, 80, 93, 128-129, 135-136, 138-139, 143, 145-146
ระบบเพศคู่ตรงข้ามชาย-หญิง	(22), 137, 144, 153, 155
ระบบสวัสดิการสุขภาพ	104-105
ระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐ	104
รักเพศเดียว	(17), (19), 60, 70-71, 140, 144
รักเพศเดียวกัน	(17), (19), 2-4, 9, 17-21, 23, 25-27, 96
รักเพศตรงข้าม	ดู รักต่างเพศ
รักต่างเพศ	(16), (18), (21), 1-3, 17, 27, 29, 40, 55, 58-59, 60, 67, 70, 87, 136, 138-139, 142-147
รักทุกเพศ	ดู แพนเซ็กชวล

รักร่วมเพศ	15-19, 21, 23, 25-26
รักสองเพศ	ดู ไบเซ็กชวล
รักหลายเพศ	(17), (19), 60, 62, 71, 140
ร่างกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ	5
รุ่นประชากร	(7), (18)-(21), 31-32, 40-42, 48, 50-51, 55-56, 66, 72, 78-81, 83-84, 86-87, 94, 103-108, 110, 117-118, 120, 124-126, 129-132, 136, 142, 146, 149-150, 152
รุ่นมิลเลนเนียม	ดู Gen Y
รุ่นสงครามโลก	(18), 31-32, 40-42, 48, 87, 105-108, 110, 112, 117-118, 120-121, 124-127, 133, 136, 149
โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์	15, 82-83
โรคประจำตัว/โรคเรื้อรัง	107-112, 132, 143, 148

ล

ลักเพศ	19
ลักษณะทางเพศ	(17)
เลสเบียน	ดู หญิงรักหญิง

ว

วิธีคุมตัวอย่างแบบง่าย	6-7
วิธีคุมตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน	7

ส

สถาบันวิลเลียมส์ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย แห่งลอสแอนเจลิส	4
สมรสเท่าเทียม	5, 18, 101, 144
สวีเดน, ความหลากหลายทางเพศ	4
สองมาตรฐานทางเพศ	78
สาวประเภทสอง	(16), 11, 15, 17-26, 42-45, 49, 67-70, 84, 140, 152-153

สิทธิการจดทะเบียนคู่ชีวิต	18
สิทธิข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	104-106
สิทธิสุขภาพ	103-106, 131, 150
สุขภาพจิต	(20)-(22), 9-10, 109-110, 115, 119, 129, 132, 148, 151
สุขภาพทางเพศ	8-9, 129
สุขภาพะทางเพศ	64
เสือโป	26
โสเภณีเด็กชาย	25

ห

หญิงข้ามเพศ	21-22, 24, 26, 42-45, 67-70
หญิงรักหญิง	(16), 2, 16-18, 23-27, 42-45, 59, 67-70, 140, 152, 154
หลักการยกย่องการรดา	2
หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า	104-106
ห้องน้ำรวม	144

อ

อคติ ความรุนแรงและ การเลือกปฏิบัติ	(3), (7), (20)-(21), 2, 7-8, 10, 16, 19, 24-26, 76, 85-94, 129, 142, 146-148, 150-152
อเช็กชวล	(16), 9, 44, 58-59, 61-62, 137
อัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย	43
อาชญากรรมจากความเกลียดชัง	25
อินเตอร์เซ็กส์	(16)-(17), (19), 18, 21, 23-25, 30-32, 39, 41-42, 58, 61-62, 71, 135-136, 152
อุปกรณ์ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์	81-84, 142
ไอซ์แลนด์, ความหลากหลายทางเพศ	4

“หลากหลายในชีวิต: เพศวิถีและสุขภาพ LGBTQ+ ไทย”

หนังสือเล่มที่สองในสามเล่มของรายงานวิจัยสำรวจภายใต้โครงการคาดประมาณประชากรหลากหลายทางเพศ และสถานการณ์ชีวิตและสุขภาพของ LGBTQ+ บอกเล่าเรื่องราวและตัวเลขที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของคนที่มีวิถีทางเพศไม่เป็นไปตามขนบของสังคม และแสดงให้เห็นว่าคนนอกขนบเพศวิถีมีความสามารถที่จะรักและเปิดรับความสัมพันธ์ที่หลากหลายกว่าบรรทัดฐานที่สังคมทำกับ